PRACA DYDAKTYCZNA PRZEDSZKOLA W KONTEKŚCIE PROGRAMOWYM I REALIZACYJNYM

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej

PRACA DYDAKTYCZNA PRZEDSZKOLA W KONTEKŚCIE PROGRAMOWYM I REALIZACYJNYM

Bożena Marzec

Dąbrowa Górnicza 2017

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Prace naukowe Wyższej Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej

Recenzent:
dr hab. Beata Oelszlaeger-Kosturek, prof. UŚ

Projekt okładki:
Rafał Śliwa

ISBN: 978-83-65621-28-3

Wydawca:
Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej
ul. Cieplaka 1c, 41-300 Dąbrowa Górnicza, tel. (32) 262 28 05
e-mail: info@wsb.edu.pl, www.wsb.edu.pl

© Copyright by Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej 2017
Kopiowanie w całości lub we fragmentach zabronione

Skład i druk:
Edytor360 , ul. Ks. .Gałeczki 61,41-516 Chorzów

Wydanie publikacji zostało sfinansowane ze środków dotacji podmiotowej na utrzymanie potencjału badawczego w 2017 roku, przyznanej Wyższej Szkole Biznesu w Dąbrowie Górniczej przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE 7

ROZDZIAŁ 1.

PRZEDSZKOLE JAKO PLACÓWKA OŚWIATOWA 9

1.1. PRZEPISY PRAWA A ORGANIZACJA WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO W POLSCE 9

1.2. FORMY ORGANIZACYJNE WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO 11

1.3. PODSTAWY PROGRAMOWE WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO – ANALIZA PORÓWNAWCZA 16

1.4. PROGRAMY WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO 37

1.5. „EKOLACZEK W ŚWIECIE WARTOŚCI – PROGRAM WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO" 2016/2017 41

ROZDZIAŁ 2.

ORGANIZACJA DZIAŁAŃ PRZEDSZKOLNYCH W KONTEKŚCIE PLANÓW PRACY 73

2.1. PLAN ROCZNY 77

2.2. PLAN MIESIĘCZNY 85

2.3. DZIAŁANIA W GRUPACH WIEKOWYCH – PLANY TYGODNIOWE 93

2.4. ORGANIZACJA DNIA 101

2.5. PLANOWANIE PRACY NAUCZYCIELA W PRZEDSZKOLU 103

ROZDZIAŁ 3.

INNOWACJE W PRACY PRZEDSZKOLI. EGZEMPLIFIKACJE PRAKTYCZNE 119

3.1. „BAWIMY SIĘ I ROZWIJAMY CZYLI NIECODZIENNE PIĄTKI" 136

3.2. „SAMODZIELNE EKOLACZKI" 141

ROZDZIAŁ 4.

EWALUACJA – WYMAGANIA, METODY, PRZEBIEG 153

4.1. WYMAGANIA WOBEC PRZEDSZKOLI 153

4.2. METODY EWALUACJI WEWNĘTRZNEJ W PRZEDSZKOLU 158

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

4.3. PRZEBIEG EWALUACJI WEWNĘTRZNEJ I AUTOEWALUACJAPRACY NAUCZYCIELA 168
ZAKOŃCZENIE 177
BIBLIOGRAFIA 179
SPIS TABEL 185
SPIS WYKRESÓW 185

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

WPROWADZENIE

Złożony i dynamiczny charakter zjawisk, które towarzyszą działaniom edukacyjnym, wymaga określenia zależności i źródeł pracy nauczyciela. Przedszkole jest tutaj w szczególnej sytuacji – pierwszego etapu systemowego kształcenia dziecka. Stanowi zatem podstawę jego doświadczeń edukacyjnych i może znacząco wpływać na aktywność w szkole a w konsekwencji na działania zawodowe i społeczne w dorosłym życiu.

Znacząca część możliwości intelektualnych człowieka kształtuje się w pierwszych latach życia. Większość wrodzonych predyspozycji rozwija się intensywnie w wieku przedszkolnym, dotyczy to także zdolności uczenia się. Działania edukacyjne, stymulowanie rozwoju intelektualnego i społecznego dziecka, przynoszą najlepsze rezultaty właśnie w okresie przedszkolnym. Jest to także najlepszy okres na zapobieganie ewentualnym trudnościom w uczeniu się – niwelowanie dysharmonii rozwojowych, terapię zaburzeń, wyrównywanie zaniedbań środowiskowych. Stąd wynika znaczenie i rola organizacji pracy przedszkola i odpowiedzialność za nią.

Przedszkole funkcjonuje na podstawie programu i planów działań. Program i jego realizacja w przedszkolu zależą jednak od wielu czynników. Najważniejszym z nich, jest „podmiot" oddziaływań dydaktyczno-wychowawczo-opiekuńczych – dziecko, jego potrzeby i możliwości. To na nim powinny koncentrować się programy oddziaływań, zapisane w celach, formach i planach, realizowanych przez nauczycieli. O treści programów decyduje jednak dokument zewnętrzny – podstawa programowa a w niej – opisane umiejętności, które w założeniu dokumentu, musi posiadać dziecko, kończąc przygotowanie przedszkolne i rozpoczynając naukę w szkole.

Podstawa programowa wyznacza również cele wychowania przedszkolnego, zadania nauczycieli oraz warunki ich realizacji. Stanowi, wraz z innymi przepisami, szczegółową regulację działań w przedszkolu. Warto zatem przeanalizować przepisy prawa, jako zewnętrzne uregulowania, w stosunku do rzeczywistych działań podejmowanych przez nauczycieli przedszkoli na rzecz aktywności dzieci, wskazując konkretne przykłady i wybrane realizacje planów, innowacji programowych i organizacyjnych, oraz ich ocenianie.

Temu zamiarowi odpowiada układ treści przedstawianej publikacji, prowadząc Czytelnika od przepisów prawa, regulujących organizację wychowania przedszkolnego w Polsce, poprzez organizację działań przedszkolnych, planowanie, działalność innowacyjną, po ewaluację pracy zarówno przedszkola, realizowanych programów

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

i planów, jak i ewaluację pracy samego nauczyciela. Czytelnik będzie miał okazję zapoznać się ze szczegółową analizą porównawczą obowiązującej w roku 2016 i wprowadzanej od 1 września 2017 roku Podstawy programowej wychowania przedszkolnego. Publikacja dostarcza również informacji na temat zasad tworzenia i wdrażania programu wychowania przedszkolnego. Znaleźć w niej można propozycje pytań i materiałów źródłowych, możliwych do wykorzystania w pracy ze studentami, przygotowującymi się do pracy nauczyciela w przedszkolu.

Szczególne podziękowanie kieruję ku Pani prof. nadzw. dr hab. Eugenii Rostańskiej, której uwagi i spostrzeżenia stanowiły asumpt do powstania niniejszej publikacji, a wsparcie merytoryczne, cenne wskazówki i sugestie przyczyniły się do podniesienia jej wartości.

Słowa wdzięczności kieruję również do doradcy metodycznego wychowania przedszkolnego w Zawierciu, dyrektora Szkoły Podstawowej nr 26 z oddziałami przedszkolnymi im. Marii Konopnickiej w Dąbrowie Górniczej, dyrektorów Przedszkola nr 1, Przedszkola nr 3 i Przedszkola nr 15 w Zawierciu oraz Przedszkola nr 12 i Przedszkola nr 32 w Dąbrowie Górniczej. Państwa pomoc, znaczące uwagi, udostępnione materiały i wszelkie wskazania w znaczący sposób wpłynęły na wybór składników publikacji i jej treść.

Mam nadzieję, że książka stanie się przyczynkiem do poszukiwań i przemyśleń nad organizacją działań w przedszkolu, wzbudzi zainteresowanie i wpłynie na twórcze podejście nauczycieli do pracy z dzieckiem .

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

ROZDZIAŁ 1.

PRZEDSZKOLE JAKO PLACÓWKA OŚWIATOWA

Zapewnienie lepszego dostępu najmłodszych dzieci do edukacji to najskuteczniejszy sposób na wyrównywanie szans edukacyjnych. Dlatego tak ważne jest inwestowanie w edukację małych dzieci. Priorytet rządu w obszarze edukacji to zwiększenie dostępności do edukacji wysokiej jakości poprzez m.in. upowszechnienie wychowania przedszkolnego dla dzieci w wieku 3–6 lat, w tym także zwiększenie dostępności do wysokiej jakości edukacji przedszkolnej na obszarach wiejskich.

1.1. PRZEPISY PRAWA A ORGANIZACJA WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO W POLSCE

W *Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku* czytamy: „Przedszkole – instytucja opiekuńczo-wychowawcza, wspomagająca wychowanie w rodzinne przez zapewnienie dzieciom opieki i ukierunkowanie ich rozwoju zgodnie z wrodzonym potencjałem oraz możliwościami. Do przedszkola uczęszczają dzieci w okresie poprzedzającym naukę szkolną"[1]. W ustawie o systemie oświaty nie znajdujemy definicji przedszkola. Jedynie w art. 3. pkt 1. czytamy: „Ilekroć w dalszych przepisach jest mowa bez bliższego określenia o szkole – należy przez to rozumieć także przedszkole"[2]. Przepis art. 6 mówi, że „Przedszkolem publicznym jest przedszkole, które:

1) realizuje programy wychowania przedszkolnego uwzględniające podstawę programową wychowania przedszkolnego;
2) zapewnia bezpłatne nauczanie, wychowanie i opiekę w czasie ustalonym przez organ prowadzący, nie krótszym niż 5 godzin dziennie;
3) przeprowadza rekrutację dzieci w oparciu o zasadę powszechnej dostępności;

[1] Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, t. IV., Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak", 2005, s. 1020.

[2] Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2016 r. poz. 1943, z późn. zm.) - źródło: http://www. sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

4) zatrudnia nauczycieli posiadających kwalifikacje określone w odrębnych przepisach, z zastrzeżeniem ust. 6"[3].

Realizację wychowania przedszkolnego reguluje art. 14. ust. 1. ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty[4]. Czytamy w nim, że „Wychowanie przedszkolne obejmuje dzieci od początku roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 3 lata, do końca roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 7 lat" (przepis wszedł w życie 1 września 2016 r.). Natomiast z art. 14. ust. 1b wynika, że: „W szczególnie uzasadnionych przypadkach wychowaniem przedszkolnym może także zostać objęte dziecko, które ukończyło 2,5 roku".

W przypadku dzieci posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wychowaniem przedszkolnym może być objęte dziecko w wieku powyżej 7 lat, nie dłużej jednak niż do końca roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 9 lat. Obowiązek szkolny tych dzieci może być odroczony do końca roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 9 lat – tak stanowi przepis art. 14 ust. 1a.

„Dziecko w wieku 6 lat jest obowiązane odbyć roczne przygotowanie przedszkolne w przedszkolu lub w innej formie wychowania przedszkolnego" – art. 14 ust. 3. cytowanej ustawy. Jest to istotne w kontekście przywrócenia dotychczasowego rozpoczynania obowiązku szkolnego w wieku 7 lat.

Na wniosek rodziców naukę w szkole podstawowej może także rozpocząć dziecko, które w danym roku kalendarzowym kończy 6 lat (art. 16 ust. 1).

Na podstawie art. 16. ust. 1a dyrektor szkoły podstawowej przyjmuje dziecko 6-letnie do pierwszej klasy, jeżeli:

1) korzystało z wychowania przedszkolnego w roku szkolnym poprzedzającym rok szkolny, w którym ma rozpocząć naukę w szkole podstawowej, posiada opinię o możliwości rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej, wydaną przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną.

Zgodnie z art. 20 w ust. 2 ustawy o systemie oświaty rodzice dzieci przyjętych do danego publicznego przedszkola corocznie składają na kolejny rok szkolny deklarację o kontynuowaniu wychowania przedszkolnego w tym przedszkolu, w terminie 7 dni poprzedzających termin rozpoczęcia postępowania rekrutacyjnego. Wybór miejsca realizacji dalszej edukacji pozostaje w kompetencjach rodziców.

Art. 14 ust. 3b stanowi, że „Dzieci w wieku 3–5 lat mają prawo do korzystania z wychowania przedszkolnego w przedszkolu lub innej formie wychowania przedszkolnego". Natomiast w ust. 3c tegoż artykułu czytamy, że: „Dziecko uzyskuje prawo, o którym mowa w ust. 3b, z początkiem roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym koń-

[3] Tamże.
[4] Tamże.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

czy 3 lata". Ustawodawca w art. 14. ust **4.** wskazuje, że zapewnienie warunków do spełniania tego obowiązku, o którym mowa w ust. **3** oraz realizacji prawa, o którym mowa w ust. 3b, jest zadaniem własnym gminy. Z przepisów tych wynika, że od dnia 1 września 2016 r. wszystkie dzieci 6-letnie oraz wszystkie chętne dzieci 4- i 5-letnie mają zapewnione miejsce realizacji wychowania przedszkolnego. Natomiast od dnia 1 września 2017 r. również wszystkie chętne dzieci 3-letnie będą miały zapewnione miejsce realizacji wychowania przedszkolnego w przedszkolu.

Wychowanie przedszkolne obejmuje więc dzieci od początku roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 3 lata, do końca roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 7 lat. Jest realizowane w przedszkolach oraz w innych formach wychowania przedszkolnego.

Biorąc pod uwagę liczne wnioski i postulaty napływające od jednostek samorządu terytorialnego oraz innych podmiotów będących organami prowadzącymi szkoły podstawowe z oddziałami przedszkolnymi, ustawa z dnia 29 grudnia 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw[5] odroczyła do 1 września 2019 r. wejście w życie przepisu dotyczącego obligatoryjnego przekształcenia oddziałów przedszkolnych w przedszkola, z jednoczesnym utworzeniem zespołów szkolno-przedszkolnych. Art. 5 ust. 1. stanowi, że z dniem 1 września 2019 r. oddział przedszkolny lub oddziały przedszkolne w szkole podstawowej stają się przedszkolem, a przedszkole, o którym mowa w pkt 1, tworzy zespół ze szkołą podstawową, w której dotychczas działały oddział przedszkolny lub oddziały przedszkolne[6]. Oznacza to, że do 1 września 2019 r. oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych mogą funkcjonować na dotychczasowych zasadach. Nie ma zatem obowiązku wdrażania procedur związanych z przekształcaniem oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych w przedszkola.

1.2. FORMY ORGANIZACYJNE WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO

Wychowanie przedszkolne może być realizowane w publicznych i niepublicznych przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz w innych formach wychowania przedszkolnego. Powstanie alternatywnych form edukacji przedszkolnej przyczyniło się do opracowania przez resort edukacji odpowiedniego rozporządzenia, nadającego tym formom edukacji status prawny. Alternatywne formy edukacji przedszkolnej zostały zinstytucjonalizowane i zapisane w ustawie o systemie oświaty pod nazwą „inne formy wychowania przedszkolnego". Z dniem 10 stycznia 2008 r. weszło w życie rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w spra-

[5] Ustawa z dnia 29 grudnia 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2016 r., poz. 35) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

[6] Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 827 z późn. zm.) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

wie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków ich tworzenia, działania i organizowania7. Rozporządzenie pozwoliło na tworzenie, obok istniejących w systemie przedszkoli i oddziałów przedszkolnych, także punktów przedszkolnych i zespołów wychowania przedszkolnego, a tym samym na ułatwienie dostępu do edukacji przedszkolnej dzieciom 3–5 letnim z różnych środowisk, zarówno wielkomiejskich jak i wiejskich. Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty w zakresie edukacji publicznej, a taką potrzebą jest m.in. organizacja wychowania przedszkolnego, należy do zadań własnych gminy.

W związku z tym rada gminy ustala sieć prowadzonych przez gminę publicznych przedszkoli. W przypadkach uzasadnionych warunkami demograficznymi i geograficznymi, takimi jak liczba dzieci zamieszkałych w danym rejonie, odległość do najbliższego przedszkola prowadzonego przez gminę, rada gminy może uzupełnić sieć publicznych przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych o inne formy wychowania przedszkolnego.

Od 1 września 2013 r. rada gminy określa wysokość opłat za korzystanie z wychowania przedszkolnego w publicznych przedszkolach prowadzonych przez gminę w czasie przekraczającym czas bezpłatnego nauczania, wychowania i opieki, z zastrzeżeniem, że wysokość opłaty nie może być wyższa niż 1 zł za godzinę zajęć.

Z art. 14a ust. 2 ustawy o systemie oświaty wynika, że jeżeli droga dziecka realizującego obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego oraz dziecka pięcioletniego z domu do najbliższego publicznego przedszkola lub oddziału przedszkolnego w szkole podstawowej przekracza 3 km, obowiązkiem gminy jest zapewnienie bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu dziecka lub zwrot kosztów prze jazdu dziecka i opiekuna środkami komunikacji publicznej, jeżeli dowożenie zapewniają rodzice (do przedszkola, innej formy wychowania przedszkolnego lub oddziału przedszkolnego w szkole podstawowej, w których gmina zapewniła spełnianie obowiązku lub prawa do wychowania przedszkolnego)[8].

W związku ze zmianami, które zostały wprowadzone 5 sierpnia 2010 r. ustawą o zmianie ustawy o systemie oświaty[9] wydane zostało nowe rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 sierpnia 2010 r. w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania[10]. W 2011 r. zostało ono zmienione rozporządzeniem Ministra Edukacji Na-

[7] Rozporządzenie MEN z dnia 31 sierpnia 2010 r. w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego,warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania (Dz. U. z 2010 r. nr 161, poz. 1080) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

[8] Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2016 r. poz. 1943, z późn. zm.) - źródło: http:// www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

[9] Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty (Dz. U. Nr 149, poz. 991) - źródło: http:// www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

[10] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 sierpnia 2010 r. w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania (Dz. U. z 2010 r. nr 161, poz.1080) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

rodowej z dnia 28 czerwca 2011 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania11. Zmiany dotyczyły brzmienia § 7.

Powyższe akty wykonawcze pozwoliły na tworzenie, obok istniejących w systemie przedszkoli, także punktów przedszkolnych i zespołów wychowania przedszkolnego, a tym samym na upowszechnianie dostępu do edukacji przedszkolnej. Punkt przedszkolny to placówka, w której zajęcia są prowadzone przez cały rok szkolny, z wyjątkiem przerw ustalonych przez organ prowadzący, natomiast zespół wychowania przedszkolnego to instytucja, w której zajęcia są prowadzone przez cały rok szkolny w niektóre dni tygodnia, z wyjątkiem przerw ustalonych przez organ prowadzący.

Obecnie wychowanie przedszkolne może być realizowane w publicznych i niepublicznych przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz w innych formach wychowania przedszkolnego: zespołach wychowania przedszkolnego i punktach przedszkolnych.

Zajęcia w zespole wychowania przedszkolnego mogą być prowadzone w niektóre dni tygodnia, minimum 3 godziny w ciągu jednego dnia i minimum 12 godzin w ciągu tygodnia. Punkt przedszkolny natomiast realizuje zajęcia we wszystkie dni robocze w tygodniu przez cały rok szkolny, z wyjątkiem przerw ustalonych przez organ prowadzący. Podstawowym kryterium odróżniającym obie formy jest częstotliwość prowadzonych w nich zajęć. Czas pracy zespołu lub punktu powinien być elastyczny, uzależniony od lokalnych potrzeb i możliwości, dostosowany do liczebności grupy dzieci oraz do potrzeb i oczekiwań rodziców, aby zapewnić możliwość zrealizowania wymagań, wynikających z podstawy programowej wychowania przedszkolnego.

Warunkiem tworzenia innych form wychowania przedszkolnego zgodnie z ww. rozporządzeniem jest uzyskanie wpisu do ewidencji prowadzonej przez gminę właściwą ze względu na miejsce prowadzenia tych form. Nowelizacja pozwoliła na sprawniejsze i łatwiejsze zakładanie innych form wychowania przedszkolnego przez zainteresowane podmioty, co przyczyniło się do realizacji zamierzeń ministerstwa edukacji narodowej w zakresie upowszechniania wychowania przedszkolnego.

Prowadzenie działalności oświatowej na zasadach określonych w przepisach ustawy z dnia 2 lipca 2004 roku o swobodzie działalności gospodarczej[12] nie zwalnia prowadzącego działalność z respektowania ogólnych przepisów sanitarnych, przeciwpożarowych oraz dotyczących bezpieczeństwa żywności i żywienia.

Organizacja pracy przedszkoli zmieni się od 1 września 2017 roku. Na podstawie nowych przepisów MEN wydało rozporządzenie w sprawie organizacji publicznych szkół

[11] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 czerwca 2011 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania (Dz. U. z 2011 r. nr 143, poz. 839) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

[12] Ustawa z dnia 2 lipca 2004 roku o swobodzie działalności gospodarczej (Dz. U. nr 173, poz. 1807) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

i przedszkoli[13], które przewiduje m.in. nową procedurę tworzenia arkuszy organizacji.

Przepisy, na podstawie których przedszkola określały swoją organizację, przestaną obowiązywać od dnia wejścia w życie rozporządzenia w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i przedszkoli (art. 322 i 367 ustawy z 14 grudnia 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe[14]). W rozporządzeniu określono m.in.:

- elementy tworzące nazwę przedszkola,
- tryb nadawania imienia przedszkolu,
- warunki i sposób używania nazwy przedszkola na pieczęciach i tablicy urzędowej,
- szczegółową organizację pracy przedszkola,
- zakres informacji, jakie powinny być zawarte w arkuszu organizacji przedszkola oraz terminy jego opracowywania, opiniowania i zatwierdzania.

Nie zmieniły się dotychczas obowiązujące zasady, dotyczące tego, co nazwa publicznego przedszkola ma zawierać:

- określenie „Przedszkole", z dodaniem odpowiedniego określenia, gdy jest to przedszkole specjalne, integracyjne lub z tym rodzajem oddziałów,
- ustalony przez organ prowadzący numer porządkowy przedszkola wyrażony cyfrą arabską,
- imię przedszkola, jeżeli zostało nadane,
- adres siedziby przedszkola.

Przepisy umożliwiają zawarcie w nazwie języka mniejszości narodowej, mniejszości etnicznej lub języka regionalnego w tych przedszkolach, w których prowadzone są zajęcia edukacyjne w tych językach.

W przedszkolach specjalnych określenie „specjalne" i rodzaj niepełnosprawności dzieci będą pomijane w nazwie nie tylko na tablicy urzędowej, lecz także na pieczęciach, którymi opatruje się legitymację przedszkolną.

Przedszkole, które nie ma imienia, może wystąpić z wnioskiem do organu prowadzącego, w którym powinno uzasadnić wybór imienia oraz określić plan działań związanych z jego nadaniem i przewidywany termin uroczystości. Organ prowadzący ma 30 dni na zajęcie stanowisko w tej sprawie. Organem przedszkola, uprawnionym do składania wniosku w tej sprawie, jest rada przedszkola, a w przypadku jej braku musi to być wspólny wniosek rady pedagogicznej i rady rodziców. W przypadku zmiany lub uchylenia nadania imienia obowiązuje taka sama procedura, jak przy nadawaniu imienia.

[13] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i przedszkoli (Dz. U. z 2017 r., poz. 649) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

[14] Ustawa z 14 grudnia 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r., poz. 60) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Rozporządzenie zachowuje dotychczasowe rozwiązania dotyczące liczebności dzieci w oddziale, czasu trwania godzin zajęć oraz czasu zajęć prowadzonych w przedszkolu z dziećmi w różnym wieku, a także określania organizacji pracy przedszkola przez dyrektora. Wprowadzono jednak kilka zmian:

1) upoważniając radę rodziców do występowania wspólnie z dyrektorem do organu prowadzącego przedszkole w sprawie ustalenia przerw w działalności przedszkola, w przypadku braku rady przedszkola,
2) uzależniając powierzenia oddziałów opiece jednego lub dwóch nauczycieli nie tylko od czasu pracy oddziału, ale także od realizowanych w przedszkolu zadań,
3) rozszerzając kategorie niepełnosprawności dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym i wskazując jedynie górną granicę liczby dzieci niepełnosprawnych w oddziale przedszkola specjalnego i oddziale specjalnym w przedszkolu ogólnodostępnym; oddziały integracyjne i specjalne utworzone przed dniem wejścia w życie nowych przepisów będą mogły zachować dotychczasową liczbę dzieci w oddziałach do czasu zakończenia korzystania przez te dzieci z wychowania przedszkolnego,
4) umożliwiając dyrektorowi tworzenie na czas określony lub nieokreślony zespołów nauczycieli w zależności od potrzeb wynikających z zadań statutowych przedszkola, potrzeb programowych lub innych uwarunkowań, w jakich ono funkcjonuje.

Dotychczasowy statut przedszkola publicznego będzie aktualny nie dłużej niż do 30 listopada 2017 r., w związku z tym rada pedagogiczna powinna w odpowiednim czasie opracować jego projekt, biorąc pod uwagę nowe przepisy.

Rozporządzenie wskazuje terminy opracowania, opiniowania i zatwierdzania arkusza organizacji przedszkola oraz rozszerza wykaz treści, jakie powinien on zawierać. Określona procedura przewiduje, że:

- dyrektor opracowuje arkusz i przedstawia radzie pedagogicznej do zaopiniowania na 10 dni przed terminem, w którym opinie powinny wydać zakładowe organizacje związkowe,
- zakładowe organizacje związkowe wydają opinie do 8 kwietnia danego roku,
- dyrektor przekazuje arkusz do organu prowadzącego w terminie do 10 kwietnia danego roku, po zaopiniowaniu przez radę pedagogiczną oraz zakładowe organizacje związkowe,
- organ prowadzący przekazuje arkusz do zaopiniowania organowi sprawującemu nadzór pedagogiczny na 10 dni przed terminem wydania przez niego opinii,
- organ sprawujący nadzór pedagogiczny wydaje opinię nie później niż do 2 maja danego roku,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- organ prowadzący przedszkole zatwierdza arkusz organizacji do 25 maja danego roku, po uzyskaniu opinii organu sprawującego nadzór pedagogiczny.

Na rok szkolny 2017/2018 przewidziano dłuższe terminy w związku z wprowadzaną reformą ustroju szkolnego:

- do 21 kwietnia 2017 r. powinno nastąpić przekazanie opracowanego arkusza, po zaopiniowaniu przez radę pedagogiczną i zakładowe organizacje związkowe, do organu prowadzącego przedszkole,
- w terminie 10 dni od dnia otrzymania arkusza, nie później niż do 19 kwietnia 2017 r. należy uzyskać opinie zakładowych organizacji związkowych,
- do 29 maja 2017 r. organ prowadzący, po uzyskaniu opinii organu sprawującego nadzór pedagogiczny, powinien zatwierdzić arkusz,
- w terminie 10 dni od dnia otrzymania arkusza, nie później niż do 8 maja, organ sprawujący nadzór pedagogiczny powinien wydać opinię.

Przy każdej zmianie arkusza organizacji, dokonywanej do 30 września, wymagane jest uzyskanie opinii organizacji związkowych i organu sprawującego nadzór, wydawanych w terminie 7 dni od dnia otrzymania zmian do zatwierdzonego arkusza organizacji przedszkola. Po 30 września organ prowadzący przedszkole zatwierdza zmiany w terminie 7 dni od dnia otrzymania zmian do zatwierdzonego arkusza organizacji. Rozporządzenie nie dotyczy przedszkoli niepublicznych, które działają na podstawie statutu nadanego przez osobę prowadzącą. Do jej kompetencji należy ustalenie w statucie – przy zastosowaniu odpowiednio przepisów art. 102 ust. 1 i 2 ustawy Prawo oświatowe – spraw, które powinien zawierać statut niepublicznego przedszkola, w tym organizację pracy przedszkola.

1.3. PODSTAWY PROGRAMOWE WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO – ANALIZA PORÓWNAWCZA

Art. 4 pkt 24 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe podaje definicję podstawy programowej, która brzmi następująco: „Ilekroć w dalszych przepisach jest mowa bez bliższego określenia o podstawie programowej wychowania przedszkolnego lub podstawie programowej kształcenia ogólnego – należy przez to rozumieć obowiązkowe zestawy celów kształcenia i treści nauczania, w tym umiejętności, opisane w formie ogólnych i szczegółowych wymagań dotyczących wiedzy i umiejętności, które powinien posiadać uczeń po zakończeniu określonego etapu edukacyjnego, oraz zadania wychowawczo-profilaktyczne szkoły, uwzględniane odpowiednio w programach wychowania przedszkolnego, programach nauczania i podczas realizacji zajęć z wychowawcą oraz umożliwiające ustalenie kryteriów ocen szkolnych i wymagań eg-

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

zaminacyjnych, a także warunki i sposób realizacji tych podstaw programowych"[15].

D. Waloszek, opisując podstawę programową, stwierdza, że jest to akt prawny, który „określa (...) zakres niezbędnych wiadomości i umiejętności koniecznych do życia (...)"[16]. Podkreśla ona równocześnie, że podstawa obowiązuje wszystkich nauczycieli w Polsce, w związku z czym każdy nauczyciel winien ją znać, realizować i uwzględniać w swojej pracy wszystkie jej zmiany, zgodnie z wytycznymi Ministra Edukacji Narodowej.

Załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r., poz. 356) obejmuje podstawę programową wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz w innych form wychowania przedszkolnego. Określa ona zadania przedszkola, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych i innych form wychowania przedszkolnego w zakresie opieki, nauczania i wychowania oraz efekty realizacji zadań w postaci celów osiąganych przez dzieci na zakończenie wychowania przedszkolnego.

Efekty realizacji zadań przedszkola, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych i innych form wychowania przedszkolnego, sformułowane są w postaci celów do osiągnięcia przez dzieci na koniec wychowania przedszkolnego w ramach czterech podstawowych obszarów rozwoju dziecka: fizycznego, emocjonalnego, społecznego i poznawczego.

Zmiany podstaw programowych obejmowały różne obszary edukacji i działań przedszkola w przypadku celów, zadań nauczycieli i zadań przedszkola, obszarów kształcenia dziecka, umiejętności, jakie powinno posiadać dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole, celów diagnozy dziecka oraz warunków i sposobów realizacji. Zmiany uzupełniały się, bądź omijały niektóre zagadnienia; ich stopień obrazują tabele poniżej.

[15] Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 roku - Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r., poz. 59) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

[16] D. Waloszek, Program w edukacji dzieci. Geneza. Istota. Kryteria, Warszawa 2005, s. 168.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Tabela 1. Cele wychowania przedszkolnego

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2016 r., poz. 895) Załącznik nr 1	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r., poz. 356) Załącznik nr 1
1) wspomaganie dzieci w rozwijaniu uzdolnień oraz kształtowanie czynności intelektualnych potrzebnych dzieciom w codziennych sytuacjach i w dalszej edukacji;	Celem wychowania przedszkolnego jest wsparcie całościowego rozwoju dziecka. Wsparcie to realizowane jest przez proces opieki, wychowania i nauczania/uczenia się, co umożliwia dziecku odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. W efekcie takiego wsparcia dziecko osiąga dojrzałość do podjęcia nauki na pierwszym etapie edukacji.
2) budowanie systemu wartości, w tym wychowywanie dzieci tak, żeby lepiej orientowały się w tym, co jest dobre, a co złe;	
3) kształtowanie u dzieci odporności emocjonalnej koniecznej do racjonalnego radzenia sobie w nowych i trudnych sytuacjach, w tym także do łagodnego znoszenia stresów i porażek;	
4) rozwijanie umiejętności społecznych dzieci, które są niezbędne w poprawnych relacjach z dziećmi i dorosłymi;	
5) stwarzanie warunków sprzyjających wspólnej i zgodnej zabawie oraz nauce dzieci o zróżnicowanych możliwościach fizycznych i intelektualnych;	
6) troska o zdrowie dzieci i ich sprawność fizyczną; zachęcanie do uczestnictwa w zabawach i grach sportowych;	
7) budowanie dziecięcej wiedzy o świecie społecznym, przyrodniczym i technicznym oraz rozwijanie umiejętności prezentowania swoich przemyśleń w sposób zrozumiały dla innych;	
8) wprowadzenie dzieci w świat wartości estetycznych i rozwijanie umiejętności wypowiadania się poprzez muzykę, taniec, śpiew, małe formy teatralne oraz sztuki plastyczne;	

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

9) kształtowanie u dzieci poczucia przynależności społecznej (do rodziny, grupy rówieśniczej i wspólnoty narodowej) oraz postawy patriotycznej;	
10) zapewnienie dzieciom lepszych szans edukacyjnych poprzez wspieranie ich ciekawości, aktywności i samodzielności, a także kształtowanie wiadomości i umiejętności, które są ważne w edukacji szkolnej;	
11) kształtowanie u dzieci umiejętności czytania i przygotowanie dzieci do nabywania umiejętności pisania;	
12) przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym poprzez rozbudzanie ich świadomości językowej i wrażliwości kulturowej oraz budowanie pozytywnej motywacji do nauki języków obcych na dalszych etapach edukacyjnych;	
13) w przedszkolach umożliwiających dzieciom należącym do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, o których mowa w ustawie z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz. U. z 2015 r. poz. 573 oraz z 2016 r. poz. 749) podtrzymywanie i rozwijanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej – przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem mniejszości narodowej lub etnicznej lub językiem regionalnym poprzez rozbudzanie ich świadomości narodowej, etnicznej i językowej oraz budowanie pozytywnej motywacji do nauki języka mniejszości narodowej lub etnicznej lub języka regionalnego na dalszych etapach edukacyjnych.	

Źródło: Opracowane własne

W rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół bardzo szczegółowo rozpisanych było 13 celów wychowania przedszkolnego. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego (...) wskazuje tylko jeden cel, którym jest „wsparcie całościowego rozwoju dziecka" (tabela 1). Ustawodawca wyjaśnia, że będzie ono realizowane poprzez opiekę, wychowanie i nauczanie – uczenie się. Zdaniem autorów przepisu, tak zorganizowany proces pozwoli dziecku odkryć własne możliwości oraz sens działania. Kolejna część wypowiedzi, dotycząca organizacji tego procesu, mówi o „gromadzeniu doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna". Dzięki takiemu wsparciu dziecko osiągnie dojrzałość do podjęcia nauki na pierwszym etapie edukacji.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Dość zasadnicza różnica między rozporządzeniami dotyczy zadań. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. dotyczyło oddziaływań wychowawczych nauczycieli, natomiast rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. dotyczy zadań przedszkola. Obrazuje to poniższa tabela (tabela 2).

Tabela 2. Zadania nauczycieli a zadania przedszkola

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2016 r., poz. 895) Załącznik nr 1	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego... (Dz. U. z 2017 r., poz. 356) Załącznik nr 1
W trosce o jednolite oddziaływanie wychowawcze nauczyciele:	Zadania przedszkola:
1) systematycznie informują rodziców o zadaniach wychowawczych i kształcących realizowanych w przedszkolu lub innej formie wychowania przedszkolnego, zapoznają rodziców z podstawą programową wychowania przedszkolnego i włączają ich do procesu nabywania przez dzieci wiadomości i umiejętności w niej określonych;	1) wspieranie wielokierunkowej aktywności dziecka poprzez organizację warunków sprzyjających nabywaniu doświadczeń w fizycznym, emocjonalnym, społecznym i poznawczym obszarze jego rozwoju;
2) informują rodziców o sukcesach i kłopotach ich dzieci, a także włączają ich do wspierania osiągnięć rozwojowych dzieci i łagodzenia trudności, na jakie one natrafiają;	2) tworzenie warunków umożliwiających dzieciom swobodny rozwój, zabawę i odpoczynek w poczuciu bezpieczeństwa;
3) zachęcają rodziców do współdecydowania w sprawach przedszkola lub innej formy wychowania przedszkolnego, np. wspólnie organizują wydarzenia, w których biorą udział dzieci.	3) wspieranie aktywności dziecka podnoszącej poziom integracji sensorycznej i umiejętności korzystania z rozwijających się procesów poznawczych;
	4) zapewnienie prawidłowej organizacji warunków sprzyjających nabywaniu przez dzieci doświadczeń, które umożliwią im ciągłość procesów adaptacji oraz pomoc dzieciom rozwijającym się w sposób nieharmonijny, wolniejszy lub przyspieszony;
	5) wspieranie samodzielnej dziecięcej eksploracji świata, dobór treści adekwatnych do poziomu rozwoju dziecka, jego możliwości percepcyjnych, wyobrażeń i rozumowania, z poszanowaniem indywidualnych potrzeb i zainteresowań;
	6) wzmacnianie poczucia wartości, indywidualności, oryginalności dziecka oraz potrzeby tworzenia relacji osobowych i uczestnictwa w grupie;

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

	7) tworzenie sytuacji sprzyjających rozwojowi nawyków i zachowań prowadzących do samodzielności, dbania o zdrowie, sprawności ruchowej i bezpieczeństwa, w tym bezpieczeństwa w ruchu drogowym;
	8) przygotowywanie do rozumienia emocji, uczuć własnych i innych ludzi oraz dbanie o zdrowie psychiczne, realizowane m.in. z wykorzystaniem naturalnych sytuacji, pojawiających się w przedszkolu oraz sytuacji zadaniowych, uwzględniających treści adekwatne do intelektualnych możliwości i oczekiwań rozwojowych dzieci;
	9) tworzenie sytuacji edukacyjnych budujących wrażliwość dziecka, w tym wrażliwość estetyczną, w odniesieniu do wielu sfer aktywności: mowy, zachowania, ruchu, środowiska, ubioru, muzyki, tańca, śpiewu, teatru, plastyki;
	10) tworzenie warunków pozwalających na bezpieczną, samodzielną eksplorację otaczającej dziecko przyrody, stymulujących rozwój wrażliwości i umożliwiających poznanie wartości oraz norm odnoszących się do środowiska przyrodniczego, adekwatnych do etapu rozwoju dziecka;
	11) tworzenie warunków umożliwiających bezpieczną, samodzielną eksplorację elementów techniki w otoczeniu, konstruowania, majsterkowania, planowania i podejmowania intencjonalnego działania, prezentowania wytworów swojej pracy;
	12) współdziałanie z rodzicami, różnymi środowiskami, organizacjami i instytucjami, uznanymi przez rodziców za źródło istotnych wartości, na rzecz tworzenia warunków umożliwiających rozwój tożsamości dziecka;
	13) kreowanie, wspólne z wymienionymi podmiotami, sytuacji prowadzących do poznania przez dziecko wartości i norm społecznych, których źródłem jest rodzina, grupa w przedszkolu, inne dorosłe osoby, w tym osoby starsze, oraz rozwijania zachowań wynikających z wartości możliwych do zrozumienia na tym etapie rozwoju;
	14) systematyczne uzupełnianie, za zgodą rodziców, realizowanych treści wychowawczych o nowe zagadnienia, wynikające z pojawienia się w otoczeniu dziecka zmian i zjawisk istotnych dla jego bezpieczeństwa i harmonijnego rozwoju;

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

	15) systematyczne wspieranie rozwoju mechanizmów uczenia się dziecka, prowadzące do osiągnięcia przez nie poziomu umożliwiającego podjęcie nauki w szkole;
	16) organizowanie zajęć – zgodnie z potrzebami – umożliwiających dziecku poznawanie kultury i języka mniejszości narodowej lub etnicznej lub języka regionalnego – kaszubskiego.
	17) tworzenie sytuacji edukacyjnych sprzyjających budowaniu zainteresowania dziecka językiem obcym nowożytnym, chęci poznawania innych kultur.
	Przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym nie dotyczy: 1) dzieci posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, wydane ze względu na niepełnosprawność intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dzieci posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawności sprzężone, jeżeli jedną z niepełnosprawności jest niepełnosprawność intelektualna w stopniu umiarkowanym lub znacznym; 2) dzieci posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na inne niż wymienione w pkt. 1. rodzaje niepełnosprawności, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 127 ust. 19 pkt 2 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r. poz. 59) oraz jeżeli z indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego wynika brak możliwości realizacji przygotowania do posługiwania się językiem obcym nowożytnym ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne dziecka.

Źródło: Opracowane własne

Zasadnicze znaczenie dla ukształtowania się kierunków rozwoju i zadań wychowania przedszkolnego miała ustawa o rozwoju oświaty i wychowania z 15 lipca 1961 roku. Określała ona wychowanie przedszkolne jako pierwszy szczebel w jednolitym systemie oświaty i wychowania. Ustawa stała się podstawą do opracowania i wprowadzenia w życie w 1963 roku nowego programu wychowania przedszkolnego, który charakteryzował się całościowym ujęciem **celów, zadań przedszkola i dawał szczególne preferencje ochronie zdrowia i rozwijania sprawności fizycznej** podopiecznych. Szczegółowe regulacje dotyczące funkcjonowania przedszkoli ustalały wydawane zarządzenia Ministra Oświaty, a przede wszystkim statut z 15 lutego 1965 roku[17]. Taka konstrukcja do złudzenia przypomina to, z czym mamy do czynienia

[17] Encyklopedia Pedagogiczna, red. W. Pomykało, Warszawa: Wyd. Fundacja Innowacja, 1997, s. 639.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

w ostatnim rozporządzeniu MEN z dnia 14 lutego 2017 r.

Siedemnaście bardzo szczegółowo rozpisanych w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. obszarów pracy przedszkola, zastąpiono czterema, bardzo ogólnymi: fizycznym, emocjonalnym, społecznym i poznawczym (tabela 3).

Tabela 3. Obszary kształcenia dzieci

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2016 r., poz. 895) Załącznik nr 1	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego... (Dz. U. z 2017 r., poz. 356) Załącznik nr 1
1) kształtowanie umiejętności społecznych dzieci: porozumiewanie się z dorosłymi i dziećmi, zgodne funkcjonowanie w zabawie i w sytuacjach zadaniowych;	I. Fizyczny obszar rozwoju dziecka
2) kształtowanie czynności samoobsługowych, nawyków higienicznych i kulturalnych. Wdrażanie dzieci do utrzymywaniu ładu i porządku;	II. Emocjonalny obszar rozwoju dziecka
3) wspomaganie rozwoju mowy oraz innych umiejętności komunikacyjnych dzieci;	III. Społeczny obszar rozwoju dziecka
4) wspieranie dzieci w rozwijaniu czynności intelektualnych, które stosują w poznawaniu i rozumieniu siebie i swojego otoczenia	IV. Poznawczy obszar rozwoju dziecka
5) wychowanie zdrowotne i kształtowanie sprawności fizycznej dzieci;	
6) wdrażanie dzieci do dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych;	
7) wychowanie przez sztukę – dziecko widzem i aktorem;	
8) wychowanie przez sztukę – muzyka: różne formy aktywności muzyczno-ruchowej (śpiew, gra, taniec);	
9) wychowanie przez sztukę – różne formy plastyczne;	
10) wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci poprzez zabawy konstrukcyjne, budzenie zainteresowań technicznych;	
11) pomaganie dzieciom w rozumieniu istoty zjawisk atmosferycznych i w unikaniu zagrożeń;	
12) wychowanie dla poszanowania roślin i zwierząt;	

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

13) wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci, wraz z edukacją matematyczną;	
14) tworzenie warunków do doświadczeń językowych i komunikacyjnych w zakresie reprezentatywnej i komunikatywnej funkcji języka (ze szczególnym uwzględnieniem nabywania umiejętności czytania);	
15) wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne;	
16) przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym;	
17) przygotowanie do posługiwania się językiem mniejszości narodowej lub etnicznej lub językiem regionalnym dzieci należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, o których mowa w ustawie z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, w tym z uwzględnieniem potrzeb dzieci niesłyszących posługujących się językiem migowym.	

Źródło: Opracowane własne

W Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. wymienione były umiejętności, jakie powinno posiadać dziecko kończące wychowanie przedszkolne w wymienionych siedemnastu obszarach. W Rozporządzeniue Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. napisane jest o osiągnięciach dziecka na koniec wychowania przedszkolnego i dziecku przygotowanym do podjęcia nauki w szkole. Oczywiście odnosi się do czterech wymienionych wcześniej obszarów i wynika z zadań przedszkola.

W tabeli poniżej (tabela 4) dokonano próby przyporządkowania obszarów określonych w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. opisanym w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r., a tym samym porównania, w jaką wiedzę i umiejętności byli i będą wyposażeni absolwenci przedszkoli.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Tabela 4. Umiejętności, jakie powinno posiadać dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2016 r., poz. 895) Załącznik nr 1	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego... (Dz. U. z 2017 r., poz. 356) Załącznik nr 1
Dotyczy dziecka kończącego wychowanie przedszkolne:	Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego. Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:
Obszar 2. Kształtowanie czynności samoobsługowych, nawyków higienicznych i kulturalnych. Wdrażanie dzieci do utrzymywaniu ładu i porządku: **1) jest samodzielne w zakresie higieny osobistej;** **2) właściwie zachowuje się przy stole podczas posiłków, nakrywa do stołu i sprząta po sobie;** **3) samodzielnie ubiera się i rozbiera; utrzymuje porządek w swoim otoczeniu.**	I. Fizyczny obszar rozwoju dziecka: **1) zgłasza potrzeby fizjologiczne, samodzielnie wykonuje podstawowe czynności higieniczne;** **2) wykonuje czynności samoobsługowe: ubieranie się i rozbieranie, w tym czynności precyzyjne, np. zapinanie guzików, wiązanie sznurowadeł;** **3) spożywa posiłki z użyciem sztućców, nakrywa do stołu i sprząta po posiłku;** 4) komunikuje potrzebę ruchu, odpoczynku itp.; 5) **uczestniczy w zabawach ruchowych**, w tym rytmicznych, muzycznych, naśladowczych, z przyborami lub bez nich; wykonuje różne formy ruchu: bieżne, skoczne, z czworakowaniem, rzutne; 6) inicjuje zabawy konstrukcyjne, majsterkuje, buduje, wykorzystując zabawki, materiały użytkowe, w tym materiały naturalne; 7) wykonuje czynności, takie jak: sprzątanie, pakowanie, trzymanie przedmiotów jedną ręką i oburącz, małych przedmiotów z wykorzystaniem odpowiednio ukształtowanych chwytów dłoni, używa chwytu pisarskiego podczas rysowania, kreślenia i pierwszych prób pisania; 8) wykonuje podstawowe ćwiczenia kształtujące nawyk utrzymania prawidłowej postawy ciała; 9) wykazuje sprawność ciała i koordynację w stopniu pozwalającym na rozpoczęcie systematycznej nauki czynności złożonych, takich jak czytanie i pisanie.
Obszar 5. Wychowanie zdrowotne i kształtowanie sprawności fizycznej dzieci: 1) dba o swoje zdrowie; zaczyna orientować się w zasadach zdrowego żywienia; 2) dostrzega związek pomiędzy chorobą a leczeniem, poddaje się leczeniu, np. wie, że przyjmowanie lekarstw i zastrzyki są konieczne; 3) jest sprawne fizycznie lub jest sprawne w miarę swoich możliwości; **4) uczestniczy w zajęciach ruchowych, w zabawach i grach w ogrodzie przedszkolnym, w parku, na boisku, w sali gimnastycznej.**	
Obszar 4. Wspieranie dzieci w rozwijaniu czynności intelektualnych, które stosują w poznawaniu i rozumieniu siebie i swojego otoczenia 1) przewiduje, w miarę swoich możliwości, jakie będą skutki czynności manipulacyjnych na przedmiotach (wnioskowanie o wprowadzanych i obserwowanych zmianach); 2) grupuje obiekty w sensowny sposób (klasyfikuje) i formułuje uogólnienia typu: to do tego pasuje, te obiekty są podobne, a te są inne; 3) stara się łączyć przyczynę ze skutkiem i próbuje przewidywać, co się może zdarzyć.	II. Emocjonalny obszar rozwoju dziecka 1) rozpoznaje i nazywa podstawowe emocje, próbuje radzić sobie z ich przeżywaniem; 2) szanuje emocje swoje i innych osób; 3) przeżywa emocje w sposób umożliwiający mu adaptację w nowym otoczeniu, np. w nowej grupie dzieci, nowej grupie starszych dzieci, a także w nowej grupie dzieci i osób dorosłych; 4) przedstawia swoje emocje i uczucia, używając charakterystycznych dla dziecka form wyrazu; 5) rozstaje się z rodzicami bez lęku, ma świadomość, że rozstanie takie bywa dłuższe lub krótsze; 6) rozróżnia emocje i uczucia przyjemne i nieprzyjemne, ma świadomość, że odczuwają i przeżywają je wszyscy ludzie;

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Obszar 6. Wdrażanie dzieci do dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych 1) wie, jak trzeba zachować się w sytuacji zagrożenia i gdzie można otrzymać pomoc, umie o nią poprosić; 2) orientuje się w bezpiecznym poruszaniu się po drogach i w korzystaniu ze środków transportu; 3) zna zagrożenia płynące ze świata ludzi, roślin oraz zwierząt i unika ich; 4) wie, że nie może samodzielnie zażywać lekarstw i stosować środków chemicznych (np. środków czystości); 5) próbuje samodzielnie i bezpiecznie organizować sobie czas wolny w przedszkolu i w domu; ma rozeznanie, gdzie można się bezpiecznie bawić, a gdzie nie.	7) szuka wsparcia w sytuacjach trudnych dla niego emocjonalnie; wdraża swoje własne strategie, wspierane przez osoby dorosłe lub rówieśników; 8) zauważa, że nie wszystkie przeżywane emocje i uczucia mogą być podstawą do podejmowania natychmiastowego działania, panuje nad nieprzyjemną emocją, np. podczas czekania na własną kolej w zabawie lub innej sytuacji; 9) wczuwa się w emocje i uczucia osób z najbliższego otoczenia; **10) dostrzega, że zwierzęta posiadają zdolność odczuwania, przejawia w stosunku do nich życzliwość i troskę;** 11) dostrzega emocjonalną wartość otoczenia przyrodniczego jako źródła satysfakcji estetycznej.
Obszar 12. Wychowanie dla poszanowania roślin i zwierząt 1) nazywa oraz wyróżnia rośliny i zwierzęta żyjące w różnych środowiskach przyrodniczych, np. na polu, na łące, w lesie; 2) wie, jakie warunki są potrzebne do rozwoju zwierząt (przestrzeń życiowa, bezpieczeństwo, pokarm) i wzrostu roślin (światło, temperatura, wilgotność); 3) potrafi wymienić zmiany zachodzące w życiu roślin i zwierząt w kolejnych porach roku; **wie, w jaki sposób człowiek może je chronić przyrodę i pomóc im jej, np. przetrwać zimę.**	
Obszar 1. Kształtowanie umiejętności społecznych dzieci: porozumiewanie się z dorosłymi i dziećmi, zgodne funkcjonowanie w zabawie i w sytuacjach zadaniowych 1) **obdarza uwagą dzieci i dorosłych**, aby rozumieć to, co mówią i czego oczekują; grzecznie zwraca się do innych w domu, w przedszkolu, na ulicy; 2) **przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej (stara się współdziałać w zabawach i w sytuacjach zadaniowych) oraz w świecie dorosłych;** 3) w miarę samodzielnie radzi sobie w sytuacjach życiowych i próbuje przewidywać skutki swoich zachowań; 4) wie, że nie należy chwalić się bogactwem i nie należy dokuczać dzieciom, które wychowują się w trudniejszych warunkach, a także, że nie należy wyszydzać i szykanować innych; 5) **umie się przedstawić: podaje swoje imię, nazwisko i adres zamieszkania; wie, komu można podawać takie informacje;** 6) rozumie potrzebę poszanowania odmienności i autonomii drugiego człowieka.	III. Społeczny obszar rozwoju dziecka 1) przejawia poczucie własnej wartości jako osoby, wyraża szacunek wobec innych osób i, przestrzegając tych wartości, nawiązuje relacje rówieśnicze; 2) odczuwa i wyjaśnia swoją przynależność do rodziny, narodu, grupy przedszkolnej, grupy chłopców, grupy dziewczynek oraz innych grup, np. grupy teatralnej, grupy sportowej; 3) posługuje się swoim imieniem, nazwiskiem, adresem; 4) używa zwrotów grzecznościowych podczas powitania, pożegnania, sytuacji wymagającej przeproszenia i przyjęcia konsekwencji swojego zachowania; 5) ocenia swoje zachowanie w kontekście podjętych czynności i zadań oraz przyjętych norm grupowych; przyjmuje, respektuje i tworzy zasady zabawy w grupie, współdziała z dziećmi w zabawie, pracach użytecznych, podczas odpoczynku;

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Obszar 3. Wspomaganie rozwoju mowy oraz innych umiejętności komunikacyjnych dzieci 1) **zwraca się bezpośrednio do rozmówcy, mówi poprawnie pod względem artykulacyjnym, gramatycznym, fleksyjnym i składniowym, lub komunikuje się w inny zrozumiały sposób, w tym z wykorzystaniem języka migowego lub innych alternatywnych metod komunikacji;** 2) mówi płynnie, niezbyt głośno, dostosowując ton głosu do sytuacji; 3) uważnie słucha, pyta o niezrozumiałe fakty i formułuje dłuższe wypowiedzi o ważnych sprawach; 4) w zrozumiały sposób mówi, lub w inny sposób komunikuje, o swoich potrzebach i decyzjach.	6) nazywa i rozpoznaje wartości związane z umiejętnościami i zachowaniami społecznymi, np. szacunek do dzieci i dorosłych, szacunek do ojczyzny, życzliwość okazywana dzieciom i dorosłym – obowiązkowość, przyjaźń, radość; 7) respektuje prawa i obowiązki swoje oraz innych osób, zwracając uwagę na ich indywidualne potrzeby; 8) obdarza uwagą inne dzieci i osoby dorosłe; 9) komunikuje się z dziećmi i osobami dorosłymi, wykorzystując komunikaty werbalne i pozawerbalne; wyraża swoje oczekiwania społeczne wobec innego dziecka, grupy.
Obszar 7. Wychowanie przez sztukę – dziecko widzem i aktorem 1) wie, jak należy się zachować na uroczystościach, np. na koncercie, festynie, przedstawieniu, w teatrze, w kinie; **2) odgrywa role w zabawach parateatralnych, posługując się mową, mimiką, gestem i ruchem; umie posługiwać się rekwizytami (np. maską).** **Obszar 8.** Wychowanie przez sztukę – muzyka: różne formy aktywności muzyczno-ruchowej (śpiew, gra, taniec) **1) śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru oraz łatwe piosenki ludowe; chętnie uczestniczy w zbiorowym śpiewie, w tańcach i muzykowaniu;** **2) dostrzega zmiany charakteru muzyki (np. dynamiki, tempa i wysokości dźwięku) i wyraża je ruchem;** **3) wyraża stany emocjonalne, pojęcia i zjawiska pozamuzyczne różnymi środkami aktywności muzycznej – instrumentalnej (z użyciem instrumentów perkusyjnych oraz innych przedmiotów), wokalnej i ruchowej;** 4) w skupieniu słucha muzyki, w tym także muzyki poważnej. **Obszar 9.** Wychowanie przez sztukę – różne formy plastyczne 1) umie wypowiadać się w różnych technikach plastycznych i przy użyciu elementarnych środków wyrazu (takich jak kształt i barwa) w postaci prostych kompozycji i form konstrukcyjnych; 2) przejawia, w miarę swoich możliwości, zainteresowanie wybranymi zabytkami i dziełami sztuki oraz tradycjami i obrzędami ludowymi ze swojego regionu; 3) wykazuje zainteresowanie malarstwem, rzeźbą i architekturą (także architekturą zieleni i architekturą wnętrz).	IV. Poznawczy obszar rozwoju dziecka **1) wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą komunikatów pozawerbalnych: tańca, intencjonalnego ruchu, gestów, impresji plastycznych, technicznych, teatralnych, mimicznych, konstrukcji i modeli z tworzyw i materiału naturalnego;** 2) wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą języka mówionego, posługuje się językiem polskim w mowie zrozumiałej dla dzieci i osób dorosłych, mówi płynnie, wyraźnie, rytmicznie, poprawnie wypowiada ciche i głośne dźwięki mowy, rozróżnia głoski na początku i końcu w wybranych prostych fonetycznie słowach; 3) odróżnia elementy świata fikcji od realnej rzeczywistości; byty rzeczywiste od medialnych, byty realistyczne od fikcyjnych; **4) rozpoznaje litery, którymi jest zainteresowane na skutek zabawy i spontanicznych odkryć, odczytuje krótkie wyrazy utworzone z poznanych liter w formie napisów drukowanych, dotyczące treści znajdujących zastosowanie w codziennej aktywności;** 5) odpowiada na pytania, opowiada o zdarzeniach z przedszkola, objaśnia kolejność zdarzeń w prostych historyjkach obrazkowych, układa historyjki obrazkowe, recytuje wierszyki, układa i rozwiązuje zagadki; 6) wykonuje własne eksperymenty językowe, nadaje znaczenie czynnościom, nazywa je, tworzy żarty językowe i sytuacyjne, uważnie słucha i nadaje znaczenie swym doświadczeniom;

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Obszar 10. Wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci poprzez zabawy konstrukcyjne, budzenie zainteresowań technicznych

1) **wznosi konstrukcje z klocków i tworzy kompozycje z różnorodnych materiałów** (np. przyrodniczych), ma poczucie sprawstwa („potrafię to zrobić") i odczuwa radość z wykonanej pracy;
2) właściwie używa prostych narzędzi podczas majsterkowania;
3) interesuje się urządzeniami technicznymi (np. używanymi w gospodarstwie domowym), próbuje rozumieć, jak one działają i zachowuje ostrożność przy korzystaniu z nich.

Obszar 11. Pomaganie dzieciom w rozumieniu istoty zjawisk atmosferycznych i w unikaniu zagrożeń

1) **rozpoznaje i nazywa zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla poszczególnych pór roku; podejmuje rozsądne decyzje i nie naraża się na niebezpieczeństwo wynikające z pogody** (np. nie stoi pod drzewem w czasie burzy, nie zdejmuje czapki w mroźną pogodę); wie, o czym mówi osoba zapowiadająca pogodę w radiu i w telewizji, np. że będzie padał deszcz, śnieg, wiał wiatr; stosuje się do podawanych informacji w miarę swoich możliwości

Obszar 13. Wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci wraz z edukacją matematyczną

1) **liczy obiekty i odróżnia błędne liczenie od poprawnego;**
2) **dodaje i odejmuje w zakresie do 10, pomagając sobie liczeniem na palcach lub na innych zbiorach zastępczych;**
3) porównuje szacunkowo liczebności zbiorów; rozróżnia zbiory równoliczne i nierównoliczne;
4) zna cyfry od 0 do 9 i tworzy z nich liczby od 0 do 10 i więcej;
5) **rozróżnia stronę lewą i prawą, określa kierunki i ustala położenie obiektów w stosunku do własnej osoby, a także w odniesieniu do innych obiektów;**
6) **wie, na czym polega pomiar długości, i zna proste sposoby mierzenia: krokami, stopa za stopą;**
7) zna stałe następstwo dni i nocy, pór roku, dni tygodnia, miesięcy w roku;
8) **rozróżnia przedmioty, obiekty, kolory, podstawowe figury geometryczne i porównuje ich wielkości.**
7) **eksperymentuje rytmem, głosem, dźwiękami i ruchem, rozwijając swoją wyobraźnię muzyczną; słucha, odtwarza i tworzy muzykę, śpiewa piosenki, porusza się przy muzyce i do muzyki, dostrzega zmiany charakteru muzyki, np. dynamiki, tempa i wysokości dźwięku oraz wyraża ją ruchem, reaguje na sygnały, muzykuje z użyciem instrumentów oraz innych źródeł dźwięku; śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru oraz łatwe piosenki ludowe; chętnie uczestniczy w zbiorowym muzykowaniu; wyraża emocje i zjawiska pozamuzyczne różnymi środkami aktywności muzycznej; aktywnie słucha muzyki; wykonuje lub rozpoznaje melodie, piosenki i pieśni,** np. ważne dla wszystkich dzieci w przedszkolu, np. hymn przedszkola, charakterystyczne dla uroczystości narodowych (hymn narodowy), potrzebne do organizacji uroczystości np. Dnia Babci i Dziadka, Święta Przedszkolaka (piosenki okazjonalne) i inne; w skupieniu słucha muzyki;
8) **wykonuje własne eksperymenty graficzne farbą, kredką, ołówkiem, mazakiem itp., tworzy proste i złożone znaki, nadając im znaczenie, odkrywa w nich fragmenty wybranych liter, cyfr, kreśli wybrane litery i cyfry na gładkiej kartce papieru, wyjaśnia sposób powstania wykreślonych, narysowanych lub zapisanych kształtów, przetwarza obraz ruchowy na graficzny i odwrotnie, samodzielnie planuje ruch przed zapisaniem,** np. znaku graficznego, litery i innych w przestrzeni sieci kwadratowej lub liniatury, określa kierunki i miejsca na kartce papieru;
9) czyta obrazy, wyodrębnia i nazywa ich elementy, nazywa symbole i znaki znajdujące się w otoczeniu, wyjaśnia ich znaczenie;
10) **wymienia nazwę swojego kraju i jego stolicy, rozpoznaje symbole narodowe (godło, flaga, hymn)**, nazywa wybrane symbole związane z regionami Polski, ukryte w podaniach, przysłowiach, legendach, bajkach, np. o smoku wawelskim, orientuje się, że Polska jest jednym z krajów Unii Europejskiej;
11) **wyraża ekspresję twórczą podczas czynności konstrukcyjnych i zabawy,** zagospodarowuje przestrzeń, nadając znaczenie umieszczonym w niej przedmiotom, określa ich położenie, liczbę, kształt, wielkość, ciężar, porównuje przedmioty w swoim otoczeniu z uwagi na wybraną cechę;
12) **klasyfikuje przedmioty według: wielkości, kształtu, koloru, przeznaczenia, układa przedmioty w grupy, szeregi, rytmy, odtwarza układy przedmiotów i tworzy własne, nadając im znaczenie, rozróżnia podstawowe figury geometryczne (koło, kwadrat, trójkąt, prostokąt);**

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Obszar 14. Tworzenie warunków do doświadczeń językowych i komunikacyjnych w zakresie reprezentatywnej i komunikatywnej funkcji języka (ze szczególnym uwzględnieniem nabywania umiejętności czytania)

1) potrafi określić kierunki oraz miejsca na kartce papieru, rozumie polecenia typu: narysuj kółko w lewym górnym rogu kartki, narysuj szlaczek, zaczynając od lewej strony kartki;
2) potrafi uważnie postrzegać (organizuje pole spostrzeżeniowe), aby rozpoznać i zapamiętać to, co jest przedstawionena obrazkach;
3) dysponuje sprawnością rąk oraz koordynacją wzrokowo-ruchową potrzebną do rysowania, wycinania i nauki pisania, lub innymi zdolnościami i sprawnościami, niezbędnymi do skutecznego komunikowania się z innymi;
4) słucha lub odbiera w innej dostępnej dla siebie formie komunikacji treść np. opowiadań, baśni i rozmawia o nich lub komunikuje się w inny, zrozumiały sposób, m.in. z wykorzystaniem języka migowego lub innych alternatywnych metod komunikacji; interesuje się książkami;
5) układa krótkie zdania, dzieli zdania na wyrazy, dzieli wyrazy na sylaby; wyodrębnia głoski w słowach o prostej budowie fonetycznej;
6) rozumie sens informacji podanych w formie uproszczonych rysunków oraz często stosowanych oznaczeń i symboli, np. w przedszkolu, na ulicy, na dworcu;
7) **zna drukowane małe i wielkie litery (z wyłączeniem dwuznaków, zmiękczeń i liter oznaczających w języku polskim samogłoski nosowe);**
8) interesuje się czytaniem; układa proste wyrazy z liter i potrafi je przeczytać;
9) interesuje się pisaniem; kreśli znaki literopodobne i podejmuje próby pisania;
10) rozumie znaczenie umiejętności czytania i pisania.

Obszar 15. Wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne

1) wymienia imiona i nazwiska osób bliskich, wie, gdzie one pracują, czym się zajmują;
2) zna swoje prawa i obowiązki;
3) zna nazwę miejscowości, w której mieszka, zna ważniejsze instytucje i orientuje się w rolach społecznych pełnionych przez ważne osoby, np. policjanta, strażaka;
4) **wie, jakiej jest narodowości, że mieszka w Polsce, a stolicą Polski jest Warszawa;**
5) **nazywa godło i flagę państwową, zna polski hymn i wie, że Polska należy do Unii Europejskiej;**
6) wie, że wszyscy ludzie mają równe prawa
13) **ksperymentuje, szacuje, przewiduje, dokonuje pomiaru długości przedmiotów, wykorzystując np. dłoń, stopę, but;**
14) **określa kierunki i ustala położenie przedmiotów w stosunku do własnej osoby, a także w stosunku do innych przedmiotów, rozróżnia stronę lewą i prawą;**
15) **przelicza elementy zbiorów w czasie zabawy, prac porządkowych, ćwiczeń i wykonywania innych czynności, posługuje się liczebnikami głównymi i porządkowymi, rozpoznaje cyfry oznaczające liczby od 0 do 10,** eksperymentuje z tworzeniem kolejnych liczb, wykonuje dodawanie i odejmowanie w sytuacji użytkowej, liczy obiekty, odróżnia liczenie błędne od poprawnego;
16) posługuje się w zabawie i w trakcie wykonywania innych czynności pojęciami dotyczącymi następstwa czasu np. wczoraj, dzisiaj, jutro, rano, wieczorem, w tym nazwami pór roku, nazwami dni tygodnia i miesięcy;
17) rozpoznaje modele monet i banknotów o niskich nominałach, porządkuje je, rozumie, do czego służą pieniądze w gospodarstwie domowym;
18) **posługuje się pojęciami dotyczącymi zjawisk przyrodniczych, np. tęcza, deszcz, burza, opadanie liści z drzew, sezonowa wędrówka ptaków, kwitnienie drzew, zamarzanie wody, dotyczącymi życia zwierząt, roślin, ludzi w środowisku przyrodniczym, korzystania z dóbr przyrody, np. grzybów, owoców, ziół;**
19) podejmuje samodzielną aktywność poznawczą np. oglądanie książek, zagospodarowywanie przestrzeni własnymi pomysłami konstrukcyjnymi, korzystanie z nowoczesnej technologii itd.;
20) wskazuje zawody wykonywane przez rodziców i osoby z najbliższego otoczenia, wyjaśnia, czym zajmuje się osoba wykonująca dany zawód;
21) **rozumie bardzo proste polecenia w języku obcym nowożytnym i reaguje na nie; uczestniczy w zabawach, np. muzycznych, ruchowych, plastycznych, konstrukcyjnych, teatralnych; używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie dla danej zabawy lub innych podejmowanych czynności; powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki w grupie; rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych, gdy są wspierane np. obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami;**

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Obszar 16. Przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym **1) uczestniczy w zabawach, np. muzycznych, ruchowych, plastycznych, konstrukcyjnych, teatralnych;** **2) rozumie bardzo proste polecenia i reaguje na nie;** **3) powtarza rymowanki, proste wierszyki i śpiewa piosenki w grupie;** **4) rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych, gdy są wspierane np. obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami.**	**22) reaguje na proste polecenie w języku mniejszości narodowej lub etnicznej, używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie w zabawie i innych podejmowanych czynnościach: powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki; rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych wspieranych np. obrazkiem, rekwizytem, gestem; zna godło (symbol) swojej wspólnoty narodowej lub etnicznej;** 23) reaguje na proste polecenie w języku regionalnym (np. kaszubskim), używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie w zabawie i innych podejmowanych czynnościach: powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki; rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych, wspieranych np. obrazkiem, rekwizytem, gestem, zna godło (symbol) swojej wspólnoty regionalnej (np. kaszubskiej).
Obszar 17. Przygotowanie do posługiwania się językiem mniejszości narodowej lub etnicznej lub językiem regionalnym dzieci należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, o których mowa w ustawie z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, w tym z uwzględnieniem potrzeb dzieci niesłyszących, posługujących się językiem migowym. 1) uczestniczy w zabawach prowadzonych w języku mniejszości narodowej, etnicznej lub w języku regionalnym, w tym prowadzonych dla dzieci niesłyszących, z wykorzystaniem np. języka migowego; **2) rozumie bardzo proste polecenia wydawane w języku mniejszości narodowej, etnicznej lub języku regionalnym i reaguje na nie;** **3) powtarza rymowanki, proste wierszyki i śpiewa piosenki w grupie w języku mniejszości narodowej, etnicznej lub języku regionalnym;** **4) rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych w języku mniejszości narodowej, etnicznej lub języku regionalnym;** 5) wie, do jakiej wspólnoty narodowej, etnicznej lub językowej należy; **6) zna godło swojej wspólnoty narodowej, etnicznej lub językowej**	

Źródło: Opracowane własne

Tabela 4 ukazuje, iż w nowej podstawie programowej (rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r.) pojawiły się umiejętności, jakie powinno posiadać dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole, chociaż zdecydowana ich większość powtarza się ze wskazanymi w poprzednio obowiązującym przepisie (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r.). Charakterystyczne jest, wyodrębnienie języka kaszubskiego, co stanowi swego rodzaju tautologię, ponieważ wcześniej jest mowa o języku mniejszości, a przecież język kaszubski jest właśnie takim językiem. Zastanawia również fakt, dlaczego inicjowanie zabaw konstrukcyjnych, majsterkowanie, budowanie z wykorzystaniem zabawek, materia-

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

łów użytkowych, w tym materiałów naturalnych, znalazło się w obszarze rozwoju fizycznego, a nie intelektualnego.

Tabela 5. Warunki i sposób realizacji

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2016 r., poz. 895) Załącznik nr 1	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego... (Dz. U. z 2017 r., poz. 356) Załącznik nr 1
Zalecanie warunki i sposób realizacji W trosce o prawidłowy rozwój psychoruchowy oraz przebieg wychowania i kształcenia dzieci w wieku przedszkolnym zaleca się następujące proporcje zagospodarowania czasu przebywania w przedszkolu bądź w innej formie wychowania przedszkolnego, w rozliczeniu tygodniowym:	**Warunki i sposób realizacji**
1) co najmniej jedną piątą czasu należy przeznaczyć na **zabawę** (w tym czasie dzieci bawią się swobodnie, przy niewielkim udziale nauczyciela);	1. zgodnie z zapisami dotyczącymi zadań przedszkola nauczyciele organizują zajęcia wspierające rozwój dziecka. Wykorzystują do tego każdą sytuację i moment pobytu dziecka w przedszkolu, czyli tzw. zajęcia kierowane i niekierowane. Wszystkie doświadczenia dzieci płynące z organizacji pracy przedszkola są efektem realizacji programu wychowania przedszkolnego. Ważne są zatem zajęcia kierowane, jak i czas spożywania posiłków, czas przeznaczony na odpoczynek i charakter tego odpoczynku, uroczystości przedszkolne, wycieczki, ale i ubieranie, rozbieranie. Bardzo ważna jest **samodzielna zabawa**;
2) co najmniej jedną piątą czasu (w przypadku młodszych dzieci – jedną czwartą czasu) d**zieci spędzają w ogrodzie przedszkolnym, na boisku, w parku itp.** (organizowane są tam **gry i zabawy ruchowe,** zajęcia sportowe, obserwacje przyrodnicze, prace gospodarcze, porządkowe, ogrodnicze itd.);	2. przedstawione w podstawie programowej naturalne obszary rozwoju dziecka wskazują na konieczność uszanowania typowych dla tego okresu potrzeb rozwojowych, których spełnieniem powinna stać się dobrze zorganizowana **zabawa, zarówno w budynku przedszkola, jak i na świeżym powietrzu.** Naturalna zabawa dziecka wiąże się z doskonaleniem motoryki i zaspokojeniem potrzeby ruchu, dlatego organizacja zajęć na świeżym powietrzu powinna być elementem codziennej pracy z dzieckiem w każdej grupie wiekowej;
3) co najmniej jedną piątą czasu zajmują różnego typu **zajęcia dydaktyczne**, realizowane według programu wychowania przedszkolnego;	3. nauczyciele, organizując zajęcia kierowane, biorą pod uwagę możliwości dzieci, ich oczekiwania poznawcze i potrzeby wyrażania swoich stanów emocjonalnych, komunikacji oraz chęci zabawy. Wykorzystują każdą naturalnie pojawiającą się **sytuację edukacyjną prowadzącą do osiągnięcia dojrzałości szkolnej.** Sytuacje edukacyjne wywołane np. oczekiwaniem poznania liter skutkują zabawami w ich rozpoznawaniu. Jeżeli dzieci w sposób naturalny są zainteresowane zabawami prowadzącymi do ćwiczeń czynności złożonych, takich jak liczenie, czytanie, a nawet pisanie, nauczyciel przygotowuje dzieci do wykonywania tychże czynności zgodnie z fizjologią i naturą pojawiania się tychże procesów;

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

4) pozostały czas przeznacza się, odpowiednio do potrzeb, na realizację: a) dowolnie wybranych przez nauczyciela czynności (z tym, że w tej puli czasu mieszczą się czynności opiekuńcze, samoobsługowe, organizacyjne), b) pomocy psychologiczno-pedagogicznej, c) zajęć rewalidacyjnych dla dzieci niepełnosprawnych.	4. przedszkole jest miejscem, w którym poprzez zabawę dziecko poznaje alfabet liter drukowanych. Zabawa rozwija w dziecku oczekiwania poznawcze w tym zakresie i jest najlepszym rozwiązaniem metodycznym, które sprzyja jego rozwojowi. Zabawy przygotowujące do nauki pisania liter prowadzić powinny jedynie do optymalizacji napięcia mięśniowego, ćwiczeń planowania ruchu przy kreśleniu znaków o charakterze literopodobnym, ćwiczeń czytania liniatury, wodzenia po śladzie i zapisu wybranego znaku graficznego. W trakcie wychowania przedszkolnego dziecko nie uczy się czynności złożonych z udziałem całej grupy, lecz przygotowuje się do nauki czytania i pisania oraz uczestniczy w procesie alfabetyzacji;
	5. **nauczyciele diagnozują, obserwują dzieci** i twórczo organizują przestrzeń ich rozwoju, włączając do zabaw i doświadczeń przedszkolnych potencjał tkwiący w dzieciach oraz ich zaciekawienie elementami otoczenia;
	6. współczesny przedszkolak funkcjonuje w dynamicznym, szybko zmieniającym się otoczeniu, stąd przedszkole powinno stać się miejscem, w którym dziecko otrzyma pomoc w jego rozumieniu;
	7. organizacja zabawy, nauki i wypoczynku w przedszkolu oparta jest na rytmie dnia, czyli powtarzających się systematycznie fazach, które pozwalają dziecku na stopniowe zrozumienie pojęcia czasu i organizacji oraz dają poczucie bezpieczeństwa i spokoju, zapewniając mu zdrowy rozwój;
	8. pobyt w przedszkolu jest czasem wypełnionym zabawą, która pod okiem specjalistów tworzy pole doświadczeń rozwojowych budujących dojrzałość szkolną. Nauczyciele zwracają uwagę na konieczność tworzenia stosownych nawyków ruchowych u dzieci, które będą niezbędne, aby rozpocząć naukę w szkole, a także na rolę poznawania wielozmysłowego. Szczególne znaczenie dla budowy dojrzałości szkolnej mają zajęcia rytmiki, które powinny być prowadzone w każdej grupie wiekowej oraz gimnastyki, ze szczególnym uwzględnieniem ćwiczeń zapobiegających wadom postawy;
	9. nauczyciele systematycznie informują rodziców o postępach w rozwoju ich dziecka, zachęcają do współpracy w realizacji programu wychowania przedszkolnego oraz opracowują diagnozę dojrzałości szkolnej dla tych dzieci, które w danym roku mają rozpocząć naukę w szkole;

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

	10. przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym powinno być włączone w różne działania realizowane w ramach programu wychowania przedszkolnego i powinno odbywać się przede wszystkim w formie zabawy. Należy stworzyć warunki umożliwiające dzieciom osłuchanie się z językiem obcym w różnych sytuacjach życia codziennego. Może to zostać zrealizowane m.in. poprzez kierowanie do dzieci bardzo prostych poleceń w języku obcym w toku różnych zajęć i zabaw, wspólną lekturę książeczek dla dzieci w języku obcym, włączanie do zajęć rymowanek, prostych wierszyków, piosenek oraz materiałów audiowizualnych w języku obcym. Nauczyciel, prowadzący zajęcia z dziećmi, powinien wykorzystać naturalne sytuacje wynikające ze swobodnej zabawy dzieci, aby powtórzyć lub zastosować w dalszej zabawie poznane przez dzieci słowa lub zwroty. Dokonując wyboru języka obcego nowożytnego, do posługiwania się którym będą przygotowywane dzieci uczęszczające do przedszkola lub innej formy wychowania przedszkolnego, należy brać pod uwagę, jaki język obcy nowożytny jest nauczany w szkołach podstawowych na terenie danej gminy;
	11. aranżacja przestrzeni wpływa na aktywność wychowanków, dlatego proponuje się takie jej zagospodarowanie, które pozwoli dzieciom na podejmowanie różnorodnych form działania. Wskazane jest zorganizowanie stałych i czasowych kącików zainteresowań. Jako stałe proponuje się kąciki: czytelniczy, konstrukcyjny, artystyczny, przyrodniczy. Jako czasowe proponuje się kąciki związane z realizowaną tematyką, świętami okolicznościowymi, specyfiką pracy przedszkola;
	12. elementem przestrzeni są także zabawki i pomoce dydaktyczne wykorzystywane w motywowaniu dzieci do podejmowania samodzielnego działania, odkrywania zjawisk oraz zachodzących procesów, utrwalania zdobytej wiedzy i umiejętności, inspirowania do prowadzenia własnych eksperymentów. Istotne jest, aby każde dziecko miało możliwość korzystania z nich bez nieuzasadnionych ograniczeń czasowych;
	13. elementem przestrzeni w przedszkolu są odpowiednio wyposażone miejsca przeznaczone na odpoczynek dzieci (leżak, materac, mata, poduszka), jak również elementy wyposażenia odpowiednie dla dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych;

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

	14. estetyczna aranżacja wnętrz umożliwia celebrowanie posiłków (kulturalne, spokojne ich spożywanie, połączone z nauką posługiwania się sztućcami), a także możliwość wybierania potraw przez dzieci (walory odżywcze i zdrowotne produktów), a nawet ich komponowania;
	15. aranżacja wnętrz umożliwia dzieciom podejmowanie prac porządkowych np. po i przed posiłkami, po zakończonej zabawie, przed wyjściem na spacer.

Źródło: Opracowane własne

Warunki i sposób realizacji starej i nowej podstawy programowej wychowania przedszkolnego zestawia tabela 5; w nowej nie mówi się już o proporcjach zagospodarowania czasu przebywania w przedszkolu w rozliczeniu tygodniowym oraz czasie przeznaczonym na realizację poszczególnych obszarów. Wymienione zostały enumeratywne warunki i sposoby jej realizacji, a tym samym zadania dla nauczyciela:

- organizacja zajęć wspierających rozwój dziecka (zajęcia kierowane i niekierowane);
- zabawa, zarówno w budynku przedszkola, jak i na świeżym powietrzu;
- konieczność brania pod uwagę podczas zajęć kierowanych, możliwości dzieci, ich oczekiwania poznawcze i potrzeby wyrażania swoich stanów emocjonalnych, komunikacji oraz chęci zabawy;
- zorganizowanie zajęć w taki sposób, aby poznawanie alfabetu liter drukowanych odbywało się poprzez zabawę;
- diagnozowanie, obserwowanie dzieci i twórcza organizacja przestrzeni ich rozwoju;
- pomoc dziecku w rozumieniu zmieniającego się świata;
- organizacja zabawy, nauki i wypoczynku w oparciu o rytm dnia, czyli powtarzające się systematycznie fazy;
- konieczność tworzenia stosownych nawyków ruchowych u dzieci, które będą niezbędne, aby rozpocząć naukę w szkole oraz zwrócenie uwagi na rolę poznawania wielozmysłowego;
- systematyczne informowanie rodziców o postępach w rozwoju ich dziecka, zachęcanie do współpracy w realizacji programu wychowania przedszkolnego oraz opracowanie diagnozy dojrzałości szkolnej dla dzieci, które w danym roku mają rozpocząć naukę w szkole;
- przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym;
- zorganizowanie stałych (czytelniczy, konstrukcyjny, artystyczny, przyrodniczy) i czasowych kącików zainteresowań;

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- motywowanie dzieci do podejmowania samodzielnego działania poprzez zabawki i pomoce dydaktyczne, odkrywanie zjawisk oraz zachodzących procesów, utrwalanie zdobytej wiedzy i umiejętności, inspirowanie do prowadzenia własnych eksperymentów;
- przygotowanie odpowiednio wyposażonych miejsc przeznaczonych na odpoczynek dzieci;
- celebrowanie posiłków (kulturalne, spokojne ich spożywanie, połączone z nauką posługiwania się sztućcami), a także możliwość wybierania potraw przez dzieci, a nawet ich komponowania;
- aranżacja wnętrz umożliwiająca dzieciom podejmowanie prac porządkowych.

W podstawie programowej określonej w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. nie znajdujemy żadnych informacji na temat pomocy psychologiczno-pedagogicznej, czy zajęć rewalidacyjnych dla dzieci niepełnosprawnych.

Tabela 6. Cel analizy prowadzonej przez nauczyciela

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2016 r., poz. 895) Załącznik nr 1	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego... (Dz. U. z 2017 r., poz. 356) Załącznik nr 1
Celem takiej analizy jest zgromadzenie informacji, które mogą pomóc:	brak
1) rodzicom, w poznaniu stanu gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole podstawowej, aby mogli je – w osiąganiu tej gotowości, odpowiednio do potrzeb – wspomagać;	
2) nauczycielowi przedszkola, oraz bądź innej formy wychowania przedszkolnego, przy opracowaniu indywidualnego programu wspomagania i korygowania rozwoju dziecka, który będzie realizowany w roku poprzedzającym rozpoczęcie nauki w szkole podstawowej, a w przypadku dziecka posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego – zespołowi nauczycieli i specjalistów przy opracowywaniu lub modyfikowaniu indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego;	
3) pracownikom poradni psychologiczno-pedagogicznej przeprowadzającym, w razie potrzeby związanej ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, pogłębioną diagnozę dziecka.	

Źródło: Opracowane własne

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

W rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. duży nacisk położono na diagnozę dziecka i jej cel. W podstawie programowej określonej w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. jedynie w warunkach realizacji w punkcie 5 pojawia się zapis: „Nauczyciele diagnozują, obserwują dzieci i twórczo organizują przestrzeń ich rozwoju, włączając do zabaw i doświadczeń przedszkolnych potencjał tkwiący w dzieciach oraz ich zaciekawienie elementami otoczenia"[18] oraz w punkcie 9: „Nauczyciele systematycznie informują rodziców o postępach w rozwoju ich dziecka, zachęcają do współpracy w realizacji programu wychowania przedszkolnego oraz opracowują diagnozę dojrzałości szkolnej dla tych dzieci, które w danym roku mają rozpocząć naukę w szkole"[19]. Nie wskazano terminu przeprowadzenia diagnozy. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. precyzowało, że diagnozę należy przeprowadzić na początku roku szkolnego poprzedzającego rozpoczęcie nauki w szkole, co dawało możliwość uzupełnienia w ciągu roku zdiagnozowanych deficytów. Zapis rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. daje nauczycielowi pełną dowolność. Wręcz sugeruje, że diagnoza ma być przeprowadzona dla dzieci, które „w danym roku mają rozpocząć naukę w szkole" (czyli między 1 stycznia a zakończeniem zajęć w przedszkolu).

Realizacja podstawy programowej zakłada:

- planowanie kierunkowe – wybór zgodnych z podstawą programów nauczania, dopuszczanie programów do użytku w szkole,
- planowanie operacyjne – opracowanie nauczycielskich planów,
- planowanie metodyczne poszczególnych zajęć edukacyjnych,
- monitorowanie realizacji podstawy programowej,
- badanie efektów kształcenia,
- realizacja zajęć wynikających z ramowych planów nauczania.

Zarządzanie jakością w edukacji wymaga odpowiedniego kierowania procesem realizacji podstawy programowej oraz monitorowania uzyskiwanych wyników. Wdrażanie podstawy programowej powinno więc odbywać się zgodnie z cyklem Deminga[20], którego schemat sugeruje podstawową zasadę ciągłego ulepszania. Reali-

[18] Załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. (poz. 356) – Warunki i sposób realizacji pkt 5.

[19] Tamże, pkt 9.

[20] Idea modelu **PDCA** polega na zastosowaniu odpowiedniego podejścia do realizacji działań i/lub procesów. W pierwszej kolejności powinniśmy ustalić, co chcemy osiągnąć - **Zaplanuj** (ang. ***P****lan*), następnie zrealizować to, co sobie zaplanowaliśmy - **Zrealizuj** (ang. ***D****o*), sprawdzić, czy wyniki naszych działań są zgodne z tym, co chcieliśmy osiągnąć - **Sprawdzaj** (ang. ***C****heck*) i wprowadzić odpowiednie działania doskonalące, adekwatne do osiągniętych wyników sprawdzenia - Działaj/**Usprawniaj** (ang. ***A****ct*). Model **PDCA** spopularyzował dr **W. Edwards Deming**, który jest uważany przez wielu za ojca nowoczesnego zarządzania i kontroli jakości. Jednak Deming zawsze mówił o **cyklu Shewharta**. W późniejszym okresie Deming zmodyfikował cykl PDCA do **PDSA** – *Zaplanuj*, *Wykonaj*, *Badaj*, *Usprawniaj*, ponieważ uważał, że *sprawdzaj* (ang. *Check*) podkreśla kontrolę wobec analizy. Za: *Encyklopedia zarządzania Governica* - Źródło: https://www.governica.com (Data dostępu: 20.02.2017).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

zując podstawę programową, należy:

– dobrze zaplanować działania w zakresie jej realizacji,

– wdrożyć je do praktyki,

– badać, jak przebiega proces wdrażania,

– wprowadzać celowe i pozytywne zmiany wynikające z tych badań.

Realizacja podstawy programowej dopuszcza tworzenie programów wychowania przedszkolnego dla poszczególnych przedszkoli, których autorami mogą być nauczyciele wychowania przedszkolnego.

1.4. PROGRAMY WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO

W oparciu o podstawę programową mogą powstać programy wychowania przedszkolnego, czyli opisy sposobu realizacji celów wychowania lub kształcenia oraz treści nauczania ustalonych odpowiednio w podstawie programowej wychowania przedszkolnego lub podstawie programowej kształcenia ogólnego dla danego etapu edukacyjnego lub opisy sposobu realizacji celów kształcenia oraz treści zajęć edukacyjnych, dla których nie została ustalona podstawa programowa kształcenia ogólnego, lecz program nauczania tych zajęć został włączony do szkolnego zestawu programów nauczania, o którym mowa w art. 22a ust. 7 – tak wynika z art. 3 pkt 13b ustawy[21].

Zgodnie z art. 22a. ust. 1 ustawy o systemie oświaty nauczyciel wybiera program wychowania przedszkolnego spośród programów dopuszczonych do użytku.

Wybrany program nauczyciel przedstawia radzie pedagogicznej. Nauczyciel może również samodzielnie opracować program autorski, w oparciu o własne doświadczenia i wiedzę, z uwzględnieniem podstawy programowej, a także w oparciu o programy wychowania przedszkolnego zatwierdzone przez MEN (modyfikacja programu); mówi o tym ust. 2 przywołanego wyżej artykułu.

Opracowanie własnego programu może pomóc realizować treści w nim zawarte (będą one bardzo blisko powiązane ze środowiskiem społeczno-kulturowym i przyrodniczym danego przedszkola, zespołu lub punktu przedszkolnego). Program własny może być również dopasowany do specyfiki pracy, np. program dla grupy zróżnicowanej wiekowo.

Niezależnie od tego, jaki program zostanie wybrany, zawarte w nim treści są propozycjami do pracy, a modyfikowanie ich przez nauczyciela (ze względu na sytuacje edukacyjne) może wpłynąć bardzo korzystnie na cały przebieg pracy wychowawczo-dydaktycznej z dziećmi. Praca z podstawą programową i wybranym programem to praca twórcza, wymagająca od nauczyciela elastyczności, otwartości i wsłuchiwania

[21] Ustawa z dnia 21 lutego 2014 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty. (tzw. mała ustawa podręcznikowa) zmiany weszły w życie 22 marca 2014 r. (Dz. U. z 2014 r., poz. 290) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

się w potrzeby dzieci i ich rodziców.

Wprowadzone zmiany dotyczyły również możliwości zlecania opracowania i wydania podręcznika przez ministra edukacji narodowej oraz zdjęcia z dyrektorów szkół obowiązku ogłoszenia listy podręczników do 15 czerwca.

Ustawa z dnia 30 maja 2014 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw[22] (tzw. duża ustawa podręcznikowa) wprowadziła kolejne obszary zmian. Dotyczyły one:

- programów nauczania;
- wyboru podręczników, materiałów edukacyjnych i materiałów ćwiczeniowych;
- bezpłatnego dostępu do podręczników, materiałów edukacyjnych i materiałów ćwiczeniowych dla uczniów: klas I–III szkoły podstawowej, klas IV–VI szkoły podstawowej i klas I–III gimnazjum;
- dopuszczania podręczników do użytku szkolnego;
- sprzedaży podręczników w praktykach marketingowych.

Wprowadzono również zmiany, dzięki którym:

- nauczyciel lub zespół nauczycieli przedstawia dyrektorowi programu wychowania przedszkolnego,
- programy wychowania przedszkolnego mogą być przygotowane w sposób i w formie ustalonej w danym przedszkolu,
- wymagania formalne dotyczące zawartości programów nauczania ograniczają się do warunku uwzględniania w nich wszystkich celów wychowania lub kształcenia oraz treści nauczania i efektów kształcenia ustalonych w odpowiedniej podstawie programowej.

Wejście w życie ustawy nie skutkowało koniecznością zmian obowiązujących w przedszkolach i szkołach zestawów programów nauczania, dopuszczonych do użytku przez dyrektora przedszkola/szkoły na dotychczasowych zasadach.

Na mocy tej ustawy program nauczania:

- stracił status „ministerialny",
- pozostał w gestii i kompetencji szkoły,
- może być – w określonych granicach – wyrazem autonomii szkoły i twórczych działań nauczyciela.

Z przepisów[23] wynika, że nauczyciel może:

[22] Ustawa z dnia 30 maja 2014 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2014 r., poz. 811) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

[23] § 2 ust. 3 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 czerwca 2012 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. z 2012 r., poz. 752) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- zaproponować program opracowany samodzielnie lub we współpracy z innymi nauczycielami,
- zaproponować program opracowany przez innego autora (autorów),
- zaproponować program opracowany przez innego autora (autorów) wraz z dokonanymi zmianami.

§ 2. ust. 4 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 czerwca 2012 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego mówi, że zaproponowany przez nauczyciela program wychowania przedszkolnego powinien być dostosowany do potrzeb i możliwości uczniów, dla których jest przeznaczony. Program wychowania przedszkolnego dopuszcza do użytku w danym przedszkolu lub oddziale przedszkolnym w szkole podstawowej odpowiednio dyrektor przedszkola lub dyrektor szkoły podstawowej, na wniosek nauczyciela lub nauczycieli. W przypadku innej formy wychowania przedszkolnego, program wychowania przedszkolnego dopuszcza dyrektor przedszkola lub dyrektor szkoły podstawowej, który zatrudnia nauczyciela prowadzącego zajęcia w innej formie wychowania przedszkolnego, na wniosek tego nauczyciela[24].

Jolanta Wasilewska, dyrektor Przedszkola nr 8 w Skierniewicach, opublikowała na Portalu Oświatowym pięć zasad dopuszczenia programów wychowania przedszkolnego[25]. W materiale tym czytamy, że:

- po pierwsze: z wnioskiem o dopuszczenie programu do użytku może wystąpić nauczyciel lub zespół nauczycieli. Warto przy tym zaznaczyć, że przepisy nie określają terminu, w jakim nauczyciel lub zespół powinien zwrócić się z wnioskiem o dopuszczenie programu. Powinien on jednak zostać zgłoszony do dyrektora na tyle wcześnie, aby mógł się z nimi zapoznać, ewentualnie poprosić o opinię nauczyciela mianowanego lub dyplomowanego. Zespół mogą tworzyć nauczyciele pracujący w danym oddziale lub np. przygotowujący dzieci do posługiwania się językiem obcym. Dyrektor powinien dopuścić program do użytku w takim terminie, aby nauczyciel mógł przygotować plan pracy i materiały dydaktyczne obowiązujące od początku roku szkolnego.
- po drugie: dyrektor dokonuje analizy poprawności programu oraz zgodności z przepisami. Kryteria poprawności programu oraz zgodności z przepisami:

1. program stanowi opis sposobu realizacji celów wychowania i kształcenia zawartych w podstawie programowej. Powinien zawierać opis sposobu realizacji tych

[24] § 2 ust. 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 czerwca 2012 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. z 2012 r., poz. 752) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

[25] J. Wasilewska, *Pięć zasad dopuszczenia programów wychowania przedszkolnego* Źródło: https://www.portaloswiatowy.pl. Data dostępu: 20.02.2017.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

celów, wskazania: po co dziecko się uczy, w jaki sposób się uczy, jak będą sprawdzane efekty;

2. sposób i forma opracowania są zgodne z wewnętrznymi ustaleniami przedszkola. W przeciwieństwie do zapisów zawartych uprzednio w rozporządzeniu nie określono, z jakich elementów powinien składać się program. Ustawa zniosła m.in. wymóg zawarcia w programie informacji o metodach przeprowadzania analizy gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole. Ustawodawca chce w ten sposób zachęcić nauczycieli do opracowania programów własnych. Schemat programu może składać się z takich elementów jak: nazwa programu, autor, uzasadnienie napisania, cele szczegółowe, treści, procedury osiągania celów (metody, formy, techniki, środki, materiały dydaktyczne), sposób ewaluacji. Sposób i forma opracowania programu powinny zostać określone przez dyrektora lub radę pedagogiczną danego przedszkola;
3. programy realizowane w danej grupie dzieci gwarantują realizację całej podstawy programowej. Program może odnosić się do całej podstawy programowej lub tylko niektórych obszarów, np.: edukacji matematycznej, przyrodniczej, zdrowotnej;
4. program może obejmować treści wykraczające poza podstawę programową. Dotychczas w przedszkolach często nauczyciele opracowywali programy przygotowujące dzieci do nauki czytania i pisania dla dzieci 6–letnich, które pozostały w przedszkolach. Od nowego roku szkolnego zapowiadana jest zmiana podstawy programowej – projekt przewiduje naukę czytania i pisania. Większość nauczycieli korzysta z gotowych programów, które muszą zostać zmodyfikowane. Nauczyciele mogą opracować własne programy, uwzględniające nowy obszar podstawy programowej lub wykorzystać obecne na rynku, odnoszące się tylko do nauki czytania i pisania;
5. programy powinny być dostosowane do potrzeb i możliwości dzieci, a więc uwzględniać: różne sfery rozwoju (fizyczną, umysłową, społeczną, emocjonalną), właściwe proporcje treści kształcenia i wychowania, gwarantujące wszechstronny rozwój, potrzeby dzieci (bezpieczeństwa, ruchu, aktywności w dochodzeniu do wiedzy, sprawczości, współdziałania, obcowania z naturalnym środowiskiem, zabawy, odpoczynku, przebywania na powietrzu), różnice rozwojowe (indywidualne możliwości, zainteresowania, predyspozycje). W celu dostosowania wymagań do indywidualnych możliwości dzieci nauczyciele przeprowadzają obserwacje pedagogiczne. Jeśli wybrany program wiodący nie uwzględnia poznanych w wyniku obserwacji potrzeb dzieci, nauczyciel w każdym momencie może opracować program uzupełniający;

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- po trzecie: rada pedagogiczna opiniuje program. Każdy z programów, który przeszedł pozytywną ocenę merytoryczną dyrektora lub specjalisty, do którego zwrócił się dyrektor, powinien zostać zaopiniowany przez radę pedagogiczną. Rada pedagogiczna wyraża opinię w drodze uchwały lub umieszcza stosowny zapis w protokole z zebrania rady;
- po czwarte: dopuszczenie programu do użytku odbywa się poprzez wydanie zarządzenia. Po pozytywnym zaopiniowaniu programu przez radę pedagogiczną dyrektor wydaje zarządzenie w sprawie dopuszczenia program do użytku lub umieszcza adnotację na programie. Jednym zarządzeniem dyrektor może dopuścić do użytku kilka programów, podając ich nazwy, autorów oraz nadając numer dopuszczenia, np. P/1/2016;
- po piąte: program należy wpisać do zestawu programów wychowania przedszkolnego. Każdy z dopuszczonych programów zostaje wpisany do zestawu programów wychowania przedszkolnego. Stanowi on „bazę" programów dopuszczonych do użytku, z których mogą korzystać nauczyciele. Programy dopuszczone do użytku w przedszkolu mogą być nadal stosowane bez potrzeby dokonywania zmian. W przypadku zmiany podstawy programowej należy dokonać ponownej analizy programów pod kątem ich zgodności z nową podstawą; w razie konieczności nauczyciel powinien uzupełnić, zmodyfikować i ponownie wnioskować o dopuszczenie programu do użytku. Zapisy dotyczące dopuszczania do użytku programów wychowania przedszkolnego dotyczą również przedszkoli niepublicznych.

Podstawę prawną podejmowanych działań stanowi art. 3 ust. 13b i art. 22a. ustawy z 7 września 1991 r. o systemie oświaty[26].

Na tych zasadach tworzone są programy wychowania przedszkolnego dla poszczególnych przedszkoli, czego przykładem jest program „Ekolaczek w świecie wartości – program wychowania przedszkolnego" 2016/2017.

1.5. „EKOLACZEK W ŚWIECIE WARTOŚCI – PROGRAM WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO" 2016/2017

Jednym z przykładów zastosowania podstawy programowej do opracowania programu wychowania przedszkolnego jest program „Ekolaczek w świecie wartości" opracowany i realizowany w roku szkolnym 2016/2017 przez Monikę Bryłę, Beatę Brzozowską, Mariolę Golbę, Martynę Kustrę-Kurzak i Teresę Malarę w Przedszkolu nr 15 w Zawierciu[27].

[26] Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2016 r. poz. 1943, z późn. zm.) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

[27] Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Założenia programu prezentują autorki we wstępie, pisząc że opracowany program jest wynikiem licznych spotkań nauczycieli, dzielących się swoimi uwagami, spostrzeżeniami i doświadczeniem w pracy z dzieckiem. Zdaniem autorek, program ten ma pomóc: nauczycielowi w organizacji i planowaniu procesu wychowawczo-dydaktycznego, a dziecku osiągnąć dojrzałość szkolną, ponieważ jest on ukierunkowany na wszechstronny rozwój dziecka, zgodnie z jego możliwościami, potrzebami i zainteresowaniami.

Program, według autorek, jest uszczegółowieniem podstawy programowej wychowania przedszkolnego. Zawarte w nim treści programowe ujęto w siedemnaście obszarów tematycznych, których nazwy często zawierają wartości uniwersalne, jakie nauczycielki pragną wpoić wychowankom:

Obszar 1. *Szanuję siebie i innych. Potrafię współpracować.*

Obszar 2. *Oto ja – jestem samodzielny i odpowiedzialny za siebie oraz swoje otoczenie.*

Obszar 3. *Potrafię rozmawiać. Szanuję wypowiedzi innych. Podejmę dialog.*

Obszar 4. *Poznaję siebie i swoje otoczenie.*

Obszar 5. *Chcę być zdrowy – ćwiczę, dobrze się odżywiam, wiem kto może mi pomóc.*

Obszar 6. *W trosce o bezpieczeństwo własne oraz innych.*

Obszar 7. *Teatr – drzwiami do świata wartości.*

Obszar 8. *Słucham, czuję i tworzę.*

Obszar 9. *Oglądam, eksperymentuję, czuję i tworzę.*

Obszar 10. *Jestem pomysłowy – buduję i tworzę.*

Obszar 11. *Poznaję otaczające mnie zjawiska przyrodnicze. Wiem jak postępować, by nie były zagrożeniem.*

Obszar 12. *Jestem Ekolaczkiem – odkrywam przyrodę, podziwiam ją i szanuję, bo je stem jej częścią.*

Obszar 13. *Mały Pitagoras – to ja.*

Obszar 14. *Jestem otwarty na świat.*

Obszar 15. *Jestem dumny, że jestem Polakiem.*

Obszar 16. *Ekolaczek – poliglotą.*

Obszar 17. *Jestem szczęśliwy – łączy nas zabawa, nauka i przyjaźń, mimo iż jesteśmy różni.*

Odejście od podziału treści programowych na grupy wiekowe, zdaniem autorek, pozwala nauczycielowi na płynne poruszanie się w obrębie programu i dostosowanie treści do różnic indywidualnych i potrzeb wynikających z różnych względów (np. rozwojowych lub środowiskowych). Treści, zawarte w programie, skierowane są do wszyst-

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

kich dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym, a mimo braku podziału wiekowego przewidują stopniowe przyswajanie wiedzy i umiejętności od najłatwiejszych do tych, które dziecko powinno posiadać w momencie rozpoczęcia nauki w szkole. Program zawiera również arkusze diagnostyczne w zakresie gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole; autorki podkreślają, że diagnoza powinna być rozszerzona o obserwację dziecka w trakcie jego całodziennego pobytu w przedszkolu, co pozwoli nauczycielowi uzyskać pełen obraz stopnia rozwoju psychofizycznego dziecka, dostosować oddziaływania pedagogiczne do indywidualnych potrzeb. W programie zamieszczone są także propozycje działań umożliwiających realizację celów programowych, co może być dla nauczyciela źródłem inspiracji do pracy. Program zawiera treści zawarte w projekcie edukacyjnym „Bohater tygodnia" oraz treści ekologiczne i prozdrowotne. Zakres treści w programie pozwala nauczycielowi wyznaczyć kierunek pracy z dzieckiem poprzez:

- wspomaganie rozwoju wychowanków zgodnego z ich potrzebami,
- kształtowanie postaw moralnych poprzez odkrywanie wartości uniwersalnych,
- tworzenie warunków do odczuwania radości z podejmowanej aktywności, umożliwianie odnoszenia sukcesów i prezentowania własnej indywidualności,
- budowanie samoświadomości, dotyczącej własnych możliwości i poczucia własnej wartości,
- budowanie eko-światopoglądu.

Autorki programu podkreślają, że podstawową formą aktywności dziecka w wieku przedszkolnym jest zabawa, dzięki której dziecko wykorzystuje swój ogromny potencjał oraz ma możliwość poznawać świat poprzez naśladowanie, eksplorowanie, próbowanie i konstruowanie, odnosząc się do sytuacji codziennych, życiowych, bliskich dziecku. Nauczyciel stosuje w pracy różnorodne rodzaje zabaw (np. ruchowe, konstrukcyjno-manipulacyjne, twórcze, dydaktyczne, tematyczne), a każda z nich niesie ważne dla rozwoju dziecka wartości. Uczestnicząc w nich dziecko samodzielnie działa, poszukuje, doświadcza, przyswaja, wyciąga wnioski, przeżywa, uczy się pokonywać trudności i osiągać sukcesy. Nauczyciel powinien być przewodnikiem dziecka w świecie wiedzy, winien służyć mu pomocą, a nie wyręczać je. Dlatego istotne jest stosowanie takich metod i form pracy z dzieckiem, by umożliwiały one harmonijny, wielokierunkowy i wszechstronny rozwój, oraz były dostosowane do możliwości rozwojowych i indywidualnych potrzeb. Pośród licznych metod – zaczynając od czynnych, słownych i percepcyjnych – na uwagę zasługują metody aktywizujące, praktyczne i problemowe, gdyż łączą one aktywność dziecka z przeżywaniem, co pozwala mu lepiej zrozumieć świat oraz utrwalić zdobytą wiedzę i umiejętności. Autorki programu wskazują wybrane propozycje metodyczne, takie jak.:

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- metoda ruchu rozwijającego Weroniki Sherborne,
- metoda gimnastyki twórczej (ekspresyjnej) Rudolfa Labana,
- kinezjologia edukacyjna Paula Dennisona,
- metoda aktywnego słuchania muzyki Bati Strauss,
- pedagogika zabawy „Klanza",
- metoda twórczego myślenia J. Osborne „Burza mózgów",
- elementy metody Marii Montessori,
- gry planszowe,
- techniki parateatralne: drama, pantomima,
- edukacja matematyczna wg Edyty Gruszczyk-Kolczyńskiej i Ewy Zielińskiej,
- metoda odimiennej nauki czytania dr Ireny Majchrzak,
- metoda dobrego startu Marty Bogdanowicz,
- metody relaksacyjne: bajkoterapia, muzyka relaksacyjna.

Autorki analizowanego programu odnoszą się również do poszczególnych obszarów podstawy programowej wychowania przedszkolnego, wskazując umiejętności, jakie powinno posiadać dziecko kończące wychowanie przedszkolne, cele ogólne oraz wskazując propozycje działań:

Obszar 1. **Kształtowanie umiejętności społecznych dzieci: porozumiewanie się z dziećmi i dorosłymi, zgodne funkcjonowanie w zabawie i sytuacjach zadaniowych**

Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:

- obdarza uwagą dzieci i dorosłych, aby rozumieć to, co mówią i czego oczekują;
- grzecznie zwraca się do innych w domu, w przedszkolu, na ulicy;
- przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej (stara się współdziałać w zabawach i w sytuacjach zadaniowych) oraz w świecie dorosłych;
- w miarę samodzielnie radzi sobie w sytuacjach życiowych i próbuje przewidywać skutki swoich zachowań;
- wie, że nie należy chwalić się bogactwem i nie należy dokuczać dzieciom, które wychowują się w trudniejszych warunkach, a także, że nie należy wyszydzać i szykanować innych;
- umie się przedstawić – podaje swoje imię, nazwisko i adres zamieszkania; wie, komu można podawać takie informacje;
- rozumie potrzebę poszanowania odmienności i autonomii drugiego człowieka.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

„Szanuję siebie i innych. Potrafię współpracować"

Cel ogólny: Budowanie pozytywnych relacji w kontaktach społecznych, zgodny udział w życiu przedszkola	Propozycje działań
Dziecko: - reaguje na swoje imię i nazwisko - określa swoje cechy fizyczne: płeć, wiek, kolor oczu, wzrost (w odniesieniu do innych), kolor włosów - przedstawia się na forum grupy - podaje swój adres zamieszkania - opowiada o swoich ulubionych zabawach, zajęciach - reaguje na polecenia nauczyciela - korzysta z pomocy nauczyciela jako pośrednika w sytuacjach trudnych - zgłasza swoje potrzeby związane z funkcjonowaniem w grupie dorosłych i rówieśników - stara się zgodnie uczestniczyć w zabawach z innymi dziećmi - rozumie, że należy wykonywać polecenia i zadania wspólnie z innymi - wie, że nie wolno niszczyć prac i zabawek kolegów - rozumie, że nie wolno brać rzeczy innych bez pozwolenia - próbuje samodzielnie radzić sobie w trudnych sytuacjach - stara się, z pomocą dorosłego, rozwiązywać sytuacje konfliktowe w oparciu o zasady społecznego współżycia z pomocą dorosłego - samo decyduje, z kim i w co chce się bawić - stara się, przestrzega umów zawartych w kodeksie grupowym - podejmuje działania na rzecz innych, np. pomaga innym dzieciom w czynnościach samoobsługowych - stara się przewidzieć konsekwencje swojego zachowania	kodeks grupowy moja ulubiona zabawka zabawy integracyjne dni otwarte
Cel ogólny: Kształtowanie postaw społecznych	**Propozycje działań**
Dziecko: - zna zwroty grzecznościowe i próbuje je stosować w różnych sytuacjach - stara się, rozumiejąc ich znaczenie, używać zwrotów grzecznościowych w kontaktach z dziećmi i dorosłymi, - stara się słuchać wypowiedzi innych - słucha tego, co dorośli i rówieśnicy mają do powiedzenia - potrafi w razie potrzeby zaopiekować się innymi dziećmi	dzień życzliwości
Cel ogólny: Rozpoznawanie i określanie swoich stanów emocjonalnych	**Propozycje działań**
Dziecko: - rozpoznaje i próbuje nazywać własne uczucia: radość, smutek, złość - zgłasza swoje potrzeby związane ze stanem emocjonalnym - rozpoznaje emocje (takie jak: radość, smutek, strach, złość) i określa sytuacje będące ich źródłem - próbuje radzić sobie z emocjami w różnych sytuacjach - próbuje w sposób ugodowy rozwiązywać konflikty - próbuje opowiadać o tym, co myśli i czuje, bez naruszania godności własnej i innych	drama

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Obszar 2. **Kształtowanie czynności samoobsługowych, nawyków higienicznych i kulturalnych. Wdrażanie dzieci do utrzymywania ładu i porządku**

Dziecko kończące przedszkole:

- jest samodzielne w zakresie higieny osobistej;
- właściwie zachowuje się przy stole podczas posiłków, nakrywa do stołu i sprząta po sobie;
- samodzielnie ubiera się i rozbiera,
- utrzymuje porządek w swoim otoczeniu.

„Oto ja – jestem samodzielny i odpowiedzialny za siebie oraz swoje otoczenie"

Cel główny: Nabywanie i doskonalenie umiejętności higienicznych	**Propozycje działań**
Dziecko: - samodzielnie myje i wyciera ręce i twarz, używając przyborów do mycia, z zachowaniem kolejnych etapów - stara się dbać o higienę osobistą - rozumie konieczność mycia rąk i twarzy w zależności od potrzeb - prawidłowo używa przyborów toaletowych - samodzielnie korzysta z toalety, zgłaszając potrzeby fizjologiczne i prosząc o pomoc - samodzielnie myje zęby - wyciera nos używając chusteczek	konkurs na najpiękniejszy plakat pod hasłem „Bajka o czystych rączkach" na podst. utworu *Ku-ku-ryku na ręczniku*
Cel główny: nabywanie i doskonalenie umiejętności samodzielnego ubierania się	**Propozycje działań**
Dziecko: - stara się zakładać buty - stara się zakładać wybrane części garderoby - stara się ubierać samodzielnie kurtkę, zapinać guziki i zasuwać zamek błyskawiczny - samodzielnie ubiera się i rozbiera - składa ubranie wg wskazówek nauczyciela i odkłada je na wyznaczone miejsce - stara się dobierać ubranie stosownie do pory i okoliczności - odwraca ubranie na prawą stronę	„kokardka" –doskonalenie umiejętności wiązania butów
Cel główny: nabywanie i doskonalenie umiejętności kulturalnego zachowania się przy stole	**Propozycje działań**
Dziecko: - poprawnie posługuje się sztućcami podczas posiłków i używa serwetki - siedzi przy stoliku zachowując prawidłową postawę - podczas posiłków zachowuje porządek wokół siebie - kulturalnie zachowuje się podczas posiłków - nakrywa do stołu i porządkuje naczynia po skończeniu posiłku - samodzielne nakłada potrawy, nalewa zupę, komponuje kanapki, samodzielnie przygotowuje potrawy, desery	dyżury przygotowanie posiłków dzień wesołej kanapki spotkanie z kucharzem, cukiernikiem wycieczka do piekarni, cukierni, mleczarni

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Cel główny: wdrażanie do utrzymywania porządku w swoim otoczeniu	Propozycje działań
Dziecko: - rozpoznaje swój znaczek - odkłada swoje rzeczy do swojej szuflady, półki - wiesza ręcznik w wyznaczonym miejscu - porządkuje zabawki po skończonej zabawie - pomaga w przygotowaniu przyborów i pomocy do zajęć - pełni dyżury przy posiłkach i w łazience, podczas zajęć i w innych sytuacjach, w zależności od potrzeb - szanuje własne rzeczy i cudze - zachęca rówieśników do porządkowania sali - pełni tygodniowe dyżury przy wyznaczonych czynnościach i w kącikach - proponuje zmiany w kącikach zainteresowań - samodzielnie porządkuje osobiste rzeczy w szafce	konkurs na wzorowego dyżurnego ustalenie dnia sprzątania samodzielne urządzanie kącików

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Obszar 3. **Wspomaganie rozwoju mowy oraz innych umiejętności komunikacyjnych dzieci**

Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:

- zwraca się bezpośrednio do rozmówcy, mówi poprawnie pod względem artykulacyjnym, gramatycznym, fleksyjnym i składniowym, lub komunikuje się w inny zrozumiały sposób, w tym z wykorzystaniem języka migowego lub innych alternatywnych metod komunikacji;
- mówi płynnie, niezbyt głośno, dostosowując ton głosu do sytuacji;
- uważnie słucha, pyta o niezrozumiałe fakty i formułuje dłuższe wypowiedzi o ważnych sprawach;
- w zrozumiały sposób mówi o swoich potrzebach i decyzjach lub w inny sposób je komunikuje.

„Chcę się uczyć i rozwijać – komunikuję się"

Cel ogólny: Kształtowanie umiejętności porozumiewania się i opowiadania	Propozycje działań
Dziecko: - uczestniczy w rozmowach prowadzonych przez nauczyciela i rówieśników - umie wyrażać w sposób spontaniczny swoje przeżycia i odczucia - tworzy wypowiedzi na określony temat - wyraża swoje myśli i odczucia - podejmuje kontakt słowny, opowiadając o tym, co się wydarzyło lub co w tym momencie robi - próbuje w zrozumiały sposób mówić o aktualnych potrzebach i odczuciach - zadaje pytania w celu uzyskania informacji - posługuje się w wypowiedziach prostymi zdaniami - potrafi swobodnie rozmawiać z dziećmi i dorosłymi - buduje dłuższe wypowiedzi na określony temat (np. ilustracji, obejrzanego spektaklu, jakiegoś wydarzenia) - konstruuje prawidłowo wypowiedzi w czasie przeszłym, przyszłym i teraźniejszym	prezentacje wywiady scenki dramatyczne spotkanie z dziennikarzem

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- używa w mowie potocznej słów poprawnych pod względem gramatycznym - zachowuje w wypowiedziach kolejność zdarzeń - zachowuje w wypowiedziach zależności przyczynowo-skutkowe - dzieli się swoimi wrażeniami, spostrzeżeniami i przeżyciami - używa w mowie potocznej poprawnych form fleksyjnych (np. dziewczynko, pobaw się ze mną, a nie: dziewczynka pobaw się ze mną) - samodzielnie wymyśla zakończenie utworu - tworzy własną bajeczkę czy opowiadanie - wypowiada się na temat usłyszanego utworu czy obejrzanego spektaklu (filmu)	tworzenie własnych opowiadań czy bajeczek
Cel ogólny: Rozwijanie narządów artykulacyjnych	**Propozycje działań**
Dziecko: - próbuje w naturalnych sytuacjach wypowiadać się spokojnym tonem - podejmuje próby regulowania natężenia głosu w zależności od sytuacji i stanu emocjonalnego - aktywnie uczestniczy w ćwiczeniach ortofonicznych - bierze udział w ćwiczeniach oddechowych - bierze udział w zabawach dźwiękonaśladowczych (np. odtwarza poprawnie odgłosy zwierząt: sowa – hu-hu, uhu-uhu) - wypowiada wyraźnie dźwięki w mowie potocznej - reguluje prawidłowo oddech podczas wypowiedzi	zabawy oddechowe, ortofoniczne i artykulacyjne

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Obszar 4. **Wspieranie dzieci w rozwijaniu czynności intelektualnych, które stosują w poznawaniu i rozumieniu siebie i swojego otoczenia**

Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:

- przewiduje, na miarę swoich możliwości, jakie będą skutki manipulacji przedmiotami (wnioskowanie o wprowadzonych i obserwowanych zmianach);
- grupuje obiekty w sensowny sposób (klasyfikuje je) i formułuje uogólnienia typu: to do tego pasuje, te obiekty są podobne a te są inne;
- stara się łączyć przyczynę ze skutkiem i próbuje przewidywać, co się może zdarzyć.

„Poznaję siebie i swoje otoczenie – odkrywam świat"

Cel ogólny: Grupowanie i porównywanie obiektów	**Propozycje działań**
Dziecko: - nazywa przedmioty znajdujące się w jego otoczeniu, np. zabawki, części garderoby i wie, do czego służą - rozpoznaje i nazywa przedmioty przedstawione na obrazkach - porównuje przedmioty, zauważając wyraźne różnice (np. duża i mała piłka, krótki i długi wąż) - wybiera przedmioty ze względu na przeznaczenie (np. zabawki do piasku, puzzle do układania) - rozpoznaje przedmioty i wskazuje obrazki przedstawiające je - porównuje przedmioty, wskazując na różnice i podobieństwa (np. kotek czarny i rudy, klocek plastikowy i drewniany) - stosuje w praktycznym działaniu umiejętność klasyfikowania (np. porządkuje zabawki) - rozpoznaje i nazywa przedmioty wykorzystywane przez ludzi wykonujących różne zawody (lekarza, listonosza, strażaka, kucharza), oraz próbuje powiedzieć, do czego służą	zabawy wg Gruszczyk-Kolczyńskiej

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- klasyfikuje przedmioty według cech przedstawionych za pomocą symboli (np. spośród różnych figur wybiera duże, zielone kwadraty) - porządkuje przedmioty według wielkości, zaczynając od największego lub najmniejszego	
Cel ogólny: Przewidywanie efektów działań i łączenie przyczyny ze skutkiem	**Propozycje działańz**
Dziecko: - dostrzega zmiany wynikające z czynności manipulacyjnych wykonywanych przez siebie (np. kartkę można potargać, puzzle można połączyć ze sobą) - potrafi połączyć przyczynę ze skutkiem (np. na dworze jest zimno bo sypie śnieg) - kojarzy czynności z określoną sytuacją (np. przed obiadem trzeba umyć ręce, przed włożeniem butów należy zdjąć kapcie) - próbuje ocenić powstałe zmiany odwracalne i nieodwracalne (np. zerwany kwiatek zwiędnie, złożoną kartkę można ponownie rozłożyć) - stara się zaplanować kolejne czynności (np. aby narysować obrazek, trzeba wziąć kartkę i kredki) - stara się określić, co zdarzyło się najpierw, a co potem - dostrzega związek między wykonywaniem czynności a jej efektem (np. uzyskiwanie barw pochodnych z podstawowych kolorów farb) - układa historyjki obrazkowe, zachowując kolejność zdarzeń - próbuje wskazać związki przyczynowo-skutkowe w historyjkach obrazkowych	zabawy badawcze i eksperymentalne prowadzenie obserwacji zabawy dydaktyczne

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Obszar 5. **Wychowanie zdrowotne i kształtowanie sprawności fizycznej dzieci**

Dziecko kończące przedszkole:

- dba o swoje zdrowie, zaczyna orientować się w zasadach zdrowego żywienia i zdrowego trybu życia;
- dostrzega związek pomiędzy chorobą a leczeniem, poddaje się leczeniu (np. wie, że przyjmowanie lekarstw i zastrzyki są konieczne);
- jest sprawne fizycznie lub jest sprawne na miarę swoich możliwości;
- uczestniczy w zajęciach ruchowych, zabawach i grach w ogrodzie przedszkolnym, w parku, na boisku, w sali gimnastycznej.

„Chcę być zdrowy – ćwiczę, dobrze się odżywiam, wiem, kto może mi pomóc"

Cel główny: zachęcanie do promowania zdrowego odżywiania	**Propozycje działań**
Dziecko: - spożywa warzywa i owoce oraz produkty mleczne - uczestniczy w przygotowaniu potraw z w/w produktów - wie, że należy spożywać jak najwięcej warzyw i owoców oraz produktów mlecznych dla zdrowia - wyjaśnia znaczenie spożywania produktów mlecznych, warzyw i owoców dla zdrowia - aktywnie uczestniczy w przygotowaniu potraw ze zdrowych produktów z zachowaniem zasad higieny - samodzielnie przygotowuje i serwuje potrawy z produktów mlecznych, warzyw i owoców - wie, jak wygląda piramida żywieniowa - zachęca i motywuje dzieci do rezygnacji z produktów i potraw niezdrowych	„Zdrowa kanapka" – konkurs w grupach przygotowywanie samodzielnie posiłków

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Cel główny: kształtowanie świadomości prozdrowotnej – profilaktyka	**Propozycje działań**
Dziecko: - wie, do kogo trzeba się zwrócić o pomoc, gdy chorujemy - wie, czym zajmuje się lekarz, stomatolog, pielęgniarka - wie, jakie są przyczyny niektórych chorób - zgłasza nauczycielowi dolegliwości - wie, jakie warunki są najlepsze do zabawy, nauki i odpoczynku - wie, jak należy zachowywać się podczas choroby - chętnie uczestniczy w ćwiczeniach z profilaktyki wad postawy - wie, jak nazywa się lekarz określonej specjalizacji – okulista, pediatra, stomatolog, chirurg	spotkanie z lekarzem, stomatologiem, dietetykiem lub pielęgniarką wycieczka do przychodni
Cel główny: nabywanie i doskonalenie sprawności fizycznej	**Propozycje działań**
Dziecko: - chętnie bierze udział w zabawach ruchowych i ćwiczeniach gimnastycznych - chętnie przebywa na świeżym powietrzu, biorąc udział w zabawach ruchowych, zabawach organizowanych w ogrodzie przedszkolnym, spacerach - reaguje na polecenia nauczyciela - tworzy koło, pary, szereg - utrzymuje równowagę chodząc po zwężonej powierzchni - prawidłowo czworakuje	zabawy w ogrodzie przedszkolnym
- biega sprawnie w różnych kierunkach - rzuca do celu - toczy piłkę - sprawnie podskakuje obunóż - aktywnie uczestniczy w zabawach ruchowych w sali i w terenie - wspina się na niewielkie przeszkody - chodzi po ławeczce utrzymując równowagę - prawidłowo czworakuje omijając przeszkody - biega, omijając przeszkody - rzuca prawą i lewą ręką do celu - toczy, omijając przeszkody - skacze obunóż, na prawej i lewej nodze - bierze udział w zabawach na śniegu - chodzi po „odwróconej ławeczce" wykonując dodatkowy ruch (np. podnosi woreczek) - sprawnie przeskakuje niewielkie przeszkody - chodzi na trzech kończynach („kulawy lisek") - bierze udział w zawodach sportowych, w konkurencjach bieżnych - rzuca, przyjmując odpowiednią postawę - stosuje podczas ćwiczeń przybory sprawiające trudność (np. małe piłki, kręgle) - bierze udział w ćwiczeniach z elementem toczenia	zabawy w sali do zabaw ruchowych zawody sportowe na placu przedszkolnym zabawy taneczno-ruchowe przy muzyce (CeBebes)

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Obszar 6. **Wdrażanie dzieci do dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych**

Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:

- wie, jak trzeba się zachowywać w sytuacji zagrożenia i gdzie można otrzymać pomoc, umie o nią poprosić;

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- orientuje się w bezpiecznym poruszaniu się po drogach i w korzystaniu ze środków transportu;
- zna zagrożenia płynące ze świata ludzi, roślin oraz zwierząt; unika ich;
- wie, że nie może samodzielnie zażywać lekarstw i stosować środków chemicznych (np. środków czystości);
- próbuje samodzielnie i bezpiecznie organizować sobie czas wolny w przedszkolu i w domu; ma rozeznanie, gdzie można się bezpiecznie bawić, a gdzie nie.

„W trosce o bezpieczeństwo własne i innych"

Cel ogólny: Rozwijanie umiejętności zapewniających bezpieczeństwo podczas zabawy	**Propozycje działań**
Dziecko: - orientuje się w układzie pomieszczeń przedszkolnych - stara się przestrzegać określonych reguł w zabawach ruchowych - wie, jak należy korzystać z urządzeń terenowych - bawi się zabawkami zgodnie z ich przeznaczeniem - sygnalizuje nauczycielowi swoje dolegliwości - przestrzega zasad zabawy w wyznaczonych pomieszczeniach i na określonym terenie - stosuje się do obowiązujących reguł w zabawach i grach sportowych - korzysta z zabawek i sprzętu w sali zabaw ruchowych i w ogrodzie, zgodnie z ich przeznaczeniem - wie, że ze względów bezpieczeństwa nie wolno rzucać zabawkami, kamieniami, biegać z patykami - orientuje się, do kogo należy się zwrócić o pomoc w sytuacji niebezpiecznej - stosuje się do zawieranych umów o sposobie korzystania z zabawek i sprzętu terenowego - rozumie, dlaczego należy przestrzegać określonych reguł w zabawach i grach sportowych - umie korzystać z zabawek, sprzętu sportowego oraz ogrodowego zgodnie z ich przeznaczeniem - wie, że nie wolno oddalać się z miejsca zabawy bez wiedzy i zgody opiekuna - próbuje samodzielnie i w bezpieczny sposób organizować sobie czas wolny w przedszkolu - zgłasza nauczycielowi ewentualne dolegliwości i sytuacje mogące zagrażać bezpieczeństwu swojemu i innych	ustalanie reguł i zasad
Cel ogólny: Przygotowanie dzieci do przestrzegania zasad bezpieczeństwa na drodze	**Propozycje działań**
Dziecko: - wie, że dziecko nie może bez opiekuna przebywać na ulicy z przestrzega zakazu zabawy w pobliżu jezdni - wie, że dziecko może poruszać się po ulicy tylko pod opieką osoby dorosłej - zna oznaczenia sygnalizatora świetlnego dla pieszych - potrafi wyjaśnić rolę policjanta w ruchu drogowym - zna i przestrzega podstawowe zasady poruszania się po drogach (po chodniku poruszamy się prawą stroną, po ulicy dziecko idzie za rękę z osobą dorosłą) - wie, w jaki sposób można bezpiecznie przejść przez jezdnię na przejściu z sygnalizacją świetlną i bez niej - rozpoznaje wybrane znaki drogowe - wie, że może zwrócić się do policjanta w sytuacji zagrożenia (np. gdy się zgubi lub zostało zaczepione przez obce osoby)	spotkanie z policją, strażą pożarną, ratownikiem WOPR, strażą miejską

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Cel ogólny: Kształtowanie postawy właściwego zachowania się wobec obcych osób, zwierząt i roślin	Propozycje działań
Dziecko: - rozumie znaczenie określenia „obca osoba" - przestrzega zakazu dotykania i zabawy z przypadkowo napotkanymi zwierzętami - zachowuje rezerwę wobec obcych ludzi - wie, jak zachować się w przypadku ataku psa - zachowuje ostrożność wobec nieznajomych - wie, jak się zachować się w kontaktach ze zwierzętami	zajęcia w ramach dogoterapii

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Obszar 7. **Wychowanie przez sztukę – dziecko widzem i aktorem**

Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:

- wie, jak należy się zachować na uroczystościach (np.. na koncercie, festynie, przedstawieniu, w teatrze, w kinie);
- odgrywa role w zabawach parateatralnych, posługuje się mową, mimiką, gestem i ruchem, umie posługiwać się rekwizytami (np. maską).

„Teatr drzwiami do świata wartości"

Cel ogólny: Aktywne uczestnictwo w różnego rodzaju przedstawieniach	Propozycje działań
Dziecko: - uczestniczy w przedstawieniach teatralnych organizowanych na terenie przedszkola - nagradza aktorów brawami po występie - bierze udział w uroczystościach przedszkolnych (np. „spotkanie przy choince", „dzień babci i dziadka", „dzień matki") - uczestniczy w przedstawieniach teatralnych i koncertach organizowanych na terenie przedszkola i poza nim (np. w teatrze, w miejskim ośrodku kultury, w ośrodku sportu i rekreacji) - opowiada o swoich wrażeniach po obejrzeniu przedstawienia - stosuje się do zasad zachowania obowiązujących w teatrze, w kinie, na koncercie - próbuje ocenić postępowanie bohaterów - podejmuje zabawy tematyczne zainspirowane obejrzanym spektaklem	udział w przedstawieniach teatralnych na terenie przedszkola, w MOK-u czy w teatrze lalkowym w Będzinie
Cel ogólny: Umożliwianie dzieciom wcielania się w rolę aktora	**Propozycje działań**
Dziecko: - podejmuje proste zabawy tematyczne - bierze udział w proponowanych przez nauczyciela zabawach na podstawie treści utworu literackiego - uczestniczy w zabawach organizowanych w formie opowieści ruchowych - recytuje krótkie wierszyki i rymowanki ilustrowane gestem i ruchem - ilustruje ruchem opowiadanie nauczyciela - recytuje wiersze wspólnie z innymi dziećmi - odgrywa scenki na podstawie utworu literackiego lub według własnego pomysłu - recytuje wiersze indywidualnie - występuje w inscenizacjach i teatrzykach, przyjmując określone role	organizowanie okazjonalnych kącików teatralnych dzień maski kółko teatralne konkurs recytatorski

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Obszar 8. **Wychowanie przez sztukę – muzyka: różne formy aktywności muzyczno-ruchowej (śpiew, gra, taniec)**

Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:

- śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru oraz łatwe piosenki ludowe, chętnie uczestniczy w zbiorowym śpiewie, w tańcach i muzykowaniu;
- dostrzega zmiany charakteru muzyki (np. dynamiki, tempa i wysokości dźwięku) i wyraża je ruchem;
- wyraża stany emocjonalne, pojęcia i zjawiska pozamuzyczne różnymi środkami aktywności muzycznej: instrumentalnej (z użyciem instrumentów perkusyjnych oraz innych przedmiotów), wokalnej i ruchowej;
- w skupieniu słucha muzyki, w tym także muzyki poważnej.

„Słucham, czuję i tworzę"

Cel ogólny: Uwrażliwianie na różnorodność świata muzyki	**Propozycje działań**
Dziecko: - bierze udział w koncertach muzycznych odbywających się na terenie przedszkola lub poza nim - słucha muzyki (wokalnej oraz instrumentalnej) na żywo oraz z nagrań podczas pobytu w przedszkolu w zależności od potrzeb - rozpoznaje dźwięki otoczenia - rozpoznaje dźwięki wydawane przez różne instrumenty (instrumenty perkusyjne a także wybrane instrumenty muzyczne, takie jak trąbka, fortepian, gitara itp.) - podejmuje próby samodzielnego koncertowania podczas uroczystości przedszkolnych - bierze udział w uroczystościach, imprezach okolicznościowych czy też w innych różnorodnych formach koncertowania w zależności od własnych możliwości (śpiew, gra na instrumentach, taniec)	dni: wesołej nutki, orkiestry, muzyki koncerty na terenie przedszkola wycieczki do Filharmonii oraz MOK-u na koncerty lub w ramach Małej Akademii Jazzu spotkania z ciekawymi ludźmi: śpiewak, dyrygent, osoba grającą na wybranym instrumencie (np. gitarzysta, pianista)
Cel ogólny: Rozwijanie umiejętności śpiewu	**Propozycje działań**
Dziecko: - wykonuje ćwiczenia emisyjne i ortofoniczne - przyjmuje prawidłową postawę podczas śpiewu - podejmuje próby śpiewania piosenek indywidualnie - śpiewa wspólnie z innymi dziećmi - bawi się głosem, naśladując różnorodne odgłosy - rozpoznaje melodię znanej piosenki zagranej na instrumencie lub nuconej - słucha piosenek śpiewanych przez nauczyciela i odtwarzanych z CD - śpiewa piosenki indywidualnie i zbiorowo o różnorodnej tematyce -wyróżnia w piosence zwrotkę i refren - powtarza krótkie motywy melodyczne śpiewane przez nauczyciela - rytmizuje tekst piosenki za pomocą głosu - śpiewa piosenki ludowe - bawi się przy muzyce z jednoczesnym śpiewem - podejmuje próby improwizacji głosem - śpiewa na dobrowolnie wybrany temat do znanej melodii	ciekawe, artystyczne formy spędzania wolnego czasu, rozwijania zainteresowań czy uzdolnień organizacja koła tanecznego

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- odtwarza rytm śpiewanej piosenki poprzez wykonywanie różnorodnych ruchów (np. skłony, obroty, klaskanie, tupanie) - rozpoznaje znane piosenki po usłyszeniu fragmentu melodii - wykonuje naturalne efekty dźwiękowe (np. tupanie, klaskanie) - potrafi wypowiadać pojedyncze zdania czy wyliczanki zmieniając rytm, tempo, intonację, dynamikę lub barwę głosu - potrafi śpiewać piosenkę, krótkie zdania czy wyliczanki, zmieniając tempo, dynamikę - próbuje wykonywać improwizacje wokalne do krótkich zdań, wierszyków, wyliczanek czy przysłów - improwizuje śpiewaną odpowiedź na zadane pytania - próbuje ułożyć melodię i samodzielnie zaśpiewać do wymyślonej przez siebie krótkiej historyjki na dowolny temat (improwizacja słowno-muzyczna) - zna i stara się śpiewać wybrane piosenki ludowe	udział dzieci w występach wokalno-tanecznych w ramach akcji charytatywnej „Podaruj Dzieciom Święta", festynu, corocznego międzyprzedszkolnego spotkania z tańcem i piosenką w MOK-u
Cel ogólny: Poszerzanie doświadczeń muzycznych poprzez taniec i ekspresję ruchową	**Propozycje działań**
Dziecko: - bawi się przy muzyce według instrukcji nauczyciela - próbuje ilustrować treść piosenki ruchem wg instrukcji nauczyciela - próbuje brać udział (w formie opowieści ruchowej) w zabawach rytmicznych przy akompaniamencie - wykonuje proste kroki taneczne - odtwarza proste formy taneczne (np. krok dosuwany, naprzemienne wysuwanie nóg do przodu itp.) - wykonuje proste układy taneczne tańców ludowych takich jak np. *Grozik*, *Poszło dziewczę*… - rozpoznaje i reaguje na charakter muzyki, zmiany agogiczne, zmiany tempa, dynamiki - reaguje na pauzę, akcent muzyczny i inne zjawiska dźwiękowe - rozpoznaje i reaguje na zmiany wysokości dźwięków - bierze udział w zabawach inhibicyjno-incytacyjnych - reaguje na akompaniament do biegu, marszu, podskoków - dowolnie interpretuje muzykę ruchem - samodzielnie wyraża ruchem treść piosenki - odtwarza kroki prostych tańców ludowych (np. polka, krakowiak, polonez, walc) - odtwarza proste figury taneczne do wybranych tańców ludowych - bawi się przy muzyce z wykorzystanie elementów tańca (nauka prostych układów tanecznych) - tworzy samodzielnie krótkie układy taneczne wg własnego pomysłu - bawi się przy muzyce z wykorzystaniem przyborów takich jak chustka, wstążka itp. - uczestniczy w okolicznościowych występach tanecznych - stara się prawidłowo odtworzyć przygotowane elementy występu tanecznego	jw.
Cel ogólny: Poszerzanie doświadczeń muzycznych poprzez instrumentowanie i akompaniowanie.	**Propozycje działań**
Dziecko: - rozpoznaje dźwięk wybranych instrumentów perkusyjnych - próbuje grać na instrumentach perkusyjnych - próbuje wydobywać dźwięki z różnorodnych materiałów, takich jak papier, folia, drewienka itp. - próbuje instrumentować do znanych piosenek - wywołuje zgodnie z muzyką efekty akustyczne (np. klaskanie, tupanie, kląskanie) - potrafi zagrać na wybranym instrumencie perkusyjnym	jw.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- wygrywa rytm piosenek i muzyki na instrumentach i przyborach - próbuje odtwarzać proste fragmenty melodii piosenek na instrumentach melodycznych, takich jak cymbałki czy ksylofon - potrafi ilustrować zjawiska przyrody za pomocą pomocy akustycznych czy instrumentów niemelodycznych - próbuje samodzielnie akompaniować do śpiewanych piosenek	

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Obszar 9. **Wychowanie przez sztukę – różne formy plastyczne**

Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:

- umie wypowiadać się w różnych technikach plastycznych i przy użyciu elementarnych środków wyrazu (takich jak kształt i barwa) w postaci prostych kompozycji i form konstrukcyjnych;
- przejawia, na miarę swoich możliwości, zainteresowanie wybranymi zabytkami i dziełami sztuki oraz tradycjami i obrzędami ludowymi ze swojego regionu;
- wykazuje zainteresowanie malarstwem, rzeźbą i architekturą (także architekturą zieleni i architekturą wnętrz).

„Oglądam, eksperymentuję, czuję i tworzę"

Cel ogólny: Kształtowanie umiejętności odbioru sztuki	Propozycje działań
Dziecko: - ogląda ilustracje, zdjęcia i reprodukcje obrazów przedstawiające treści bliskie dzieciom, np. zabawy, scenki rodzinne, zwierzęta - dostrzega i nazywa elementy ilustracji - podejmuje próby opisu obrazu, ilustracji czy reprodukcji - próbuje określić nastrój obrazu - dostrzega piękno w swoim otoczeniu - potrafi powiedzieć co mu się podoba, podejmuje próby uzasadnienia swojego wyboru - Obserwuje zabytki znajdujące się w najbliższej okolicy - poznaje sztukę ludową swojego regionu - podejmuje próby odzwierciedlenia swoich obserwacji za pomocą pracy plastycznej - ogląda zdjęcia, obrazy lub ich reprodukcje związane z omawianymi tematami, np. różne krajobrazy i środowiska przyrodnicze: morze, góry, las, łąka - próbuje wyrazić słowami ogólne wrażenia i odczucia na temat oglądanych dzieł sztuki (malarstwa, rzeźby) dostrzega ich nastrój, kolorystykę i kształt - rozróżnia elementy pierwszego i drugiego planu - umie rozpoznać najważniejsze zabytki znajdujące się w jego mieście lub najbliższej okolicy - rozpoznaje wybrane pomniki i budowle o charakterystycznej architekturze (np. warszawską Syrenkę , smoka wawelskiego i inne) - ogląda i zwraca uwagę na ciekawą architekturę różnych budowli - dostrzega piękno przyrody	spacery i wycieczki do różnorodnych środowisk przyrodniczych spacery i wycieczki do galerii, muzeów spacery i wycieczki do różnorodnych miejsc środowiska społeczno-technicznego udział w konkursach, happeningach, akcjach, przedsięwzięciach wykonywanie elementów dekoracji związanych z organizacją uroczystości udział w akcjach zagospodarowania terenu zielonego wokół przedszkola

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Cel ogólny: Kształtowanie umiejętności twórczych	Propozycje działań
Dziecko: - zdobywa doświadczenia plastyczne poprzez podejmowanie działalności plastycznej z wykorzystaniem różnorodnych przyborów oraz technik plastycznych np. maluje farbami akwarelowymi, klejowymi, plakatowymi także mieszanymi z piaskiem, solą lub trocinami na papierze, tekturze falistej, gazecie, papierze ściernym, tkaninie itp. o różnych formatach i wielkościach, za pomocą pędzla, wacików, palców itp.; rysuje patykiem na podkładzie z farby klejowej, rysuje kredkami (świecowymi, ołówkowymi, pastelowymi), grubymi flamastrami, kredą na asfalcie, węglem, świecą, patykiem na piasku; stempluje dużymi stemplami (np. z ziemniaków, gąbki) - potrafi wykonać prostą pracę plastyczną według wzoru - nazywa wykonane prace - wyraża w formie pracy plastycznej przeżycia i wiedzę o otaczającym świecie - wykonuje prace plastyczne na temat omawianychtreści, słuchanych utworów literackich i muzycznych	organizacja dnia artystycznego, dnia malarza, dnia projektanta organizacja spotkania z ciekawymi ludźmi: malarz, architekt
Dziecko: - tworzy dowolne kompozycje - wypowiada się na temat wykonanej pracy - tworzy kompozycje, łącząc różne tworzywa z materiałem przyrodniczym i innymi materiałami - lepi z masy papierowej, solnej, plasteliny czy ciastoliny proste formy - wycina i wydziera różne kształty z papieru; nakleja lub skleja powstałe elementy, tworząc kompozycje (np. techniką kolażu) - wykonuje proste prace plastyczne w konwencji sztuki ludowej swojego regionu (np. maluje na dużym formacie wzory tkanin, ozdabia gotowymi elementami papierowe talerzyki, lepi z gliny, maluje pisanki, wycina serwetki z papieru) - uczestniczy w zbiorowych pracach plastycznych - przygotowuje własnoręcznie upominki dla bliskich - przedstawia ludzi i świat przyrody w pracach plastycznych na miarę swoich możliwości - podejmuje próby oddania nastroju w wykonanych pracach - projektuje pracę plastyczną (rysunek, malunek, wydzieranka itp.) na całej powierzchni arkusza - dokonuje swobodnego wyboru technik w dowolnej formie działalności plastycznej - uzasadnia swój wybór techniki - próbuje dokonywać oceny wytworów własnych i kolegów - podejmuje próby projektowania (np. pokoju, placu zabaw, ogrodu)	organizacja warsztatów plastycznych z rodzicami (np. wykonywanie ozdób choinkowych) organizacja pleneru plastycznego z rodzicami organizacja mini-galerijek Ekolaczka organizacja koła plastycznego

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Obszar 10. **Wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci poprzez zabawy konstrukcyjne, budzenie zainteresowań technicznych**

Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:

- wznosi konstrukcje z klocków i tworzy kompozycje z różnorodnych materiałów (np. przyrodniczych), ma poczucie sprawstwa (potrafię to zrobić) i odczuwa radość z wykonanej pracy;
- właściwie używa prostych narzędzi podczas majsterkowania;
- interesuje się urządzeniami technicznymi (np. używanymi w gospodarstwie domowym); próbuje rozumieć, jak one działają i zachowuje ostrożność przy korzystaniu z nich.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

„Jestem pomysłowy – buduję i tworzę"

Cel ogólny: Rozwijanie zainteresowań technicznych	Propozycje działań
Dziecko: - zna i nazywa środki lokomocji (rower, autobus) - wskazuje środki lokomocji, dzieląc je na lądowe, wodne i powietrzne - rozpoznaje i nazywa niektóre urządzenia gospodarstwa domowego (odkurzacz, mikser, telewizor) - opisuje przeznaczenie wybranych urządzeń elektrycznych - wie, że wolno mu korzystać z niektórych urządzeń elektrycznych wyłącznie za zgodą dorosłych - zna zasady bezpieczeństwa dotyczące korzystania z urządzeń elektrycznych - aktywnie uczestniczy w przygotowaniu prostych potraw z wykorzystaniem sprzętu gospodarstwa domowego	miasteczko rowerowe wykonywanie potraw i napojów (np. soków), pieczenie babeczek dzień samochodu dzień kolorowej kanapki sałatka owocowa
Cel ogólny: Kształtowanie umiejętności konstrukcyjnych	**Propozycje działań**
Dziecko: - tworzy budowle przestrzenne - łączy klocki różnych wielkości i kształtów - próbuje podczas konstruowania łączyć różne materiały - projektuje budowle według własnego pomysłu - nadaje nazwę wykonanemu dziełu - buduje zespołowo konstrukcje i budowle z różnych materiałów - planuje kolejne etapy działania podczas konstruowania - wykorzystuje proste narzędzia podczas majsterkowania - ostrożnie posługuje się narzędziami - wypowiada się na temat wykonanego zadania	zorganizowanie wystawki prac na holu zorganizowanie konkursu na najciekawsza zabawkę (budowlę)

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Obszar 11. **Pomaganie dzieciom w rozumieniu istoty zjawisk atmosferycznych i w unikaniu zagrożeń**

Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:

- rozpoznaje i nazywa zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla poszczególnych pór roku; podejmuje rozsądne decyzje i nie naraża się na niebezpieczeństwo wynikające z pogody (np. nie stoi pod drzewem w czasie burzy, nie zdejmuje czapki w mroźną pogodę);
- wie, o czym mówi osoba zapowiadająca pogodę w radiu i w telewizji (np. że będzie padał deszcz, śnieg, wiał wiatr); stosuje się do podawanych informacji na miarę swoich możliwości.

„Jestem otwarty na świat – obserwuję i eksperymentuję"

Cel ogólny: Nabywanie umiejętności rozumienia zjawisk atmosferycznych.	Propozycje działań
Dziecko: - rozpoznaje i nazywa niektóre zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla określonej pory roku (np. deszcz, śnieg, mróz, mgła, burza, wiatr, tęcza, huragan)	bezpośrednie obserwacje podczas spacerów, wycieczek, wyjść na podwórko

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- rozpoznaje i nazywa zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla poszczególnych pór roku (np. wiosna – roztopy, deszcz, wiatr; zima – śnieg, mróz, szadź, szron) - zna znaczenie symboli przedstawiających zjawiska pogodowe - prowadzi okresowo kalendarz pogody korzystając z symbolicznych oznaczeń zjawisk pogodowych. - poznaje istotę zjawisk atmosferycznych poprzez eksperymentowanie (skraplanie i zamarzanie wody, zjawisko tęczy). - próbuje wyciągać wnioski z obserwacji przeprowadzonych podczas eksperymentów - potrafi omówić cykl obiegu wody w przyrodzie.	dzień śnieżynki dzień wiatraczka dzień badacza dzień wody
Cel ogólny: Unikanie zagrożeń związanych z pogodą.	**Propozycje działań**
Dziecko - dobiera elementy ubioru stosownie do warunków atmosferycznych. - stara się ubierać stosownie do pogody - zna zasady zachowania się podczas określonych zagrożeń wynikają cych z pogody (promieniowanie słoneczne, silny wiatr, wichura, burza, ulewny deszcz, mróz). – przekazuje informację o pogodzie słyszaną w radio lub telewizji	święto szali i szalików dzień kolorowych parasoli

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Obszar 12. Wychowanie dla poszanowania roślin i zwierząt

Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:

- nazywa oraz wyróżnia rośliny i zwierzęta żyjące w różnych środowiskach przyrodniczych (np. na polu, na łące, w lesie);
- wie, jakie warunki są potrzebne do rozwoju zwierząt (przestrzeń życiowa, bezpieczeństwo, pokarm) i wzrostu roślin (światło, temperatura, wilgotność);
- potrafi wymienić zmiany zachodzące w życiu roślin i zwierząt w kolejnych porach roku; wie, w jaki sposób człowiek może je chronić i pomóc im (np. przetrwać zimę).

„Jestem Ekolaczkiem – odkrywam przyrodę, podziwiam ją i szanuję, bo jestem jej częścią"

Cel główny: Poznawanie i rozumienie świata roślin	**Propozycje działań**
Dziecko: - obserwuje rośliny w najbliższym otoczeniu, w kąciku przyrody, na placu przedszkolnym, podczas spacerów - rozróżnia i nazywa wybrane warzywa i owoce krajowe (jabłko, gruszka, śliwka, wiśnia), egzotyczne (arbuz, ananas, pomarańcza, kiwi, brzoskwinia) - wie, która część danego warzywa jest jadalna i w jakiej postaci - zna nazwy drzew i krzewów owocowych: drzewa (wiśnia, grusza, jabłoń, śliwa), krzewy (malina, porzeczka) - zna wybrane drzewa i krzewy rosnące w parku i lesie: drzewa liściaste (dąb, jarzębina, kasztanowiec, klon, brzoza), drzewa iglaste (sosna, świerk, modrzew), krzewy (forsycja, bez) - rozpoznaje liście i owoce wybranych drzew rosnących w lesie i parku (patrz poprzedni punkt) - gromadzi w kąciku przyrody materiał przyrodniczy (liście, kasztany, żołędzie, minerały, muszle, pędy młodych roślin, zboża, itp.) nazywając je	„ogród na parapecie" – prowadzenie hodowli roślin w różnych warunkach, porach roku

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- wie, jakie są podstawowe potrzeby roślin konieczne do wzrostu (światło, woda, gleba lub inne podłoże) - pomaga w pielęgnowaniu roślin w kąciku przyrody - obserwuje rośliny i dostrzega zmiany w ich wyglądzie - wyodrębnia części rośliny nazywając je (łodyga, liście, owoce, korzeń)	obserwacja, prowadzenie dzienniczka
Cel główny: Poznawanie i rozumienie świata zwierząt	**Propozycje działań**
Dziecko: - rozpoznaje i nazywa zwierzęta domowe, hodowlane, żyjące w lesie i na łące, zwierzęta egzotyczne oraz ptaki (domowe: kot, pies, papuga falista, chomik, rybki akwariowe; hodowlane: krowa, koń, owca, kura, gęś, kaczka, indyk, koza, królik; łąka: kret, mysz polna, konik polny, biedronka, pszczoła, motyl, mrówka; las: sarna, dzik, zając, wilk, lis; ptaki: bocian, jaskółka, sójka, wrona, skowronek, orzeł, sowa, wróbel, sikorka, dzięcioł) - wypowiada się na temat wyglądu poznanych zwierząt oraz ich cech charakterystycznych (poruszanie się, odżywianie, głos, jaki wydaje oraz gdzie mieszka) - łączy dorosłe zwierzę z potomstwem i prawidłowo je nazywa - obserwuje zwierzęta w kąciku przyrody (papugi, świnki morskie, żółwie, ryby) - bierze udział w wycieczkach do wybranych środowisk przyrodniczych i miejsc gdzie może obserwować zwierzęta - naśladuje zwierzęta w czasie zabaw, ćwiczeń gimnastycznych, zabaw pantomimicznych - wypowiada się na temat zwierząt domowych, które posiada – zabawy, ciekawostki, opieka nad ulubieńcem	nasz kącik przyrody – pomoc w opiece i pielęgnacji kącika ze zwierzętami (świnki morskie, papugi, żółwie, ryby)
Cel główny: Poznawanie i rozumienie charakterystycznych zjawisk i zmian w przyrodzie związanych z daną porą roku	**Propozycje działań**
Dziecko: - rozpoznaje daną porę roku na ilustracji - zna nazwy pór roku, wymienia cechy charakterystyczne danej pory roku - zna nazwy pór dnia, wymienia czynności charakterystyczne dla danej pory dnia - rozpoznaje i nazywa środowiska przyrodnicze (np. las, park, ogród, staw) i wybrane krajobrazy (góry, morze, jeziora itp.) - dostrzega zmiany, jakie zachodzą w świecie roślin w poszczególnych porach roku (np. sad w czterech porach roku) - wie, w jaki sposób wybrane zwierzęta przygotowują się do zimy - wie, jakie ptaki migrują wraz z nadejściem zimy - bierze udział w prowadzeniu kalendarza pogody -wyjaśnia określenia takie jak „szaruga jesienna", „wiosenne roztopy", „babie lato", „sanna" oraz nazwy zjawisk pogodowych charakterystycznych dla danej pory roku	udział w wycieczkach do różnych środowisk przyrodniczych w czasie różnych pór roku dzień kolorowego liścia
Cel główny: Podejmowanie działań na rzecz ochrony przyrody	**Propozycje działań**
Dziecko: - zna nazwy i wygląd najpopularniejszych roślin chronionych - zna nazwy i wygląd najpopularniejszych zwierząt i ptaków chronionych - wie, dlaczego niektóre rośliny i zwierzęta należy chronić - pomaga ptakom przetrwać zimę, dokarmiając je - wie, kto pomaga zwierzętom leśnym przetrwać zimę; w miarę możliwości wraz z nauczycielem bierze czynny udział w ich dokarmianiu - segreguje odpady do wyznaczonych pojemników; wie, dlaczego należy tak postępować	udział w akcjach -„Dzień Ziemi", „Sprzątanie świata"„Mały Ekolog" – zabawy badawcze

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- wie, dlaczego należy oszczędzać wodę i energię elektryczną - podaje przykłady zanieczyszczenia powietrza, wody. - bierze udział w akcjach „sprzątanie świata", „światowy dzień ziemi"	

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Obszar 13. **Wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci wraz z edukacją matematyczną**

Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:

- liczy obiekty i odróżnia błędne liczenie od poprawnego;
- dodaje i odejmuje w zakresie do 10, pomagając sobie liczeniem na palcach lub na innych zbiorach zastępczych;
- porównuje szacunkowo liczebności zbiorów; rozróżnia zbiory równoliczne i nierównoliczne;
- zna cyfry od 0 do 9 i tworzy z nich liczby od 0 do 10 i więcej;
- rozróżnia stronę lewą i prawą, określa kierunki i ustala położenie obiektów w stosunku do własnej osoby, a także w odniesieniu do innych obiektów;
- wie, na czym polega pomiar długości i zna proste sposoby mierzenia (krokami, stopa za stopą);
- zna stałe następstwo dni i nocy, pór roku, dni tygodnia, miesięcy w roku;
- rozróżnia przedmioty, obiekty, kolory, podstawowe figury geometryczne i porównuje ich wielkości.

„Mały Pitagoras – to ja"

Cel ogólny: Kształtowanie orientacji przestrzennej.	Propozycje działań
Dziecko: - określa położenie przedmiotu w przestrzeni w sytuacjach zabawowych i zadaniowych, stosując określenia: • na, pod, za, przed, obok, wysoko, nisko • daleko, blisko, dalej, bliżej, wyżej, niżej, nad • na prawo, na lewo, naprzeciw (w odniesieniu do osi własnego ciała) • przede mną, za mną, obok mnie • między, przy, wewnątrz, na zewnątrz, w środku (w stosunku do określonych obiektów). - przemieszcza się w przestrzeni zgodnie z poleceniami: • w kole, w rozsypce, parami, w gromadce • w szeregu, w rzędzie • w przód, w tył, w bok • do góry, na dół • przed siebie, za siebie • w prawo, w lewo - przemieszcza przedmiot w przestrzeni zgodnie z poleceniami: • w przód, w tył, do góry, w bok • do góry, na dół	zabawy dydaktyczne o charakterze matematycznym, np. ciepło – zimno

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

• przed siebie, za siebie • na wprost • przodem do, tyłem do • w prawo, w lewo • prawą ręką do, lewa ręką do • do środka, do wewnątrz, na zewnątrz - pokazuje i nazywa części swojego ciała - pokazuje i nazywa części ciała drugiej osoby	gra ściganka
Cel ogólny: Wyrabianie umiejętności liczenia.	**Propozycje działań**
Dziecko: - liczy przedmioty z pomocą nauczyciela, wskazując je palcem - liczy przedmioty ustawione jeden obok drugiego i pamięta, które z nich zostały policzone - samodzielnie liczy przedmioty do 10 lub w większym zakresie - liczy przedmioty ustawione jeden obok drugiego bez ograniczenia zakresu liczenia - szacunkowo określa ilość elementów (dużo, mało) - określa ilość przedmiotów liczbą - prawidłowo określa ilość przedmiotów wg własnych możliwości - zna cyfry oznaczające liczby od 0 do 10 - posługuje się liczebnikami głównymi w sytuacjach życiowych i zadaniowych - posługuje się cyframi w zakresie 0 do 10 w sytuacjach zadaniowych. - dodaje i odejmuje w sytuacjach zabawowych - dodaje i odejmuje na konkretach w zakresie 10 (np. mam 3 lizaki, 2 dam smokowi, został mi 1) - dodaje i odejmuje w sytuacjach zadaniowych bez ograniczenia zakresu liczenia - układa przedmioty w szeregu i w rzędzie - układa przedmioty w szeregu w ciągu rosnącym i malejącym - posługuje się liczebnikami porządkowymi w sytuacjach zabawowych i zadaniowych - określa kolejność ilustracji układając historyjkę obrazkową - odróżnia liczenie błędne od poprawnego	w krainie królowej matematyki – projekt dzień liczb
Cel ogólny: Nabywanie umiejętności klasyfikowania.	**Propozycje działań**
Dziecko: - porządkuje przedmioty, tworząc zbiory wg określonej cechy w sytuacjach życiowych, zabawowych i zadaniowych - dostrzega równoliczność dwóch zbiorów nawet wówczas, gdy elementy każdego z nich są różnej wielkości - porównuje liczebność elementów dwóch zbiorów poprzez łączenie w pary po jednym elemencie z każdego zbioru - dzieli zbiór na podzbiory - wskazuje zbiory równoliczne i różnoliczne - odwzorowuje zbiory - ilość elementów danego zbioru odwzorowuje za pomocą znaków graficznych - ilość elementów danego zbioru określa za pomocą cyfr od 0 do 10 - odtwarza ilość elementów zbioru określoną cyfrą od 0 do 10 za pomocą liczmanów - dopełnia ilość elementów w zbiorze do określonej cyfrą liczby	

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Cel ogólny: Wyrabianie umiejętności określania (mierzenia)czasu, długości, wysokości i wagi.	**Propozycje działań**
Dziecko: - określa czas trwania czynności: długo, krótko - określa kolejność przebiegu zdarzeń: najpierw, teraz, potem - posługuje się określeniami tempa wykonywanych czynności: wolno, szybko, szybciej, wolniej - poznaje różne zegary i stara się powiedzieć, jak one mierzą czas - próbuje określić czas trwania czynności, obserwując zmianę położenia wskazówek na tarczy zegarowej - nazywa dni tygodnia - stara się podać nazwy kolejnych miesięcy - nazywa pory dnia: rano, południe, wieczór - nazywa pory dnia: rano, południe, wieczór - porównuje wielkości obiektów w swoim otoczeniu - dostrzega różnice wielkości i długości różnych obiektów - porównuje przedmioty pod względem długości i wielkości - dokonuje pomiaru długości krokami i „stopa za stopą" - korzysta z umiejętności mierzenia w sytuacjach życiowych - określa ciężar przedmiotów na drodze doświadczenia: lekki, ciężki - waży przedmioty na symbolicznej wadze szalkowej bez odważników w sytuacjach zabawowych i zadaniowych, określając, który z nich jest cięższy lub lżejszy	święto zegara.
Cel ogólny: Nabywanie umiejętności dostrzegania rytmów.	**Propozycje działań**
Dziecko - dostrzega powtarzalność sekwencji ułożonych w szeregach - odtwarza proste rytmy ruchowe (np. skoki – kroki) lub dźwiękowe,, (np. klaskanie – tupanie) - kontynuuje prosty rytm wg przedstawionego schematu - zauważa rytm w wyliczankach, rymowankach - odtwarza proste rytmy słowne (np. jasno – ciemno) - dostrzega rytm w przyrodzie np. rytm dobowy (dzień, noc), rytm pór roku (wiosna, lato, jesień, zima) i mierzeniu czasu (np. następstwo dni tygodnia, miesięcy w roku) - układa rytm wg instrukcji słownej	
Cel ogólny: Zapoznanie z podstawowymi pojęciami geometrycznymi	**Propozycje działań**
Dziecko: - układa dowolne kompozycje z figur geometrycznych - nazywa podstawowe figury geometryczne płaskie: koło, prostokąt, kwadrat, trójkąt. - wskazuje w najbliższym otoczeniu podstawowe figury geometryczne płaskie: koło, prostokąt, kwadrat, trójkąt - wskazuje podobieństwa i różnice między wybranymi figurami - rozpoznaje i nazywa figurę geometryczną przestrzenną: kula	w krainie trójkątnej – dzień trójkątów w kwadratowym mieście – dzień kwadratów na okrągłej planecie – dzień kół w prostokątnym królestwie – dzień prostokątów dzień kolorowej piłki

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Obszar 14. **Tworzenie warunków do doświadczeń językowych i komunikacyjnych w zakresie reprezentatywnej i komunikatywnej funkcji języka (ze szczególnym uwzględnieniem nabywania umiejętności czytania)**

Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:

- potrafi określić kierunki oraz miejsca na kartce papieru, rozumie polecenia typu: narysuj kółko w lewym górnym rogu kartki, narysuj szlaczek zaczynając od lewej strony kartki;
- potrafi uważnie postrzegać (organizuje pole spostrzeżeniowe), aby rozpoznać i zapamiętać to, co jest przedstawione na obrazkach;
- dysponuje sprawnością rąk oraz koordynacją wzrokowo-ruchową potrzebną do rysowania, wycinania i nauki pisania lub innymi zdolnościami i sprawnościami niezbędnymi do skutecznego komunikowania się z innymi;
- słucha lub odbiera w innej dostępnej dla siebie formie komunikacji treśćci (np. opowiadań, baśni) i rozmawia o nich lub komunikuje się w inny, zrozumiały sposób, m.in. z wykorzystaniem języka migowego lub innych alternatywnych metod komunikacji; interesuje się książkami;
- rozumie sens informacji podanych w formie uproszczonych rysunków oraz często stosowanych oznaczeń i symboli (np. w przedszkolu, na ulicy, na dworcu);
- układa krótkie zdania, dzieli zdania na wyrazy, dzieli wyrazy na sylaby; wyodrębnia głoski w słowach o prostej budowie fonetycznej;
- zna drukowane małe i wielkie litery (z wyłączeniem dwuznaków, zmiękczeń i liter oznaczających w języku polskim samogłoski nosowe);
- interesuje się czytaniem; układa proste wyrazy z liter i potrafi je przeczytać;
- interesuje się pisaniem; kreśli znaki literopodobne i podejmuje próby pisania;
- rozumie znaczenie umiejętności czytania i pisania.

„Jestem otwarty na świat"

Cel ogólny: Przygotowanie do nauki czytania	Propozycje działań
Dziecko: - wykonuje ćwiczenia rozwijające percepcję i pamięć wzrokową: • dobiera w pary dwa takie same obrazki • składa obrazki z części • dostrzega zmiany w uprzednio oglądanym układzie elementów • odwzorowuje układy przedmiotów • układa domino obrazkowe • tworzy kompozycje szeregowe, • odwzorowuje kompozycje z figur geometrycznych • wyszukuje podobieństwa i różnice w pozornie takich samych obrazkach	

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

• stara się przewidzieć, co może przedstawiać obrazek na podstawie kolejno odsłanianych fragmentów • składa obrazek bez wzoru • dobiera obrazek przedmiotu do jego konturowego rysunku • rozpoznaje takie same znaki graficzne i symbole - wykonuje ćwiczenia rozwijające percepcję i pamięć słuchową: • wskazuje stronę, skąd dobiega dźwięk • naśladuje dźwięki • odtwarza proste rytmy • dokonuje analizy sylabowej słowa • dokonuje syntezy sylabowej słowa • dokonuje analizy i syntezy głoskowej słowa o prostej budowie fonetycznej - zna znaczenie informacji podanych w formie uproszczonych rysunków oraz często stosowanych oznaczeń i symboli (np. w budynkach użyteczności publicznej) - wskazuje określone litery w wyrazach - tworzy sylaby z poznanych liter i odczytuje je - tworzy z liter wyrazy - buduje z wyrazów zdania - rozpoznaje swoje imię - czyta poznane wyrazy - czyta proste wyrazy - czyta krótkie zdania	
Cel ogólny: Przygotowanie do nauki pisania	**Propozycje działań**
Dziecko: - wykonuje ćwiczenia rozwijające sprawność manualną: • tworzy budowle z klocków • nawleka, przewleka • lepi z różnych materiałów (mas) • maluje • koloruje w obrębie konturu • rysuje • wodzi palcem lub kredką po śladzie • wypełnia kontury materiałem papierniczym lub innym • obrysowuje kontury • wycina • rysuje po śladzie • rysuje na kartce wg poleceń nauczyciela • odwzorowuje na papierze proste znaki graficzne • kreśli wzory literopodobne - uczestniczy w zabawach ruchowych usprawniających wszystkie części ciała - wykonuje „ćwiczenia paluszkowe" - wykonuje ruchy naprzemienne wg pokazu - określa kierunki i miejsca na kartce papieru - poprawnie trzyma narzędzie pisarskie - interesuje się pisaniem, podejmuje samodzielne próby pisania liter - określa znaczenie umiejętności pisania	

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Cel ogólny: Rozbudzanie zainteresowań czytelniczych.	Propozycje działań
Dziecko: - korzysta z kącika książki w sali - ogląda książki - wypowiada się na temat ilustracji w książkach - przestrzega zasad korzystania z książek - słucha różnorodnych bajek, wierszy, opowiadań - odpowiada na pytania dotyczące utworu literackiego - opowiada o ulubionych bohaterach - podejmuje próby charakteryzacji wybranej postaci (określa jej wygląd i charakter) - dokonuje próby oceny moralnej wybranego bohatera - tworzy własne książki obrazkowe i odczytuje je - nazywa miejsca, gdzie można kupić książkę, lub ją wypożyczyć	święto bajek wycieczka do biblioteki lub księgarni

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Obszar 15. **Wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne**

Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:

- wymienia imiona i nazwiska osób bliskich, wie, gdzie one pracują, czym się zajmują;
- zna swoje prawa i obowiązki;
- zna nazwę miejscowości, w której mieszka; zna ważniejsze instytucje i orientuje się w rolach społecznych pełnionych przez ważne osoby, np. policjanta, strażaka;
- wie, jakiej jest narodowości, że mieszka w Polsce, a stolicą Polski jest Warszawa;
- nazywa godło i flagę państwową, zna polski hymn i wie, że Polska należy do Unii Europejskiej;
- wie, że wszyscy ludzie mają równe prawa.

„Jestem dumny, że jestem Polakiem"

Cel ogólny: Motywowanie do uczestniczenia w życiu rodzinnym	
Dziecko: - podaje imiona rodziców, rodzeństwa, dziadków - podaje imiona i nazwiska członków najbliższej rodziny - stosuje wyrazy oznaczające stopień pokrewieństwa: mama, tata, babcia, dziadek, siostra, brat - rozumie stopnie pokrewieństwa występujące w rodzinie (np. dziadek Olek jest tatą mojej mamy) - opowiada o ważnych wydarzeniach w rodzinie (np. narodziny rodzeństwa, imieniny babci) - opowiada o członkach rodziny - orientuje się, jaką rolę odgrywają członkowie w jego rodzinie i jakie są ich codzienne obowiązki - wie, jaki zawód wykonują rodzice - próbuje opowiedzieć o pracy rodziców - próbuje podać adres zamieszkania - bierze udział w organizowanych w przedszkolu obchodach związanych z uroczystościami rodzinnymi (np. dniem matki)	

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- odczuwa nastrój uroczystości i opowiada o ich przebiegu - wie, jakie są tradycje związane ze świętami (choinka, palemka wielkanocna) - łączy symbole i potrawy z różnymi świętami (np. dzielenie się opłatkiem w Boże Narodzenie) - pomaga w przygotowaniach do świąt - odczuwa przyjemność i radość z przygotowania upominków dla najbliższych osób - potrafi przekazać rodzicom informacje otrzymane od nauczyciela	
Cel ogólny: Zachęcanie do pogłębiania wiadomości dotyczących swojej miejscowości i regionu	**Propozycje działań**
Dziecko - wie, jak nazywa się miejscowość, w której mieszka - bierze udział w zajęciach z mapą Polski - zna najbliższą okolicę miejsca zamieszkania - wskazuje miejsca, w których znajdują się jego dom rodzinny, przedszkole, plac zabaw, okoliczne sklepy - obserwuje najbliższe otoczenie w trakcie spacerów, wskazuje obiekty i instytucje użyteczności publicznej - potrafi podać nazwy wybranych instytucji użyteczności publicznej (np. przychodnia lekarska, poczta, posterunek policji, straż pożarna; wie jak wygląda strażak, policjant i jakie pełnią rolę - aktywnie uczestniczy w spotkaniach z ludźmi różnych zawodów - nazywa region, w którym mieszka - zna legendy związane z regionem - umie wymienić najważniejsze zabytki miejscowości - poznaje stroje ludowe oraz wytwory sztuki ludowej (rzeźby, wycinanki, wyroby gliniane)	wycieczka do Ogrodzieńca – legenda o czarnym psie. spotkanie z zespołem Kromołowianie
Cel ogólny: Kształtowanie postaw patriotycznych	**Propozycje działań**
Dziecko: - wie, że jest Polakiem albo Polką - nazywa swój kraj – Polska - wie, że stolicą polski jest Warszawa - bierze udział w zajęciach z mapą polski - ogląda zabytki warszawy na ilustracjach, zdjęciach - próbuje nazwać niektóre zabytki Warszawy - ogląda godło państwowe w sali przedszkolnej - opisuje, co przedstawia godło Polski - ogląda flagę Polski - opisuje flagę Polski - słucha hymnu Polski - śpiewa fragment hymnu Polski, zachowując odpowiednią postawę - słucha legend polskich	Święto Flagi Święto Odzyskania Niepodległości
Cel ogólny: Rozbudzanie zainteresowania Unią Europejską	**Propozycje działań**
Dziecko: - wie, że Polska jest jednym z krajów europejskich i należy do Unii Europejskiej - poznaje symbole Unii Europejskiej: hymn, flagę, Syriusza (maskotkę) - rozumie, że ludzie niezależnie od kraju, z którego pochodzą, koloru skóry i płci mają takie same prawa	dzień Europejczyka

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Obszar 16. **Przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym**

Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:

- uczestniczy w zabawach (np. muzycznych, ruchowych, plastycznych, konstrukcyjnych, teatralnych);
- rozumie bardzo proste polecenia i reaguje na nie;
- powtarza rymowanki, proste wierszyki i śpiewa piosenki w grupie;
- rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych, gdy są wspierane np. obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami.

„Ekolaczek – poliglotą"

Cel ogólny: Kształtowanie kompetencji językowych	Propozycje działań
Dziecko: - słucha rymowanek, wierszyków oraz próbuje je odtworzyć - słucha piosenek i próbuje je śpiewać - bawi się przy piosenkach, ilustruje ruchem - rozumie instrukcje czy krótkie polecenia związane z codzienną aktywnością i reaguje odpowiednio na nie - słucha krótkich historyjek, bajeczek i opowiadań - reaguje na język gestem i słowem - liczy, posługując się liczebnikami głównymi - rozumie nazwy zabawek, członków rodziny i przedmiotów z najbliższego otoczenia, nazwy kolorów, produktów spożywczych, zawodów, pór roku, zwierząt, środków lokomocji, części ciała itp.; rozpoznaje je i wskazuje - rozumie ogólny sens prostych i krótkich dialogów popartych ilustracją - pokazuje różne czynności ruchami ciała - próbuje wypowiadać poznane słowa, zwroty, krótkiezdania (np. nazywając przedmioty, postacie, czynności na obrazku; przedstawiając siebie i innych, witając się i żegnając) - zadaje proste pytania i udziela odpowiedzi - podejmuje próby posługiwania się rzeczownikami w liczbie pojedynczej i mnogiej - próbuje posługiwać się przymiotnikami (kształt, kolor, wielkość) - próbuje wypowiadać się w czasie teraźniejszym wyrażającym swoje upodobania (*I like, do not like*) - próbuje posługiwać się zaimkami osobowymi w funkcji podmiotu	dzień języka angielskiego

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Obszar 17. **Przygotowanie do posługiwania się językiem mniejszości narodowej, lub etnicznej lub regionalnej lub językiem regionalnym dzieci należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, o których mowa w ustawie z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, w tym z uwzględnieniem potrzeb dzieci niesłyszących posługujących się językiem migowym.**

Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:

- uczestniczy w zabawach prowadzonych w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym (w tym prowadzonych dla dzieci niesłyszących z wykorzystaniem np. języka migowego);

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- rozumie bardzo proste polecenia wydawane w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub języku regionalnym i reaguje na nie;
- powtarza rymowanki, proste wierszyki i śpiewa piosenki w grupie w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub języku regionalnym;
- rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub języku regionalnym;
- wie, do jakiej wspólnoty narodowej, etnicznej lub językowej należy;
- zna godło swojej wspólnoty narodowej, etnicznej lub językowej.

„Łączy nas przyjaźń, zabawa i nauka mimo, iż jesteśmy różni"

Cel główny: Rozumienie i posługiwanie się językiem mniejszości narodowej, etnicznej lub regionalnej	**Propozycje działań**
Dziecko: - uczestniczy w zabawach prowadzonych w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub języku regionalnym - rozumie poleczenia w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub języku regionalnym - posługuje się językiem mniejszości narodowej, etnicznej, regionalnej podczas zabaw, zajęć - rozumie proste polecenia - bierze udział w zabawach i zajęciach z wykorzystaniem języka migowego;	
Cel główny: Poznawanie i rozumienie wartości społeczno-kulturowych mniejszości narodowych, etnicznych lub regionalnych	**Propozycje działań**
Dziecko: - wie, że istnieją na świecie różne wyznania, narodowości - wie, jakiej jest narodowości, jakim językiem się posługuje, jakiego jest wyznania - zna symbole narodowe swojej narodowości oraz symbole narodowe Polski - wie, że wszyscy mają takie same prawa do nauki, zabawy i wypoczynku - jest otwarte na drugiego człowieka bez względu na przynależność kulturową, wyznanie czy rasę - jest tolerancyjne dla odmiennych kultur i wyznań	

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Ponadto autorki programu dołączają harmonogram działań z podziałem na tygodnie oraz arkusze obserwacji dzieci w podziale na ich wiek. Arkusze zawierają imię i nazwisko dziecka, daty trzech obserwacji: wrzesień, styczeń/luty i maj/czerwiec. Oto przykładowy arkusz:

ARKUSZ OBSERWACYJNY CECH ROZWOJOWYCH DZIECKA 3-LETNIEGO

Imię i nazwisko dziecka: .....

Daty kolejnych obserwacji: I (początek roku szkolnego – wrzesień) .....

II (styczeń/luty) .....

III (maj/czerwiec) .....

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Obserwowana cecha	I	II	III
Rozwój fizyczny			
Dziecko: uczestniczy w zabawach ruchowych			
sprawnie chodzi, biega,			
chodzi po schodach dostawczo i naprzemiennie trzymając się poręczy			
podskakuje na obu nogach w miejscu			
kopie piłkę, trafia w nią			
chętnie bawi się na podwórku			
samo pije z kubka, pije przez słomkę			
je samo łyżką, widelcem trzymając je w garści			
zdejmuje: buty, skarpetki, spodnie, luźne bluzki			
zakłada: luźne bluzki, bieliznę, buty (myli strony)			
potrafi umyć twarz i ręce			
czasem prosi o pomoc w toalecie			
sprząta zabawki			
uklepuje plastelinę, robi kulki, wałeczki			
buduje z klocków wieżę, buduje wg wzoru most			
trzyma ołówek pełną garścią,			
potrafi, patrząc na wzór, narysować kółko i krzyżyk (niezgrabnie)			
Rozwój umysłowy			
potrafi dokończyć zdania typu: nocą świeci księżyc a w dzień..., pies szczeka a kot …			
potrafi nazwać przedmioty przedstawione na rysunku np. but, łyżka, dom, kot			
potrafi wskazać, które rysunki pasują do siebie, a które nie np. jabłko, gruszka, dom			
pokazuje i nazywa części ciała			
wie ile ma lat i potrafi pokazać na palcach			
potrafi podać na polecenie dwie kredki, trzy klocki itp.			
pokazuje górę i dół pomieszczeń, przedmiotów			
potrafi wskazać, na której kupce jest mniej klocków, a na której więcej			

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

potrafi rozdzielić 4 klocki na dwie kupki po równo			
segreguje przedmioty wg jednej cechy			
określa położenie przedmiotów względem siebie (przed, za, z boku)			
prawidłowo liczy przedmioty (przynajmniej w zakresie 3)			
ogląda obrazki w książeczce, skupia się podczas tej czynności			
rozpoznaje figury (lub klocki) wg wzoru (wyszukuje spośród klocków i ustawia pod wzorem)			
składa obrazek rozcięty na 4 równe części			
opisuje obrazek, wymienia 4 – 6 elementów			
rozpoznaje i nazywa dźwięki z najbliższego otoczenia			
słucha uważnie przez 5-10 min opowiadań, czytania książek			
potrafi powiedzieć o czym (o kim) było opowiadanie			
chodzi w rytm piosenki lub melodii			
powtarza z pamięci krótkie wiersze i rymowanki (dwu wersowe)			
Obserwowana cecha	**I**	**II**	**III**
Rozwój społeczny i emocjonalny			
rzadko płacze po rozstaniu z rodzicami			
podporządkowuje się poleceniom nauczyciela			
zgodnie bawi się z innymi dziećmi			
czasem płacze lub złości się przy trudnościach			
zna swoje imię i nazwisko			
zna imiona kolegów i koleżanek z grupy			
stara się przestrzegać umów przyjętych w grupie (kodeks grupowy)			
próbuje nazwać swoje emocje (smutek, złość, radość)			
Lateralizacja			
1. oko L P 2. ucho L P 3. noga L P 4. ręka L P			
Uzdolnienia:			

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Dodatkowe informacje o dziecku (np. zainteresowania)

.....

.....

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

I, II, III – kolejne obserwacje

p – potrafi, wykonuje samodzielnie

s – stara się, wykonuje z pomocą, wykonuje czasami

n – nie wykonuje, nie rozumie polecenia

Program wychowania przedszkolnego „Ekolaczek w świecie wartości" realizowany jest przez wszystkich 11 nauczycieli pracujących w sześciu oddziałach przedszkolnych. Programem objęto 144 dzieci. Zapytana o efekty jakie przynosi program – jego plusy i minusy – jedna z autorek i realizatorek programu, a zarazem dyrektorka przedszkola, stwierdziła, że program w pierwotnej wersji powstał trzy lata temu, stale jest modyfikowany ze względu na zmieniającą się podstawę programową, aktualizowany pod kątem potrzeb dzieci oraz wniosków nauczycieli. Jej zdaniem realizowanie treści programu umożliwia wyposażenie dzieci w umiejętności oraz wiadomości zawarte w podstawie programowej wychowania przedszkolnego ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień ekologicznych oraz uczy dziecko samodzielności.

Poprzez organizowane sytuacje edukacyjne wspomagany jest rozwój wychowanków zgodnie z ich potrzebami. Postawy dzieci kształtowane są poprzez odkrywanie wartości uniwersalnych.

Odnosząc się do praktycznej strony korzystania z programu przez nauczycieli dodała, iż ułatwia on sporządzanie planów miesięcznych, daje możliwość elastycznego i płynnego poruszania się w obrębie treści programu. To z kolei pozwala indywidualizować treści do różnych potrzeb dzieci: rozwojowych, środowiskowych i innych.

Zdaniem dyrektorki przedszkola dużym atutem programu jest możliwość wprowadzania zmian oraz dostosowywania go do realnych potrzeb nauczycieli oraz dzieci. Na obecnym etapie jego realizacji rozmówczyni nie zauważa trudności wynikających z korzystania programu. Jako słabe strony wskazuje zbyt częste zmiany w obrębie podstawy programowej wychowania przedszkolnego, arkusze diagnostyczne poziomu rozwoju psychofizycznego dziecka oraz arkusze diagnostyczne w zakresie gotowości szkolnej. W związku z tym w najbliższej przyszłości zamierza wspólnie z nauczycielkami dostosować poszczególne obszary do nowej podstawy programowej i zmodyfikować arkusze diagnostyczne dla poszczególnych grup wiekowych.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Zadania:

1) Wymień formy organizacyjne wychowania przedszkolnego.
2) Na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego wskaż cele wychowania przedszkolnego oraz zadania przedszkola.
3) Na podstawie przedstawionego materiału wybierz obszar z podstawy programowej i opracuj program jego realizacji w grupie dzieci najmłodszych.
4) Przygotuj konspekt zajęć z dowolną wiekowo grupą dzieci w obszarze poznawczego rozwoju dziecka.

Zalecana literatura:

1. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2016 r. poz. 1943). Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r., poz. 60).
2. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 sierpnia 2010 r. w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania (Dz. U. Nr 161, poz.1080).
3. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 czerwca 2011 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania (Dz. U. Nr 143, poz. 839).
4. Załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego (...) (Dz. U. z 2017 r., poz. 356).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

ROZDZIAŁ 2.

ORGANIZACJA DZIAŁAŃ PRZEDSZKOLNYCH W KONTEKŚCIE PLANÓW PRACY

Efektywność działalności pedagogicznej przedszkola wymaga planowania. Ramowy statut przedszkola publicznego[1] zawiera zapis, w myśl którego na nauczycieli nakłada się obowiązek planowania oraz prowadzenia pracy wychowawczo-dydaktycznej a także odpowiedzialności za jakość jej przeprowadzenia.

Plan pracy przedszkola swoim zakresem dotyczy całokształtu działalności wychowawczej, która jest podejmowana w czasie pobytu dziecka; obejmuje także wszystkie zadania, które będą realizowane z dzieckiem. Zgodnie z ramowym statutem funkcją planowania jest:

- dobór oraz integrowanie zadań i treści, które są zawarte w działach programu,
- konkretyzacja zadań i treści,
- samokontrola realizacji zamierzeń wychowawczych,
- systematyczność i ciągłość pracy wychowawczej oraz koordynacja działań zespołu pracowników przedszkola.

Plan pracy wychowawczo-dydaktycznej musi być zgodny z ogólnymi zasadami skutecznego działania. Powinien odznaczać się:

- celowością: plan pracy służy realizacji założonych celów,
- wykonalnością: powinien odnosić się do potrzeb placówki, jej warunków i możliwości, z uwzględnieniem dobrej znajomości podopiecznych,

1 Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz. U. z 2001 r. nr 61 poz. 624, z późn. zm.) – źródło: http://www.sejm.gov.pl. Data dostępu: 21.02.2017.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- wewnętrzną zgodnością: poszczególne treści programu muszą tworzyć harmonijną całość,
- operatywnością, otwartością i elastycznością: plan można łatwo dostosowywać do zmieniających się warunków,
- czasową określonością,
- kompletnością: plan uwzględnia wszystkie elementy ważne dla realizacji zamierzonych osiągnięć.

W *Materiałach szkoleniowych. Planowanie, realizacja i ewaluacja pracy nauczyciela przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej*[2], wydanych przez Ośrodek Rozwoju Edukacji w 2014 roku, wskazane zostały zadania nauczycieli i dyrektorów w zakresie planowania. Do zadań nauczycieli w zakresie realizacji podstawy programowej należy:

- analiza podstawy programowej,
- wybór programu nauczania,
- opracowanie planu dydaktycznego/rozkładu materiału /planu wynikowego,
- organizacja przebiegu procesu dydaktycznego,
- sprawdzanie osiągnięć uczniów.

Do zadań dyrektora w zakresie realizacji podstawy programowej należy:

- opracowanie szkolnego planu nauczania,
- dopuszczenie do użytku szkolnych programów nauczania,
- kontrola planu dydaktycznego/rozkładu materiału/planu wynikowego,
- kontrola przebiegu procesu dydaktycznego i dzienników lekcyjnych,
- kontrola procesu sprawdzania osiągnięć uczniów.

Na podstawie zadań dyrektora określa się plan pracy jako plan oczekiwanych rezultatów. Plany pracy indywidualnie opracowywane przez nauczycieli przedszkoli zawierają zazwyczaj cele ogólne, treści zajęć oraz opisy czynności wykonywanych przez dzieci. Ponadto nauczyciele umieszczają w nich przewidywane osiągnięcia podopiecznych oraz obszary i standardy podstawy programowej wychowania przedszkolnego, zadania programowe i ewentualne uwagi. Z powyższego wynika, że planowanie dydaktyczne to kolejność realizacji szczegółowych celów oraz określenie stopnia ich opanowania poprzez przyporządkowanie poszczególnym celom kategorii taksonomicznych (A, B, C, D) i poziomu (P, PP). Planowanie dydaktyczne:

- wspomaga efektywność procesu kształcenia i wychowania,
- pozwala lepiej wykorzystać potencjał zarówno ucznia jak i nauczyciela,
- zapewnia rytmiczność osiągania założonych celów,

[2] *Materiały szkoleniowe. Planowanie, realizacja i ewaluacja pracy nauczyciela przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej,* https://www.ore.edu.pl/.../268-planowanie-i-ewaluacja-pracy-poradniki-w-formacie-pdf. Data dostępu: 28.02.2017.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- pozwala nauczycielowi na ocenę skuteczności własnej pracy.

Plan dydaktyczny powstający w przedszkolu powinien uwzględniać miejscowe uwarunkowania: możliwości uczniów, nauczycieli, a także zasoby materialne i organizacyjne.

Dobry plan pracy powinien być wzbogacony o informacje na temat realizacji podstawy programowej. W planie dydaktycznym mogą się znaleźć zapisy określające:

- treści kształcenia (wymagania szczegółowe),
- cele operacyjne (wykaz czynności opanowywanych przez ucznia),
- kategorie celów (A, B, C, D),
- poziom wymagań (np. podstawowy i ponadpodstawowy),
- metody pracy, środki dydaktyczne,
- tematy, liczbę godzin,
- sposoby sprawdzania osiągnięć uczniów.

Punktem wyjścia dla opracowywania planu dydaktycznego powinny być sprecyzowane wymagania edukacyjne, zaś wiadomości i umiejętności, które dziecko zdobywa w danej dziedzinie powinny być sformułowane w języku wymagań ogólnych i szczegółowych:

- wymagania ogólne, to cele kształcenia, które określają zasadnicze efekty kształcenia i nadają strukturę wymaganiom szczegółowym.
- wymagania szczegółowe, to treści kształcenia opisujące oczekiwany zakres wiadomości i umiejętności ucznia.

Dokonując analizy i syntezy treści nauczania trzeba pamiętać, że koniecznie należy dobierać materiał do celów kształcenia. Nigdy odwrotnie!

Treści, jakie zamierzamy umieścić w planie dydaktycznym powinny zostać sformułowane operacyjnie.

Sformułowanie celów operacyjnych, opisanie umiejętności uczniów, ich kategoryzacja i określenie poziomu wymagań pozwolą na dobranie materiału nauczania, który umożliwi uczniom opanowanie zaplanowanych umiejętności. Cel operacyjny powinien zawierać:

podmiot działań – KTO? uczeń

czynność – CO ROBI? potrafi narysować

przedmiot działań – CO? laurkę dla babci

warunki działania – JAK? GDZIE? samodzielnie, przestrzegając zasad ozmieszczenia rysunku na kartce.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Kategoryzacja celów to:

A. Zapamiętanie wiadomości, które oznacza gotowość ucznia do przypomnienia sobie pewnych terminów, faktów i praw. Uczeń nie powinien mylić wiadomości ze sobą i zniekształcać. Uczeń uzyskuje gotową wiedzę, wymagającą co najwyżej pewnego przegrupowania dla powiązania z wiedzą poprzednio zdobytą.

B. Rozumienie wiadomości oznacza, że uczeń potrafi je przedstawić w innej formie niż je zapamiętał, uporządkować i streścić. Kategoria ta obejmuje elementarny poziom zrozumienia wiadomości, pozwalający na operowanie wiadomością w zakresie uznanym za niezbędny na tym szczeblu edukacji. Głównymi rodzajami operacji są: tłumaczenie „swoimi słowami", interpretacja i ekstrapolacja, polegająca na „przedłużeniu" opisu zjawiska na inne sytuacje, równoległe lub przyległe.

C. Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych oznacza opanowanie przez ucznia umiejętności praktycznego posługiwania się wiadomościami, według podanych mu uprzednio wzorów. Sytuacja, w której czynność jest wykonywana, nie powinna odbiegać od sytuacji, w jakiej czynność była ćwiczona.

D. Stosowanie wiadomości w sytuacjach problemowych oznacza opanowanie przez ucznia umiejętności formułowania problemów, dokonywania analizy, syntezy i oceny nowych dla niego zjawisk, formułowania planu działania. Są tu wykorzystane wiadomości z różnych dziedzin, a rozwiązanie jest zawsze w pewnym stopniu twórcze.

Cel operacyjny określa wyniki uczenia się poprzez obserwowanie zachowania się ucznia. Cele operacyjne są mierzalne, są opisywane przez czasowniki typu: *rozpoznaje, opisuje, sporządza* (w opisie celów operacyjnych unika się czasowników takich jak: *rozumie, umie, wie*):

1. Czy cele operacyjne pozwalają osiągnąć cel ogólny?
2. Czy widoczna jest zależność między celami wyższego i niższego rzędu?
3. Czy cele przedstawiają jakąś wartość i ich realizacja jest rzeczywiście konieczna do rozwoju wiedzy i umiejętności ucznia?
4. Czy język celów jest zwięzły, jasny, zrozumiały dla dziecka?
5. Czy cele odpowiadają poziomowi rozwoju dziecka, jego zainteresowaniom i potrzebom?

Plan dydaktyczny obejmuje również:

- wymagania edukacyjne, z którymi nauczyciel jest zobowiązany zapoznać uczniów i rodziców,
- plan pracy z uczniami na najbliższe kilka lub kilkanaście zajęć,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- plan sprawdzania skuteczności działań.

Oto kryteria jakości planu nauczyciela przedszkola:

1. Plan pracy nauczyciela zawiera cele ogólne odnoszące się do wszystkich sfer rozwoju dzieci. Cele, adresowane do dziecka, zakładają, co nauczyciel chce osiągnąć poprzez zajęcie, cykl zajęć, wskazują, czego dzieci będą się uczyć, jakie kompetencje nabywać, co przez dzieci będzie zdobywane, ćwiczone, doskonalone, tworzone, przeżywane.
2. Plan pracy nauczyciela określa szczegółowe cele dydaktyczne (operacyjne). Cele te są sformułowane z punktu widzenia dziecka, opisują, co dziecko powinno umieć wykorzystać po zakończeniu procesu nauczania, są określone w kategoriach czynności dziecka, czyli zachowań obserwowalnych.
3. Plan pracy nauczyciela obejmuje treści kształcenia ukierunkowane na kompleksowy rozwój wychowanków – umysłowy, społeczno-moralny, fizyczny.
4. Plan wskazuje działania nauczyciela i strategie nauczania, zmierzające do osiągnięcia założonych celów i stymulacji rozwoju każdego dziecka zgodnie z jego indywidualnym tempem rozwoju.
5. Plan ustala sposoby monitorowania realizacji podstawy programowej i osiągnięć dzieci.

Planowanie pracy dydaktyczno-wychowawczej, zarówno w tradycyjnych przedszkolach, jak również w zespołach wychowania przedszkolnego i punktach przedszkolnych opiera się na: rocznym planie pracy → miesięcznym planie pracy → tygodniowym planie pracy.

2.1. PLAN ROCZNY

Roczny plan pracy przedszkola należy do podstawowych dokumentów regulujących funkcjonowanie placówki w danym roku szkolnym. Odpowiednio opracowany, określa jej rozwój w zakresie realizacji zadań wychowawczo-opiekuńczych i edukacyjnych. Obowiązkowo jest przygotowywany w przedszkolach publicznych, a w przedszkolach niepublicznych tylko wówczas, gdy w ich statucie określono, że obligatoryjnie sporządzanym dokumentem przedszkola jest plan pracy na dany rok szkolny.

Zgodnie z art. 41 ust. 1 ustawy o systemie oświaty zatwierdzanie planów pracy przedszkola należy do kompetencji rady pedagogicznej. Dyrektor na zebraniu rady pedagogicznej kończącej rok szkolny może powołać zespół ds. opracowania rocznego planu pracy na kolejny rok. Zespół, wraz z dyrektorem, przygotowuje dokument, który po zaopiniowaniu przez radę pedagogiczną zostaje zatwierdzony do realizacji. Powierzenie odpowiedzialnych zadań członkom rady pedagogicznej, w tym opracowanie rocznego planu pracy przedszkola, ma ogromny wpływ na większe zaangażowanie

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

nauczycieli i świadomość wagi realizowanych działań.

Plan pracy powinien określać główny cel wyznaczony do realizacji w danym roku szkolnym, zgodny z przyjętą koncepcją pracy przedszkola. Warto, by zawierał elementy związane z działalnością przedszkola w zakresie:

- organizowania i przebiegu procesów edukacyjnych wspomagających rozwój dziecka w wybranym na dany rok szkolny obszarze działalności (wskazane jest, by nawiązywał do wymagań zawartych w rozporządzeniu w sprawie wymagań wobec szkół i placówek),
- zarządzania placówką (np. w zakresie współpracy nauczycieli),
- prowadzenia działalności diagnostycznej dotyczącej rozwoju wychowanka,
- organizowania opieki nad dziećmi, czyli zaplanowania działań wychowawczych mających na celu eliminowanie sytuacji stanowiących zagrożenie dla dzieci.

Plan roczny opracowuje dyrektor placówki. Plan ten dotyczy całej placówki, a nauczyciele muszą uwzględniać go podczas tworzenia własnych planów. Jest to pierwszy stopień planowania. Uwzględnia takie przedsięwzięcia wychowawczo-dydaktyczne jak: wycieczki, uroczystości zaplanowane oraz organizacje spotkań z rodzicami. Plan ten określa pewne wycinki pracy przedszkola, przydziela zadania nauczycielom i innym pracownikom, oraz określa sposoby i formy realizacji owych działań.

Zajmiemy się teraz analizą umieszczonego na stronie internetowej przedszkola Rocznego programu pracy wychowawczo-dydaktycznej Przedszkola nr 129 „Raj na Skarpie" w Warszawie na rok szkolny 2016/2017[3].

Naszą uwagę zwraca podstawa opracowania tego planu, a mianowicie:

1) kierunki realizacji polityki oświatowej państwa wskazane przez MEN do wdrożenia w roku szkolnym 2016/2017, odnoszące się do edukacji przedszkolnej, tj.
   - „upowszechnianie czytelnictwa, rozwijanie kompetencji czytelniczych wśród dzieci",
   - „kształtowanie postaw, wychowanie do wartości";
2) wnioski dyrektora (wynikające ze sprawowanego nadzoru pedagogicznego) do ujęcia w rocznym planie pracy przedszkola:
   - organizacja i prowadzenie warsztatów dla dzieci z zakresu zdrowego żywienia,
   - organizacja posiłków, umożliwiająca dzieciom samodzielne nakładanie potraw,
   - dbałość o estetykę posiłków,
   - doskonalenie umiejętności wychowawczych całego personelu;

[3] Roczny program pracy wychowawczo-dydaktycznej Przedszkola nr 129 „Raj na Skarpie" w Warszawie http://rajnaskarpie.pl. Data dostępu: 27.02.2017.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

3) wnioski sformułowane na podsumowującej Radzie Pedagogicznej w dniu 28 czerwcu 2016 r.:
   - rozkład dnia zgodny z zaleceniami nowej Podstawy programowej wychowania przedszkolnego,
   - angażowanie rodziców w działania na rzecz bezpieczeństwa i zdrowia dzieci;
4) rekomendacje z przeprowadzonej ewaluacji w poprzednim roku szkolnym;
5) statut przedszkola;
6) koncepcja pracy przedszkola;
7) rozporządzenie MEN z dnia 17 czerwca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół.

Elementem tego planu są następujące zadania:

1) promowanie zachowań warunkujących bezpieczeństwo i zdrowie przedszkolaków. Wspieranie świadomości moralnej dziecka oraz przeciwdziałanie agresji;
2) pobudzanie inwencji i aktywności dziecka poprzez różne formy kontaktu z literaturą;
3) wspomaganie indywidualnego rozwoju dziecka. Współpraca ze środowiskiem lokalnym;
4) współpraca z rodzicami i wspieranie rodziny w wychowywaniu dzieci;
5) harmonogram imprez i uroczystości przedszkolnych;
6) współpraca ze środowiskiem lokalnym.

Do każdego z zadań przypisany jest sposób jego realizacji i wskazanie osoby odpowiedzialnej. Oto propozycje działań, za pomocą których planowane jest zrealizowanie poszczególnych zadań:

Do zadania 1.

W ramach promowania zachowań warunkujących bezpieczeństwo i zdrowie przedszkolaków, wspierania świadomości moralnej dziecka oraz przeciwdziałania agresji zaproponowano następujące bloki tematyczne (odpowiedzialnymi za ich realizację czyniąc w głównej mierze nauczycieli grup) i wskazano sposoby ich realizacji:

1) Jestem bezpieczny na terenie przedszkola i poza nim:
   a) zawarcie kontraktów grupowych „Kodeks Przedszkolaka" – graficzne przygotowanie sal,
   b) uświadomienie niebezpieczeństw związanych z oddalaniem się od opiekunów i wspólne ustalenie kryteriów doboru miejsc bezpiecznych do zabaw,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

c) czuwanie nad bezpieczeństwem w budynku i w ogrodzie, kontrolowanie wspólnie z dziećmi zabawek i sprzętu pod kątem bezpiecznej zabawy,

d) organizowanie wycieczek i spacerów, zwrócenie uwagi dzieci na bezpieczne zachowania podczas nich.

2) Wiem, jak zachować się w kontaktach z obcymi osobami (poznanie przez dzieci zagrożeń płynących ze strony innych ludzi).

3) Wiem, że zwierzęta mogą być niebezpieczne (dostarczenie możliwości obserwowania zwierząt w bezpiecznym otoczeniu oraz nabywanie nowych wiadomości):
   a) uświadomienie, w jakich sytuacjach zwierzęta mogą być groźne (wystraszone, chore, bezpańskie),
   b) wskazanie bezpiecznych postaw (postawy obronne),
   c) zorganizowanie np. spotkania z lekarzem weterynarii,
   d) zorganizowanie wycieczki do ZOO (grupy młodsze).

4) Jestem uczestnikiem ruchu drogowego (wdrażanie do kulturalnego i bezpiecznego uczestnictwa w ruchu drogowym):
   a) wycieczka na skrzyżowanie, obserwacja ruchu ulicznego, praktyczna nauka przechodzenia przez jezdnię w miejscach dozwolonych,
   b) spotkanie z policjantem lub strażnikiem miejskim,
   c) omawianie historyjek obrazkowych, plansz i filmów edukacyjnych,
   d) zorganizowanie wystawy przedszkolnej „Bezpieczna droga do przedszkola i domu".

5) Jestem dobrym kolegą/koleżanką (umiem zgodnie współdziałać z innymi i okazywać innym szacunek):
   a) analiza i uzgodnienie z rodzicami przedszkolnego systemu nagród i kar,
   b) gromadzenie w segregatorze literatury pokazującej dobro i zło oraz wzory poprawnego zachowania,
   c) prezentacja rodzicom tejże literatury, zorganizowanie biblioteczki przedszkolnej,
   d) stosowanie przez dzieci zwrotów grzecznościowych w sytuacjach życia codziennego,
   e) wprowadzenie bajkoterapii (jako czasu na słuchanie i analizę literatury pokazującej dobro i zło oraz wzory poprawnego zachowania),
   f) nauka rozwiązywania konfliktów poprzez negocjowanie,
   g) uczenie dzieci okazywania zainteresowania i współczucia w odniesieniu do innych osób (np. w sytuacjach, kiedy ktoś się uderzy, przewróci, zachoruje,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

a także wtedy, gdy coś się nie uda i jest mu przykro),

h) stwarzanie okazji do samooceny dzieci (wprowadzenie tablic motywacyjnych, wg pomysłu nauczycieli),

i) uświadomienie dziecku jego praw do nietykalności osobistej i nienaruszania jego godności,

j) realizowanie cyklu zabaw przeciw agresji, wspomagającego rozwój emocjonalny i społeczny dzieci,

k) systematyczne i planowe organizowanie zajęć i zabaw uczących dzieci radzenia sobie w nowych lub trudnych sytuacjach oraz wyrażania pozytywnych emocji,

l) organizowanie sytuacji edukacyjnych umożliwiających zdobycie przez dzieci sprawności „Superprzedszkolak",

m) wykorzystanie literatury dziecięcej w celu kształtowania umiejętności przewidywania skutków działań. Wykorzystanie wprawek dramowych, teatrzyków,

n) podejmowanie z dziećmi działań na rzecz grupy i przedszkola oraz prac społeczno-użytecznych (np. wykonywanie dekoracji i ozdób),

o) systematyczna realizacja dyżurów, ustalenie wykazu dyżurów i obowiązków dyżurnych w poszczególnych grupach,

p) tworzenie warunków sprzyjających wspólnej i zgodnej zabawie oraz nauce dzieci o zróżnicowanych możliwościach fizycznych i intelektualnych,

q) stwarzanie serdecznego klimatu w grupie, sprzyjającego okazywaniu troskliwości i zainteresowania kolegą/koleżanką (zorganizowanie kącika urodzinowego dla dzieci, organizacja urodzin dziecka w grupie, utrzymywanie kontaktu z nieobecnym chorym dzieckiem itp.),

r) analiza bieżących problemów wychowawczych, pojawiających się w poszczególnych grupach, przekazanie informacji na zebraniu rady pedagogicznej w celu ustalenia działań i profilaktyki,

s) reagowanie na wszelkie przejawy przemocy wśród rówieśników, w rodzinie oraz organizowanie pomocy doraźnej i psychologiczno-pedagogicznej,

t) organizacja/prowadzenie warsztatów z rodzicami „Agresja u dzieci, sposoby jej rozładowywania",

u) wspieranie rodziców w wychowywaniu dzieci (przygotowanie materiałów dla rodziców; strona internetowa lub „kącik czytelniczy dla rodziców").

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

6) Dbam o zdrowie swoje i innych:
   a) weryfikacja ramowych rozkładów dnia w kontekście proporcji zagospodarowania czasu (zgodnie z nową podstawą programową), uwzględnienie w szczególności: zajęć i zabaw dowolnych, aktywności na powietrzu, zajęć dydaktycznych, w tym zajęć z języka angielskiego; analiza podstawy programowej ww. zakresie,
   b) nauka numerów alarmowych wraz z symulacją sytuacji stanowiących potencjalne zagrożenie dla dziecka,
   c) prezentacja wyposażenia apteczek „Pierwsza pomoc przedmedyczna",
   d) wdrażanie dzieci do hartowania i częstego korzystania ze świeżego powietrza: uczenie się ubierania odpowiednio do pogody (wykorzystanie zabaw dydaktycznych), czynne uczestnictwo dzieci w zabawach organizowanych przez nauczycielkę (zabawy ruchowe, spacery, wycieczki, zabawy na świeżym powietrzu),
   e) codzienna realizacja ćwiczeń porannych (dzieci trzyletnie – zabawa ruchowa; jeden nowy zestaw na tydzień; odnotowywanie w dzienniku),
   f) systematyczna realizacja zestawów ćwiczeń terenowych,
   g) organizacja imprezy przedszkolnej „Spartakiada przedszkolaków",
   h) systematyczne realizowanie działań prozdrowotnych,
   i) organizacja i prowadzenie warsztatów dla dzieci z zakresu zdrowego żywienia (np. uświadamianie dzieciom konieczności spożywania owoców i warzyw jako źródła cennych witamin; własnoręczne przygotowywanie surówek i kanapek),
   j) organizacja posiłków umożliwiająca dzieciom samodzielne nakładanie potraw, dbałość o estetykę posiłków,
   k) propagowanie zdrowego stylu życia poprzez tworzenie żywych kącików przyrody (hodowla szczypiorku, pietruszki, oraz rozmaitych ziół),
   l) organizacja spotkań z ludźmi promującymi zdrowy styl życia,
   m) organizacja ogólnoprzedszkolnej wystawy (prac plastycznych, literackich) dla dzieci i rodziców „Zdrowy przedszkolak".

Planowana jest również ewaluacja realizacji tego zadania poprzez: ankietę dla dzieci, karty obserwacji dzieci, zdjęcia, diagnozę gotowości szkolnej, wytwory plastyczne i literackie, scenariusze zajęć, imprez (np. olimpiada sportowa), ramowy rozkład dnia, materiały dla rodziców (strona internetowa lub „kącik czytelniczy dla rodziców").

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Do zadania 2.

W ramach pobudzania inwencji i aktywności dziecka poprzez różne formy kontaktu z literaturą zaproponowano zróżnicowane bloki tematyczne, (odpowiedzialni za realizację, w głównej mierze, nauczycile grup). Wskazano również sposoby realizacji:

a) wykorzystanie literatury w procesie wychowawczo-dydaktycznym (wprowadzanie dziecka w świat wartości uniwersalnych),

b) zorganizowanie wystawy prac literackich i plastycznych, prezentacja tekstów opowieści „Przygoda mojego misia" (Dzień Pluszowego Misia),

c) kontynuowanie w każdej grupie zwyczaju opowiadania, czytania, słuchania bajek o stałej porze ze szczególnym uwzględnieniem „pory relaksu" (wyciszenia) również w grupach starszych 5- i 6-latków (głośne czytanie codziennie przez 15 min.), rozbudzanie motywacji do samodzielnego sięgania po książki,

d) tworzenie „Albumu bajek" (dzieci wykonują ilustracje do treści wysłuchanego utworu i prezentacja albumów na wystawie z okazji Dnia Książki), rozbudzanie motywacji do samodzielnego sięgania po książki,

e) w Święto książki zorganizowanie tygodniowej akcji bookcrossingu (uwolnij książkę),

f) rozwijanie wyobraźni i fantazji przy tworzeniu samodzielnych opowiadań i ilustracji,

g) tworzenie prostych scenek teatralnych w grupach młodszych i inscenizacji w grupach starszych, wykorzystanie znanych utworów literackich i własnych pomysłów dzieci,

h) zorganizowanie kącika teatralnego w każdej grupie wiekowej,

i) organizacja na terenie przedszkola spektakli teatralnych prowadzonych przez firmy zewnętrzne,

j) kontynuacja akcji „Cała Polska czyta dzieciom" (zajęcia zorganizowane, spotkania z gośćmi),

k) współpraca z wydawnictwami literackimi, w tym organizowanie spotkań z pisarzami i ilustratorami książek dla dzieci,

l) cykliczne spotkania z poezją i prozą w ramach współpracy z biblioteką publiczną,

m) pomaganie dzieciom w nauce czytania i pisania (z wykorzystaniem literatury dziecięcej),

n) wzbogacenie księgozbioru przedszkola oraz grupowych kącików czytelniczych w salach,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

o) prowadzenie dyżurów, wdrażanie do dbałości o czysty i estetyczny wygląd książek.

Po zrealizowaniu tego zadania również planowana jest ewaluacja poprzez: ankietę dla dzieci, karty obserwacji dzieci, zdjęcia, diagnozę gotowości szkolnej, scenariusze zajęć, spotkań z autorami, wytwory plastyczne i literackie, plan współpracy z biblioteką.

Do zadania 3.

W ramach wspomagania indywidualnego rozwoju dziecka w analizowanym planie rocznym zaplanowano: prowadzenie obserwacji pedagogicznych według przyjętych narzędzi, przeprowadzenie diagnozy przedszkolnej i ustalenie listy dzieci do wspomagania i korygowania rozwoju, realizację zasady indywidualizacji podczas zajęć z dziećmi, opracowanie indywidualnych programów wspomagania i korygowania rozwoju dla wybranych dzieci, wyznaczenie działań wspomagających potencjał rozwojowy dzieci (w odniesieniu do każdego dziecka), realizację działań wspomagających, zgodnie z wnioskami wynikającymi z obserwacji i diagnozy gotowości szkolnej dziecka, przygotowanie informacji o gotowości szkolnej dzieci i przekazanie jej rodzicom.

Do zadania 4.

W ramach współpracy z rodzicami i wspierania rodziny w wychowywaniu dzieci zaproponowano szereg zadań, między innymi: zebrania z rodzicami, zachęcanie rodziców do bieżącego zapoznawania się z informacjami zawartymi na stronie internetowej i w kącikach informacyjnych, indywidualne kontakty, porady i konsultacje specjalistów dla rodziców, organizację/prowadzenie warsztatów z rodzicami „Agresja u dzieci, sposoby jej rozładowywania", wspieranie rodziców w wychowywaniu dzieci (przygotowanie materiałów dla rodziców; strona internetowa lub „kącik czytelniczy dla rodziców"), udział rodziców w wycieczkach, pomoc rodziców w organizowaniu imprez, uroczystości, bieżące informowanie rodziców o kierunkach pracy przedszkola i zamierzeniach wychowawczo-dydaktycznych, zachęcanie rodziców do gromadzenia literatury dziecięcej pokazującej dobro i zło oraz wzory poprawnego zachowania (przekazanie książek do kącika czytelniczego w grupie, zakup wybranych pozycji książkowych), organizację zajęć popołudniowych z udziałem dzieci i rodziców jako poszerzonej oferty edukacyjnej przedszkola (godzinka kreatywności dla rodzin w ramach realizowanej innowacji „Kreatywny przedszkolak"), tworzenie żywych kącików przyrody (hodowla szczypiorku, pietruszki, oraz rozmaitych ziół), kącik przyrody w czterech porach roku (pomoc rodziców w gromadzeniu roślin), włączanie rodziców w bogacenie bazy materialnej grupy/przedszkola poprzez dostarczanie potrzebnych do zajęć materiałów, przyborów itp.

Do zadania 5.

Dopełnieniem rocznego planu pracy jest harmonogram imprez i uroczystości przedszkolnych, ściśle związany z kalendarzem roku szkolnego.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Do zadania 6.

Ostatnim, ale bardzo ważnym, elementem planu jest współpraca ze środowiskiem lokalnym. W planie przewidziano współpracę ze szkołą podstawową, poradnią psychologiczno-pedagogiczną, biblioteką publiczną, centrum sztuki współczesnej, ośrodkiem kultury sportu i rekreacji, Centrum Kultury Koreańskiej i Warszawskim Centrum Innowacji Edukacyjno-Społecznych. Zaplanowano również udział w akcjach charytatywnych na rzecz środowiska lokalnego (np. dokarmiamy zwierzęta ze schroniska oraz uczestniczymy w projektach „Sąsiedztwo Jazdów" i „Archipelag Jazdów".

Zaproponowany przez dyrektora, i przyjęty do realizacji przez radę pedagogiczną, roczny plan pracy przedszkola zawiera elementy, które powinny znaleźć się w planach opracowywanych przez nauczycieli.

Roczne plany pracy (w kolejnych latach) powinny być ze sobą powiązane i tworzyć, w miarę możliwości, spójną dokumentację.

2.2. PLAN MIESIĘCZNY

Z rocznego planu pracy przedszkola powinny wynikać bardziej szczegółowe, okresowe plany, takie jak plan miesięczny i plan tygodniowy. Miesięczny plan pracy jest największą pomocą, jaką nauczyciel może opracować sam dla siebie. Opracowując plan, określa i analizuje temat, wyznacza cele dydaktyczne, dobiera treści programowe i sposoby ich realizacji, może również określić stosowane metody pracy oraz wybrać konkretne pomoce. Powinien, planując pracę dydaktyczno-wychowawczą, pamiętać aby:

- uwzględniać wszystkie sfery rozwoju dzieci (poznawczą, zmysłową, fizyczną, społeczną i emocjonalną),
- dobierając treści, kierować się ich dostępnością dla dzieci w różnym wieku, zainteresowaniami dzieci lub potrzebami grupy, a także uwarunkowaniami środowiskowymi,
- uwzględniać przy tym zasadę zintegrowania treści tak, aby łączyły się pomiędzy sobą tematycznie, co pozwoli dzieciom zbudować spójny obraz otaczającego je świata.

Punktem wyjścia nauczyciela do planowania pracy dydaktyczno-wychowawczej powinno być również zapoznanie się z normami i specyficznymi właściwościami rozwojowymi, przypadającymi na dany moment życia dziecka. Wskazana byłoby diagnoza umiejętności dzieci ukierunkowana na doskonalenie i rozwijanie nowych. Możliwości rozwojowe wynikające z wieku dziecka, tempa rozwoju, indywidualnych cech osobowościowych i deficytów rozwojowych (wady wzroku, słuchu, motoryki, wady intelektualne) również determinują pracę z dzieckiem o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Dobrze opracowany plan jest podstawą prawidłowo prowadzonych codziennych zajęć z dziećmi. Pozwala na profesjonalne przygotowanie się do nich, zgromadzenie potrzebnej literatury, materiałów dydaktycznych, materiałów do prac plastycznych, zaplanowanie ewentualnej pracy w terenie i współpracy z rodzicami. Plan pracy ułatwia także prowadzenie zapisów w dzienniku zajęć: zawiera gotowe tematy, które nauczyciel musi tylko przepisać.

W praktyce, podejście do opracowywania miesięcznych planów pracy dydaktyczno-wychowawczej jest bardzo różne. Nie ma jednego, ustalonego wzoru takiego dokumentu; ma on być przede wszystkim pomocą dla samego nauczyciela.

Plany miesięczne tworzone są przez nauczycieli na podstawie poszczególnych przewodników do wychowania przedszkolnego ale także wynikają z podziału treści na poszczególne dziedziny wychowania: umysłowe, zdrowotne, społeczno-moralne i estetyczne. Dla tych działań nauczyciel musi zaplanować czas, w którym zadania będą przeprowadzone. Plany powinny być bardzo szczegółowe, zawierać nazwy zabaw i gier, nazwy ćwiczeń gimnastycznych, tytuły wierszy, piosenek, wyliczanek, tematy rozmów z dziećmi oraz szczegółowo określony czas na realizację. Nauczyciel musi także zaplanować pracę wychowawczo-dydaktyczną, prowadzoną z całą grupą, pracę w małych zespołach oraz pracę indywidualną z konkretnym dzieckiem.

Poniżej prezentuję przykładowe miesięczne plany pracy dla dzieci trzy i czteroletnich z Przedszkola nr 15 w Zawierciu i Przedszkola nr 1 w Zawierciu.

Pierwszy plan pracy wychowawczo-dydaktycznej dla dzieci 3–4-letnich (grupa II „Krasnale") został opracowany w Przedszkolu nr 15 w Zawierciu na miesiąc styczeń 2017 roku. Plan ten zawiera następującą tematykę:

- zima może być wesoła (Królowa Śniegu),
- w krainie śniegu i lodu (wesoły Inuita),
- babcia i dziadek (dziadkowie),
- urządzenia techniczne (telewizorek)[4].

Nauczycielki wskazują również cele ogólne, takie jak:

1. nabywanie umiejętności rozumienia zjawisk atmosferycznych,
2. unikanie zagrożeń związanych z pogodą,
3. kształtowanie umiejętności twórczych,
4. rozwijanie zainteresowań technicznych.

Przedstawiają cele operacyjne. Dziecko:

1. rozpoznaje i nazywa niektóre zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla określonej pory roku (zima – śnieg, mróz),
2. zna znaczenie symboli przedstawiających zjawiska pogodowe,

[4] Zapis tematyki zgodny z oryginałem.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

3. dobiera elementy ubioru stosownie do warunków atmosferycznych,
4. zna zasady zachowania się podczas określonych zagrożeń, wynikających z pogody (mróz, silny wiatr),
5. zdobywa doświadczenia plastyczne poprzez wykorzystanie różnorodnych przyborów oraz technik plastycznych: malowanie farbami klejowymi, plakatowymi, mieszanymi z piaskiem, na gazecie, papierze o różnych formatach, wielkościach i fakturach, za pomocą patyczka, pędzla, palców, wacików, gąbki,
6. podejmuje próby nazywania wykonanej pracy,
7. podejmuje próby wypowiadania się na temat wykonanej pracy,
8. lepi z plasteliny,
9. przygotowuje własne upominki dla bliskich,
10. rozpoznaje i nazywa niektóre urządzenia gospodarstwa domowego (odkurzacz, mikser, telewizor),
11. stara się opisać przeznaczenie wybranych urządzeń elektrycznych,
12. wie, że wolno mu korzystać z niektórych urządzeń elektrycznych wyłącznie za zgodą dorosłych,
13. aktywnie uczestniczy w przygotowywaniu prostych potraw z wykorzystaniem sprzętu gospodarstwa domowego.

Ostatnim elementem prezentowanego programu są propozycje**:**

- zabawa kołowa przy rymowance M. Barańskiej Bałwan (czterolatek: Tropiciele cz. 1, s. 221),
- śnieg – słuchanie wiersza L. J. Kerna (czterolatek: Tropiciele cz. 1, s. 222), określanie jaki jest śnieg,
- zima – rysowanie patyczkiem na podkładzie farby klejowej na ciemnym tle,
- usprawnianie narządów mowy z wykorzystaniem wiersza G. Wasikiewicz Zima (czterolatek: Tropiciele cz. 1, s. 223)
- zimowy krajobraz – rozmowy przy ilustracji
- jak powstaje lód? – zabawa badawcza
- bałwankowa rodzina – zabawa kołowa przy piosence
- zabawy na śniegu – rozmowy przy ilustracjach, nazywanie niektórych zabaw i sportów zimowych
- na łyżwach – zabawa naśladowcza przy muzyce klasycznej
- bezpieczne zabawy na śniegu i lodzie – poznanie zasad bezpiecznych zabaw podczas zimy

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- wesołe bałwanki – poznanie liczebników porządkowych, określanie różnic i podobieństw pomiędzy bałwankami, określanie ich miejsca w szeregu.
- sanki – wierszyk do rysowania Arkadiusza Maćkowiaka (czterolatek: Tropiciele cz. 1, s. 250)
- Na dalekiej północy – poznanie niektórych zwierząt żyjących w zimnym klimacie, wskazywanie ich na obrazkach.
- Opowieści podróżnika – słuchanie opowiadania Olgi Masiuk (czterolatek: Tropiciele cz. 1, s. 228)
- Moja Babcia – wypowiedzi inspirowane wierszem B. Formy (czterolatek: Tropiciele cz. 1, s. 234)
- Poleczka dla babci – nauka układu tanecznego do tańca polki (czterolatek: Tropiciele cz. 1, s. 236)
- List do babci – masaż wg M. Bogdanowicz (czterolatek: Tropiciele cz. 1, s. 236)
- Dziadek – słuchanie wiersza M. Pawińskiej, rozmowy na temat dziadków.
- Uroczystość z okazji Dnia Babci i Dziadka
- Urządzenia elektryczne w naszym domu – rozmowy przy ilustracjach i eksponatach, nazywanie niektórych z nich, określanie czynności przez nie wykonywanych lub w których nam pomagają
- Poznanie zasad posługiwania się niektórymi urządzeniami elektrycznymi – rozmowy
- Niezwykła lodówka – wykonywanie pracy plastycznej
- Zimowy deser – wykonywanie galaretki owocowej z bitą śmietaną, ciasteczkiem i owocami z wykorzystaniem miksera.

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Następnym prezentowanym planem jest opracowany przez nauczycielki Przedszkola nr 1 „Słoneczko" w Zawierciu mgr Ewę Bezę i mgr Annę Kuźniar plan pracy wychowawczo-dydaktyczno-opiekuńczej dla grupy 4-latków „Krasnoludki" na miesiąc grudzień w roku szkolnym 2016/2017.

Plan zawiera termin realizacji, temat kompleksowy, blok tematyczny, cele ogólne, cele operacyjne, poziom oraz uwagi.

Realizowane w grudniu tematy kompleksowe to:

- umiem wiele zrobić sam,
- domy i domki,
- święta tuż, tuż,
- zabawy świąteczno-noworoczne, zaplanowane na poszczególne tygodnie.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

W ramach pierwszego tematu kompleksowego („Umiem wiele zrobić sam") wyodrębniono:

1) bloki tematyczne, ściśle związane z podstawą programową wychowania przedszkolnego, zawierające numer bloku, np.:
   Blok 1. Znam swoje prawa i obowiązki. Zgodnie bawię się z innymi
   Blok 2. Jestem samodzielny, dbam o higienę, ład i porządek
   Blok 4. Coraz lepiej rozumiem siebie i swoje otoczenie
   Blok 5. Dbam o zdrowie i sprawność fizyczną
   Blok 7. Jestem jak prawdziwy aktor w teatrze i widz na widowni
   Blok 8. Lubię śpiewać, lubię tańczyć
   Blok 9. Wypowiadam się przez różne działania plastyczne
   Blok 12. Jestem częścią przyrody, szanuję rośliny i zwierzęta
   Blok 16. Przygotowuję się do posługiwania się językiem obcym nowożytnym
2) blokowi tematycznemu przyporządkowany jest (również opatrzony numerem) cel ogólny, np.:
   - kształtowanie postawy szacunku i ochrony roślin,
   - motywowanie do zgodnego udziału w życiu grupy przedszkola,
   - rozwijanie zainteresowania dziełami sztuki, tradycjami i obrzędami ludowymi swego regionu,
   - kształtowanie postawy kulturalnego widza,
   - stwarzanie sytuacji umożliwiających dzieciom określanie wyniku dodawania i odejmowania oraz dostrzegania efektu zmiany,
   - wdrażanie do samodzielności i kulturalnego zachowania,
   - motywowanie do nauki języka obcego,
   - rozwijanie zainteresowań muzycznych,
   - motywowanie do dbałości o sprawność fizyczną,
   - budzenie zainteresowania sztuką teatralną,
   - rozwijanie zainteresowań muzycznych.
3) cele operacyjne dotyczące dziecka, np.:
   - eksperymentuje wraz z nauczycielem, poznając właściwości węgla, określa właściwości węgla,
   - aktywnie uczestniczy w organizowanej przez nauczyciela opowieści słowno-muzyczno-ruchowej,
   - aktywnie uczestniczy w spotkaniu z Mikołajem,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- potrafi kulturalnie zachować się podczas przedstawienia,
- rozdziela przedmioty „dla każdego po tyle samo" w sytuacjach zadaniowych i w zabawie,
- kulturalnie zachowuje się przy stole podczas spożywania posiłków,
- próbuje powtarzać bardzo krótkie piosenki,
- wykonuje pracę plastyczną (inspirowaną muzyką klasyczną) w technice malowania farbami plakatowymi,
- toczy piłkę oburącz i jedną ręką,
- tworzy z pomocą nauczyciela i samodzielnie „teatrzyk z zabawkami",
- odgrywa role ulubionych bohaterów z bajek,
- gra na instrumentach perkusyjnych: bębenek, tamburyn, talerze, klawesyn, marakasach, kołatkach.

4) poziom podstawowy (P) lub ponadpodstawowy (PP),
5) uwagi, np.:
   - opowiadanie H. Zdzitowiecka O czym szeptały iskierki?[5],
   - opowieść słowno-muzyczno-ruchowa „W kopalni",
   - Spotkanie z Mikołajem – spektakl teatralny w języku angielskim: Santa, Santa where are you w wykonaniu rodziców i nauczycieli,
   - zabawa matematyczna,
   - „przyjęcie dla pluszaków",
   - bajka CD pt. Przyjęcie z cyklu Miś Uszatek – zadanie w ramach planu rocznego,
   - j. angielski INNOWACJA,
   - „malujemy muzykę" F. Chopina,
   - zabawy ruchowe i ćwiczenia gimnastyczne w sali lub w ogrodzie przedszkolnym,
   - „mali aktorzy" – zabawy teatralne,
   - zabawy rytmiczno-muzyczne z cyklu „rytmiczne piątki".
   - zajęcia ruchowe i inne na świeżym powietrzu zgodne z ramowym i szczegółowym rozkładem dnia.

Poniżej prezentuję również oryginalny zapis planu, udostępniony przez dyrektora i nauczycieli Przedszkola nr 1 w Zawierciu, realizowanego w drugim tygodniu grudnia 2016 roku:

[5] Bez wskazań bibliograficznych.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Termin od 12.12.2016 r. do 16.12.2016 r.

Temat kompleksowy: Domy i domki

Lp.	Blok tematyczny	Cele ogólne	Cele operacyjne	Poziom	UWAGI
1	Blok 5 Dbam o zdrowie i sprawność fizyczną	2. Motywowanie do dbałości o sprawność fizyczną	**Dziecko:** - aktywnie uczestniczy wspólnie z rodzicami w ogólnorozwojowych zabawach ruchowych i ćwiczeniach gimnastycznych	P	Zajęcia otwarte z udziałem rodziców: zabawy ruchowe i ćwiczenia gimnastyczne w sali
2	Blok 15 Kocham swoją rodzinę, miejscowość, swój kraj	1. Motywowanie do uczestniczenia w życiu rodziny	- próbuje opowiadać o swoim domu - określa czynności wykonywane w poszczególnych częściach mieszkania	P	
	Blok 9 Wypowiadam się przez różne działania plastyczne	1. Motywowanie do wypowiadania się w różnych technikach plastycznych i rozwijanie wrażliwości na kształty i kolory	- wykonuje pracę plastyczną techniką rysunkową	P	Praca plastyczna „Mój pokój”
3	10.Interesuję się techniką, konstruuję i cieszę się, że potrafię to zrobić.	1.Rozwijanie zainteresowań technicznych 2.Inspirowanie do działań konstrukcyjnych	– aktywnie uczestniczy w zabawie tematycznej - tworzy domy z różnorodnego materiału	P	Zabawa tematyczna „W moim domu”
	Blok 16 Przygotowuję się do posługiwania się językiem obcym nowożytnym	1.Motywowanie do nauki języka obcego	- próbuje powtarzać bardzo krótkie piosenki	P	J. Angielski INNOWACJA
4	10.Interesuję się techniką, konstruuję i cieszę się, że potrafię to zrobić.	1.Rozwijanie zainteresowań technicznych	- próbuje wskazać różnice między urządzeniami i przedmiotami z przeszłości a urządzeniami i przedmiotami ze współczesności - aktywnie uczestniczy w organizowaniu „przedszkolnego muzeum przeszłości” ze zbiorami dawnych narzędzi i urządzeń, przedmiotów codziennego użytku - aktywnie uczestniczy w spacerze oglądając mijane domy	P P	„Przedszkolne muzeum przeszłości”

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

	Blok 5 Dbam o zdrowie i sprawność fizyczną	1.Motywowanie do dbałości o swoje zdrowie.		P	Spacer w okolicy przedszkola
5	Blok 14. Chcę czytać i pisać – lubię to	1.Pomaganie dzieciom w przygotowaniu się do czytania	- wykonuje ćwiczenia słuchowe: rozpoznaje dźwięki charakterystyczne dla domu.	P	
	Blok 5 Dbam o zdrowie i sprawność fizyczną	2.Motywowanie do dbałości o sprawność fizyczną	- wykonuje ćwiczenia na proste plecy i przeciw płaskostopiu.	P	Zabawy ruchowe i ćwiczenia gimnastyczne w sali lub w ogrodzie p-lnym z profilaktyki wad postawy
	Blok 8 Lubię śpiewać, lubię tańczyć	1.Rozwijanie zainteresowań muzycznych.	- reaguje na zmiany w muzyce według wskazówek nauczyciela i znaków umownych	P	Zabawy rytmiczno-muzyczne z cyklu „Rytmiczne piątki":

Zajęcia ruchowe i inne na świeżym powietrzu zgodne z ramowym i szczegółowym rozkładem dnia.

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 1 „Słoneczko" w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Plany opracowane przez autorki zawierają również informacje dla rodziców. Informacje te dotyczą tematyki miesiąca oraz umiejętności, jakie dziecko powinno posiadać na koniec miesiąca. W miesiącu grudniu, to:

1. eksperymentuje wraz z nauczycielem poznając właściwości węgla,
2. określa właściwości węgla,
3. aktywnie uczestniczy w spotkaniu z Mikołajem,
4. rozdziela przedmioty „dla każdego po tyle samo" w sytuacjach zadaniowych i w zabawie,
5. kulturalnie zachowuje się przy stole, podczas spożywania posiłków,
6. wykonuje pracę plastyczną, inspirowaną muzyką klasyczną F. Chopina, techniką malowania farbami plakatowymi,
7. toczy piłkę oburącz i jedną ręką,
8. tworzy z pomocą nauczyciela i samodzielnie „teatrzyk z zabawkami",

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

9. odgrywa role ulubionych bohaterów z bajek,
10. gra na instrumentach perkusyjnych: bębenek, tamburyn, talerze, klawesyn, marakasy, kołatki,
11. aktywnie uczestniczy z rodzicami w zajęciach ruchowych i ćwiczeniach gim nastycznych,
12. aktywnie uczestniczy w zabawie tematycznej „W moim domu",
13. wykonuje ćwiczenia na proste plecy i przeciw płaskostopiu,
14. wykonuje ćwiczenia słuchowe: rozpoznaje dźwięki charakterystyczne dla domu,
15. próbuje wskazać różnice między urządzeniami i przedmiotami z przeszłości a urządzeniami ze współczesności,
16. aktywnie uczestniczy w organizowaniu „Przedszkolnego muzeum przeszłości" ze zbiorami dawnych narzędzi i urządzeń, przedmiotów codziennego użytku,
17. wykonuje pracę plastyczną „Kartka świąteczna" z wykorzystaniem technik łączonych,
18. aktywnie uczestniczy w opowieści ruchowej inspirowanej muzyką A. Vivaldiego z cyklu Cztery pory roku: Zima,
19. aktywnie uczestniczy w ćwiczeniach rozwijających sprawność manualną,
20. opowiada o rodzinnych tradycjach związanych z przygotowaniem Wigilii w swoim domu w oparciu o opowiadanie E. Stójowej Wigilia[6],
21. porównuje przedmioty (ozdoby choinkowe), określając podobieństwa i różnice w sytuacjach zadaniowych i zabawowych,
22. dzieli wyrazy na sylaby wypowiadając rytmicznie, jednocześnie klaskając,
23. śpiewa kolędy wspólnie z kolegami i nauczycielką, łamie się opłatkiem, składa życzenia.

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 1 „Słoneczko" w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Jak widać z powyższego materiału, nauczyciel ma wiele wariantów planowania miesięcznego, uzależnione od własnych możliwości i pragmatycznego wykorzystania.

2.3. DZIAŁANIA W GRUPACH WIEKOWYCH – PLANY TYGODNIOWE

Uszczegółowieniem planu miesięcznego jest plan tygodniowy. Ilustruje to trzeci przykład – plan opracowany w oddziale przedszkolnym w Szkole Podstawowej nr 26 im. Marii Konopnickiej w Dąbrowie Górniczej, zawierający wiodące treści, wokół których będą koncentrowały się poczynania nauczyciela oraz dzieci w danym tygodniu. W planie tygodniowym, główny wątek musi być realizowany przez kolejne dni tygo-

[6] Bez wskazania bibliograficznego.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

dnia i musi się odnosić do każdego działu wychowania. Określenie tematyki tygodniowej uzależnione jest od pór roku, zmian, jakie zachodzą w przyrodzie, zachowania ludzi i zwierząt, ale także od świąt. Wystrój sali powinien być świadectwem realizowanej tematyki tygodniowej. Plany tygodniowe są tworzone przez nauczycieli zazwyczaj z miesięcznym wyprzedzeniem.

Analizowany plan miesięczny, jest wyraźnie podzielony na tygodnie. Został on opracowany przez mgr Annę Matecką i udostępniony do analizy przez nauczycielkę za zgodą dyrektora szkoły w dniu 16 lutego 2017 r. Plan miesięczny na styczeń 2017 był realizowany w grupie 3- i 4-latków w okresie od 2 do 31 stycznia 2017 roku.

Autorka opracowanego planu w pierwszej kolejności wskazuje literaturę (bez wskazań bibliograficznych), z której będzie korzystała: przewodnik metodyczny *Kolorowy start* dla opiekunów 3- i 4-latków, program edukacji przedszkolnej *Nasze przedszkole* oraz program nauczania języka angielskiego *English with Little Ant* Katarzyny Janiszewskiej-Gold. Następnie określone są obszary podstawy programowej, które będą realizowane podczas codziennych zajęć. Są to obszary numer: 16.1, 16.2, 16.3, 16.4[7].

Pierwszy zaproponowany tygodniowy blok tematyczny, to:„W świecie baśni". Wynikają z niego następujące założenia programowe:

- rozwijanie mowy,
- przeliczanie w zakresie trzech (3-latek), w zakresie pięciu (4-latek),
- rozwijanie umiejętności wokalnych,
- rozwijanie sprawności manualnej,
- rozwijanie mowy i myślenia,
- wprowadzenie słówek: story, dwarf, dragon, princess, prince, Little Red Riding Hood,
- czytanie bajek w języku angielskim.

Cele operacyjne zajęć związane są ściśle z umiejętnościami, jakie powinno posiąść dziecko podczas realizacji bloku tematycznego:

- odpowiada na pytania dotyczące utworu,
- określa, jak wygląda pierwszy, drugi, trzeci smok,
- śpiewa piosenkę,
- zagina papier,
- rozwiązuje zagadki,
- powtarza wskazane słówka w języku angielskim za nauczycielem.

Oprócz tematu tygodniowego, każdemu dniu przyporządkowany jest temat dnia:

1) poniedziałek, 2.01.2017 – Czarownice

[7] Zapis oryginalny.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

2) wtorek, 3.01.2017 – Kolorowe smoki

3) środa, 4.01.2017 – Czy istnieją krasnoludki?

4) czwartek, 5.01.2017 – Czerwony Kapturek.

Ponadto nauczycielka wskazuje również obszary działalności edukacyjnej przedszkola, zgodnie z podstawą programową, adekwatnie do tematyki poszczególnych dni tygodnia:

1) poniedziałek, 2.01.2017 – 1.1., 1.2., 3.1., 5.3., 5.4.,

2) wtorek, 3.1.2017 – 1.1., 1.2., 3.1., 5.3., 5.4., 13.1.,

3) środa, 4.1.2017 – 1.1., 1.2., 3.1., 5.3., 5.4., 8.1.,

4) czwartek, 5.1.2017 – 1.1., 1.2., 3.1., 5.3., 5.4., 9.1.[8].

Następnie nauczycielka wskazuje, czym dzieci będą zajmowały się w poszczególne dni tygodnia, w zależności od pory dnia wyróżniając zajęcia ranne, dopołudniowe i popołudniowe.

1) poniedziałek, 2.01.2017 – Czarownice

   a) rano:

      - zestaw zabaw ruchowych – nr XV,
      - oglądanie obrazków przedstawiających różne postacie baśniowe, nazywanie ich,
      - zabawa muzyczno-ruchowa „Zaczarowany zamek",
      - karta pracy, cz. 1, s. 50. (4-latek),
      - oglądanie obrazków, określanie, których baśni dotyczą,
      - zabawy przy piosenkach w języku angielskim.

   b) zajęcia dopołudniowe

      - powitanie piosenką *Wszyscy są*,
      - zabawa ruchowa „Czarowanie",
      - rozwiązywanie zagadek,
      - słuchanie opowiadania L. Łącz *Czarownica i cukierki*[9],
      - przypomnienie słówek *witch, scary witch*,
      - rozmowa na temat opowiadania,
      - rysowanie czarownicy Korduli,
      - spacer w pobliżu przedszkola.

[8] Zapis oryginalny.

[9] Bez wskazań bibliograficznych.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

c) zajęcia popołudniowe

- głośne czytanie bajek przez nauczyciela,
- zabawa przy piosence Krasnoludki,
- zabawy swobodne w wybranych kącikach.

2) wtorek, 3.01.2017 – Kolorowe smoki

a) rano:

- zestaw zabaw ruchowych nr XV,
- zabawa „Raz, dwa, trzy, Baba-Jaga patrzy!",
- zabawy przy piosenkach w języku angielskim.

b) zajęcia dopołudniowe

- powitanie piosenką Wszyscy są,
- „Trzy smoki" – przeliczanie w zakresie trzech, w języku polskim i angielskim,
- ćwiczenia w książce, s. 24., opisywanie smoków na obrazkach,
- wprowadzenie słówek: dragon, story,
- zabawa orientacyjno-porządkowa „Idzie smok",
- spacer w pobliżu przedszkola.

c) zajęcia popołudniowe

- ćwiczenia dźwiękonaśladowcze „Idzie smok",
- głośne czytanie bajek przez nauczyciela,
- zabawa orientacyjno-porządkowa „Idzie smok",
- zabawy swobodne w wybranych kącikach.

3) środa, 4.01.2017 – Czy istnieją krasnoludki?

a) rano:

- zestaw zabaw ruchowych nr XV,
- ćwiczenia analizy i syntezy wzrokowej,
- dzieci składają według wzoru obrazek postaci baśniowej podzielony na kilka, części: 3-latki, 2–3 części; 4-latki, 3–4 części,
- ćwiczenia w książce, s. 25,
- określanie, za kogo przebrała się Lenka, a za kogo przebrał się Laluś,
- zabawy przy piosenkach w języku angielskim.

b) zajęcia dopołudniowe

- powitanie piosenką Wszyscy są,
- słuchanie piosenki Krasnoludki,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- zabawa przy piosence,
- wykonanie pracy plastycznej „Krasnoludek" (przyklejanie gotowych elementów),
- przypomnienie słówka: dwarf,
- karta pracy, cz. 1, s. 52.
- rysowanie po śladach rysunków (4-latek, 3-latek),
- spacer w pobliżu przedszkola.

c) zajęcia popołudniowe

- głośne czytanie bajek przez nauczyciela,
- ćwiczenia języka,
- zabawa przy piosence Krasnoludki,
- zabawy swobodne w wybranych kącikach.

4) czwartek, 5.01.2017 – Czerwony Kapturek

a) rano:

- zestaw zabaw ruchowych nr XV,
- zabawa paluszkowa „Krasnoludki",
- zabawa ze śpiewem przy piosence Krasnoludki,
- słuchanie wiersza Doroty Gellner Bajkowa zgadywanka (dopowiadanie słów rymujących się z jego tekstem, przewodnik 4-latek, s. 82.),
- zabawy przy piosenkach w języku angielskim.

b) zajęcia dopołudniowe

- powitanie piosenką Wszyscy są,
- wykonanie stojących obrazków, przedstawiających bohaterów baśni Czerwony Kapturek (wyprawka plastyczna nr 8) 3-latki,
- wykonanie stojących obrazków z postaciami z baśni,
- karta pracy, cz. 1, s. 53,
- wspólne opowiadanie Czerwonego Kapturka,
- zapoznanie dzieci z angielską nazwą czerwonego kapturka,
- rozmowa na temat baśni,
- nauka rymowanki: „Gdy obcy woła cię/Ty mówisz: nie, nie, nie!",
- spacer w pobliżu przedszkola.

c) zajęcia popołudniowe

- głośne czytanie przez nauczyciela,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- budowanie zamków z wybranych klocków; określanie, kto może w nich mieszkać,
- zabawa ze śpiewem przy piosence Krasnoludki,
- karta pracy, cz. 1, s. 54 (4-latek),
- liczenie obrazków koron; pokazywanie ich liczby na palcach; rysowanie pod nimi o jedno mniej lusterko,
- zabawy swobodne w wybranych kącikach.

Poniżej prezentuję oryginalny zapis planu, udostępniony przez dyrektora szkoły i mgr Annę Matecką, nauczycielkę oddziału przedszkolnego przy Szkole Podstawowej nr 26 im. Marii Konopnickiej w Dąbrowie Górniczej w grupie 3- do 4-latków.

II TYDZIEŃ 9-13.1.2016r.

BLOK TEMATYCZNY: „Moja babcia i mój dziadek"

ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE:

- rozwijanie pamięci słuchowej,
- rozwijanie orientacji przestrzennej,
- rozwijanie umiejętności wokalnych,
- rozwijanie sprawności manualnej,
- udział w uroczystościach przedszkolnych,
- utrwalenie nazw członków rodziny w języku angielskim.

CELE OPERACYJNE (Dziecko…):

- recytuje wiersz,
- układa kwiatek według poleceń nauczyciela,
- śpiewa piosenkę,
- odciska dłoń w masie porcelanowej,
- prezentuje babciom i dziadkom swoje umiejętności,
- nazywa członków rodziny w języku angielskim.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Dzień tygodnia, temat dnia	Obszary działalności edukacyjnej przedszkola zgodnie z podstawą programową	Rano	Zajęcia dopołudniowe	Zajęcia popołudniowe
Poniedziałek, 9.1.2017 r. Dwa słowa	1.1., 1.2., 3.1., 5.3., 5.4.	Zestaw zabaw ruchowych nr XVII, Dowolny taniec przy piosence Walczyk dla babci i dziadka, Zabawy przy piosenkach w języku angielskim,	Powitanie piosenką *Wszyscy są* Segregowanie kwiatów z bibuły według kolorów, powtórzenie nazw kolorów w języku angielskim (ćwiczenia w książce, s. 27), Określanie, o czym marzy babcia Lenki, a o czym jej dziadek (dla 3-latków), Czytanie i nauka wiersza B. Szelągowskiej *Dziadkowie,* Wykonanie z gotowych elementów zaproszeń da babci i dziadka, Wprowadzenie nazw członków rodziny w j. angielskim: *grandpa, grandma*, Spacer w pobliżu przedszkola,	Głośne czytanie przez nauczyciela (Karta pracy, cz. 1, nr 21. - 3latek) kończenie rysunków zgodnie z rytmem, Dowolny taniec przy piosence *Walczyk dla babci i dziadka* (Przewodnik, s. 57–58), Zabawy swobodne w wybranych kącikach,
Wtorek, 10.1.2017 r. Papierowe kwiaty	1.1., 1.2., 3.1., 5.3., 5.4., 13.5.	Zestaw zabaw ruchowych nr XVII. Zabawa „O czym mówię?", Dowolny taniec przy piosence *Walczyk dla babci i dziadka* (Przewodnik, s. 57–58), Zabawy przy piosenkach w języku angielskim,	Powitanie piosenką *Wszyscy są,* Zabawy kwiatkami, Ćwiczenia na orientację w przestrzeni, Tworzenie kół przez dzieci z uwzględnieniem kolorów kwiatków (Karta pracy, cz. 1, nr 22), Rysowanie po śladach kropek rysunku serduszka dla babci i dziadka, Zabawa „*make a circle*", utrwalenie nazw członków rodziny w j. ang. Spacer w pobliżu przedszkola,	Głośne czytanie przez nauczyciela, Zabawa ruchowa „Babcia prowadzi do przedszkola", Zabawy dowolne w wybranych kącikach,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Środa, 11.1.2017 r. Dwa słowa dla babci i dziadka	1.1., 1.2., 3.1., 5.3., 5.4., 8.1.	Zestaw zabaw ruchowych nr XVII, Stemplowanie (praca indywidualna nauczyciela z dziećmi), Kwiaty dla babci i dziadka, Zabawa ruchowo-naśladowcza „Pomagamy babci i dziadkowi" (Przewodnik, s. 58), Zabawy przy piosenkach w języku angielskim,	Powitanie piosenką *Wszyscy są*, Zabawa pobudzająco-hamująca. pm. s.60, Słuchanie piosenki *Walczyk dla babci i dziadka,* rozmowa na temat piosenki, Zabawa przy piosence, Nauka piosenki metodą ze słuchu, Zabawa ruchowo-naśladowcza „Pomagamy babci i dziadkowi" (Przewodnik, s. 58), Spacer w pobliżu przedszkola,	Głośne czytanie przez nauczyciela (Karta pracy, cz. 1, nr 23. trzylatek), Rysowanie swojej babci i swojego dziadka (Karta pracy, cz. 1, s. 60. czterolatek), Rysowanie po śladach rysunków słoneczek, rysowanie portretów babci i dziadka, Zabawa przy piosence *Walczyk dla babci i dziadka* (Przewodnik, s. 60). Zabawy swobodne w wybranych kącikach,
Czwartek, 12.1.2017 r. Serduszko dla babci i dziadka	1.1., 1.2., 3.1., 5.3., 5.4., 9.1.	Zestaw zabaw ruchowych nr XVII, Ćwiczenia oddechowe i usprawniające narządy mowy, na podstawie wiersza E. M. Skorek *Zimne ręce* Zabawa ruchowa twórcza „Poruszamy się, jakbyśmy chodzili po…" (Karta pracy, cz. 1, s. 61. czterolatek), Opowiadanie o tym, jak Lenka pomaga babci, a Mikołaj dziadkowi, Rysowanie pod obrazkami, jak dzieci pomagają babci lub dziadkowi, Zabawy przy piosenkach w języku angielskim,	Powitanie piosenką *Wszyscy są*, Ćwiczenia ruchowo-graficzne, kreślenie kształtów w powietrzu, Nauka rymowanki: *Serduszko dla babci i dziadka mam. Serduszko babci i dziadkowi dam,* Zabawa przy piosence *Walczyk dla babci i dziadka* (Przewodnik, s. 60), Zapoznanie ze sposobem wykonania prac, odciskanie dłoni w masie porcelanowej, Zabawy utrwalające nazwy członków rodziny w j. ang., Spacer w pobliżu przedszkola,	Głośne czytanie przez nauczyciela, Zabawa „Kolorowe paski" (ćwiczenia indywidualne), Zabawa przy piosence *Walczyk dla babci i dziadka* (Przewodnik, s. 60). Zabawy swobodne w wybranych kącikach.
Piątek, 13.1.2017 r. Odwiedzili nas babcia i dziadziuś	1.1., 1.2., 3.1., 5.3., 5.4., 7.1.	Zestaw zabaw ruchowych nr XVII, Zabawy konstrukcyjne, Budowanie wież, zamków z klocków w wybranym kolorze, Zabawa ruchowa „Dotknij", Zabawy przy piosenkach w języku angielskim.	Powitanie piosenką *Wszyscy są*, Rozmowy na temat czekającego dzieci występu, przygotowania do występu, próby, Spacer w pobliżu przedszkola.	Głośne czytanie przez nauczyciela, (Karta pracy, cz. 1, s. 62. czterolatek), Rysowanie kwiatów w wazonach (Karta pracy, cz. 1, s. 63. czterolatek), Kończenie nazw rysunków, których pierwszą sylabę wypowiada nauczyciel.

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Szkoły Podstawowej nr 26 im. Marii Konopnickiej z oddziałami przedszkolnymi w Dąbrowie Górniczej udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

W przypadku, kiedy nauczyciel opracowuje bardzo szczegółowe plany miesięczne, nie ma już konieczności przygotowywania na ich podstawie planów tygodniowych czy dwutygodniowych. Jeśli natomiast plany miesięczne są bardziej ogólne, dobrze jest uszczegółowić je dla krótszych odcinków czasu (tygodniowych lub dwutygodniowych). Wszystko to zależy od decyzji nauczyciela i wymogów organizacyjnych. Najczęściej tygodniowy rozkład zajęć nauczyciele opracowują na cały rok szkolny, ale mogą również wprowadzać zmiany w zależności np. od pory roku czy innych czynników zewnętrznych.

2.4. ORGANIZACJA DNIA

Dzienny plan pracy jest szczegółowym opracowaniem tematu realizowanego w danym dniu. Chodzi o takie tematy, które będą obejmowały różne elementy całokształtu procesu wychowania w przedszkolu. Proces przygotowania planu dziennego musi zawierać:

- uświadomienie i sprecyzowanie celów szczegółowych i ogólnych,
- ustalenie możliwości dziecka w zakresie realizacji poszczególnego tematu,
- selekcję działań wg specyficznego środowiska, poziomu grupy i założonych celów,
- opracowanie organizacji zajęć,
- sprecyzowanie zasad, metod, form oraz środków pracy z dziećmi.

Dzienny plan jest ciągiem czynności. Każda czynność wykonywana jest oddzielnie lub po kolei. Kolejna czynność wynika z poprzedniej.

Do obowiązkowych zajęć, które powinny być planowane i realizowane w grupie przedszkolnej należą: zajęcia z mowy, zajęcia plastyczne, zajęcia matematyczne, zajęcia ruchowe.

Pracując z dziećmi tradycyjnymi metodami (z podziałem na konkretne zajęcia), czas trwania zajęć dydaktycznych dostosowuje się do możliwości rozwojowych dzieci:

- dla dzieci 3–4-letnich planuje się jedno zajęcie obowiązkowe z całą grupą, trwające około 20 minut,
- dla dzieci 5–6-letnich dwa zajęcia obowiązkowe w ciągu dnia z całą grupą, trwające łącznie około 1 godziny zegarowej (z przerwą pomiędzy nimi).

Wszystko to zależy jednak od potrzeb i możliwości konkretnej grupy, a także od struktury samych zajęć. Jeśli np. w trakcie zajęć, w czasie których dzieci siedzą w kręgu czy przy stoliczkach, włącza się dużo elementów ruchu i zabawy, czas takich zajęć można wydłużyć. Pamiętać należy również, że stałym elementem każdego dnia (poza zajęciami obowiązkowymi) są zabawy i ćwiczenia ruchowe organizowane zarówno

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

w sali przedszkolnej, jak i na powietrzu.

Pracując w grupie różnowiekowej planuje się najczęściej dwa zajęcia dziennie (zintegrowane tematycznie), zakładając, że nie wszystkie dzieci będą w nich uczestniczyć jednocześnie (zależy to od ich wieku, ale głównie od chęci i zainteresowania). Jeżeli natomiast pracuje się z grupą metodą *storyline*[10] lub metodą projektu[11], to podział dnia na zajęcia praktycznie nie występuje. Cały czas pobytu dzieci jest podporządkowany działaniom edukacyjnym. Wtedy należy zaplanować tylko zajęcia rytmiczne i gimnastykę (jeżeli są uwzględnione w tygodniowym rozkładzie zajęć), jak również przestrzegać godzin pobytu na świeżym powietrzu, czy godzin wspólnych posiłków.

Planując pracę dydaktyczno-wychowawczą należy pamiętać, że praktycznie cały czas pobytu dzieci w grupie przedszkolnej i większość aktywności podejmowanych przez dzieci i nauczyciela (również te, poza obowiązkowymi i dodatkowymi zajęciami dydaktycznymi) nakierowane są na wspieranie rozwoju dzieci, a tym samym służą realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego.

Planowanie dzienne obejmuje wszystkie działania dziecka i nauczyciela, które powinny być uwzględnione w czasie dziennego pobytu dziecka w przedszkolu, zespole/punkcie przedszkolnym, w tym:

- zajęcia dydaktyczne, dostosowane do wieku i możliwości rozwojowych dzieci (obowiązkowe i dodatkowe),
- swobodna zabawa,
- dużo ruchu i pobyt na świeżym powietrzu,
- zajęcia indywidualne z dziećmi, w tym również pomoc dzieciom z trudnościami,
- posiłki,
- czas na wyciszenie i odpoczynek,
- czynności porządkowe (dbanie o ład i porządek: porządkowanie pomocy, zabawek po zakończonej zabawie).

Wszystkie te elementy, wraz ustalonymi godzinami przyprowadzania i odbierania dzieci, należy zapisać w harmonogramie dnia (ramowym planie dnia).

Plan dnia można przygotować razem z dziećmi, ustalając wspólnie symbole przedstawiające poszczególne części dnia, przygotowując obrazki (młodsze dzieci rysują lub kolorują, starsze dzieci piszą na komputerze, stemplują, tworzą wyrazy z liter samoprzylepnych itp.). Plan należy wyeksponować w sali w widocznym, łatwo dostępnym miejscu. Ważny jest porządek i stałość, a co za tym idzie przewidywalność następujących po sobie zdarzeń. Dzięki temu dziecko porządkuje swoją wiedzę o tym, co po

[10] R. Michalak, Aktywizowanie ucznia w edukacji wczesnoszkolnej, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2004.

[11] J. Harris Helm, L.G. Katz, Mali badacze – metoda projektu w edukacji elementarnej, Warszawa: Wydawnictwa CODN, Polska Fundacja dzieci i młodzieży, 2003.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

sobie następuje. Może zaplanować, co będzie robiło i czuje się bezpieczniej, bo wie, co go czeka.

2.5. PLANOWANIE PRACY NAUCZYCIELA W PRZEDSZKOLU

Edukacja przedszkolna – rozumiana jako pomoc, wsparcie dziecka w każdych okolicznościach, bez nastawiania się na uzyskanie natychmiastowego efektu – daje nauczycielowi szeroką autonomię. Wyraża się ona w prawie do:

- doboru celów, treści, metod i form,
- wyboru dróg realizacji programów kształcenia, wychowania i opieki,
- adaptacji najnowocześniejszych rozwiązań pedagogicznych,
- opracowywania własnych programów, projektów,
- własnej interpretacji uzyskiwanych efektów,
- określania indywidualnych osiągnięć dzieci,
- określania warunków dla zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych,
- tworzenia przedszkolnego środowiska dydaktycznego,
- poszukiwania płaszczyzn porozumiewania się ze wszystkimi podmiotami na zasadach twórczej, wzajemnej i partnerskiej współpracy,
- tworzenia lokalnego środowiska dydaktycznego, ryzyka wyboru i ponoszenia odpowiedzialności[12].

Przyznanie nauczycielowi prawa do samodzielnego, niezależnego podejmowania decyzji dotyczących działań pedagogicznych ukierunkowanych na dziecko i jego rozwój uwarunkowane jest spełnieniem określonych wymagań w sferze osobowościowej i kompetencyjnej. Ważne jest bowiem, co nauczyciel robi, jak robi i dlaczego to robi, gdyż to decyduje o jakości procesu edukacyjnego, mierzonej zmianami zachodzącymi w postrzeganiu, rozumieniu, ocenianiu i działaniu wychowanków[13].

Każda jednostka oświatowa posiada plan rozwoju, plan doskonalenia pracowników, plan finansowy itp. Planowanie jest zapewnieniem ładu, harmonii i logiki działań.

Z planowania pracy przez nauczyciela w przedszkolu wynikają wymierne korzyści:

- nauczyciel wie, co chce osiągnąć,
- nauczyciel polepsza efekty pracy,
- dzięki planowaniu nauczyciel postępuje odpowiedzialnie i rzeczowo,
- zaspokaja potrzeby osiągnięć dzieci,

[12] B. Szeląg, Dążenie do mistrzostwa zawodowego, „Bliżej Przedszkola", 2007, nr 3, s.10–11.

[13] J. Nowak, O nauczycielu przedszkola w świetle teorii i praktyki pedagogicznej, [w:] Kasaáčová, B. Cabanová, M. (red.), Učiteľ v preprimárnej a primárnej edukácii. Teória, výskum, vývoj, Banská Bystrica: PF UMB, 2009.s. 162.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- zapobiega żywiołowemu tokowi zdarzeń i czynności,
- planowanie stanowi podstawę porozumienia z rodzicami i innymi nauczycielami[14].

Plan pracy nauczyciela w głównej mierze określa, czego naucza się w szkole, przedszkolu czy innej placówce oświatowej. W procesie planowania oficjalny program nauczania ulega przetworzeniu i przystosowaniu. Nauczyciel decyduje o tym, na co zostanie położony nacisk, decyduje o tempie i kolejności nauczania[15].

Składniki planu pracy nauczyciela w przedszkolu przedstawia wykres 1.

Wykres 1. Planowanie pracy nauczyciela w przedszkolu

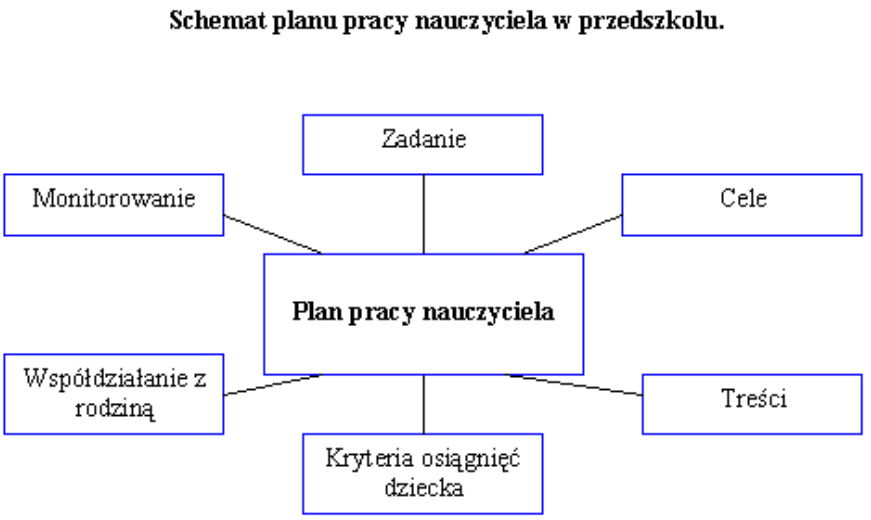

Źródło: D. Budzińska, *Planowanie pracy nauczyciela w przedszkolu,* http://www.profesor.pl. Data dostępu: 29.03.2017

Planowanie procesu wychowania i uczenia się w przedszkolu jest ukierunkowane na kształtowanie pożądanych umiejętności oraz wzbogacanie wiedzy wychowanków niezbędnych w kolejnym etapie życia i edukacji, sprzyja rozwojowi dziecka zgodnie z jego indywidualnym tempem rozwoju przy partnerskim współdziałaniu z rodziną. Zgodnie z pragmatyką działań ustalono następujące kryteria jakości planu nauczyciela:

1) zawiera cele ogólne odnoszące się do wszystkich sfer rozwoju dzieci. Cele te zakładają, co nauczyciel chce osiągnąć poprzez zajęcie, cykl zajęć, wskazują czego dzieci będą się uczyć, jakie kompetencje nabywać, co przez dzieci będzie zdobywane, ćwiczone, doskonalone, tworzone, przeżywane;
2) określa szczegółowe cele dydaktyczne (operacyjne). Cele te są sformułowane z punktu widzenia dziecka, opisują, co dziecko powinno umieć wykorzystać po zakończeniu procesu nauczania, są określone w kategoriach czynności dziecka, czyli zachowań obserwowalnych;

[14] D. Budzińska, Planowanie pracy nauczyciela w przedszkolu, http://www.profesor.pl. Data dostępu: 29.03.2017.
[15] R. I. Arends, Uczymy się nauczać, Warszawa: WSiP, 1998.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

3) obejmuje treści kształcenia ukierunkowane na kompleksowy rozwój wychowanków: umysłowy, społeczno-moralny, fizyczny;
4) wskazuje działania nauczyciela i strategie nauczania zmierzające do osiągnięcia założonych celów i stymulacji rozwoju każdego dziecka zgodnie z jego indywidualnym tempem rozwoju.

Plan ustala sposoby monitorowania osiągnięć dzieci wypracowane przez nauczyciela. Plan pracy nauczyciela musi być zintegrowany ze wszystkimi planami przedszkola. Istnieje bowiem zależność między planowaniem działań placówki a rozwojem jakości edukacji przedszkola, co przedstawia wykres 2.

Wykres 2. Planowanie działań placówki a rozwój jakości edukacji przedszkola

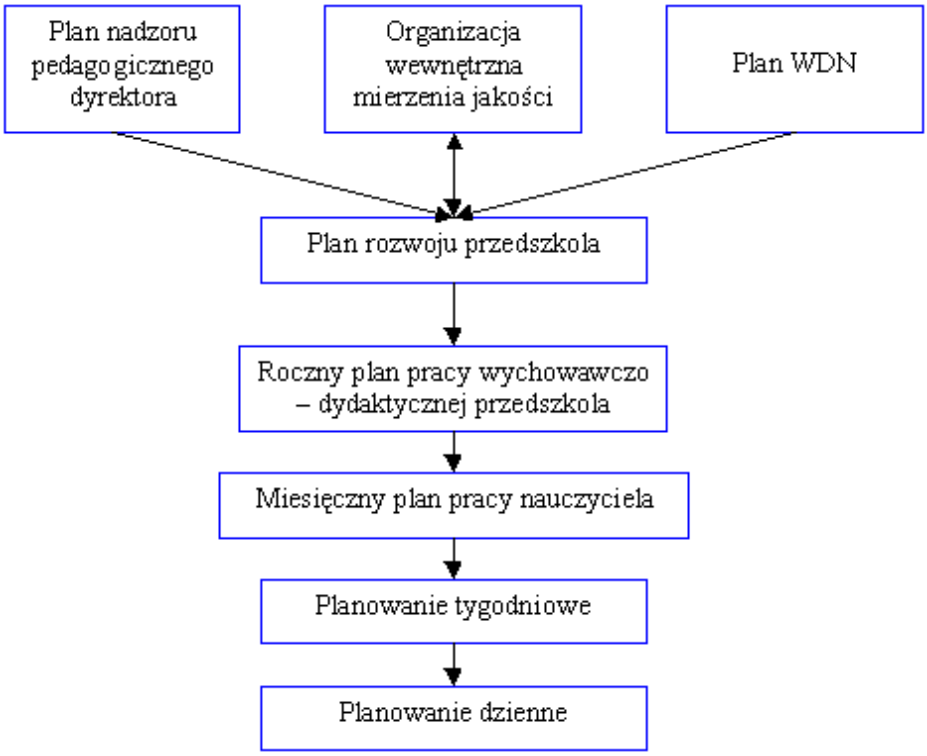

Źródło: D. Budzińska, Planowanie pracy nauczyciela w przedszkolu, http://www.profesor.pl. Data dostępu: 29.03.2017

W procesie planowania można wyróżnić co najmniej dwa modele postępowania z punktu widzenia pozycji zajmowanej przez dziecko i dorosłego. Za każdym z tych modeli kryje się określona ideologia wychowania, teoria pedagogiczna, obraz dziecka i dzieciństwa. W pierwszym modelu cele, plan działania wyznacza samo dziecko, zaś nauczyciel za nim podąża. W drugim nauczyciel – kierujący się celami, treściami zapisanymi w programie – jest inicjatorem działań dziecka.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Planowanie pracy pedagogicznej nie jest łatwym zadaniem. To nie tylko formułowanie celów, dobór treści, rodzajów aktywności, zmierzających do osiągnięcia zamierzonych celów, to przede wszystkim zrozumienie procesu rozwoju i procesów uczenia się dziecka, między którymi zachodzi interakcja i wzajemne warunkowanie się.

Przykładowym planem pracy, realizującym tego typu założenia, jest plan opracowany przez mgr Renatę Jeziorowską, nauczycielkę Przedszkola nr 32 w Dąbrowie Górniczej, opracowany na miesiąc luty 2017 roku dla dzieci 6-letnich. Prezentowany plan wskazuje na stosowanie przez nauczycielkę pierwszego modelu, w którym cele i działania wyznaczają dzieci, a nauczyciel podąża za nimi. Zawiera on następujące elementy: cykle tematyczne na poszczególne tygodnie, cele ogólne do każdego cyklu tematycznego, a na każdy dzień tygodnia (w podziale na pory dnia) treść zajęcia i czynności wykonywane przez dzieci, przewidywane osiągnięcia 6-latków, obszar i standard podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz zadania programowe i uwagi.

Wskazane cykle tematyczne na miesiąc luty, to:

1. Kształty i kolory
2. Dąbrowa Górnicza – mój dom, moja miejscowość
3. Mieszkamy w Europie
4. Zabawy na śniegu
5. Tak mija nam czas

Cykl tematyczny „Mieszkamy w Europie", który był realizowany w trzecim tygodniu lutego, obejmuje następujące cele ogólne, wskazane przez autorkę:

- zapoznanie z literą g: małą i wielką, drukowaną i pisaną,
- zapoznanie z symbolami Unii Europejskiej,
- rozwijanie zainteresowania kulturą innych krajów,
- stwarzanie sytuacji sprzyjających zdobywaniu wiedzy o państwach europejskich,
- utrwalenie symboli narodowych Polski, herbu Warszawy (jego pochodzenie) oraz wybranych zabytków,
- zapoznanie z zapisem cyfrowym liczby 8,
- zapoznanie z baśnią wybranego kraju europejskiego.

W ciągu analizowanego tygodnia, podczas zajęć porannych, dzieci wykonywały następujące czynności, związane z treścią zajęć:

- oglądanie mapy politycznej Europy. Zwrócenie uwagi na oznaczenie poszczególnych państw różnymi kolorami. Wskazywanie położenia i nazywanie koloru, jakim oznaczona jest Polska. Odnalezienie najmniejszego i największego państwa w Europie;

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- zabawy konstrukcyjne;
- zabawa ruchowa ze śpiewem „Chodzi lisek koło drogi" wg M. Bogdanowicz;
- zestaw ćwiczeń porannych nr 24 – rozwijanie ogólnej sprawności fizycznej;
- oglądanie flag wybranych krajów europejskich, opisywanie ich wyglądu; czego są symbolami?; wybranie spośród nich flagi Polski. Przypomnienie wyglądu godła Polski. Czytanie wyrazów: godło, flaga (KP3, 7316);
- słuchanie wersji wokalno-instrumentalnej hymnu w postawie na baczność;
- zabawa ruchowa „Latające orły";
- poznanie ciekawostek o wybranych krajach europejskich. Oglądanie na zdjęciach i obrazkach charakterystycznych dla nich budowli. Czytanie razem z nauczycielem nazw wybranych państw europejskich (KP3, 74-75[17]);
- zabawa ruchowa „Wędrówka po świecie";
- oglądanie globusa: wyjaśnienie, czym jest i do czego służy. Odczytywanie nazw kontynentów wspólne z nauczycielem. Zabawa „Do jakiego kraju pojadą dzieci na wycieczkę?" – układanie nazw wybranych krajów europejskich z kartoników z sylabami;
- zabawa ruchowa „Podróżujemy po Europie";
- „Gdzie słychać głoskę g?" – ćwiczenia słuchowe. Określanie miejsce położenia głoski g w podanych przez nauczyciela słowach. Analiza i synteza głoskowa słów. „Litera D, d" – ćwiczenie graficzne. Pisanie po śladzie i samodzielnie małej i wielkiej litery d w dużej liniaturze;
- zabawa ruchowa „Zwiedzamy Europę".

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 32 w Dąbrowie Górniczej udostępniony w dniu 22.02.2017 r.

Nauczycielka opracowująca plan przewidziała, jako osiągnięcia 6-latków, wiedzę, jak wygląda mapa polityczna Europy, umiejętność wskazania położenia Polski na mapie Europy oraz umiejętność wznoszenia budowli z klocków.

Podczas zajęć porannych przewidziano realizację następujących obszarów i standardów podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz zadań programowych: Ad 1 p. 1, 2, 3; Ad 3 p. 1, 3; Ad 5 p. 3, 4, Ad 6 p. 2; Ad 10 p. 1; Ad 13 p. 1, 5, 8; Ad 14 p. 2, 3, 6[18].

W uwagach do realizacji wskazano przewodnik metodyczny *Mały elementarz* cz.3, s. 66, do wykorzystania podczas zajęć.

W pierwszej części zajęć dopołudniowych przewidziano wykonywanie przez nauczyciela i dzieci wymienionych niżej czynności, związanych z treścią zajęć:

[16] Zapis oryginalny.
[17] Zapis oryginalny.
[18] Zapis oryginalny.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- wprowadzenie litery g: małej i wielkiej, drukowanej i pisanej. Analiza dźwiękowa słowa godło i Grażyna. Przypomnienie wyglądu godła Polski. Praca z KP3,66-69[19]. Czytanie połączeń litery g z poznanymi literami oraz wyrazów z literą g;
- zabawa ruchowa „Jaka to litera?";
- „Nasze polskie ABC" – słuchanie i nauka piosenki. Dowolny taniec przy piosence;
- rozmowa z dziećmi na temat położenia geograficznego Polski na podstawie mapy połączona z wykonaniem zadania (KP3, 72[20]);
- zabawa ruchowa „Malujemy figury" z elementem równowagi;
- wprowadzenie cyfry 8 na podstawie zabawy matematycznej „Pocięty obrazek". Ćwiczenie analizy i syntezy wzrokowej. Ćwiczenia w dodawaniu – „Kto pierwszy odwiedził to miejsce?" – z wykorzystaniem liczmanów i sylwet ubranek dziecięcych różniących się kolorami. Wykonanie zadania KP3, 76-78[21] – pisanie cyfry 8 po śladach i samodzielnie. Zabawa ruchowa „Odszukaj pasująca liczbę";
- „Co to jest Unia Europejska?" – rozmowa przy obrazkach. Zapoznanie z pojęciem unia oraz z symbolami Unii Europejskiej. Wyjaśnienie skrótu UE. Nauka powitania w wybranych językach. Słuchanie wiersza o Polsce i Unii Europejskiej (KP3, 80[22]);
- zabawa ruchowa „Przywitaj się w podanym języku";
- przedstawienie postaci H. Ch. Andersena i pokazanie Danii na mapie Europy. Zapoznanie z wyglądem duńskiej flagi. Słuchanie baśni duńskiej „Z jednego gniazda". Wypowiedzi dzieci na temat utworu, określanie, co spotkało poszczególne groszki. Wykonanie KP3, 81[23] – rysowanie polskiej i duńskiej flagi;
- zabawa ruchowa „Europa".

W tej części zajęć realizowano następujące obszary i standardy podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz zadania programowe: Ad 1 p. 2; Ad 3 p. 4; Ad 5 p. 3, 4; Ad 6 p. 2, 5; Ad 8 p. 1, 2; Ad 13 p.1, 8; Ad 14 p. 2, 3, 4, 5, 6; Ad 15 p. 3[24].

W drugiej części zajęć dopołudniowych przewidziano wykonywanie przez dzieci wymienionych niżej czynności, związanych z treścią zajęć:

- zestaw ćwiczeń gimnastycznych według przewodnika. Ćwiczenia szyi i tułowia. Doskonalenie umiejętności zgodnego współdziałania w parach. Naśladowanie ruchów partnera. Ćwiczenie reakcji na umówiony sygnał. Rozwijanie ogólnej sprawności fizycznej;

[19] Zapis oryginalny.
[20] Zapis oryginalny.
[21] Zapis oryginalny.
[22] Zapis oryginalny.
[23] Zapis oryginalny.
[24] Zapis oryginalny.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- spacer z dziećmi po najbliższej okolicy. Zabawy na świeżym powietrzu – przestrzeganie zasad bezpieczeństwa;
- mapa Polski – praca plastyczna. Modelowanie z cienkiego wałeczka plasteliny po narysowanym śladzie drogi Wisły na przygotowanych przez nauczyciela kartonowych konturach mapy. Wypełnianie plasteliną – zgodnie z kolorystyką – gór, nizin i wyżyn. Zaznaczenie Warszawy i swojego miasta;
- zabawa ruchowa bieżna „Przejażdżka konna";
- zestaw ćwiczeń gimnastycznych nr XIX wg K. Wlaźnik. Wyrabianie spostrzegawczości i orientacji. Rzuty i chwyty piłki w utrudnionych warunkach. Rozwijanie ogólnej sprawności fizycznej;
- flaga Unii Europejskiej – praca plastyczna. Wykonanie flagi i zamocowanie jej na drewnianym patyczku. Dokładne wycinanie i kolorowanie;
- zabawa ruchowa „Mosty" z elementem czworakowania;
- spacer z dziećmi po najbliższej okolicy – dostrzeganie i obserwowanie zmian zachodzących w przyrodzie;
- zestaw ćwiczeń gimnastycznych metodą W. Sherborne – poznanie własnego ciała, zdobywanie pewności siebie i poczucia bezpieczeństwa w otoczeniu oraz nawiązywanie kontaktu z partnerem;
- zabawy na świeżym powietrzu: zabawa bieżna „Auta wyścigowe" – pokonywanie wyznaczonej trasy w jak najkrótszym czasie. Odmierzanie czasu stoperem. Zabawy na urządzeniach ogrodowych.

W części drugiej zajęć dopołudniowych przewidziano wykonywanie czynności związane z osiągnięciami 6-latków. Dziecko:

- potrafi naśladować ruchy partnera, zgodnie współpracuje z partnerem w czasie ćwiczeń, sprawnie reaguje na umówiony sygnał,
- orientuje się w schemacie własnego ciała, pewnie wykonuje zadania, z chęcią nawiązuje kontakt z partnerem.

W drugiej części zajęć realizowano następujące obszary i standardy podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz zadania programowe: Ad 5 p. 3, 4; Ad 9 p. 1, 2; Ad 14 p. 3[25].

W uwagach wymieniono następujące pomoce, które będą wykorzystywane podczas drugiej części zajęć dopołudniowych:

- przewodnik metodyczny *Kraina przedszkolaka* cz. 5, s. 33;
- *Wychowanie fizyczne w przedszkolu* K. Wlaźnik;
- przewodnik metodyczny *Mały elementarz* cz.1, s. 41–42[26].

[25] Zapis oryginalny.

[26] Bez wskazań bibliograficznych.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Podczas zajęć popołudniowych przewidziano w planie wykonywanie przez dzieci wymienionych niżej czynności, związanych z treścią zajęć:

- zabawa dydaktyczna „Skojarzenia" połączona z wykonaniem zadania KP3, 70[27]
- wymyślanie do nazw podanych przez nauczyciela różnych skojarzeń oraz kolorowanie kwadratów barwami kojarzącymi się z podanym zdaniem. Bogacenie słownika czynnego dzieci, doskonalenie logicznego myślenia i sprawności manualnej;
- zabawa ruchowa „Pada śnieg" – orientacyjno-porządkowa;
- oglądanie widokówek, ilustracji i albumów o Warszawie. Wykonanie gazetki tematycznej;
- słuchanie legendy W. Chotomskiej Wars i Sawa połączone z wykonaniem zadania KP3, 71[28];
- zabawa ruchowa „Warszawskie gołębie";
- słuchanie legendy M. Orłonia O Lechu i Białym Orle – wyjaśnienie niezrozumiałych słów i zwrotów. Utrwalenie wyglądu polskich symboli narodowych. Pokaz na ilustracjach, jak zmieniało się godło. Zwrócenie uwagi, w jakich miejscach można zobaczyć godło państwowe;
- zabawa ruchowa „Latające orły";
- „Syriusz Polski" – ćwiczenie graficzne. Kolorowanie według wzoru. Uświadomienie dzieciom, że Unia Europejska ma swoją maskotkę, Syriusza. Demonstracja wyglądu Syriusza polskiego i Unii Europejskiej;
- zabawa ruchowa orientacyjno-porządkowa „Samoloty w hangarach";
- „Unia Europejska" – ćwiczenia analizy i syntezy wzrokowej. Składanie w całość pociętego na części obrazka, wybranej budowli charakterystycznej dla krajów Unii Europejskiej. Układanie z rozsypanki literowej wyrazu Europa wg wzoru. Rozszyfrowywanie nazw państw europejskich według podanego kodu (KP3, 79[29]);
- zabawa ruchowa „ Z kwiatka na kwiatek" z elementem równowagi.

W popołudniowej części zajęć realizowano następujące obszary i standardy podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz zadania programowe: Ad 1 p. 2; Ad 4 p. 2; Ad 5 p. 3, 4; Ad 6 p. 1; Ad 14 p. 2, 3, 5, 6, 8; Ad 15 p. 3[30].

Dzienny plan pracy może mieć różną formę zapisu. Poniżej prezentuję oryginalny zapis planu oddziału przedszkolnego 6-latków w Przedszkolu nr 32 w Dąbrowie Górniczej, udostępniony przez dyrektora przedszkola i nauczycielkę, panią mgr Renatę Jeziorowską.

[27] Zapis oryginalny.
[28] Zapis oryginalny.
[29] Zapis oryginalny.
[30] Zapis oryginalny.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Dąbrowa Górnicza – mój dom, moja miejscowość

Cele ogólne:

- zapoznanie z literą **b**: małą i wielką, drukowaną i pisaną;
- poznanie historii miasta: Dąbrowa Górnicza;
- wyjaśnianie różnych znaczeń słowa *dom*;
- porównywanie domów wybudowanych dawniej i obecnie;
- przybliżanie charakterystycznych miejsc Dąbrowy Górniczej;
- rozwijanie umiejętności dodawania;
- tworzenie nazw nadrzędnych;
- poznawanie legend związanych z Dąbrową Górniczą.

Data	Rodz. zajęć	Treść zajęcia, czynności wykonywane przez dzieci	Przewidywane osiągnięcia 6-latków	Obszar i standard podstawy programowej wychowania przedszkolnego, zadania programowe	Uwagi
Poniedziałek 6.02.2017	R	Oglądanie ilustracji, widokówek, przedstawiających miejscowość, w której mieszkają dzieci; przypomnienie jej nazwy. Rozmowy swobodne na temat adresu zamieszkania dzieci oraz adresu przedszkola. Wspólne wykonanie gazetki pod hasłem „Moje miasto". Zabawy z wykorzystaniem rymowanki „Moje miasto znamy, miasto swe kochamy". Zabawa ruchowa „Dzieci – na spacer". Zestaw ćwiczeń porannych nr 23 – rozwijanie ogólnej sprawności fizycznej.			Przewodnik metodyczny *Mały elementarz* cz.3, s. 55-56
	1	Wprowadzenie litery b: małej i wielkiej, drukowanej i pisanej. Analiza słuchowa słowa balon i Borys. Rozwiązanie rebusu fonetycznego „Kto jest właścicielem balonu". Praca z książką – Karty pracy cz. 3, s. 52–54. Zabawa dydaktyczno – ruchowa „Ułóż podpis".		Ad 14 p. 3, 4 Ad 3 p. 1, 2 Ad 1 p. 2	

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Poniedziałek 6.02.2017	2	Zestaw ćwiczeń gimnastycznych według przewodnika. Kształtowanie zwinności, pogłębianie oddechu, wyczucie rytmu i płynności ruchu. Współdziałanie z partnerem. Rozwijanie ogólnej sprawności fizycznej. Spacer po swoim osiedlu: oglądanie i porównywanie budynków mieszkalnych, poznawanie nazw mijanych ulic. Przestrzeganie zasad bezpieczeństwa.		Ad 5 p. 3, 4	Przewodnik metodyczny *Mały elementarz* cz.1, s. 50
	P	„Moje osiedle" – poznanie planu osiedla, na którym mieszkają dzieci. Odszukiwanie na nim ulic i budynków oglądanych podczas spaceru. Umieszczanie na planie, w miejscu zamieszkania dzieci, wizytówek z ich imionami. Ćwiczenia twórcze „Nowe ulice". Zabawa ruchowa „Spacer krętą uliczką".		Ad 1 p. 2 Ad 14 p. 2, 3 Ad 3 p. 1 Ad 5 p. 3, 4	
Wtorek 7.02.2017	R	Słuchanie nagrań zespołów ludowych z własnego regionu (zespół „Śląsk"), zwrócenie uwagi na ich tematykę, występującą gwarę i instrumenty ludowe. Poznanie wyglądu śląskiego stroju ludowego (KP3, 60–61). Nauka wybranej przyśpiewki – *Gołąbeczek przylata* lub *A u mojej mamy*. Zabawy muzyczno-ruchowe do poznanych przyśpiewek. Zestaw ćwiczeń porannych nr 23 – rozwijanie ogólnej sprawności fizycznej.		Ad 1 p. 1, 2 Ad 3 p. 4 Ad 10 p. 1 Ad 5 p. 3, 4	
	1	„Dąbrowa Górnicza – moje miasto" – zapoznanie z herbem Dąbrowy Górniczej, ważniejszymi miejscami i budowlami charakterystycznymi dla miasta. Słuchanie legendy „Skąd się wzięła nazwa Dąbrowa Górnicza". Zabawa ruchowa „ Z domu do domu".		Ad 8 p. 1, 2 Ad 3 p. 1 Ad 5 p. 3,4	

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Wtorek 7.02.2017	2	Herb Dąbrowy Górniczej – praca plastyczna. Wypełnienie konturów herbu miasta plasteliną w kolorach zgodnych z rzeczywistym wyglądem herbu. Doskonalenie sprawności manualnej w czasie formowania i rozcierania małych kawałków plasteliny. Zabawa ruchowa „Spacer po mieście" w formie opowieści ruchowej		Ad 9 p. 1 Ad 5 p. 3,4	
	P	„Domy dawniej i dziś" – zabawa dydaktyczna. Poszukiwanie jak największej liczby określeń domów, przypomnienie wyglądu domów budowanych dawniej i porównywanie ich z dzisiejszymi budynkami. Wykonanie zadania KP3, 58. Rytmizowanie tekstu „Dobry domek własny, chociaż trochę ciasny". Zabawa ruchowa „Budujemy wspólny dom".		Ad 14 p. 2, 3, 8 Ad 3 p. 1, 2 Ad 13 p. 1 Ad 5 p. 3, 4	
Środa 08.02.2017	R	„Kostka z obrazkami" – zabawa rozwijająca wyobraźnię i umiejętność tworzenia opowiadania z podanymi słowami. Obrysowywanie flamastrami wg szablonu literowego nazwy swojej miejscowości według wzoru. Ozdabianie liter według pomysłów dzieci. Zabawa ruchowa „Po równiutkiej dróżce". Zestaw ćwiczeń porannych nr 23 – rozwijanie ogólnej sprawności fizycznej.		Ad 3 p. 1 Ad 14 p. 6 Ad 5 p. 3,4	
	1	Liczymy figury – ćwiczenia w dodawaniu. Przeliczanie i nazywanie figur geometrycznych, z których składają się określone rzeczy. Uważne słuchanie instrukcji nauczyciela.		Ad 13 p. 3 Ad 4 p. 2 Ad 14 p . 2, 3	

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

		Zabawa dydaktyczna „Tworzymy kolekcje". Wykonanie zdania KP3, 63–64 – tworzenie nazw nadrzędnych, wpisywanie wyniku dodawania. Zabawa ruchowa „Cicho – głośno".		Ad 5 p. 3, 4	
Środa 08.02.2017	2	Zestaw ćwiczeń gimnastycznych metodą zabawową i zadaniową. Ćwiczenie dużych grup mięśniowych, kształtowanie mięśni tułowia, doskonalenie celności rzutu. Spacer z dziećmi po najbliższej okolicy – obserwacja zmian w przyrodzie. Uzupełnienie karmy w karmnikach dla ptaków w ogrodzie przedszkolnym.	- potrafi rzucać woreczkiem do celu - wykonuje rytmicznie skłony boczne - utrzymuje równowagę w czasie stania na jednej nodze		Przewodnik metodyczny *Kraina przedszkolaka* cz.2, s. 12
	P	„Znamy te cyfry" - zabawy utrwalające poznane cyfry. Układanie domina obrazkowo-liczbowego, ćwiczenia z patyczkami do liczenia (dopełnianie zgodnie ze wskazaniem określonej cyfry). Wykonanie zadania KP3, 57. Zabawa ruchowa „Budujemy wieże".		Ad 1 p. 2 Ad 5 p. 3, 4 Ad 14 p. 2 Ad 3 p. 1, 2	
Czwartek 09.02.2017	R	Zabawy konstrukcyjne z wykorzystaniem różnorodnych klocków; układanie puzzli, rozmowy indywidualne i w małych zespołach – zachęcanie do nawiązywania Wzajemnych kontaktów, ośmielanie nie-śmiałych dzieci. Porównywanie powstałych budowli. Stosowanie pojęć: *wysoki, niski, wyższy, niższy*. Zabawy z rymowanką „Powitanie". Zabawa ruchowa „Pajacyki". Zestaw ćwiczeń porannych nr 23 – rozwijanie ogólnej sprawności fizycznej	- z chęcią nawiązuje kontakty z rówieśnikami - tworzy różnorodne konstrukcje z wykorzystaniem klocków - sprawnie układa puzzle, jest spostrzegawcze	Ad 8 p. 3 Ad 3 p. 1, 3 Ad 5 p. 3, 4	

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Czwartek 09.02.2017	1	Słuchanie wiersza D. Gellner *Domek* – rozmowa z dziećmi na temat utworu. Tworzenie kilkuzdaniowych wypowiedzi na temat wyglądu własnego domu. Wyjaśnienie etapów budowania domu, nazywanie zawodów związanych z tą pracą, podział ich nazw na sylaby. Zabawa ruchowa „Budujemy wspólny dom".		Ad 15 p. 4 Ad 14 p. 3, 6 Ad 5 p. 3, 4	
	2	„Mój dom" – praca plastyczna. Tworzenie sylwety domu z elementów przygotowanych przez dzieci, wycinanie kształtów figur geometrycznych z kolorowego papieru, klejenie. Doskonalenie sprawności manualnej. Przestrzeganie zasad bezpieczeństwa w trakcie korzystania z nożyczek. Zabawa ruchowa „Domki z gazet"		Ad 9 p.2 Ad 5 p. 3, 4	
	P	Ćwiczenia gramatyczne „Wszystko, co domowe" – stosowanie przymiotników w połączeniu z rzeczownikiem. Wzbogacenie słownika dzieci. Zabawa ruchowa z piosenką *W murowanej piwnicy* według M. Bogdanowicz.		Ad 14 p. 2, 4 Ad 5 p. 3, 4	
Piątek 10.02.2017	R	„W domu kota Atlasa" – opowiadanie obrazka sytuacyjnego, wymienianie elementów obrazka, w których nazwach na początku słychać głoskę d i b. Wypowiedzi na temat treści obrazka. Doskonalenie słuchu fonematycznego w czasie ćwiczenia słuchowego „Gdzie słychać d i b?" Zabawa ruchowa „Szukam domku" – orientacyjno-porządkowa. Zestaw ćwiczeń porannych nr 23 – rozwijanie ogólnej sprawności fizycznej.		Ad 14 p. 2, 3, 6 Ad 5 p. 3, 4	

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Piątek 10.02.2017	1	Legenda!!!		Ad 14 p. 2, 4 Ad 4 p. 1 Ad 3 p. 1, 2, 3 Ad 5 p. 3, 4	
	2	Zestaw ćwiczeń gimnastycznych według przewodnika. Kształtowanie zwinności, pogłębianie oddechu, wyczucie rytmu i płynności ruchu. Współdziałanie z partnerem. Rozwijanie ogólnej sprawności fizycznej. Spacer z dziećmi po najbliższej okolicy – przestrzeganie zasad bezpieczeństwa w terenie otwartym.		Ad 5 p. 3, 4	Przewodnik metodyczny *Mały elementarz* cz.3, s. 59
	P	„Znane budowle Dąbrowy Górniczej" – ćwiczenie graficzne. Kolorowanie wybranych obiektów miasta. Oglądanie zdjęć. Opisywanie wyglądu obiektów. Zabawa ruchowa „Spacer po naszej miejscowości".		Ad 15 p. 4 Ad 14 p. 2, 4, 8 Ad 5 p. 3,4	

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 32 w Dąbrowie Górniczej udostępniony w dniu 22.02.2017 r.

Autorka planu proponuje wykorzystanie następującej literatury:

1. *Kraina przedszkolaka – przewodnik metodyczny – roczne przygotowanie przedszkolne*, I. Fabiszewska, K. Wilk, J. Pietrzak, M. Weker, A. Dworak, MAC Edukacja.
2. *Mały elementarz – przewodnik metodyczny – roczne przygotowanie przedszkolne*, M. Skrobacz, W. Żaba-Żabińska, MAC Edukacja. *Zanim zostaniesz pierwszakiem – przewodnik metodyczny*, B. Godzimirska, P. Siewiera-Kozłowska, WSiP.
3. *Wychowanie fizyczne w przedszkolu*, K. Wlaźnik, WSiP.
4. *Zabawy dydaktyczne dla przedszkoli*, Z. Bogdanowicz.
5. *Nasze przedszkole – program edukacji przedszkolnej wspomagający rozwój aktywności dzieci*, M. Kwaśniewska, W. Żaba – Żabińska, MAC Edukacja.
6. *Polscy autorzy dzieciom* – Wydawnictwo Podsiedlik, Kaniowski i Spółka[31].
7. Zbiór własny wierszy i piosenek.

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 32 w Dąbrowie Górniczej udostępniony w dniu 22.02.2017 r.

Planowanie pracy przedszkola polega na przemyślanym gruntownie przewidywaniu przebiegu i rezultatów określonych procesów zgodnie z przygotowanym zarysem czynności, który obejmuje z jednej strony listę zadań, z drugiej zaś wskazuje realiza-

[31] Bez wskazań bibliograficznych.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

torów, metody oraz środki urzeczywistnienia tych zadań, a ponadto sposoby kontroli i oceny uzyskanych wyników. Forma planów zależy od ustaleń rady pedagogicznej. Stąd nie wydaje się możliwe napisanie propozycji jakiegokolwiek uniwersalnego planu dydaktyczno-wychowawczego czy innego planu szczegółowego.

Planowanie pracy przedszkola jest nieodłącznym elementem działań wychowawczych i dydaktycznych nauczycieli. Powinno być ono ukierunkowane na zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego dziecka, stosownie do jego potrzeb i możliwości. Nauczyciele powinni pamiętać, że plan dydaktyczny, to plan oczekiwanych rezultatów, to indywidualny dokument nauczyciela, który uwzględnia możliwości ucznia i nauczyciela oraz zasoby organizacyjne i materialne placówki oświatowej.

Obserwacje zajęć w przedszkolu w ramach sprawowanego nadzoru pedagogicznego i rozmowy z nauczycielami dowodzą, że z reguły nauczyciele w przedszkolach opracowują miesięczne plany pracy. Są one spójne z podstawą programową, programami, koncepcją pracy przedszkola i kierunkami realizacji polityki oświatowej państwa.

Należy pamiętać, aby w planie pracy różnicować proponowane działania i dostosowywać treści programowe do potrzeb, zainteresowań, uzdolnień, stopnia i rodzaju niepełnosprawności dzieci.

W edukacji przedszkolnej bardzo ważną rolę odgrywają również plany metodyczne, będące konspektem lub scenariuszem zajęć, który przekształca treści programowe w konkretne sytuacje edukacyjne, mobilizujące dzieci do wykonywania określonych czynności i zadań, prowadzących do osiągnięcia założonych celów dydaktycznych i wychowawczych.

W paradygmacie edukacji podmiotowej najważniejsze jest dziecko, dlatego plany metodyczne muszą być skoncentrowane na czynnościach dziecka, na tym, co ono ma robić i co ma osiągnąć w wyniku aktywnego udziału w zajęciach. Scenariusz konkretnych zajęć stanowi element miesięcznego lub dziennego planu pracy. Stąd też cele i zadania zaprojektowane wcześniej znajdują w scenariuszach zajęć naturalną kontynuację w ujęciu rozwojowym.

Zadania:

1. Wykorzystując tekst rozdziału, omów zasady planowania pracy w przedszkolu.
2. Przeprowadź rozmowę z nauczycielami przedszkola, w którym odbywasz praktykę, na temat formułowania celów operacyjnych.
3. Opracuj tygodniowy plan pracy do bloku tematycznego „Zabawy na śniegu" w grupie dzieci 6-letnich.
4. Na podstawie przedstawionych planów pracy omów, w jaki sposób nauczyciele przygotowują dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym.
5. Odwołując się do przedstawionego materiału, podaj przykłady planowanych przez nauczycieli działań, dotyczących wdrażania dzieci do dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

6. Opracuj konspekt zajęć w grupie dzieci 3- i 4-letnich, wykorzystując jeden z zaprezentowanych planów pracy.

Zalecana literatura:

1. Arends R.I., *Uczymy się nauczać*, Warszawa: WSiP, 1998.
2. Budzińska D., *Planowanie pracy nauczyciela w przedszkolu*, http://www.profesor.pl.
3. Kupisiewicz Cz., *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1997.
4. *Materiały szkoleniowe. Planowanie, realizacja i ewaluacja pracy nauczyciela przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej*, https://www.ore.edu.pl.
5. Nowak J., *O nauczycielu przedszkola w świetle teorii i praktyki pedagogicznej* [w:] Kasaáčová, B. Cabanová, M.(red.), *Učiteľ v preprimárnej a primárnej edukácii. Teória, výskum, vývoj*, s. 156–176. Banská Bystrica: PF UMB, 2009.
6. Załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w szkół (Dz. U. z 2016 r., poz. 895).
7. Załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego (...) (Dz. U. z 2017 r., poz. 356).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

ROZDZIAŁ 3.

INNOWACJE W PRACY PRZEDSZKOLI. EGZEMPLIFIKACJE PRAKTYCZNE

Prawne podstawy rozwoju idei innowacyjności w polskiej oświacie wprowadziło zarządzenie nr 62 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 16 listopada 1989 roku w sprawie zasad prowadzenia pedagogicznej działalności innowacyjnej w szkołach i innych placówkach oświatowo-wychowawczych[1] oraz prodemokratyczna nowelizacja ustawy o systemie oświaty (przyjęta w dn. 7 września 1991 r.), stwarzające podstawę dla autonomii edukacji szkolnej, w tym wprowadzanie innowacji pedagogicznych oraz tworzenie klas i szkół autorskich. Umożliwienie nauczycielom podejmowania inicjatyw zachęcało do „typowych dla systemów zdecentralizowanych przemian edukacyjnych, jakimi są innowacje oryginalne lub naśladowcze, których inicjatorem i realizatorem jest na własną odpowiedzialność jedna i ta sama osoba. Tak określana innowacyjność stała się inicjowanym oddolnie przez samych nauczycieli, autorskim ruchem przemian oświatowych w mikrospołeczności, dzięki m. in. odgórnym zmianom legislacyjnym w aparacie państwowym"[2]. Jak dalej pisze B. Śliwerski, w latach 1989– 1994, pierwszym pięcioleciu transformacji, powstało przeszło 4 tysiące programów i klas autorskich. Jakość zmian była różna, pojawiły się rozwiązania przełomowe dla polskiej, posocjalistycznej pedagogiki szkolnej, ale także i pozornie alternatywne, quasiinnowatorskie. Wiele z nich, zarówno tych niekonwencjonalnych, oryginalnych, jak i jedynie powierzchownie modernizujących szkolną rzeczywistość, miało miejsce w obszarze edukacji wczesnoszkolnej.

D. Klus-Stańska pisze, że od dłuższego czasu polska szkoła stała się płaszczyzną, gdzie krzyżują się nadzieje społeczne ze społeczną krytyką. Z jednej strony szkoła traktowana jest jako narzędzie utrzymywania ładu społecznego, przekazu dziedzictwa kulturowego, budowania kulturowej tożsamości. Z drugiej strony, coraz częściej zarzuca

[1] Dziennik Urzędowy MEN z 1989 r. nr 7, poz. 64 - źródło: http://www.oswiata.abc.com.pl. Data dostępu: 21.02.2017.

[2] B. Śliwerski, *Święto niedokończonej rewolucji*, http://sliwerski-pedagog.blogspot.com. Data dostępu: 6.06.2014.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

się jej niedostatki w obszarze kształcenia i wychowania, hamowanie inicjatywy intelektualnej czy wręcz blokowanie rozwoju myślenia uczniów i nauczycieli, bezradność wobec problemów z dyscypliną, wąski dydaktyzm, a nawet niedouczenie nauczycieli[3].

W aspekcie twórczości pedagogicznej R. Schulz dzieli innowacje na: czynnościowe i rzeczowe. W ujęciu czynnościowym innowacja jest procesem tworzenia i przyswajania nowych rozwiązań, jest planowaniem i realizacją zmiany, czyli jest procesem wprowadzania i stosowania nowości (np. wprowadzanie nowych przedmiotów nauczania, opracowanie nowych treści programowych). Natomiast w ujęciu rzeczowym innowacja jest wytworem aktywności twórczej, jest programem zmiany, treścią innowacji (np. nowa ustawa oświatowa, nowy edukacyjny program komputerowy). Pojęcia te łatwiej można zrozumieć, gdy posłużymy się metaforą zaproponowaną przez R. Schulza „innowacje pedagogiczne rozumiane rzeczowo to nowe cegiełki, z jakich budowany jest gmach pedagogicznego doświadczenia. Natomiast innowacje rozumiane czynnościowo, to operacje budowy, wznoszenia, powiększania owego gmachu"[4].

Kryteria podziału innowacji to ich dziedzina, oryginalność i złożoność. Biorąc pod uwagę kryteria oryginalności można innowacje podzielić na twórcze i nieoryginalne. W pierwszej grupie są oryginalne wytwory danej jednostki lub zespołu, natomiast nieoryginalne polegają na rozpowszechnianiu oryginalnych pomysłów innych twórców (często też eliminując stare elementy). Wśród innowacji nieoryginalnych wyróżniamy naśladowcze i odtwórcze. Naśladowcze polegają na powtarzaniu poznanej innowacji. O innowacjach nieoryginalnych odtwórczych mówimy wtedy, gdy wynalazca dochodzi do rozwiązania już wcześniej przez kogoś dokonanego lub zastosowanego w praktyce. Innowacją w takim rozumieniu jest nie tylko wymyślenie nowego urządzenia bądź opracowanie nowej metody, ale także jej wprowadzenie do użytku. Między innowacjami oryginalnymi a naśladowczymi istnieje bardzo mała granica, na której można umieścić drobne ulepszenia, zawierające elementy oryginalności[5].

Drugim kryterium podziału jest stopień złożoności procesu innowacji, który zależy od liczby osób uczestniczących w danym przedsięwzięciu. Biorąc go pod uwagę, dzieli się innowacje na sprzężone i niesprzężone. Innowacje niesprzężone to takie zmiany, które mogą być wprowadzone przez jedną osobę i nie potrzebują współdziałania innych ludzi, nie powodują skutków dla innych osób (np odkładanie rzeczy na stałe miejsca ułatwi ich odnalezienie). Przeciwieństwem takich innowacji są innowacje sprzężone, wymagające współpracy i zainteresowania większej liczby ludzi. Wprowadzane zmiany sprzężone można podzielić ze względu na kierunek ich sprzężenia względem osoby, która bezpośrednio jest zainteresowana:

[3] D. Klus-Stańska, Dokąd zmierza polska szkoła? – pytania o ślepe uliczki, kierunki, konteksty [w:] D. Klus-Stańska (red.), Dokąd zmierza polska szkoła?, Wydawnictwo Akademickie „Żak", Warszawa 2008.

[4] R. Schulz, Twórczość pedagogiczna, Warszawa: IBE, 1994, s. 113.

[5] Podział ten został zaproponowany przez Z. Pietrasińskiego [w:] Z. Pietrasiński, *Ogólne i psychologiczne zagadnienia innowacji,* Warszawa: PWN,1971, s. 9.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- w górę, czyli zależnie od wyższych instancji;
- w dół, a więc zależnie od podległych jednostek;
- poziomo, czyli zależnie od jednostek organizacyjnie równorzędnych;
- wielokierunkowo, a więc łącznie w kilku wymienionych kierunkach.

Uwzględniając takie podziały można zauważyć, że innowator ma największą swobodę w realizacji zmian niesprzężonych oraz zmian sprzężonych w dół.

Trzecie kryterium podziału innowacji to dziedziny działalności. Wyróżnia się tu innowacje w sferze życia publicznego, przy czym jedną grupą innowacji zajmują się moraliści (etycy, lekarze), a drugą politycy, socjologowie, ekonomiści.

W. Okoń zakres zmian innowacyjnych podzielił na trzy podstawowe grupy:

- „innowacje metodyczno-organizacyjne, które dotyczą metod i form pracy oraz środków dydaktycznych,
- innowacje ustrojowe – związane z przebudową systemu szkolnego, czyli tzw. ustroju szkolnego,
- innowacje systemowe – odnoszące się do całości systemu edukacyjnego w państwie"[6].

Z kolei D. Ekiert-Grabowska wyróżniła trzy podstawowe grupy innowacji, przy podziale których wzięła pod uwagę dziedzinę działalności. Są to innowacje dotyczące organizacji szkolnictwa, innowacje dotyczące procesu dydaktyczno-wychowawczego oraz innowacje dotyczące kadry pedagogicznej.

Źródła innowacji stały się podstawą podziału dla D. Rusakowskiej, która dzieli je na:

- „zewnętrzne (inicjowane najczęściej przez władze oświatowe; mogą mieć również zasięg i zakres; jeśli są inicjowane w skali kraju, zalicza się je do innowacji makrosystemowych),
- wewnętrzne (mikrosystemowe – inicjowane przez nauczycieli wewnątrz szkoły)"[7].

Wśród innowacji mikrosystemowych wyróżniła:

- „usprawnienia (dotyczą one działań powtarzających się i polegają nazwiększeniu ich sprawności, skuteczności i efektywności),
- modernizacje (różne formy unowocześniania, głównie materialnego lub materialno-organizacyjnego pracy pedagogicznej),
- nowatorstwo (swoisty rodzaj najbardziej złożonej działalności innowacyjnej nauczyciela, oparty na jego inicjatywie i twórczości)"[8].

[6] za H. Sadowska, Pojęcie innowacji i jej rodzaje, http://www.przedszkola.edu.pl.Data dostępu: 10.04.2017.
[7] D. Rusakowska, Nauczyciel i innowacje pedagogiczne, Warszawa: IWZW, 1986, s. 8.
[8] Tamże.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Procesowi powstawania innowacji towarzyszą określone prawidłowości zwane „mechanizmami innowacji". Zdaniem Cz. Barańskiego przebiegają one według następującego schematu: trafne odczytanie potrzeby, pomysł (ulepszanie) i sprawdzanie pomysłu przez jego realizację. Z innowacją ściśle związane jest zjawisko dyfuzji, polegające na „rozprzestrzenianiu się pomysłu od miejsca jego powstania, ku innym członom systemu, między innymi systemami społecznymi, czy nawet całymi społeczeństwami"[9]. Proces ten jest ważnym elementem, gdyż właśnie on warunkuje postawy odbiorców procesów innowacyjnych.

Uwzględniając szybkość przejmowania innowacji E.M. Rogers wyróżnił 5 kategorii odbiorców:

1. innowatorzy, bardzo szybko przyswajający innowacje, poszukujący nowych rozwiązań, łatwo zmieniający swoje zachowania,
2. pionierzy, przyswajający innowacje w drugiej kolejności,
3. wczesna większość – tzw. naśladowcy, wdrażający innowacje ze względu na wprowadzenie innowacji przez osoby cieszące się wśród nich dużym autorytetem, silnie związane z grupą,
4. późna większość – do przyswojenia innowacji zmusza ją przymus społeczny lub obawa przed negatywną opinią grupy,
5. maruderzy – przyswajający innowacje ze względu na konformizm.

Patrząc na proces innowacyjny, zauważymy, że przyjęcie innowacji przez zainteresowaną osobę przebiega w kilku etapach:

- uświadomienia – dowiaduje się o istnieniu innowacji,
- zainteresowania – jednostka poszukuje różnych źródeł wiedzy, na tym etapie kształtuje się pozytywna lub negatywna postawa wobec innowacji,
- oceny – tzw. faza próby myślowej, będąca warunkiem podjęcia decyzji o wprowadzaniu innowacji do praktyki,
- próby – czyli wprowadzenia innowacji do praktyki,
- przyswojenia, czyli wprowadzenia innowacji do codziennej pracy.

Zachętą do opracowywania i rozpowszechniania innowacji stało się rozporządzenie MEN, które określa zakres wprowadzania innowacji, obejmujący:

- modyfikacje treści kształcenia,
- blokowe nauczanie przedmiotów,
- realizowanie autorskiego programu nauczania wybranego przedmiotu.

W rozporządzeniu tym określono również, czym jest innowacja pedagogiczna. Czytamy tam, że innowacją mogą być „nowe rozwiązania programowe, organizacyj-

[9] za: H. Sadowska, Pojęcie innowacji i jej rodzaje, http://www.przedszkola.edu.pl. Data dostępu: 10.04.2017.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

ne lub metodyczne zakresu realizowanych w szkole (placówce) celów i treści kształcenia, wychowania lub opieki albo poprawa skuteczności działania szkoły (placówki)"[10]. Należy jednak pamiętać, że innowacja przyczynia się do ulepszania otaczającej rzeczywistości dopiero wtedy, gdy jest zastosowana w praktyce i rozpowszechniana w szerszym środowisku.

Innowacja pedagogiczna w potocznym rozumieniu jest określana jako „ulepszanie",„wprowadzanie nowych rozwiązań",„modernizacja" ,„pozytywna zmiana" itp. Każdy z tych terminów zawiera część prawdy o istocie tego pojęcia. Otwiera zbiór cech, które przypisujemy innowacjom w ogóle.

W. Okoń specyfikę innowacji pedagogicznej zdefiniował w następujący sposób: „Innowacją pedagogiczną jest zmiana struktury systemu szkolnego (dydaktycznego, wychowawczego) jako całości lub struktury ważnych jego składników – w celu wprowadzenia ulepszeń o charakterze wymiernym. Składniki te obejmują m.in.: nauczycieli, uczniów, programy i podręczniki, wyposażenie zakładów wychowawczych, środki masowego przekazu i środowisko wychowawcze"[11]. Wyrażenie „zmiana struktury" oznacza, że w innowacji pedagogicznej chodzi bardziej o zmiany wzajemnych związków między składnikami systemu szkolnego (lub między elementami jakiegoś składnika) niż o zmianę samych składników.

W literaturze przedmiotu termin „innowacja pedagogiczna" zastępowany jest wyrażeniem „innowacja edukacyjna", rozumianym w sensie rzeczowym jako „nowy element, czyli wytwór aktywności twórczej, program zmiany, idee i treści nowatorskich przedsięwzięć w edukacji; natomiast w sensie czynnościowym – proces społecznej kreacji i przyswajania nowych rozwiązań, planowania i realizacji zmian, w toku którego jego uczestnicy się uczą"[12]. Podkreśla się także, że innowacje pedagogiczne opierają się na inwencji, polegają na poszukiwaniach, przekształceniach praktyki oświatowej. Kryterium nowości i oryginalności uznaje się niekiedy za podstawowe dla wyróżnienia innowacji spośród innych zmian[13]. Innowacja to zmiana odnosząca się do całości systemu edukacyjnego, dotycząca zarówno władz oświatowych ustroju szkolnego, jak również programów nauczania. Celem owych zmian „jest przekształcanie dotychczasowej praktyki oświatowej w myśl wspomagania prawidłowego i wszechstronnego rozwoju dzieci, młodzieży czy osób dorosłych"[14]. Potwierdza to B. Przyborowska[15], która uważa,

[10] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki (Dz. U. z 2002 r. nr 56, poz. 506 z późn. zm.) - źródło: http://www.sejm.gov.pl. Data dostępu: 21.02.2017.

[11] W. Okoń, Nowy słownik pedagogiczny, Warszawa: Wyd. Akademickie Żak, 1996, s. 101.

[12] V. Drabik-Podgródna, Innowacja edukacyjna w poradnictwie zawodowym: aplikacja rozwiązań praktycznych, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 2005, s. 32.

[13] E. Faure, *Uczyć się, aby być,* Warszawa: PWN,1975, s. 329.

[14] M. Kotarba-Kańczugowska, *Innowacje pedagogiczne w międzynarodowych raportach edukacyjnych*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, 2009, s. 67.

[15] B. Przyborowska, *Pedagogika innowacyjności. Między teorią a praktyką,* Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2013, s. 49.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

iż innowacje powstają w wyniku działania, twórczości pedagogicznej, postępu pedagogicznego.

Termin „innowacje pedagogiczne" znajduje swoje doprecyzowanie w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki. Według rozporządzenia innowacje są „nowatorskimi rozwiązaniami programowymi, organizacyjnymi lub metodycznymi, mającymi na celu poprawę jakości pracy szkoły"[16].

W dziedzinie oświaty wypracowano dotychczas wiele innowacji. Tworzą one kompleks, któremu można byłoby dać miano dorobku kulturowego oświaty. Składają się nań wszystkie urządzenia, systemy przekonań, wzory zachowań i systemy działań, które oświata opracowała w toku dotychczasowego rozwoju[17].

J. Uszyńska-Jarmoc, w wywiadzie zamieszczonym w opracowaniu „Innowacje w teorii i praktyce edukacyjnej"[18] stwierdziła, że z jej punktu widzenia jest ważne, aby innowacje, które mają odegrać znaczącą rolę społeczną, były przede wszystkim zgodne z aktualnie obowiązującymi zmianami i normami społecznymi, uwzględniały dynamikę współczesnego świata, aby mogły wyznaczać kierunki pożądanych zmian na szerszą skalę oraz były wzorem do wprowadzania tych zmian przez inne osoby, zainteresowane doskonaleniem jakości edukacji dzieci i młodzieży. Jako dwie najważniejsze cechy konstytutywne innowacji pedagogicznych wskazuje: nowość i oryginalność.

Nowość w sensie obiektywnym polega na tym, że zaproponowane przez autora innowacji rozwiązania nie były dotychczas nigdzie znane i realizowane w praktyce pedagogicznej, natomiast w sensie subiektywnym – jako wymyślenie czegoś nowego, co, zarówno dla autora pomysłu, jak i społeczności, w której tej pomysł jest popularyzowany – nie było wcześniej znane, testowane i praktykowane. Oryginalność proponowanych autorskich rozwiązań polega na tym, że są one nietypowe, zaskakujące, nieoczywiste, co oznacza, że większość ludzi zajmujących się podobną profesją nie byłaby w stanie ich wymyśleć. J. Uszyńska-Jarmoc zwraca również uwagę na wartość społeczną proponowanych rozwiązań, które powinny przynosić nie tylko wymierne ale także lepsze efekty dydaktyczno-wychowawcze (w porównaniu z dotychczasowymi). Autorka stwierdza, że niezmiernie ważne jest, aby innowacje „wyrastały" ze ściśle określonych teorii naukowych: na przykład rozwoju człowieka, czy teorii uczenia się, i aby opracowane były zgodnie z przyjętą przez autora koncepcją filozoficzną i/lub psy-

[16] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki (Dz. U. z 2002 r. nr 56, poz. 506 z późn. zm.).

[17] B. Przyborowska, *Pedagogika innowacyjności. Między teorią a praktyką*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2013, s. 115.

[18] B. Dudel, M. Kowalczuk-Walędziak, K. M. Łogwiniuk, K. Szorc, U. Wróblewska, *Innowacje w teorii i praktyce edukacyjnej na przykładzie województwa podlaskiego*, Białystok: Fundacja Centrum Transferu Wiedzy i Innowacji Społeczno-Pedagogicznych, 2014, s. 148.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

chologiczną człowieka. Według niej mankamentem dotychczasowych innowacji pedagogicznych był ich wybiórczy, powierzchowny charakter, wyrażający się w drobnych, nieznaczących zmianach treści, form czy metod[19].

Z punktu widzenia nadzoru pedagogicznego – zdaniem Podlaskiego Kuratora Oświaty J. Kiszkiela – przygotowując projekty nowatorskich rozwiązań pedagogicznych należy zwracać uwagę na następujące kwestie:

- względne korzyści, czyli stopień, do którego innowacja jest przyjmowana jako lepsza niż dotychczasowe rozwiązania,
- zgodność rozwiązania z istniejącymi wartościami, doświadczeniem oraz potrzebami potencjalnymi adaptatorów,
- możliwość jednoczesnej podzielności i złożoności rozwiązania, możliwość wypróbowania innowacji na mniejszą skalę,
- łatwość obserwowania rezultatów innowacji przez uczestników innowacji i osoby ze środowiska, w którym jest wdrażana innowacja,
- możliwość przekazywania wyników i doświadczeń wynikających z zastosowania innowacji.

Dobrze zaplanowaną innowację pedagogiczną powinny cechować:

- celowość, czyli jasno określone efekty, jakie można dzięki niej uzyskać,
- zaplanowanie, czyli stworzenie przemyślanego harmonogramu działań i czynności,
- zorganizowanie, czyli określenie potrzebnych zasobów, ludzi i środków,
- kontrolowalność, czyli określenie sposobu ewaluacji wdrażanego rozwiązanie pedagogicznego.

W dalszym ciągu autor stwierdza, że innowacje pedagogiczne dostarczają różnorakich wartości zarówno dla samych uczniów, jak również dla nauczycieli i szkoły, m. in.:

- przyczyniają się do osiągnięcia pełniejszego wykorzystania potencjału dzieci i młodzieży we wszystkich obszarach życia i rozwijania ich zainteresowań,
- umożliwiają kształtowanie pożądanych w społeczeństwie postaw ekologicznych, prozdrowotnych i społecznych,
- umożliwiają pełniejsze wykorzystanie potencjału nauczycieli oraz podnoszą skuteczność i jakość pracy nauczycieli,
- przyczyniają się do poprawy efektywności i organizacji pracy szkoły[20].

Sens pedagogiczny innowacji wyznacza nie tyle obszar nią objęty, lecz jej użyteczność z punktu widzenia dziecka. Celowość wprowadzania innowacji jest tym wyższa,

[19] Tamże, s. 13–14.
[20] Tamże, s. 18–19.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

im więcej korzyści wyniesie z niej dziecko. Innowacja, która nie przynosi pozytywnych zmian, jest tym samym niepotrzebna. Podstawowymi źródłami inspiracji innowacyjnej są:

- niezadowolenie z rezultatów własnej pracy,
- niedogodności wynikające z funkcjonowania szkoły lub placówki oświatowej,
- narastanie niepokojących zjawisk w pracy szkoły/placówki oświatowej,
- oczekiwania odbiorców usług edukacyjnych i chęć sprostania im,
- aspiracje zawodowe, dążenie do „mistrzostwa osobistego",
- chęć dotrzymania kroku zmianom zachodzącym w otoczeniu.

Wpływają one na rodzaje wprowadzanych innowacji pedagogicznych. W odniesieniu do tradycyjnie pojmowanych funkcji szkoły wyróżnia się innowacje:

- dydaktyczne (kształceniowe), które usprawniają proces nauczania/uczenia się i dotyczyć mogą każdego z elementów kształcenia: celów oraz treści kształcenia, zasad i metod pracy, wykorzystywanych środków, a także form organizacyjnych nauczania (np. metoda nauczania problemowego);
- wychowawcze, których celem jest rozwiązywanie problemów wychowawczych, tworzenie sytuacji, w których uczeń aktywnie rozwija wszystkie sfery swojej osobowości, oraz budowanie klimatu sprzyjającego uczeniu się; innowacje wychowawcze dotyczyć mogą wszelkich zmian w zakresie celów, treści, zasad, metod, środków oraz form oddziaływań pedagogicznych (np. udział rodziców w lekcjach wychowawczych)[21].

W piśmiennictwie pedagogicznym można znaleźć także opisy innowacji opiekuńczych i terapeutyczno-zdrowotnych[22].

Innym kryterium podziału innowacji jest ich treść. Na podstawie tego kryterium wyróżnia się innowacje:

- programowe – dotyczą zmian treści lub struktury/układu/programów kształcenia, mogą obejmować cały ustrój szkolny, poziom, kierunek kształcenia, jeden przedmiot w skali lokalnej, regionalnej, krajowej;
- metodyczne – dotyczą doskonalenia metod nauczania/uczenia się i wychowania, technologii nauczania, związane są bezpośrednio z warsztatem pracy nauczyciela; zakres zastosowania tych innowacji jest szeroki i może dotyczyć wszystkich przedmiotów (np. wprowadzenie pracy grupowej, nauczania problemowego), poszczególnych działów i przedmiotów (np. kształtowanie wyobraźni i intelektu w nauczaniu matematyki), poszczególnych zajęć dydaktyczno-wychowawczych (zajęcia pozalekcyjne, lekcje wychowawcze itp.) czy poszczególnych tematów

[21] T. Karwat, *Podstawy innowatyki w oświacie*, Kalisz: CDN, 1987, s. 11–18.

[22] M. Kotarba-Kańczugowska, *Innowacje pedagogiczne w międzynarodowych raportach edukacyjnych*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, 2009, s. 19.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

w ramach jednego przedmiotu; mają charakter eksperymentalny, dlatego przed ich upowszechnieniem wymagają sprawdzenia; na ogół bywają systematycznie doskonalone;

- organizacyjne – dotyczą organizacji życia szkoły, współpracy ze środowiskiem i organizacji zarządzania oświatą, łączą się często z metodycznymi.

W literaturze pedagogicznej można się spotkać z podziałem innowacji ze względu na źródło: potrzeby samej szkoły, potrzeby całego systemu oświaty. Ze względu na to kryterium wyróżnia się innowacje:

- zewnętrzne (makrosystemowe), które tworzone są centralnie dla całego systemu oświatowego; najczęściej są one inicjowane odgórnie przez władze oświatowe, jako odpowiedź na zauważalny kryzys w oświacie i nastawione są na skuteczność działania, korzyść całego systemu oświatowego; takie innowacje wspomagają standaryzację pracy szkół różnego szczebla; większość propozycji przeobrażania współczesnej szkoły zawartych w międzynarodowych raportach edukacyjnych ma właśnie charakter innowacji makrosystemowych;
- wewnętrzne (mikrosystemowe), które inicjowane są przez nauczycieli wewnątrz szkoły i służą rozwiązywaniu konkretnych, lokalnych problemów; innowacje mikrosystemowe tworzą indywidualne, oryginalne systemy wychowawcze, odpowiadające lokalnym potrzebom i możliwościom[23].

Dopełnieniem tej klasyfikacji są innowacje rutynowe, wymuszone, które zazwyczaj są efektem sytuacji lub okazji.

Innym kryterium podziału innowacji pedagogicznych jest powtarzalność (dyfuzyjność) rozwiązań innowacyjnych. Wyróżnia się wówczas innowacje:

- powtarzalne (dyfuzyjne), które ze względu na łatwość zastosowania i użyteczność przenikają do różnych dziedzin życia szkolnego, wychodzą poza obręb jednej placówki;
- częściowo powtarzalne (częściowo dyfuzyjne), których upowszechnianie uwarunkowane jest wystąpieniem korzystnej konfiguracji określonych czynników (właściwości innowacji, łatwość jej zastosowania, właściwości okręgu szkolnego oraz samej szkoły, czynniki zewnętrzne, pozaedukacyjne);
- niepowtarzalne (niedyfuzyjne), które stanowią odpowiedź na bieżące sytuacje pedagogiczne; są to z reguły rozwiązania, które cechuje wysoki stopień twórczości, niemożliwy do skopiowania[24].

Innowacje można także podzielić ze względu na: efekt innowacyjności (produkto-

[23] M. Kotarba-Kańczugowska, *Innowacje pedagogiczne w międzynarodowych raportach edukacyjnych*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, 2009, s. 20.

[24] M. Pichlak, *Uwarunkowania innowacyjności organizacji. Studium teoretyczne i wyniki badań empirycznych*, Warszawa: Difin SA, 2012.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

we, procesowe, organizacyjne), przedmiot innowacyjności (technologiczne, organizacyjne, społeczne, ekologiczne), złożoność procesu (niesprzężone, sprzężone), oryginalności zmian (oryginalne, imitujące)[25].

Klasyfikacja innowacji pedagogicznych, zaproponowana przez M. Kotarbę-Kańczugowską, tworzy pewną skalę nowości, unowocześnienia. I tak „kreacja" to zupełnie coś nowego, „gruntownie przebudowanego", stanowiącego wyższy poziom radykalności. Natomiast modyfikacje i modernizacje charakteryzują się niższym stopniem radykalności i mają na celu: „ulepszenie i usprawnienie systemu szkolnego"[26]. Jednym z podziałów jest również podział innowacji ze względu na stopień kreatywności. W tym obszarze rozróżniamy innowacje:

- nowatorskie – przynoszące radykalną zmianę, im wyższy stopień nowości, tym bardziej powinny być poparte wiedzą teoretyczną,
- doskonalące – wzbogacające praktykę pedagogiczną o nowe elementy w odniesieniu do systemu bądź jego elementów.

Ze względu na autorstwo, innowacje dzielą się na:

- adoptowane – przeniesienie na grunt praktyki szkolnej bądź placówki oświatowej rozwiązań zastosowanych przez innych, które są adekwatne do naszych potrzeb,
- adaptowane – wykorzystanie doświadczeń innych osób (instytucji) i zastosowanie ich do praktyki szkolnej lub innej placówki oświatowej po uprzednim przetworzeniu stosownie do potrzeb i możliwości własnych.

Realizacja twórczych projektów, innowacji wymaga przestrzegania kilku wskazówek:

- jeśli pomysł wydaje się bardzo nowatorski, lepiej wdrażać go na małą skalę. O ile jest to możliwe, można zacząć od jednej grupy uczniów, pojedynczej klasy lub marginalnych zmian organizacyjnych;
- dokładnie trzeba analizować efekty spodziewane i niespodziewane, wystrzegając się pochopnej oceny. Często rezultaty innowacji pojawiają się dopiero po pewnym czasie. Zbytni pośpiech może spowodować za wczesne wycofanie się z nowego rozwiązania;
- ocena innowacji nie oznacza jedynie braku uzyskanych efektów. Trzeba spróbować porównać, co by było, gdyby tej innowacji szkoła czy placówka oświatowa nie wdrożyła;
- zawsze trzeba mieć przygotowany plan awaryjny. Jeśli nowy pomysł nie przynosi rezultatów, należy wycofać się w odpowiednie chwili i poszukać czegoś lepszego.

Różnorodność podziałów innowacji powodować może trudności w ich klasyfiko-

[25] Tamże.

[26] M. Kotarba-Kańczugowska, *Innowacje pedagogiczne w międzynarodowych raportach edukacyjnych*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, 2009, s. 28–29.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

waniu na użytek formalnych wymagań związanych z ich wdrożeniem. Warunki prowadzenia działalności innowacyjnej, obowiązki jakie w tym zakresie spoczywają na dyrektorze i nauczycielach, określają przepisy prawa, regulujące wdrażanie innowacji w przedszkolu. Rozporządzenie w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki wyjaśnia, czym jest innowacja pedagogiczna[27]: „nowatorskie rozwiązania programowe, organizacyjne lub metodyczne, mające na celu poprawę jakości pracy szkoły". Wyróżniamy innowacje: programowe, organizacyjne, metodyczne. Ten podział można rozszerzyć o grupy mieszane, np. programowo-metodyczne, organizacyjno-programowe czy też metodyczno-organizacyjne.

Za programowe uznaje się te innowacje, w których zmiany dotyczą programów zajęć edukacyjnych, a także wszelkich zmian celów, treści i wymaganych osiągnięć w dziedzinie kształcenia, wychowania, opieki i terapii. Innowacje organizacyjne dotyczą organizacji kształcenia, wychowania lub opieki. Związane są ze zmianami strukturalnymi, określającymi funkcje i role w systemie organizacyjno-instytucjonalnym. Innowacje metodyczne obejmują wszelkie zmiany metod pracy dydaktycznej, wychowawczej lub opiekuńczej, i dotyczą przede wszystkim techniki przekazu i egzekwowania wiedzy w edukacji przedszkolnej. To autor innowacji określa jej rodzaj, kierując się własną oceną znaczenia wprowadzanych zmian. Głównym celem innowacji pedagogicznych w przedszkolu jest doskonalenie warsztatu pracy nauczyciela, wyzwalanie inicjatywy, budzenie twórczego niepokoju oraz twórcze wiązanie teorii naukowej z praktyką pedagogiczną.

Przepisy prawa oświatowego niezbędne przy tworzeniu i wdrażaniu innowacji, to:

1. Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty – art. 22 ust. 2 pkt 6; art. 41 ust. 1 pkt 3 (Dz. U. z 2016 r. poz. 1943 z późn. zm.);
2. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki (Dz. U. z 2002 r. nr 56, poz. 506 z późn. zm.);
3. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 24 sierpnia 2011 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki (Dz. U. z 2011 r. nr 176, poz. 1051);
4. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2016 r., poz. 895);

[27] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki (Dz. U. z 2002 r. nr 56, poz. 506 z późn. zm.) – źródło: http://www.sejm.gov.pl. Data dostępu: 21.02.2017.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

5. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r., poz. 356);
6. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 lipca 2014 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. z 2014 r. poz. 909);
7. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 marca 2017 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. z 2017 r. poz. 481);
8. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli nie mających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1207);
9. Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia z dnia 6 sierpnia 2015 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. z 2015 r. poz. 1264).

Innowacje edukacyjne – dydaktyczne, wychowawcze, organizacyjne – charakteryzują się przede wszystkim:

- konkretnymi, wymiernymi i wyższymi efektami dydaktyczno-wychowawczymi w porównaniu z dotychczasowymi wynikami;
- nowością (obiektywną lub subiektywną) i oryginalnością rozwiązań programowych i innych;
- dość ściśle określoną strukturą działania, odpowiadającą w ogólnym zarysie strukturze rozwiązywania problemów;
- bardzo precyzyjnie określonymi celami i zadaniami edukacyjnymi, innymi niż cele sformułowane w obecnych programach nauczania i wychowania;
- oparciem się na oryginalnej i wartościowej dydaktycznie koncepcji teoretycznej, wyraźnie sprecyzowanej i uargumentowanej;
- eksperymentalną, fachową weryfikacją w praktyce (szkole);
- możliwością ewaluacji osiągnięć uczniów (oraz nauczyciela);

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- możliwością upowszechnienia wyników tej innowacji[28].

S. Palka[29] podkreśla, że twórczość, niekonwencjonalność, innowacyjność powinny cechować działania nauczyciela, jak i ucznia, zarówno na zajęciach lekcyjnych, pozalekcyjnych, na wycieczce i w toku pracy domowej. Nie każda nowość lub inność spełnia warunek innowacyjności. Innowacja jest aktywnością: „celową – ukierunkowaną na określone efekty, jakie można dzięki niej uzyskać; planową – porządkowaną przez przemyślany harmonogram działań i czynności; zorganizowaną – przewiduje potrzebne zasoby, ludzi i środki; kontrolowaną – możemy śledzić przebieg aktywności innowacyjnej, odnosząc ją do określonego sposobu ewaluacji"[30].

Innowacje pedagogiczne charakteryzują się często nowością względną. To, co dla jednej szkoły może mieć znaczenie innowacyjne, w innej może być już znane i niechciane. Innowacje mają różny zasięg i ciężar gatunkowy. Mogą obejmować różne obszary edukacji (i nie tylko). Podobnie jeśli chodzi o ich rangę – mogą mieć znaczenie dla środowiska lokalnego, albo nawet i krajowego.

M. Kotarba-Kańczugowska[31] – podkreślając, że innowacje mają na celu usprawnienie organizacji pracy – uznaje stanowisko zapisane w rozporządzeniu. Dzięki innowacyjnej działalności nauczycieli podnosi się skuteczność procesu kształcenia, a także maksymalizuje się wydajność pracy przy zminimalizowanym wysiłku. Następuje to w wyniku kontynuacji dotychczasowych rozwiązań (bądź też powrotu do wcześniejszych koncepcji) uzupełnionych nową, lepszą jakością. Dodatkowo autorka pisze o modernizacjach, rozumianych jako lepsze rozwiązania, wprowadzane w celu sprostania wymaganiom współczesnych czasów, które unowocześniają pracę nauczyciela. Najczęściej modernizacjami nazywane są wszelkie nowe technologie, pomoce dydaktyczne, które wprowadza się w procesie kształcenia.

Celem innowacji jest również nowatorstwo, które rozumie się jako autorskie opracowanie projektu modyfikacji w odpowiedzi na specyficzne potrzeby dydaktyczno-wychowawcze konkretnej placówki[32]. Zmiany te muszą być twórcze, oryginalne, a przede wszystkim nowe. Nadrzędnym celem działań innowacyjnych jest dostarczenie uczącym się wielu bodźców kształtujących logiczne myślenie, wyobraźnię, aktywność własną oraz twórczą. Najistotniejszym jednak celem, który powinien przyświecać wszelkim ideom związanym z wywoływaniem zmiany (bez względu na rodzaj innowacji) – zmiany, z założenia, na lepsze – powinno być dobro ucznia, inicjowanie konstruktywnych przemian w jego myśleniu, emocjach, zachowaniu. Trzeba bowiem pamiętać, że to uczeń jest beneficjentem wszelkich pomysłów, innowacyjnych ambicji nauczycieli i w nim pozostają ślady tej działalności.

[28] J.P. Sawiński, *Innowacje i pseudoinnowacje,* „Edukacja i Dialog" 1994, nr 9, s. 24.

[29] S. Palka, *Aktualne tendencje w teorii i praktyce kształcenia szkolnego,* „Hejnał Oświatowy" 2001, nr 2, s.4.

[30] K. Najder-Stefaniak, *Wstęp do innowatyki,* Warszawa: Wydawnictwo SSGW, 2010, s. 12.

[31] M. Kotarba-Kańczugowska, *Innowacje pedagogiczne w międzynarodowych raportach edukacyjnych*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, 2009, s. 28–29.

[32] Tamże.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Ważna jest również motywacja do tworzenia innowacji, czyli określenie powodów jej opracowania i wdrożenia. Wprowadzenie innowacji musi być poprzedzone diagnozą sytuacji i wynikać ze zdiagnozowanych potrzeb, związanych np. z promowaniem placówki w danym obszarze, niezadowalającymi efektami pracy dydaktycznej lub wychowawczej, wypróbowaniem pomysłu, który wydawał się dobry, z potrzeby zmiany metod pracy itd.[33] Aby wprowadzić innowację, należy podjąć następujące działania:

- przeprowadzić diagnozę potrzeb i możliwości realizacji innowacji,
- opracować innowację, opisać cele, zasady jej wdrażania i funkcjonowania, a także jej ewaluację,
- zaprezentować założenia innowacji radzie pedagogicznej, radzie przedszkola, organowi prowadzącemu (w przypadku gdy wymagane jest przyznanie placówce dodatkowych środków budżetowych).

Po spełnieniu tych warunków rada pedagogiczna podejmuje uchwałę w sprawie wprowadzenia innowacji wraz z opisem jej zasad. Następnie dyrektor szkoły/przedszkola musi uzyskać:

- pisemną zgodę nauczycieli, którzy będą uczestniczyć w innowacji;
- opinię rady przedszkola (jeżeli nie została ona powołana, jej kompetencje przejmuje rada pedagogiczna zgodnie z art. 52 ust. 2 ustawy o systemie oświaty); przed wydaniem takiej opinii rada pedagogiczna powinna zasięgnąć opinii rady rodziców, co wynika z art. 54 ust. 1 ustawy o systemie oświaty; w takich okolicznościach rada pedagogiczna wydaje najpierw opinię w sprawie wprowadzenia innowacji, a następnie podejmuje uchwałę w sprawie wprowadzenia innowacji;
- pisemną zgodę autora lub zespołu autorskiego innowacji na jej prowadzenie (w przypadku, gdy założenia innowacji nie były wcześniej publikowane);
- pisemną zgodę organu prowadzącego, jeśli innowacja wymaga dodatkowych nakładów budżetowych; kopię pisemnej zgody organu prowadzącego należy załączyć do dokumentacji przekazywanej przez dyrektora przedszkola kuratorowi oświaty.

Dopiero wtedy następuje wdrożenie innowacji, monitoring i ewaluacja. Należy podkreślić wagę monitorowania innowacji na bieżąco i jej ewaluacji ze względu na możliwość dokonywania korekt, uzupełniania braków czy też potwierdzenia słuszności zmian. Podstawowym zadaniem monitorowania i ewaluacji jest stwierdzenie:

- czy realizacja programu innowacyjnego przebiega zgodnie z jego założeniami;
- czy uzyskiwane są przewidywane efekty;

[33] por. E. Jagiełło, *Innowacje pedagogiczne, Innowacje dydaktyczne na zajęciach z matematyki*, [w:] *Edukacja elementarna w teorii i praktyce*, https://www.ignatianum.edu.pl/files/ipulak/Nr_22_EE_4_2011_cz3.pdf. Dostęp: 12.01.2014.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- czy nie należy dokonać weryfikacji i zmian w programie innowacyjnym;
- czy nie należy zaprzestać realizacji innowacji, ponieważ powoduje ona szkody edukacyjne.

W celu prowadzenia skutecznej ewaluacji należy:

- ustalić, jakie informacje o realizacji programu innowacyjnego będą zbierane (np. osiągnięcia w konkursach, turniejach, olimpiadach, pozytywne zmiany wychowawcze);
- określić źródła informacji na temat programu innowacyjnego i jego skutków (np. opinie rodziców, personelu pedagogicznego czy administracyjno-obsługowego, opinie środowiska lokalnego);
- określić, jakie narzędzia i procedury zostaną wykorzystane do zbierania informacji (np. ankiety, testy, sprawdziany, arkusze diagnostyczne, dokumentacja przebiegu nauczania i wychowania, wywiad);
- określić, kto, kiedy i w jakiej formie opracuje wyniki ewaluacji oraz jak zostaną one wykorzystane, komu zostaną udostępnione;
- określić przewidywane efekty wdrożenia innowacji, czyli:
  - czy i jak udało się osiągnąć zamierzone cele?
  - w jaki sposób udało się je osiągnąć?
  - jakie pozytywne zmiany w zakresie efektów kształcenia, wychowania lub opieki nastąpią?
  - jakie korzystne zmiany organizacyjne nastąpią w przedszkolu?
  - jakie będą pozytywne efekty zmian metodycznych?
  - inne korzyści z wprowadzenia innowacji.

Niezbędne jest też ustalenie kryteriów sukcesu w odniesieniu do oczekiwanych efektów innowacji.

Wymienione działania powinny być dokumentowane w księdze protokołów zebrań rady pedagogicznej (tj. opis innowacji, dyskusja nad nią, oświadczenie nauczycieli wyrażających zgodę na wdrożenie innowacji, opinia rady pedagogicznej i rady przedszkola, zgoda autora lub zespołu autorskiego, uchwała rady pedagogicznej, ewaluacja cząstkowa, sprawozdania). Jeżeli celowe jest kontynuowanie innowacji, to po jej zakończeniu przedszkole powinno przesłać do właściwego kuratorium oświaty uchwałę rady pedagogicznej w sprawie kontynuowania innowacji pedagogicznej wraz z informacją na temat wprowadzenia w niej ewentualnych zmian.

Istnieją określone warunki prowadzenia działalności innowacyjnej:

1. innowacja nie może prowadzić do zmiany typu placówki (§ 1 ust. 3 rozporządzenia w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej);

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

2. innowacja nie może naruszać uprawnień ucznia do bezpłatnej nauki, wychowania i opieki (§ 3 rozporządzenia w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej);
3. innowacja nie może powodować konieczności zatrudnienia nauczycieli bez kwalifikacji (zgodnie z rozporządzeniem w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli);
4. innowacja może obejmować wszystkie lub wybrane zajęcia edukacyjne, całe przedszkole, oddział lub grupę (§ 2 ust. 1 rozporządzenia w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej);
5. rozpoczęcie innowacji jest możliwe po zapewnieniu przez przedszkole odpowiednich warunków kadrowych i organizacyjnych, niezbędnych do realizacji planowanych działań (§ 2 ust. 2 rozporządzenia w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej);
6. innowacje wymagające przyznania placówce dodatkowych środków budżetowych mogą być podjęte dopiero po wyrażeniu przez organ prowadzący pisemnej zgody na finansowanie planowanych działań (§ 2 ust. 3 rozporządzenia w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej);
7. innowacja nie może powodować naruszenia zasady powszechności dostępu (§ 2 ust. 4 rozporządzenia w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej);
8. udział nauczycieli w innowacji jest dobrowolny (§ 2 ust. 5 rozporządzenia w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej);
9. innowacja, której wprowadzenie uchwala rada pedagogiczna, powinna spełniać warunki dotyczące:

- określenia jej rodzaju,
- ustalenia zakresu,
- przedstawienia motywacji wprowadzenia i oczekiwań z nią związanych,
- przedstawienia założeń (treści innowacji),
- ewaluacji.

W myśl § 4 ust. 3 rozporządzenia w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej dyrektor przekazuje kuratorowi oświaty i organowi prowadzącemu następującą dokumentację:

- uchwałę rady pedagogicznej w sprawie wprowadzenia innowacji;
- opis zasad innowacji (może być on ujęty w postaci np. karty wdrożenia innowacji);
- opinię rady przedszkola lub rady pedagogicznej, jeżeli rada przedszkola nie została powołana;

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- pisemną zgodę autora lub zespołu autorskiego innowacji na jej prowadzenie, w przypadku gdy założenia innowacji nie były wcześniej opublikowane.

Jeżeli lepiej przyjrzymy się najważniejszym elementom zmiany, okazuje się – jak twierdzi D. Elsner – że kluczowym elementem tego procesu jest komunikowanie się, które przenika każdy etap zmiany i odnosi się do wszystkich osób biorących w niej udział, bez względu na ich rolę. Ważne jest więc dwukierunkowe porozumiewanie się między dyrektorem a nauczycielami. Pozwoli to na poznanie opinii innych osób o wyzwaniach stojących przed radą pedagogiczną, na dochodzenie do porozumienia w ważnych sprawach związanych z wdrażaniem innowacji, a także na szybkie reagowanie w przypadku wystąpienia problemu lub podjęcia błędnych decyzji.

Innym ważnym elementem zmiany jest doskonalenie kwalifikacji zawodowych. Chodzi tu przede wszystkim o doskonalenie w zakresie metod aktywizujących, warsztatowych, które „pobudzają dyskusję, prowokują do stawiania pytań, inspirują do prezentowania różnych relacji i podejść"[34].

Z rozporządzenia, co już było wskazywane, wynika, iż „innowacją pedagogiczną (…) są nowatorskie rozwiązania programowe, organizacyjne lub metodyczne, mające na celu poprawę jakości pracy szkoły"[35]. Anna Klim-Klimaszewska dodała, iż innowacje można rozpatrywać w pięciu aspektach: przedszkola, nauczyciela, dzieci, rodziców i administracji przedszkolnej[36]. Pierwszy aspekt – przedszkolny – poprawia skuteczność działalności placówki, a także podnosi efekty wychowawczo-dydaktyczne. Drugi aspekt ma na celu rozbudzenie u nauczycieli potrzeby niekonwencjonalnej pracy, ustawicznego doskonalenia zawodowego. Trzeci aspekt odnosi się do korzyści, jakie odniosą dzieci w procesie dokonanych zmian. Czwarty aspekt ukierunkowany jest na podkreślenie roli rodziców, rozszerzenie ich kompetencji, uczynienie ich ważnymi w budowaniu społeczności przedszkolnej. Wreszcie piąty aspekt ma na celu zmianę układu zadań administracyjno-organizacyjnych tak, aby nauczyciele mieli należyte warunki do rozwoju i udoskonalania swego warsztatu pracy, dzięki czemu wypełniane funkcje i realizowane zadania będą na coraz wyższym poziomie[37].

Potwierdzeniem tych zależności jest analiza innowacji pedagogicznej programowo -metodyczno-organizacyjnej, opracowanej przez mgr Beatę Brzozowską i mgr Annę Kłósek, pod tytułem „Bawimy się i rozwijamy czyli niecodzienne piątki", realizowanej w Przedszkolu nr 15 „Ekolaczki" w Zawierciu. Opis innowacji składa się ze wstępu, zasad, programu, ewaluacji oraz bibliografii.

---

[34] D. Elsner, *Kluczowe elementy zmiany*, „Dyrektor Szkoły. Miesięcznik Kierowniczej Kadry Oświatowej", nr 2/2009, s. 20.

[35] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 24 sierpnia 2011 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki (Dz. U. z 2011 r. nr 176, poz. 1051) – źródło: http://www.sejm.gov.pl. Data dostępu: 21.02.2017.

[36] A. Klim-Klimaszewska, *Pedagogika przedszkolna. Nowa podstawa programowa,* Warszawa: Instytut Wydawniczy ERICA, 2010, s. 175.

[37] Tamże, s. 175–176.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

3.1. „BAWIMY SIĘ I ROZWIJAMY CZYLI NIECODZIENNE PIĄTKI"

We wstępie autorki dokonują charakterystyki wieku przedszkolnego, jako okresu, ważnego dla kształtowania się osobowości, nabywania różnorodnych doświadczeń i umiejętności. Podkreślają, że wychowanie w przedszkolu powinno stanowić podstawę dla prawidłowego, indywidualnego rozwoju dziecka i przygotowania go do przyszłej roli członka społeczności dorosłych. Chęć poznawania przez dzieci świata jest tak ogromna, że nie można mówić o prawidłowym, optymalnym rozwoju dziecka bez zaspokajania jego ciekawości. Praca z dzieckiem w wieku przedszkolnym ma za zadanie sprzyjać wszechstronnemu rozwojowi jego osobowości, aktywności i samodzielności. Ma też umożliwić mu odkrywanie i gromadzenie wiedzy o otaczającym je świecie, oraz umiejętności korzystania z niej w zmieniającej się rzeczywistości. W poznawaniu tego świata bardzo ważną rolę odgrywa uczenie się przez działanie, które ma miejsce przede wszystkim w zabawie. Od najmłodszych lat dzieci wymagają wsparcia edukacyjnego niezbędnego do ich wszechstronnego rozwoju. Osiąganie przez dzieci nowych kompetencji warunkuje ich funkcjonowanie w przyszłości. W tej sytuacji nauczyciel powinien wykorzystać każdą nadarzającą się okazję do wspomagania rozwoju dziecka.

Autorki podkreślają, że zabawą jest każda aktywność, której dziecko oddaje się dla samej przyjemności, jaką ta czynność z sobą niesie. Zabawa zajmuje znaczną część życia dziecka i odgrywa ogromną rolę w następujących płaszczyznach rozwoju dziecka: fizycznej, społecznej i poznawczej. Zabawa jest swoistą działalnością dziecka, która rozwija jego aktywność twórczą i przyczynia się do wielostronnego rozwoju. Zabawa pomaga w rozwijaniu zdolności poznawczych, językowych. W zależności od wieku dziecka zabawa przebiega w inny sposób: od samotnej zabawy poprzez zabawę obok siebie, aż do zabawy opierającej się na interakcjach z innymi, czyli zabawy społecznej.

Dobra zabawa, zdaniem autorek, jest potrzebna dziecku jak jedzenie, ubranie, sen. Podstawowym warunkiem dobrej zabawy dziecka – takiej, która oprócz sprawiania radości jednocześnie uczy i rozwija – są: odpowiednie miejsce, czas, dobrze dobrane rekwizyty/zabawki, naturalne zainteresowanie i zaangażowanie. W zabawie dziecko wyraża siebie i rozładowuje napięcia emocjonalne. Stąd zabawa, szczególnie spontaniczna, ma walory terapeutyczne. Prowadzi ona do względnej równowagi w ze światem zewnętrznym i tym samym powoduje zaspokajanie potrzeb i oczekiwań dziecka. Zabawa jest ciągłym przeżyciem twórczym, wysiłkiem intelektualnym dającym radość i zapomnienie.

W zabawie dziecko wyraża swe uczucia i pragnienia, daje upust swojej wyobraźni i fantazji, rozwija zdolności twórcze. Zabawa stanowi pewną formę więzi ze społeczeństwem. Podczas niej dziecko rozwija wszechstronnie swe możliwości, zdobywa nowe informacje, zyskuje dobre samopoczucie, przygotowuje się do pracy i wypoczynku.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Oddzielenie poszczególnych momentów wychowawczych, stwierdzają autorki, jest oczywiście niemożliwe, gdyż niemal wszystkie przeplatają się w każdej zabawie. Ma ona duże znaczenie dla rozwoju psychicznego i uspołecznienia dzieci. W trakcie zabawy kształtują się uczucia społeczne, dzieci przyswajają sobie normy, które następnie realizują we własnym postępowaniu.

Szczególne miejsce zabawy w kształtowaniu, regulowaniu i kontrolowaniu emocjonalności dziecka potwierdzają również badacze tematu. Podkreślają oni, że ta forma aktywności służy nabywaniu i wzbogacaniu wiedzy o emocjach. Emocje decydują o tym, czy dziecko jest zadowolone z przebiegu zabawy. Zdaniem D. Waloszek wyznaczają one „jakość relacji między bawiącymi się dziećmi. Ponieważ zabawa jest prawdziwa, emocje w niej ujawniane »odkrywają« umiejętności ich opanowywania"[38]. B. Sutton-Smith wyjaśnia znaczenie zabawy w rozwoju dziecka słowami: „Zabawa pomaga dziecku poznać świat czterema podstawowymi metodami – poprzez naśladowanie, eksplorowanie, próbowanie i konstruowanie"[39].

Celem wprowadzanej w Przedszkolu nr 15 „Ekolaczki" w Zawierciu innowacji jest zaproponowanie dzieciom zabaw w konwencji przedszkolnych uroczystości czy świąt a przez to uatrakcyjnienie pobytu dzieci w przedszkolu. Autorki zwracają uwagę, iż wynika to z faktu, że dzieci bardzo lubią wszelkiego rodzaju „uroczystości", czyli dni odbiegające od pozostałych. Mogą to być dni „odświętne", uroczyste, ale też niezwykłe, interesujące, zabawne, ciekawe, słowem inne niż zwykły dzień. Stąd też narodził się pomysł stworzenia takich „ciekawych", tematycznych dni w ciągu całego roku przedszkolnego. Autorki zakładają, że tematyka tych dni będzie różnorodna, co wpłynie niewątpliwie na uatrakcyjnienie zabaw i zajęć, czego efektem stanie się większa aktywizacja dzieci do podjęcia działania umożliwiającego ich rozwój. Wprowadzona innowacja ma na celu rozszerzenie programu wychowania przedszkolnego pt. „Od przedszkolaka do pierwszaka" autorstwa I. Brody w szczególności części bloku: 7 „Jestem jak prawdziwy aktor w teatrze", bloku 8 „Lubię śpiewać, lubię tańczyć" i bloku 9 „Wypowiadam się poprzez różne działania plastyczne". Stąd pomysł autorek na połączenie w toku procesu wychowawczo-opiekuńczo-dydaktycznego form teatralnych, muzyki, tańca, śpiewu, radosnej zabawy, różnorodnych działań o charakterze plastycznym. Ich zamysłem jest dążenie do wszechstronnego rozwoju dziecka, ze szczególnym uwzględnieniem aktywności twórczej, poprzez podjęcie działania w różnorodnych sferach (słownej, muzycznej, ruchowej i plastycznej).

Realizując powyższy cel autorki wykorzystały różne metody pracy z dzieckiem w wieku przedszkolnym a przede wszystkim metody aktywizujące. Autorki ustaliły, niezbędne warunki do osiągnięcia założonych celów innowacji. Są to:

[38] D. Waloszek, *Pedagogika przedszkolna – metamorfoza statusu i przedmiotu badań*, Kraków 2006, s. 265.
[39] E.B. Hurlock, *Rozwój dziecka.* T. 1, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1985, s. 367.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

a) rola nauczyciela
- przygotowanie bazy materiałowo-metodycznej oraz oprawy plastycznej,
- stwarzanie warunków do wszechstronnego rozwoju dziecka poprzez polisensoryczne poznawanie świata,
- umożliwienie dzieciom warunków do podjęcia działania na rzecz własnego rozwoju;

b) metody pracy: preferowanymi będą metody aktywizujące w tym drama i happening;

c) organizacja sali: innowacja będzie realizowana w dużych i wszechstronnych salach przedszkolnych oraz w terenie;

d) organizacja dnia: zabawy odbywać się będą co drugi piątek podczas całego dnia pobytu dziecka w przedszkolu;

e) środki dydaktyczne: różnorodne rekwizyty, produkty spożywcze, utwory muzyczne, utwory literatury dziecięcej, przybory do zabaw ruchowych, instrumenty muzyczne;

f) współpraca z rodzicami: dostarczanie niektórych rekwizytów i innych potrzebnych materiałów, przygotowanie strojów i wystroju pomieszczeń przedszkola, uczestnictwo członków rodziny w niektórych uroczystościach (happeningach).

W uzasadnieniu wdrożenia innowacji autorki zwracają uwagę, że wiek przedszkolny to okres wzmożonej aktywności poznawczej, wyrażającej się silną potrzebą intelektualnych wrażeń, dużym napięciem emocjonalnym, potrzebą działania jako narzędziem służącym poznawaniu świata. Zadaniem nauczyciela przedszkola powinno być stwarzanie sytuacji, w których dziecko znalazłoby źródło zaspokojenia swoich potrzeb, rozbudzania zainteresowań, motywacji, aktywności, wyzwalających napięcie psychoruchowe dziecka i działanie w kierunku jego redukcji; sytuacji stwarzających możliwość działania na rzecz własnego rozwoju poprzez wykorzystanie zabawy jako naturalnej potrzeby aktywności dziecka w wieku przedszkolnym. Inspirowane tematyką dnia umożliwią wyzwolenie aktywności i ekspresji twórczej, pomysłowości, integracji w grupach, umiejętności nawiązywania kontaktów interpersonalnych z rówieśnikami i osobami dorosłymi, oraz pozwolą poszerzyć, usystematyzować i utrwalić ich wiedzę i umiejętności. Różnorodność tematyki takich wyjątkowych dni pozwoli na optymalne wykorzystanie drzemiącego w dzieciach potencjału, umożliwi ich rozwój słuchowo-wzrokowo-ruchowy, wpłynie na kreatywność i wrażliwość.

Wprowadzając innowację autorki zaproponowały następujące dni tematyczne:
- dzień wesołej kanapki,
- dzień ziemniaka,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- dzień warzyw,
- owocowy dzień,
- święto wesołego kasztanka,
- burza kolorowych liści,
- święto pluszowego misia,
- bajkowy dzień,
- święto wiosny,
- święto wiatru,
- dzień wody,
- dzień kochającego serduszka,
- święto kota,
- święto koloru zielonego,
- dzień kolorowych pasków,
- święto koloru pomarańczowego,
- dzień kolorowych parasoli,
- dzień słoneczka,
- mój przyjaciel pies,
- święto niezapominajki,
- dzień smoka.

Bardzo szczegółowo opisano przewidywane osiągnięcia dzieci, przypisując celom ogólnym określone cele operacyjne:

Cele ogólne	Cele operacyjne
Systematyzowanie i poszerzanie wiadomości na temat otaczającego świata i samego siebie. Wykorzystywanie w zabawie potencjału dzieci. Umożliwianie dzieciom zdobywania nowych umiejętności.	• utrwala zdobytą wiedzę na temat otaczającego świata • poszerza swoje dotychczasowe wiadomości • zna swoje możliwości i odkrywa nowe • wykorzystuje w zabawie własne możliwości • wykorzystuje swoje umiejętności w działaniu • nabywa nowe umiejętności • stosuje wiedzę w praktycznym działaniu • bierze udział w happeningach
Budzenie zainteresowania sztuką teatralną, rozwijanie aktywności twórczej.	• bawi się w teatr • inicjuje zabawy teatralne i pantomimiczne z wykorzystaniem rekwizytów • bierze udział w zabawach teatralnych, inscenizacjach, uroczystościach, odgrywając różne role • ilustruje ruchem, mimiką, gestem czynności i sytuacje • przedstawia wierszyki, wykorzystując rekwizyty, stroje

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

	• wyjaśnia pojęcia związane z teatrem • tworzy dialogi i scenki • uczestniczy w zabawach z elementem dramy
Rozbudzanie zainteresowania literaturą dziecięcą, rozwijanie aktywności twórczej.	• tworzy opowiadanie, bajeczki wg własnej pomysłowości • wymyśla zakończenie bajeczki wg własnej koncepcji • uczestniczy w zabawach z literaturą dziecięcą
Uświadamianie dzieciom sensu zdarzeń przyczynowo-skutkowych i umożliwienie przewidywania następstw.	• próbuje dokończyć historyjkę, wymyślając najlepsze zakończenie • układa opowiadanie, przewidując dalszy ciąg zdarzeń
Motywowanie do dbałości o sprawność fizyczną, rozwijanie aktywności twórczej.	• aktywnie uczestniczy w ćwiczeniach i zabawach • inicjuje ruchy kreatywne w sytuacjach zabawowych, wykorzystując różnorodne pomoce • motywuje inne dzieci do uczestnictwa w zabawach ruchowych, grach, ćwiczeniach gimnastycznych prowadzonych w ogrodzie przedszkolnym, sali dziennego pobytu
Rozwijanie zainteresowań muzycznych, tanecznych oraz aktywności twórczej.	• improwizuje na instrumentach perkusyjnych • wydobywa dźwięki z różnych przedmiotów • ilustruje wiersze i opowiadania dźwiękami wydobytymi z różnych przedmiotów • improwizuje własną i usłyszaną muzykę ruchem • opowiada ułożoną do muzyki krótką historyjkę • uczestniczy w pląsach i tańcach zbiorowych współczesnych • porusza się dowolnie do słuchanej muzyki • przedstawia muzykę ruchem z różnorodnymi przyborami • wymyśla tańce (kroki taneczne) samodzielnie, w parach, w małych zespołach • prezentuje wymyślone tańce na forum grupy • okazuje radość z zabaw przy muzyce • komponuje piosenkę w zależności od tematyki • wyraża swoje emocje, przeżycia, doświadczenia w formie improwizacji tanecznej i muzycznej
Motywowanie do wypowiadania się w formie działalności plastycznej. Rozwijanie aktywności twórczej.	• projektuje na dużych i mniejszych formatach papieru w zależności od tematyki • tworzy dzieła plastyczne na podstawie bezpośredniej obserwacji • wyraża w pracach plastycznych dostrzeżone piękno otaczającego świata • wykonuje prace plastyczne, posługując się różnymi technikami • eksperymentuje, lepiąc z różnorodnych mas • wykonuje kompozycję według własnego projektu z wykorzystaniem różnorodnego materiału i technik plastycznych • nadaje nazwy i tytuły swoim dziełom • wykorzystuje do zdobienia materiały przyrodnicze • projektuje stroje lub ich elementy z dostępnych materiałów • tworzy kukiełki i stroje ze zgromadzonych materiałów

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

	• tworzy papierniczą scenografię we współpracy z innymi • wykonuje stroje z różnorodnego materiału • wyraża swoje spostrzeżenie, emocje, przeżycia w formie działalności plastycznej
Inspirowanie do działań konstrukcyjnych, rozwijanie aktywności twórczej.	• łączy różne materiały, tworząc kompozycje przestrzenne • tworzy budowle i konstrukcje z różnorodnych materiałów • opowiada o swoich dziełach konstrukcyjnych
Kształtowanie postawy szacunku i ochrony przyrody.	• wykonuje prace plastyczne, inspirowane obserwacjami i doświadczeniami zdobytymi podczas zajęć w terenie, w bezpośrednim kontakcie z przyrodą • eksperymentuje z nauczycielem, poznając właściwości i znaczenie wody, powietrza • tworzy dzieła artystyczne, ukazujące piękno otaczającego świata, pod wpływem doznań, wrażeń, doświadczeń, nabytych podczas bezpośredniego, wielozmysłowego kontaktu ze światem przyrody • używa materiałów odpadowych do wykonania prac plastycznych

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 „Ekolaczki" w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Pragnąc dokonać oceny efektywności innowacji, autorki założyły przeprowadzenie jej ewaluacji, która obejmie: obserwację dzieci, ankiety dla rodziców oraz ankiety dla nauczycieli (ponieważ w innowacji wezmą udział wszystkie dzieci uczęszczające do przedszkola, a tym samym wszyscy nauczyciele, nie tylko autorki innowacji). Analiza uzyskanych wyników badań stanie się podstawą praktycznej oceny innowacji, ale także pozwoli na wprowadzenie w niej ewentualnych zmian.

Ostatnia część opisywanej innowacji, to bibliografia, w której oprócz klasyki literatury z tego zakresu pojawiają się stosunkowo nowe pozycje: H. Baum *Chodźcie, pobawimy się: gry i zabawy na powietrzu i w pomieszczeniu*, I. Gelleta-Mac *Zabawy i ćwiczenia wspierające rozwój dziecka*, A. Grabowska *W co się bawić – podstawowe elementy zabaw tematycznych* oraz M. Królica *Drama i happening w edukacji przedszkolnej*[40].

3.2. „SAMODZIELNE EKOLACZKI"

Drugą wdrażaną w Przedszkolu nr 15 „Ekolaczki w Zawierciu innowacją pedagogiczną jest również innowacja metodyczno-programowo-organizacyjna pod tytułem „Samodzielne Ekolaczki", a jej autorkami są mgr Monika Bryła, mgr Beata Brzozowska i mgr Anna Kłósek.

We wstępie do innowacji autorki skupiają się na samodzielności, jako potrzebie rozwojowej każdego dziecka. Przypominają, że samodzielność jest cechą, która rozwija się etapami i przechodzi od niższych do wyższych form. Pierwsze jej oznaki pojawiają się u dziecka około pierwszego roku życia, kiedy próbuje ono pokonać trudności przy chodzeniu, spożywaniu posiłków, myciu itp. Wraz z wiekiem rozszerza się zakres działań

[40] Bez wskazań bibliograficznych.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

samodzielnych, w których dziecko nie tylko nie żąda pomocy, ale i wyraża protest oraz bunt w przypadku, gdy chce się udzielić mu jej wbrew jego woli. Zdaniem autorek dążenie do samodzielności jest jednak trudne dla malucha, gdyż z jednej strony bardzo chce – co wyraża w formie werbalnej: „Ja sam/sama" – a z drugiej ma wiele obaw, bo każda czynność wymaga dużego wysiłku i długiego treningu. I tu pojawia się niezwykle ważna rola otoczenia, które samodzielność dziecka może rozwijać lub ograniczać, a nawet tłumić.

Autorki podkreślają, że dziecko żyje w relacji z innymi ludźmi, dorośli są mu potrzebni do rozwoju i od nich zależy, czy będzie miało okazję doświadczyć różnych sytuacji, a tym samym nauczyć się, jak w nich postępować. Zadają pytania: Dlaczego nie pozwalamy dzieciom na samodzielność? „Zostaw, bo wylejesz", „nie dotykaj, bo stłuczesz", „daj, ja to zrobię lepiej/szybciej/dokładniej" – stale słyszy przedszkolak.

Powodów, dla których rodzice hamują u dziecka naturalną potrzebę rozwoju i bycia samowystarczalnym, jest wiele, np.:

- strach, że zrobi sobie krzywdę (lub coś zepsuje),
- pewność, że zrobimy coś szybciej i lepiej (szczególnie, gdy nam się śpieszy, a tak jest prawie zawsze),
- przekonanie, że jest jeszcze małe i nie musi nic robić („jeszcze się w życiu napracuje"),
- obawa, że jak mu się nie uda, to będzie mu smutno z tego powodu, będzie płakało (a jako rodzice „mamy za zadanie oszczędzić dzieciom przeżywania porażek").

Czy ciągle pomagając dzieciom lub wyręczając je w różnych sprawach, spowodujemy, że staną się samodzielne? Niestety, nie!

Autorki zwracają uwagę, że kierując do dzieci wyżej przytoczone albo podobne komunikaty, nie pozwalamy im się uczyć, a usłyszane przez nie słowa blokują ich działanie i zaniżają wiarę w siebie. Jak zatem wspierać dziecko w drodze ku samodzielności?

Według autorek nadmiernie troskliwi dorośli pragną uchronić swoje dzieci przed wszelkimi trudnymi sytuacjami i negatywnymi emocjami. Stąd bierze się skłonność do wyręczania przedszkolaków. Najpierw dotyczy to czynności samoobsługowych (dopinanie samodzielnie zapiętych kurtek, poprawianie czapek, zakładanie butów itp.), później rzecz podobnie ma się w przypadku prób samodzielnego rozwiązywania własnych problemów. Rodzice często biorą sprawy dzieci w swoje ręce i np. dzwonią do rodziców koleżanek, żeby wyjaśnić rówieśnicze konflikty. Takie zachowanie nie sprzyja rozwojowi dzieci, nie pozwala im dorosnąć.

Uczenie małych dzieci czynności samoobsługowych, zdaniem autorek innowacji, opłaca się stokrotnie i ma głęboki sens, gdyż w dużej mierze wpływa na sukcesy w ich dalszej edukacji. Jeżeli dziecko samo umyje i wytrze ręce, założy kapcie czy zadba o porządek wokół siebie, doznaje przyjemności – ma poczucie, że wykonało coś pożytecznego, jest chwalone i odczuwa komfort emocjonalny. Te wspaniałe doznania są

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

w dalszej kolejności przenoszone na sytuacje zadaniowe, także w dziedzinie aktywności intelektualnej. Przekonanie o możliwościach efektywnego działania pozwala dziecku odważnie wybierać zadania i wkładać wiele trudu w ich realizację, a także konsekwentnie dążyć do postawionego sobie celu.

Autorki zwracają uwagę, że kolejnym etapem na drodze ku samodzielności jest przedszkole. Systematycznie, każdego dnia, nauczycielki powinny stwarzać sytuacje sprzyjające usamodzielnianiu się dzieci w zakresie samoobsługi, jak i w obszarze samodzielnego myślenia i komunikowania się z otoczeniem, rozwiązywania problemów czy budowania właściwej samooceny. Poziom i zakres samodzielności osiągnięty w przedszkolu w dużym stopniu warunkuje funkcjonowanie dziecka w roli ucznia. Kiedy wchodzi ono w nową rolę społeczną, musi zmierzyć się z zadaniami, jakie stawia przed nim szkoła, a zadania te wcale nie są łatwe. Dzieci o dużej samodzielności, wkraczając w progi szkoły, zyskują opinię uczniów niezależnych i zaradnych. Postrzegane są jako dobrzy organizatorzy aktywności grupy rówieśniczej, potrafią nawiązywać relacje z nauczycielem. Są też koleżeńskie i nastawione na pomoc innym. Przejawiają większą aktywność na lekcji, cechuje je dociekliwość, czego przejawem są zadawane pytania. Odważnie wyrażają też swoje zadanie. Autorki określiły samodzielność dziecka w trzech aspektach:

a) samodzielność praktyczna: ujawnia się w wykonywaniu codziennych czynności na rzecz samego siebie lub potrzeb rodziny. Pozwala na radzenie sobie z czynnościami samoobsługowymi oraz na wykonywanie obowiązków związanych z pracami porządkowymi i gospodarczymi;

b) samodzielność umysłowa: polega na umiejętności podejmowania decyzji rozwiązywania problemów podczas zabawy oraz nauki;

c) samodzielność społeczna: przejawia się w umiejętności współdziałania z rówieśnikami i opiekunami, porozumiewania się z nimi oraz brania odpowiedzialności za podejmowane decyzje społeczne

Zdaniem autorek innowacji ważnym elementem w codziennej pracy nad samodzielnością jest wykorzystywanie zasobów pedagogiki M. Montessori. Wśród założeń pracy pedagogicznej powinno znaleźć się założenie – zgodnie z refleksją M. Montessori, że każda niepotrzebna pomoc jest przeszkodą w rozwoju – wychowania dziecka do samodzielności. Przypominają przy tym, iż jednym z głównych zadań placówek tworzonych przez M. Montessori było przygotowanie dziecka do życia: dzieci miały nauczyć się samodzielnie ubierać, myć, nakrywać do stołu, spożywać posiłek, myć naczynia, sprzątać swój pokój.

Autorki zwracają uwagę na bardzo istotny element: pomoc dzieciom w dążeniu do samodzielności zakłada porozumienie i dialog z ich rodzicami, opiekunami. Współpraca z rodziną ma na celu uzgodnienie wspólnego kierunku pracy z dzieckiem, wspierania go we wszystkich obszarach rozwojowych. Zebrany materiał badawczy pomaga

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

nauczycielom w refleksji nad świadomością i odpowiedzialnością dorosłych, rodziców w kreowaniu otoczenia „domowego", wspierającego samodzielne działania i stanowi płaszczyznę do dyskusji. Namysł nad możliwością „wykorzystania" przez dorosłych codziennych sytuacji w przedszkolu i w domu w usamodzielnianiu dziecka jest podstawą osiągania przez nie tej kompetencji. Wspólne dążenie rodziców, nauczycieli oraz całego personelu przedszkola zdecydowanie ułatwia i przyśpiesza proces kształtowania się niezależności dziecka od dorosłych. Dziecko, które w przedszkolu czy w domu może swobodnie rozwijać swą samodzielność, w przyszłości będzie zaradne, pewne siebie, odpowiedzialne i odważne w podejmowaniu decyzji. I przeciwnie – obawa, ograniczanie i wyręczanie w wielu czynnościach może powodować przeżywanie przez dzieci uczuć negatywnych, takich jak: gniew, zniechęcenie, bezradność, lęk.

Wychowanie do samodzielności jest procesem, jest drogą rozwoju indywidualnego, której przejście prowadzi – najpierw w wymiarze dziecięcym, potem dorosłym – do zwiększenia kontroli nad własnym życiem. Pierwsze przeżycia dziecka w tym zakresie – w domu, w przedszkolu, w szkole – stają się doświadczeniami bazowymi, punktem odniesienia dla dalszej edukacji. Ogromna rola spoczywa więc na wychowawcach i rodzicach. Dzięki ich świadomości i odpowiedzialnej postawie dziecko jest w stanie samodzielnie radzić sobie z wymaganiami stawianymi przez życie, najpierw w kontekście obowiązków szkolnych, a następnie rodzinnych i społecznych.

Cele ogólne innowacji to wspieranie dzieci na drodze do samodzielności oraz rozszerzenie programu wychowania przedszkolnego pt. „Ekolaczek w świecie wartości" w obszarach:

1. Szanuję siebie innych. Potrafię współpracować;

2. Oto ja – jestem samodzielny i odpowiedzialny za siebie oraz swoje otoczenie;

6. W trosce o bezpieczeństwo własne i innych.

Cele szczegółowe:

- angażowanie dzieci do działania na rzecz własnego rozwoju,
- kształtowanie wiary we własne siły,
- kształtowanie odpowiedzialności za siebie, swoje decyzje i działania,
- przygotowanie do podjęcia roli ucznia,
- przygotowanie do życia w społeczeństwie,
- przygotowanie do życia w dorosłym świecie,
- wspieranie oddziaływań wychowawczych rodziców

Jako niezbędne warunki do osiągnięcia założonych celów innowacji autorki wskazały:

a) rolę nauczyciela, polegającą na przygotowaniu bazy materiałowo-metodycznej oraz organizacji sytuacji edukacyjnych, umożliwiających podjęcie działania na rzecz własnego rozwoju;

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

b) metody pracy: metody aktywizujące z wykorzystaniem m. in. pedagogiki Montessori oraz edukacji Daltona;

c) organizację: innowacja będzie realizowana we wszystkich grupach wiekowych wg opracowanych zasad.

W uzasadnieniu innowacji opisane zostały przewidywane efekty wdrożenia innowacji, w odniesieniu do wszystkich jej uczestników, dziecka, nauczyciela i rodzica:

Dziecko:

- jest zmotywowane do podejmowania działania na rzecz własnego rozwoju,
- czuje się odpowiedzialne za własne działania,
- współpracuje z dorosłymi i rówieśnikami,
- stara się umiejętnie zarządzać czasem,
- wierzy we własne umiejętności, ma siłę i wewnętrzną motywację do podejmowania działań,
- szanuje siebie i innych,
- rozwija swoje zainteresowania, podąża za nimi,
- nawiązuje prawidłowe relacje z otoczeniem na miarę swoich możliwości,
- zaspokaja naturalną ciekawość o otaczającym je świecie,
- przejawia umiejętność samodyscypliny,
- uniezależnia się od nagrody,
- przejawia postawę wzajemnej pomocy bez rywalizacji,
- okazuje szacunek dla pracy własnej i innych,
- szanuje wolność własną i innych.

Nauczyciel:

- diagnozuje potrzeby dziecka,
- świadomie planuje i organizuje proces wychowawczo-dydaktyczny i opiekuńczy,
- wspiera dzieci na drodze do samodzielności,
- motywuje dzieci do podejmowania działań na rzecz własnego rozwoju,
- współpracuje z innymi nauczycielami,
- dostosowuje metody i formy pracy do indywidualnych potrzeb i możliwości dzieci,
- doskonali swój warsztat pracy,
- wspiera rodziców w ramach ujednolicania oddziaływań wychowawczych.

Rodzic:

- włącza się do współpracy z nauczycielami i przedszkolem,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- wspomaga swoje dziecko w drodze do dorosłości,

- ma świadomość potrzeby rozwijania samodzielności.

Autorki przewidziały również ewaluację innowacji. Podczas przebiegu innowacji prowadzona będzie dokumentacja (zapis w dziennikach wszystkich grup), co pomoże podsumować i wyciągnąć wnioski, dotyczące stopnia realizacji założonych celów. Systematycznie prowadzona będzie obserwacja dzieci, rozmowy z nimi, przeprowadzona będzie ankieta wśród rodziców i nauczycieli.

Realizacja innowacji zakłada organizowanie sytuacji edukacyjnych w trakcie całego pobytu dziecka w przedszkolu, umożliwiających dzieciom podejmowanie działań warunkujących osiągnięcie przez nie samodzielności w różnorodnych obszarach aktywności. Szczegółowy zapis dotyczący działań dzieci i sposobu realizacji innowacji przez nauczycieli zebrany został w tabeli.

Działanie dziecka	Sposób realizacj
Manipulowanie materiałem montessoriańskim	
• Otwieranie, zamykanie, zakręcanie różnorodnych przedmiotów, pudełek • Przesypywanie za pomocą dużych i małych naczyń • Przelewanie wody z naczynia do naczynia, przez lejek, kroplomierzem • Podnoszenie, przenoszenie i odkładanie delikatnych przedmiotów • Działanie na innym materiale montessoriańskim zgromadzonym w poszczególnych grupach, • Dobieranie za pomocą zmysłów.	W każdej grupie wg ustalonego harmonogramu zabaw, np. przed śniadaniem podczas schodzenia się dzieci lub po obiedzie
Czynności higieniczne i samoobsługowe	
• Mycie rąk i twarzy • Szczotkowanie i czesanie włosów • Splatanie włosów • Odpinanie i zapinanie guzików, zamka błyskawicznego, zatrzasków, sprzączki • Wiązanie sznurówek • Wiązanie i rozwiązywanie krawata • Czyszczenie butów • Składanie ubrań • Wieszanie i zdejmowanie ubrań • z wieszaka • Mycie zębów oraz kubeczków i szczoteczek • Ubieranie i rozbieranie się z jednoczesnym układaniem ubrania • Inne, wg potrzeb	W trakcie pobytu dziecka w przedszkolu
Prace porządkowe w sali	
• Ścieranie kurzu • Zamiatanie podłogi • Zmywanie powierzchni stołu • Polerowanie mebli • Polerowanie przedmiotów ze srebra czy miedzi (monety) • Polerowanie luster lub drzwi szklanych • Ścielenie łóżeczka dla lalek	Cały okres trwania innowacji

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

• Układanie naczyń (np. talerzy) i sortowanie sztućców • Zasłanianie i odsłanianie rolet • Podlewanie kwiatów	
• Układanie kwiatów w wazonie • Odkurzanie dywaników • Pranie ubranek dla lalek • Mycie zabawek, klocków przed świętami • Trzepanie dywaników (małe dywaniki do pracy i zabawy indywidualnej) • Porządkowanie w na półeczkach indywidualnych • Nakrywanie do stołu	Wyjście na plac przedszkolny w celu wytrzepania dywaników
Pełnienie dyżurów	
• Pełnienie dyżurów podczas różnorodnej działalności podczas zajęć obowiązkowych (np. uzupełnianie farby w pojemnikach, rozdawanie pędzli, kartek, zbieranie prac itp.) • Codzienne obowiązki dyżurnego (np. w łazience, pomoc przy posiłkach, dyżur w holu, w kąciku przyrody itp.)	Wg ustalonych grupowych harmonogramów
Prace w ogrodzie	
• Pielęgnacja gazonów • Prace pielęgnacyjne w ogródku: sianie, sadzenie, plewienie, grabienie liści • Sprzątanie placu zabaw przed wyjściem – patrol czystości	Zadaniem dzieci z poszczególnych grup będzie zagospodarowanie wyznaczonych gazonów oraz opieka nad zasadzonymi roślinami Porządkowanie odbywa się wg harmonogramu: Poniedziałek: „Misie" i „Czarodzieje" Wtorek: „Krasnale" Środa: „Skrzaty" Czwartek: „Smerfy" Piątek: „Ekoludki"
Przygotowywanie posiłków	
• Przygotowywanie potraw • pieczenie ciast, babeczek, ciasteczek itp. • surówki, sałatki, soki • Międzygrupowa wymiana przygotowanych posiłków • Śniadania w postaci bufetu szwedzkiego – dzieci samodzielnie przygotowują sobie kanapki • Samodzielne nalewanie zupy	Zgodnie z planem pracy w poszczególnych grupach wiekowych
Współpraca i współdziałanie	
• Udział dzieci w wycieczkach,warsztaty np.: manufaktura słodyczy; fabryka cukierków w Kielcach; Muzeum Chleba w Radzionkowie; Osikowa Dolina w Koziegłowach; warsztaty plastyczne i inne • Organizacja kiermaszów tematycznych – rękodzieło (prace wykonywane przez przedszkolaków) • Organizacja warsztatów rękodzielniczych na terenie przedszkola, angażowanie rodziny dzieci • Uroczystości przedszkolne organizowane w formie warsztatów rękodzielniczych	Zgodnie z ustalonym planem w poszczególnych grupach wiekowych

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Umiejętność współdecydowania i współodpowiedzialności	
• Utworzenie samorządów przedszkolnych (dzieci mają wpływ na organizację dnia w przedszkolu), zadania samorządu określone w regulaminie działalności • „Słoik z makaronem" – dokonanie wyboru nagrody, • współodpowiedzialność za działania	Działalność określona w Zasadach działania samorządu zał. Nr 1 Pozytywne działania dzieci są nagradzane w postaci garści makaronu wrzucanego do słoika. Gdy słoik napełni się, dzieci wybierają sobie nagrodę, jaką chcą otrzymać za te działania.
Wizualizacja sytuacji edukacyjnych	
1. Kalendarze pogody – na tej planszy dzieci każdego dnia zaznaczają aktualną pogodę, przez co poszerzają swoją wiedzę z zakresu edukacji przyrodniczej, ucząc się jednocześnie odczytywania informacji zapisanych za pomocą symboli. Dzięki tej koncepcji już najmłodszym dzieciom można dawać poczucie odpowiedzialności, które będą w stanie unieść, przydzielając im zadania porządkowe. Skutkiem tego działania jest zwiększenie zaangażowania dzieci w otaczające je środowisko. 2. „Mój dzień w przedszkolu" – są to plansze pomocne w planowaniu dnia, na których dzieci wraz z nauczycielem ustalają rytm dnia. W grupach młodszych mają one postać kolorowych ilustracji, a w grupach starszych postać obrazkowo-wyrazową. Sprzyja to poznawaniu stałego następstwa wydarzeń i nawet najmłodszym dzieciom pozwala orientować się w czasie. Dzięki tej tablicy dziecko w każdej chwili może sprawdzić, co będzie działo się za chwilę. Łatwiej również rozmawiać o tym, co już się wydarzyło, a co dopiero się wydarzy. Ten rodzaj wizualizacji budzi w dziecku poczucie odpowiedzialności za poszczególne elementy i zdarzenia w trakcie pobytu w przedszkolu. Poprzez nabywanie znajomości kolejnych kluczowych momentów dnia redukuje się niepewność w nowym dla dziecku otoczeniu i sprawia, że dzieci czują się bezpiecznie, wiedząc, co po czym następuje. 3. Uwaga zadanie – następnym elementem pozwalającym wdrożyć dzieci do samodzielności, odpowiedzialności i współpracy są zadania tygodniowe (lub dzienne).W poniedziałek dzieci otrzymują zadania przygotowane w oparciu o realizowaną aktualnie tematykę. Na wykonanie zadań dziecko ma cały tydzień (lub dzień). Może je realizować w wolnym, wybranym przez siebie czasie (po zajęciach i zabawach realizowanych z całą grupą). Po zakończeniu zadania dziecko pokazuje efekt nauczycielce i zaznacza na tablicy zrealizowanie swojego zadania. 4. Sygnalizatory czasowe -– to sygnalizatory organizujące czas i rodzaj pracy przedszkolnej. Kolor żółty oznacza samodzielną pracę nad zadaniem. Kolor zielony – to praca w parach, korzystanie ze wzajemnej pomocy. Kolor czerwony – korzystanie z pomocy nauczyciela. 5. Smaczek – tu dzieci zaznaczają czy smakowały im serwowane w przedszkolu posiłki. 6. Na pożegnanie – przed wyjściem z przedszkola dzieci zaznaczają na planszy czy dzień spędzony w przedszkolu był wesoły, smutny, czy może coś sprawiło im przykrość. W ten sposób dzieci mogą wyrazić swoje emocje a nauczyciel zweryfikować jego ich potrzeby i oczekiwania.	Wg ustaleń w poszczególnych grupach wiekowych

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

„Egzamin Samodzielności”	
1. Organizacja rajdu, ścieżki edukacyjnej w terenie z jednym noclegiem. 2. Organizacja Andrzejek lub balu karnawałowego z jednym noclegiem. 3. Wycieczka 3- lub 5-dniowa w formie „zielonego przedszkola”.	W grupach najstarszych

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 „Ekolaczki” w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Jednym z pomysłów nauczycielek w ramach realizowanej innowacji było stworzenie samorządu przedszkolnego, tzw. małego samorządu, w skład którego weszły dzieci 5–6-letnie. Załącznikiem do innowacji są między innymi ogólne zasady dotyczące samorządu przedszkolnego:

Załącznik Nr 1

Samorząd przedszkolny – ogólne zasady

Skład samorządu:

Opiekun (nauczyciel–wychowawca),

Skład samorządu: przedstawiciele grup 5-, 6-latków, po 2 dzieci z grupy

Zarząd: przewodniczący i zastępca

Cele działań samorządu:

- włączenie dzieci w proces współdecydowania o sprawach społeczności przedszkolnej,
- pobudzenie przedszkolaków do świadomego udziału w życiu przedszkola,
- kształtowanie umiejętności organizacyjnych,
- rozwijanie samodzielności,
- kształtowanie umiejętności prowadzenia dyskusji, wyrażania własnych poglądów i poszanowania odmiennych,
- tworzenie warunków do nawiązywania zdrowych relacji międzyludzkich.

Zadania samorządu:

Przedstawiciele grup mają wpływ na:

- wybór miejsca wycieczki przedszkolnej,
- wybór miejsca prowadzenia zajęć poza przedszkolem (np. park),
- organizowanie przedsięwzięć edukacyjnych,
- przygotowywanie miejsca do wspólnego spędzania czasu,
- tworzenie okazji do integracji dzieci z różnych grup,
- wygląd i zagospodarowanie terenu wokół przedszkola,
- organizowanie okolicznościowych konkursów, kiermaszów itp.,
- udział przedszkola w akcjach społecznych,
- działania wynikające z aktualnej sytuacji.

Materiał źródłowy w postaci dokumentu wewnętrznego Przedszkola nr 15 „Ekolaczki” w Zawierciu udostępniony w dniu 16.02.2017 r.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Opisane w tym rozdziale bardzo szczegółowo zasady wdrażania innowacji są już nieaktualne. Nowe regulacje prawne dotyczące działalności innowacyjnej przeniesiono na poziom ustawy Prawo oświatowe, rezygnując jednocześnie z upoważnienia ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania do określenia w drodze rozporządzenia warunków jej prowadzenia przez szkoły (art. 15 pkt 29b ustawy Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe). W stosunku do obecnego stanu prawnego zmiany polegają na:

- zniesieniu konieczności zgłaszania innowacji pedagogicznej kuratorowi oświaty i organowi prowadzącemu,
- zniesieniu wymagań formalnych warunkujących rozpoczęcie działalności innowacyjnej.

Przepisy zaczną obowiązywać **od 1 września 2017 roku.**

Zaproponowane w ustawie Prawo oświatowe regulacje prawne dotyczące działalności innowacyjnej określają:

- konieczność zapewnienia przez system oświaty kształtowania u uczniów postaw przedsiębiorczości i kreatywności, sprzyjających aktywnemu uczestnictwu w życiu gospodarczym, w tym poprzez stosowanie w procesie kształcenia innowacyjnych rozwiązań programowych organizacyjnych lub metodycznych (art. 1 pkt 18);
- obowiązek tworzenia przez szkoły i placówki warunków do rozwoju aktywności, w tym kreatywności uczniów (art. 44 ust. 1 pkt 3);
- możliwość wspierania nauczycieli, w ramach nadzoru pedagogicznego, w realizacji zadań służących poprawie istniejących lub wdrożeniu nowych rozwiązań w procesie kształcenia, przy zastosowaniu nowatorskich działań programowych, organizacyjnych lub metodycznych, których celem jest rozwijanie kompetencji uczniów oraz nauczycieli (art. 55 ust. 1 pkt 4);
- obowiązek stwarzania przez dyrektora szkoły warunków do działania w szkole lub placówce wolontariuszy, stowarzyszeń i innych organizacji, w szczególności organizacji harcerskich, których celem statutowym, oprócz działalności wychowawczej lub rozszerzania i wzbogacania form działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej szkoły lub placówki, jest również rozszerzanie i wzbogacanie form działalności innowacyjnej (art. 69 ust. 1 pkt 9);
- warunki, na jakich w szkole lub placówce mogą działać (z wyjątkiem partii i organizacji politycznych) stowarzyszenia i inne organizacje, a w szczególności organizacje harcerskie, których celem statutowym, oprócz działalności wychowawczej albo rozszerzania i wzbogacania form działalności dydaktycznej, wychowawczej, opiekuńczej szkoły lub placówki, jest również rozszerzanie i wzbogacanie form działalności innowacyjnej (art. 86 ust. 1).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Zadania:

1. Na podstawie obserwacji poczynionych w czasie praktyk wskaż, która z przedstawionych definicji innowacji jest – twoim zdaniem – najbardziej adekwatna do praktycznych działań podejmowanych w przedszkolach?
2. Na podstawie informacji zawartych w rozdziale, omów prawne zasady wdrażania innowacji.
3. Przeprowadź rozmowę z nauczycielami przedszkola, którzy opracowywali innowacje pedagogiczne. Dowiedz się, z czego wynikała potrzeba ich opracowania?
4. Na podstawie przedstawionych w tym rozdziale innowacji wskaż, które ich elementy świadczą o wprowadzeniu zmian:
   a) programowych,
   b) organizacyjnych,
   c) metodycznych.

Zalecana literatura:

1. B. Dudel, M. Kowalczuk-Walędziak, K. M. Łogwiniuk, K. Szorc, U. Wróblewska, *Innowacje w teorii i praktyce edukacyjnej (na przykładzie województwa podlaskiego)*, Białystok: Fundacja Centrum Transferu Wiedzy i Innowacji Społeczno-Pedagogicznych, 2014.
2. D. Klus-Stańska (red.), *Dokąd zmierza polska szkoła*?, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak", 2008.
3. B. Przyborowska, *Pedagogika innowacyjności. Między teorią a praktyką*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2013.
4. Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1943 ze zm.) - art. 22 ust. 2 pkt 6.
5. Ustawa z 14 grudnia 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r. poz. 60) - art. 15 pkt 29b.
6. Ustawa z 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r. poz. 59).
7. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki (Dz. U. z 2002 r. nr 56, poz. 506 ze zm.).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

ROZDZIAŁ 4.

EWALUACJA – WYMAGANIA, METODY, PRZEBIEG

Nadzór pedagogiczny, jako jeden z nielicznych nadzorów administracyjnych, znajduje bezpośrednie źródło w przepisach Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Przepis art. 70 ust. 3 ustawy zasadniczej zakłada nadzór pedagogiczny nad szkołami i zakładami wychowawczymi oraz nakazuje uregulowanie zasad jego sprawowania w ustawie zwykłej. Wytyczną zawartą w podanym przepisie realizuje ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, która określa przedmiot nadzoru pedagogicznego, organy uprawnione do jego sprawowania oraz środki służące organowi sprawującemu ten nadzór. Obowiązek określenia szczegółowych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego oraz kwalifikacji osób uprawnionych do jego sprawowania ustawa nakłada w art. 35 ust. 6 na ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania.

4.1. WYMAGANIA WOBEC PRZEDSZKOLI

W październiku 2009 roku wydano czwarte od 1999 roku rozporządzenie, wprowadzające zasadnicze zmiany w systemie nadzoru pedagogicznego. Jedną z najważniejszych było wprowadzenie w struktury nadzoru procesu ewaluacji jako podstawowej formy sprawowania nadzoru pedagogicznego[1]; ten sam akt przyniósł również wykaz stanowisk w kuratoriach oświaty oraz urzędach innych organów sprawujących nadzór pedagogiczny i podporządkowanych im jednostkach organizacyjnych, których zajmowanie wymaga kwalifikacji pedagogicznych.

Zgodnie z art. 33 ust. 1 ustawy o systemie oświaty, nadzór pedagogiczny polega na:

- ocenianiu stanu i warunków działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej szkół, placówek i nauczycieli,
- analizowaniu i ocenianiu efektów działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkół i placówek,

[1] Rozporządzenie MEN z dnia 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz. U. nr 168, poz. 1324) – źródło: http://www.sejm.gov.pl. Data dostępu: 21.02.2017.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- udzielaniu pomocy szkołom, placówkom i nauczycielom w wykonywaniu ich zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych,
- inspirowaniu nauczycieli do innowacji pedagogicznych, metodycznych i organizacyjnych.

Wprowadzenie ewaluacji jako formy nadzoru pedagogicznego jest jedną z najważniejszych, ale także najbardziej kontrowersyjnych zmian, w całej polityce nadzoru. Ze względu na rzadkość stosowania narzędzi ewaluacyjnych w Polsce nie wykształciły się jeszcze dobre praktyki w tym zakresie, a wielość interpretacji znaczenia terminu ewaluacja prowadzi niekiedy do błędnego rozumienia jej celów, co może wpływać na wyniki badania ewaluacyjnego. Czym zatem jest ewaluacja i jakie są jej podstawowe zadania? Ewaluacja „stanowi rodzaj badania praktycznego"2, którego celem jest wspomaganie szkoły albo placówki w jej rozwoju. Przez dostarczenie zespołom szkolnym lub placówkom oświatowym informacji co do o jakości podejmowanych przez nie działań ma umożliwić wskazanie obszarów wymagających poprawy i doskonalenia. W perspektywie badawczej ewaluacja jest to: „badanie/pomiar czegoś w celu wydania sądu o jego wartości, jakości, ważności czy stanie. Istotą badań ewaluacyjnych jest cel, dla którego są podejmowane: mają one pomóc w usunięciu praktycznej trudności, a nie powiększyć czy skontrolować wiedzę teoretyczną"3. Koncentrując się na aspektach utylitarnych, ewaluację można określić jako: „systematyczny proces obejmujący zbieranie informacji oraz zdawanie relacji (w postaci raportu) z tego, jak się rzeczy mają, z intencją dostarczenia danych ułatwiających podejmowanie decyzji"4, lub – krócej – jako „proces zmierzający do stwierdzenia, w jakim stopniu założone cele edukacyjne są rzeczywiście realizowane"5. W szerszym ujęciu natomiast „ewaluacja jest częścią procesu podejmowania decyzji. Obejmuje wydawanie opinii o wartości działania poprzez systematyczne, jawne zbieranie i analizowanie o nim informacji w odniesieniu do znanych celów, kryteriów i wartości"[6].

Cechą łączącą przedstawione powyżej definicje jest unikanie jednoznacznego osądu w odniesieniu do ewaluowanych działań. Jest to niezwykle istotna kwestia, i zarazem główne źródło kontrowersji wokół procedur ewaluacyjnych, gdyż bardzo często w rozumieniu jednostek poddawanych ewaluacji wynik końcowy procedury jest równoznaczny z ogólną oceną ich funkcjonowania. Tymczasem wartościowa, czyli prawidłowo przeprowadzona ewaluacja, stanowi jedynie analizę stopnia realizacji postawio-

[2] *Wspieranie jakości pracy szkoły a nowa formuła nadzoru pedagogicznego. Rezultaty prac zespołu doradczego Ministra Edukacji Narodowej,* Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 10 czerwca 2009, dokument wewnętrzny, niepublikowany.

[3] Tamże.

[4] H. Mizerek (red.), *Ewaluacja w szkole*, Olsztyn: Wydawnictwo MG, 1997.

[5] E. Tołwińska-Królikowska (red.), *Autoewaluacja w szkole*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, 2010.

[6] Tamże

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

nych wcześniej założeń[7]. Dodatkowo, wyjaśnieniu sytuacji z pewnością nie sprzyjał fakt wprowadzenia skali alfabetycznej, która jednoznacznie kojarzy się z ocenami:

- poziom A, który oznacza bardzo wysoki stopień spełnienia wymagania przez szkołę lub placówkę,
- poziom B, który oznacza wysoki stopień spełnienia wymagania przez szkołę lub placówkę,
- poziom C, który oznacza średni stopień spełnienia wymagania przez szkołę lub placówkę,
- poziom D, który oznacza podstawowy stopień spełnienia wymagania przez szkołę lub placówkę,
- poziom E, który oznacza niski stopień spełnienia wymagania przez szkołę lub placówkę.

6 sierpnia 2015 r. ukazało się rozporządzenie MEN w sprawie wymagań wobec szkół i placówek, w załączniku którego określone zostały wymagania dla poszczególnych typów szkół i placówek na poziomie podstawowym i poziomie wysokim. Zgodnie z art. 21a ust. 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty minister określi wymagania: „dotyczące realizacji niezbędnych działań w celu tworzenia optymalnych warunków realizacji działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej, pozwalające na badanie jakości ich pracy"[8]. Wymagania te powinny być spełnione na poziomie:

1) podstawowym – świadczącym o prawidłowym przebiegu procesów kształcenia, wychowania i opieki, umożliwieniu każdemu uczniowi rozwoju na miarę jego indywidualnych możliwości, podejmowaniu przez szkołę lub placówkę działań podnoszących jakość jej pracy, angażowaniu uczniów, rodziców i nauczycieli w działania szkoły lub placówki, a także współpracy ze środowiskiem lokalnym;
2) wysokim – świadczącym o wysokiej skuteczności działań, o których mowa w pkt 1, wyrażanej w szczególności efektami kształcenia i wychowania, pozytywnymi opiniami uczniów, rodziców i nauczycieli dotyczącymi adekwatności procesu kształcenia i wychowania do potrzeb i możliwości uczniów oraz doskonaleniem jakości pracy szkoły lub placówki prowadzącym do ich rozwoju i uspołecznienia poprzez angażowanie społeczności szkolnej i środowiska lokalnego.

Wymagania wobec szkół i placówek, określone w rozporządzeniu, dotyczą:

- efektów w zakresie kształcenia, wychowania i opieki oraz realizacji celów i zadań statutowych,

[7] zob.: B. Marzec, *Reminiscencje dotyczące nadzoru pedagogicznego po Śląskim Kongresie Oświaty - współczesny kontekst edukacji*, „Magazyn Szkolny" nr 1 z 2014 r., s. 9.

[8] Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2016 r. poz. 1943) – źródło: http://www.sejm.gov.pl. Data dostępu: 21.02.2017.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

- organizacji procesów kształcenia, wychowania i opieki,
- tworzenia warunków do rozwoju i aktywności uczniów,
- współpracy z rodzicami i środowiskiem lokalnym,
- zarządzania szkołą i placówką.

Wymagania te wskazują aspekty działalności szkoły, które stanowią o pożądanym sposobie realizacji zadań. Ujmują kluczowe obszary działalności placówki, której funkcjonowanie ma na celu ich spełnienie, zgodnie z możliwościami i uwarunkowaniami. Dobór metod i sposobów działań powinien odzwierciedlać jej specyfikę. Wymagania zostały sformułowane w sposób ogólny, pozwalający na wytyczenie kierunków działania i jednocześnie umożliwiający prowadzenie działalności zgodnie z lokalnymi potrzebami i uwarunkowaniami środowiska, w którym placówki funkcjonują. Ich spełnianie jest obowiązkiem szkoły, a sposób, w jaki szkoła je realizuje, zależy od autonomicznych decyzji.

Dotychczas wymagania stanowiły załącznik do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz. U. Nr 168, poz. 1324, z późn. zm.); obecnie są – obok podstawy programowej – drugim ważnym dokumentem szkoły, wyznaczającym kierunki jej rozwoju. Nadając im rangę odrębnego rozporządzenia, podkreślono, że wymagania zostały ustanowione dla szkół i placówek w celu wskazania kierunków pracy i działań dotyczących: organizacji procesów oraz efektów kształcenia, wychowania i opieki, realizacji celów i zadań statutowych, tworzenia warunków do rozwoju i aktywności uczniów, współpracy z rodzicami i środowiskiem lokalnym oraz zarządzania szkołą lub placówką. Nadzór pedagogiczny tylko okresowo bada spełnianie wymagań poprzez ewaluację, która pozwala na zbieranie informacji na temat procesów zachodzących w szkole.

Uwzględniając różnice w zakresie organizacji i realizowanych zadań, wymagania sformułowano odrębnie dla:

- przedszkoli i innych form wychowania przedszkolnego,
- szkół podstawowych, gimnazjów, szkół ponadgimnazjalnych, szkół artystycznych, placówek kształcenia ustawicznego, placówek kształcenia praktycznego oraz ośrodków dokształcania i doskonalenia zawodowego,
- placówek oświatowo-wychowawczych i placówek artystycznych,
- placówek doskonalenia nauczycieli, poradni psychologiczno-pedagogicznych i bibliotek pedagogicznych,
- specjalnych ośrodków wychowawczych oraz placówek zapewniających opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania,
- szkół specjalnych przysposabiających do pracy, dla uczniów z upośledze-

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

niem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym, dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi oraz młodzieżowych ośrodków wychowawczych, młodzieżowych ośrodków socjoterapii, specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych, ośrodków umożliwiających dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim, a także dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym z niepełnosprawnościami sprzężonymi, realizację odpowiednio obowiązku rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki,

- szkół w zakładach karnych i aresztach śledczych.

Wymagania określone w odniesieniu do poszczególnych grup szkół i placówek są adekwatne do specyfiki ich pracy.

Zaproponowane w rozporządzeniu MEN z dnia 6 sierpnia 2015 r.[9] wymagania i ich charakterystyki stanowią kontynuację funkcjonujących – na podstawie rozporządzenia z dnia 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego – rozwiązań w tym zakresie. Rozporządzenie nie zmienia istoty dotychczas obowiązujących wymagań (zapisanych w częściach I–VI), zarówno co do ich liczby, jak i zakresu. Jedynie dotychczasowe wymaganie: „Respektowane są normy społeczne" zostało poszerzone o aspekt dotyczący kształtowania postaw uczniów i wychowanków. Ponadto z wymagania 6. został przeniesiony zapis dotyczący realizowania działań antydyskryminacyjnych: „Szkoła lub placówka wspomaga rozwój uczniów z uwzględnieniem ich indywidualnej sytuacji" do wymagania 5.: „Kształtowane są postawy i respektowane normy społeczne"[10]. Pozostałe zmiany polegają przede wszystkim na przesunięciu, w charakterystykach poszczególnych wymagań, niektórych działań z poziomu podstawowego na wysoki lub odwrotnie, co wynika co wynika z dotychczasowych doświadczeń i analizy wyników ewaluacji.

Produktem końcowym procesu ewaluacji jest raport, dostarczający wszystkim zainteresowanym konkretnych informacji na temat funkcjonowania danej szkoły[11]. Ewaluacja w polskich szkołach trwa do pięciu dni i prowadzona jest przez dwuosobowy zespół wizytatorów. Raport końcowy powstaje w terminie do dwóch tygodni po jej zakończeniu. Wyniki, wstępne wnioski i uwagi są przedstawiane na zebraniu rady pedagogicznej siedem dni po zakończeniu czynności ewaluacyjnych, a w ciągu następnych siedmiu dni wizytator do spraw ewaluacji przedstawia raport końcowy. Materiał badawczy jest zbierany za pomocą różnorodnych narzędzi: wywiadów z dyrektorem, nauczycielami, partnerami i samorządem, rodzicami, uczniami, pracownikami niepe-

[9] Rozporządzenie MEN z dnia 6 sierpnia 2015 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek (Dz. U. z 2015 r., poz. 1214) – źródło: http://www.sejm.gov.pl. Data dostępu: 21.02.2017.

[10] Tamże.

[11] Art. 3. ustawy o systemie oświaty: „Ilekroć w dalszych przepisach jest mowa bez bliższego określenia o: 1) szkole – należy przez to rozumieć także przedszkole" (Dz. U. z 2016 r. poz. 1943, z późn. zm.) – źródło: http://www.sejm.gov.pl. Data dostępu: 21.02.2017.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

dagogicznymi; ankiet dla nauczycieli, uczniów, rodziców; arkusza obserwacji placówki, arkusza obserwacji zajęć.

Wydawałoby się, że tak wieloaspektowa analiza umożliwi przygotowanie rzetelnej i pełnej informacji. Nie jest to do końca możliwe. Fakt, że grupa odbiorców raportu jest bardzo zróżnicowana – od uczniów, rodziców, nauczycieli i dyrektorów, przez partnerów szkoły i nadzór pedagogiczny, aż do jednostek samorządu terytorialnego – zdecydowanie utrudnia napisanie raportu, który byłby uniwersalny i trafiał do wszystkich grup respondentów. Raport z ewaluacji ma niezbyt przejrzystą formę opisową, a brak wyszczególnienia ważniejszych kwestii utrudnia odbiór.

Ważne są jednak również pozytywne strony ewaluacji. W raportach ewaluacyjnych pojawiają się prezentowane w formie graficznej dane, dzięki czemu stają się one bardziej czytelne i przystępne. Na podkreślenie zasługuje również fakt upubliczniania ich przez umieszczenie w ogólnodostępnej witrynie systemu ewaluacji oświaty. Wraz z przeobrażeniami, którym podlega współczesna szkoła, zmieniają się także instrumenty nadzoru. Ich obecny kształt jest rezultatem licznych udoskonaleń i wyposażony jest w wiele pozytywnie zaskakujących elementów, jak choćby możliwość wypełniania ankiet w sposób elektroniczny czy upublicznienie raportów z ewaluacji szkół. Dokonana analiza dotyczy oczywiście ewaluacji zewnętrznej[12].

4.2. METODY EWALUACJI WEWNĘTRZNEJ W PRZEDSZKOLU

Rozporządzenie w sprawie nadzoru pedagogicznego obliguje dyrektorów szkół i placówek do przeprowadzania ewaluacji wewnętrznej. W tej formie ewaluacja rozumiana jest jako proces gromadzenia, opracowywania i komunikowania informacji na temat wartości przypisywanej działaniom podejmowanym w szkole/placówce edukacyjnej. Może być prowadzona w dowolnym momencie. Koncentruje się na potrzebach placówki, a przeprowadzana jest w odniesieniu do zagadnień, uznanych w szkole za istotne.

Przygotowując się do przeprowadzenia ewaluacji, należy uwzględnić następujące jej etapy:

1. planowanie ewaluacji – przeprowadzenie analizy potrzeb oraz wstępne określenie zakresu ewaluacji, uwzględniające możliwości czasowe i finansowe;
2. projektowanie ewaluacji – konceptualizacja badania;
3. zbieranie i analiza danych – prace badawcze oraz analiza uzyskanych informacji;
4. raportowanie – prezentacja wyników ewaluacji w formie raportu oraz poddanie ich dyskusji i konsultacji;
5. wykorzystanie wyników ewaluacji – zaprezentowane w raporcie ewaluacyjnym

[12] B. Marzec, *Nadzór pedagogiczny a zdrowie i bezpieczeństwo uczniów - analizy i refleksje*, Dąbrowa Górnicza: WSB 2016.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

informacje służą podejmowaniu decyzji zmierzających do udoskonalenia ewaluowanego przedsięwzięcia.

Uszczegółowieniem pytań kluczowych są kryteria ewaluacji, a więc jej użyteczność, atrakcyjność, efektywność, zgodność z…, adekwatność, uwzględnienie…(czegoś), elastyczność, możliwość… (wykonania czegoś), dostępność, wykorzystanie, koszty realizacji, opinia na temat, osiągane rezultaty.

Ewaluacja, w zależności od tego w jakim czasie jest przeprowadzana, może mieć charakter: formatywny (bieżący, kształtujący) lub konkluzywny (sumujący, końcowy).

Prowadząc ewaluację możemy wykorzystać przedstawione w tabeli 7:

Tabela 7. Metody i narzędzia ewaluacji

METODA	NARZĘDZIA
badanie kwestionariuszowe	ankieta
wywiad	kwestionariusz wywiadu
obserwacja	arkusz obserwacji, arkusz hospitacji diagnozującej
pomiar dydaktyczny	test (różne odmiany)
analiza dokumentacji	dyspozycje do analizy dokumentacji w formie pytań (na co zwrócić uwagę?), punktów, itp.
grupa fokusowa (zaprojektowana według określonego scenariusza dyskusja prowadzona przez określoną osobę)	scenariusz dyskusji

Źródło: A. Borek, E. Kowalczyk-Rumak, Prosto do celu, czyli o tym, jak zbierać dane. [w:] Różne drogi ewaluacji, red. A. Borek, E. Kowalczyk-Rumak, Warszawa, 2015.

W przedszkolu w miarę możliwości warto stosować metody, które nie wymagają pracochłonnych analiz w trakcie opracowania zgromadzonych wyników. Dlatego należy korzystać z tzw. metod alternatywnych, które łatwo mogą dopasować się do realiów, ponieważ:

- większość z tych metod jest łatwa do zastosowania – wpisuje się w rytm codziennej pracy przedszkola;
- angażuje uczniów i buduje ich odpowiedzialność za informację, jakiej udzielają;
- pozwala na szybkie zebranie i wykorzystanie danych;
- dobrze nadają się do wykorzystania w sytuacjach typowych i naturalnych dla pracy szkoły/placówki, (np. badania rodziców w trakcie zebrań czy uczniów w czasie lekcji), co – przy wyborze odpowiedniej metody – może zająć nie więcej niż kilka minut;
- stosowanie ich nie stanowi błędu metodologicznego, gdyż są one wpisane w metodologię badań ewaluacyjnych (np. stosowany w metodach alternatywnych termometr jest niczym innym jak bardziej przyjaznym pytaniem ze skalą, a test zdań

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

niedokończonych – bardziej przyjaznym dla respondenta pytaniem otwartym[13]).

Tabela 8. Podział metod alternatywnych

Metody indywidualne	Metody interpersonalne	Metody grupowe
- Poczta - List do siebie - List do przyjaciół – zmiana perspektyw - Dziennik - Książka raportowa - Pole siłowe (identyfikacja przeszkód)	- Grupy fokusowe - Trójkąt wywiadu - Obserwacja wspierająca i obserwacja koleżeńska - Cień	- Sortowanie - Ustalanie priorytetów - Informacja dla przybysza - Wędrujący pamiętnik - Ruchoma tarcza - Metody wizualne - Fotoocena - Róża wiatrów - Prędkościomierz - Walizka, kosz - „Gadająca ściana" - Termometr - Tarcza strzelnicza - Linia czasu

Źródło: A. Borek, E. Kowalczyk-Rumak, Prosto do celu, czyli o tym, jak zbierać dane, [w:] Różne drogi ewaluacji, red. A. Borek, E. Kowalczyk-Rumak, Warszawa, 2015.

Metody indywidualne, to takie metody, przy użyciu których uczestnicy sami wyrażają opinie dotyczące postępu zajęć, procesu uczenia się, wyników, własnych przeżyć, zaangażowania itp. Przykłady metod indywidualnych:

List do siebie: to jedna z najpopularniejszych, najczęściej używanych i najbardziej efektywnych metod ewaluacji indywidualnej. Często też dostarcza bardzo interesujących i dogłębnych wniosków na badany temat, uczestnikom zaś uświadamia własne postępy, z których przy użyciu innej metody nie zdaliby sobie sprawy. Planując wykorzystanie „listu do siebie", należy pamiętać, że jest to bardzo osobisty sposób ewaluacji. Prowadzący nie ma żadnego wpływu na uczestnika, ani też żadnych możliwości ingerencji czy interakcji podczas całego procesu. Uczestnicy są proszeni o napisanie listu do siebie samych. „Kiedy to zrobisz będzie zależało od ciebie – w zależności od tego, co chcesz tym listem osiągnąć". W każdym razie należy przeznaczyć wystarczająco dużo czasu na jego napisanie i dokładnie wytłumaczyć grupie cel tego zajęcia[14].

List do przyjaciół – zmiana perspektyw: zadanie dla uczniów: „Wyobraź sobie, że na poprzedniej lekcji byłaś/eś gościem z obcego kraju. Siedziałeś/aś obok uczniów i byłeś/aś dla nich niewidoczny/a. Teraz piszesz list do swoich przyjaciół, opisując obserwowaną lekcję". Uczniowie piszą listy, następnie mieszają je, dzielą pomiędzy grupy i w grupach dokonują oceny zawartych w listach informacji i opinii (np.: „Które informacje były najważniejsze, a które najbardziej zaskakujące?"). Przedstawiają wyniki pracy całej klasie, dyskutują. Treść listu może dotyczyć obserwacji dowolnego aspektu lekcji[15].

[13] A. Borek, E. Kowalczyk-Rumak, *Prosto do celu, czyli o tym, jak zbierać dane*, [w:] *Różne drogi ewaluacji*, red. A. Borek, E. Kowalczyk-Rumak, Warszawa, 2015, s. 128–132.

[14] Tamże.

[15] Tamże.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Dziennik: prowadzący rozdają notatniki, w których uczniowie będą spisywali wydarzenia kolejnych dni. Dzieci można ukierunkować poprzez zadanie kilku pytań pomocniczych. Na przykład:

- Opisz własnymi słowami, co się dziś wydarzyło.
- Czy miały miejsce jakieś szczególne wydarzenia?
- Czy są jeszcze jakieś rzeczy lub pytania, które nie dają ci spokoju?
- Czy udało ci się nauczyć czegoś nowego?
- Czy jest coś, na co w przyszłości zamierzasz zwrócić szczególną uwagę?

Należy pamiętać, że uczniowie powinni być motywowani do regularnego prowadzenia dziennika.

Książka raportowa: nazwa nawiązuje do zapisków o trasie używanych w marynarce i lotnictwie, prowadzonych w specjalnych książkach. Podobnie zapisywanie wydarzeń w dzienniku (książce raportowej) przez pewien, wcześniej wyznaczony, czas pomaga śledzić podróż pedagogiczną. Książka raportowa (chronograficzna) to wartościowe narzędzie do badania, jak wykorzystywany jest czas. Jeśli na przykład szkoła chce, aby nauczyciele lepiej organizowali czas, dobrze byłoby dowiedzieć się, ile czasu zabierają im poszczególne zadania. Nauczyciele zapisują przez tydzień, co robili i w jakim czasie, a potem zestawia się ich zapiski. Na tej podstawie można przystąpić do doskonalenia pracy szkoły. Jeżeli próbka uczniów prowadzi przez tydzień raport chronograficzny, otrzymamy np. wartościowe źródło informacji na temat tego, ile czasu spędzą oni na odrabianiu lekcji i jak wygląda ich schemat pracy domowej.

Identyfikacja przeszkód (pole siłowe): wykorzystywana jest do badania przeciwstawnych sił, popychających w kierunku osiągnięcia założonego celu lub odpychających od niego. Bardzo często dane zgromadzone w trakcie oceniania szkoły wskazują na istnienie przeciwstawnych sił odgrywających rolę w jej rozwoju. Ponieważ w procesie rozwoju szkoły musimy efektywnie radzić sobie z siłami uwikłanymi w poszczególne przedsięwzięcia, identyfikacja przeszkód pomaga siły te zdemaskować zarówno na płaszczyźnie personalnej, jak organizacyjnej[16].

W **interpersonalnych metodach** ewaluacji poszczególny uczestnik (uczeń, nauczyciel, rodzic) omawia swoje spostrzeżenia i wnioski w parach bądź w małych grupach. Głównym celem i wartością tych metod jest możliwość skonfrontowania swoich opinii, podzielenia się nimi, spojrzenia na ewaluację z innego punktu widzenia i – co za tym idzie – nauczenia się czegoś nowego. Typowymi przykładami metod interpersonalnych są:

Grupy fokusowe: zwane inaczej wywiadami zogniskowanymi. Polegają na tym, że zbiera się grupę osób i dokonuje szybkiego rozeznania w ich poglądach na daną

[16] Tamże.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

sprawę. Opinię tę uznaje się za reprezentatywną dla osób tej samej co badani kategorii. Grupa składa się z 6 –12 osób, reprezentujących jakąś zbiorowość. Na przykład wybiera się dwanaścioro rodziców, jako reprezentujących poglądy rodziców, jako zbiorowości. Pytania i dyskusja mają wydobyć szczere i szczegółowe opinie jednej z grup interesariuszy szkoły. Grupy fokusowe dobieramy ze względu na wcześniej ustalone kryteria, zależne od celu badania. Jeśli grupa ma się składać z rodziców, musi być reprezentatywna dla wszystkich rodziców, także tych, którzy rzadko pokazują się w szkole, więc niewiele wiadomo o ich poglądach. Dyskusja ma być szczegółowa, żeby dowiedzieć się jak najwięcej; musi więc trwać dostatecznie długo, aby wypowiedzieli się wszyscy. Jeśli grup będzie kilka, w każdej należy rozpatrzyć te same pytania, a rezultaty należy połączyć. Czasem nawet warto przesłać zapisane rezultaty dyskusji do uczestników grup fokusowych dla potwierdzenia, czy wiernie oddają ich poglądy. Ponieważ przy dobieraniu reprezentatywnych grup rodziców pojawiają się trudności, trzeba pamiętać, że od ich przezwyciężania zależy, w jakim stopniu reprezentatywne będą zebrane opinie.

Moderator jest osobą, która kieruje dyskusją, sprowadza ją na właściwe tory, potrafi zadbać o równe szanse wszystkich badanych na wzięcie udziału w dyskusji. Nie powinien wpływać na jej efekt, tzn. nie może sugerować badanym żadnych rozwiązań czy odpowiedzi, podsuwać poglądów. Podstawą badania jest scenariusz, który może zawierać tylko ogólne wytyczne dla prowadzącego lub mieć formę kwestionariusza zawierającego konkretne pytania. Technika ta wymaga zastosowania odpowiedniego sprzętu. Pomocne mogą być kamera wideo czy magnetofon, możliwe jest także korzystanie z pomocy notującego obserwatora[17].

Trójkąt wywiadu: stosuje się do zbierania informacji na pewien temat z uwzględnieniem różnych punktów widzenia. Nazwa odzwierciedla następujący układ: osoba z zewnątrz (krytyczny przyjaciel; zwykle nauczyciel, który nie zna danej klasy) na prośbę nauczyciela, uczącego tę klasę, zbiera informacje od jednego lub więcej uczniów na określony, wskazany temat. Zaczyna się więc od wywiadu osoby z zewnątrz z nauczycielem, a potem na ten sam temat z uczniami. W ten sposób nauczyciel ma wgląd w uczniowski punkt widzenia, który może kontrastować z tym, co sam spostrzega lub sądzi. Ktoś, kto działa jako krytyczny przyjaciel, musi być osobą zaufaną, dysponuje bowiem danymi dotyczącymi obserwowanego i jego uczniów. Nauczyciele powinni się wcześniej spotkać, porozmawiać na co ukierunkować „badanie". Uczniów do wywiadu dobiera się albo losowo, albo na podstawie wskazówek uczącego nauczyciela. Nie należy oszczędzać czasu na omówienia, przedyskutowanie danych. Rozmowy z uczniami można nagrać, aby ułatwić analizę danych[18].

[17] Tamże.
[18] Tamże.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Obserwacja wspierająca: jest to taki rodzaj obserwacji, kiedy poszczególni członkowie zespołu kierowniczego szkoły składają wizyty nauczycielom uczącym tego samego przedmiotu, aby mieć skalę porównawczą i móc lepiej z nimi współpracować na rzecz poprawy jakości lekcji. Nie ma przy tym znaczenia, jakiego przedmiotu naucza obserwujący. Nie wchodzi on bowiem na lekcję jako ekspert w danej dziedzinie czy merytoryczny autorytet, lecz wręcz przeciwnie – jako obserwator zewnętrzny, którego nauczyciel prędzej zaakceptuje, gdy nie będzie czuł zagrożenia dla swoich fachowych umiejętności. Ten rodzaj obserwacji ma charakter wycinkowy. Obserwowany jest aspekt lekcji lub pracy nauczyciela, który określi on sam. Obserwacja wspierająca składa się z trzech etapów:

- rozmowy przedobserwacyjnej, w czasie której zostanie ustalony termin wizyty, określony zostanie obszar obserwowany i dobrane zostają techniki i metody obserwacyjne;
- obserwacji lekcji, podczas której obserwator notuje swoje spostrzeżenia, dotyczące tylko ustalonych aspektów lekcji;
- rozmowy poobserwacyjnej, do której punkt wyjścia stanowi protokół z obserwacji, z którym nauczyciel powinien się wcześniej zapoznać. Niezmiernie ważne jest, aby nauczyciel i obserwator przestrzegali zasad przekazywania i przyjmowania informacji zwrotnej. Rozmowa musi być wspierająca dla obu stron[19].

Obserwacja koleżeńska: jest to wariant obserwacji wspierającej, kiedy nauczyciele o takiej samej pozycji zawodowej tworzą pary, wzajemnie obserwują swoje lekcje i przekazują partnerowi uwagi dotyczące uczenia się, nauczania, reakcji na trudności w uczeniu się i innych spraw, jakie dzieją się w klasie. Koleżeński charakter obserwacji ma tę zaletę, że działania toczą się w atmosferze zaufania, ale i swego rodzaju współzawodnictwa.

Przed obserwacją należy uzgodnić, na co obserwator będzie zwracał uwagę, w jaki sposób będzie przekazywał informacje zwrotną, jak będzie wyglądał arkusz obserwacyjny? Wszystko to może się odbywać na podstawie porozumienia między parą nauczycieli albo w szerszych szkolnych ramach. Ważne są zasady obserwacji i omawiania: staramy się „pokazać" obserwowanemu jego lekcję tak jak „lustro", a nie oceniamy, nie patrzymy na „wszystko" i nie omawiamy „wszystkiego", tylko wybieramy w danym momencie konkretny element lekcji lub zachowania obserwowanego, zadajemy pytania, które pomogą obserwowanemu zrozumieć, co widzieliśmy na lekcji (np.: „W pewnym momencie zauważyłem, że nie zwróciłaś uwagi uczniowi, który nie reagował na twoje polecenia. Jak myślisz, dlaczego tak się zachowałaś?"). Stosujemy tak zwany komunikat „ja" zamiast „ty" (np. „[ja] usłyszałem, że mówisz głosem, który uznaję za podniesiony", zamiast [ty] „krzyczałaś na uczniów"), podkreślamy pozytywne elementy, oferujemy pomoc i radzimy[20].

[19] Tamże.
[20] Tamże.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Cień**:** jest to forma obserwacji. Obserwator, niby cień, podąża przez wyznaczony czas za uczniem, nauczycielem lub dyrektorem. Ta forma szczególnie nadaje się, kiedy chcemy obserwować coś przez długi czas i w różnych warunkach. Uzyskujemy wtedy możliwość ustalenia rozmaitych schematów powtarzających się w czasie, a nie jedynie fotografię jednej chwili. Innymi słowy, otrzymujemy przekrój życia szkolnego. Ze względów etycznych osoby, którym będziemy towarzyszyć w roli obserwatora, należy o tym wcześniej poinformować tak, żeby były świadome, co się dzieje i w jakim celu prowadzona jest obserwacja. Co więcej, „cienie" nie mogą mieć wątpliwości, na czym polega ich zadanie przed, w trakcie i po obserwacji[21].

Metody grupowe służą do przeprowadzenia ewaluacji konkretnych zajęć lub sprawdzenia, jakie są odczucia lub poglądy grupy. Naturalnie możemy tego dokonać w sposób nieformalny poprzez obserwowanie grupy podczas zajęć i zadawanie pytań. Nasze obserwacje byłyby cenne, lecz obarczone błędem subiektywizmu grupy albo obserwatorów. Indywidualne i interpersonalne metody ewaluacji, takie jak kwestionariusze czy wywiady, pochłaniają zwykle dużo czasu. Zatem lepszą opcję mogą stanowić krótsze, interaktywne metody grupowe, które oprócz ustnych i pisemnych wypowiedzi zawierają również inne elementy. Te metody ukazują poglądy i odczucia grupy, oraz pozwalają uczestnikom zastanowić się nad tym, jak inni odbierają dane zajęcia.

Grupowe metody ewaluacyjne mają również dodatkowy wymiar. Jako że w edukacji sama grupa jest źródłem uczenia się, grupowe metody ewaluacji mogą przede wszystkim zajmować się grupowym wymiarem procesu uczenia się (np. życiem w grupie, atmosferą grupy, czy współpracą pomiędzy uczestnikami)[22].

Sortowanie: polega na tym, że pojedyncze osoby lub grupy otrzymują zbiór kart, na których wypisane są jakieś stwierdzenia. Uczniowie segregują karty według określonych kategorii. Rezultaty sortowania ułatwiają decyzję, co zrobić w dalszym procesie doskonalenia. Uczniowie wkładają karty do odpowiednio oznakowanych pudełek lub układają na oznaczonych miejscach. Rezultaty dają materiał do analizy, czym kierowali się w swoich wyborach[23].

Ustalanie priorytetów: to odmiana metody „sortowanie". Badani otrzymują karty z wypisanymi stwierdzeniami i mają nadać im kolejność – ustalić priorytety. Każdy ma prawo uzasadnić kolejność, jaką zaproponował; proces decyzyjny opiera się w znacznej mierze na dyskusji. Można układać zwykłą kolejność lub ranking trójkątny czy diamentowy[24]. Układ kart wygląda wtedy następująco:

[21] Tamże.
[22] Tamże.
[23] Tamże.
[24] Tamże.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

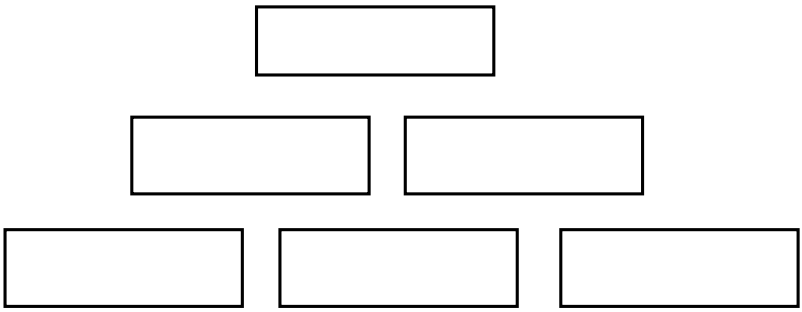

Ranking trójkątny

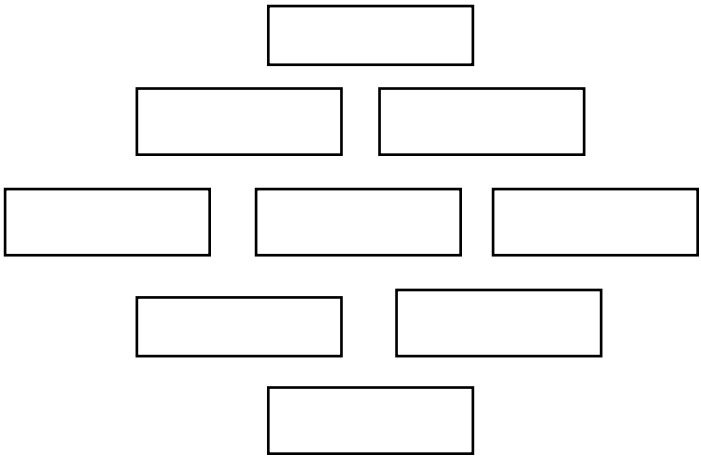

Ranking diamentowy

Informacja dla przybysza: każdy uczeń otrzymuje kartkę lub kilka kartek. Zadanie dla uczniów brzmi: „Wyobraźcie sobie, że za chwilę do waszej klasy wejdzie nowy uczeń i siądzie z wami. Każdy z was ma możliwość przekazanie jednej lub kilku anonimowych informacji czy wskazówek, które są dokończeniem zdania: „U nas w klasie najważniejszą sprawą jest…." Następnie możliwe są dwa warianty:

- Pierwszy: dzielimy klasę na grupy, każda grupa losowo otrzymuje część kartek i polecenie: „Wejdźcie teraz w rolę nowego ucznia. Co byście pomyśleli o klasie po przeczytaniu tych karteczek? Zapiszcie swoją opinie na plakacie." Każda grupa przedstawia swoje wrażenie, następnie dokonuje się oceny wyników: W czym grupy są zgodne? Co by się stało, gdyby nowi uczniowie trzymali się tych wskazówek? Które z tych wskazówek nie są godne polecenia?
- Drugi: wszystkie kartki zostają umieszczone na tablicy. Uczniowie wspólnie porządkują je według zaprojektowanych kryteriów.

Wędrujący pamiętnik: każdy uczeń (nauczyciel) otrzymuje kartkę z informacją: „Będziemy wspólnie pisać pamiętnik. Co 10–15 minut przerwiemy lekcję (spotkanie

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

rady pedagogicznej lub inne). Wtedy każdy odpowie na dwa pytania:

1) Co było dla mnie ważne w ciągu ostatnich 10–15 minut?

2) Co zrobisz w ciągu najbliższych 10–15 minut?"

Po 10–15 minutach prowadzący przerywa spotkanie, uczestnicy zapisują odpowiedzi na kartce i przekazują ją sąsiadowi po prawej stronie. Po następnych 10–15 minutach odpowiedzi są zapisywane na kartkach od sąsiada i przekazywane dalej. Na zakończenie wszystkie kartki z pamiętnika są wieszane na tablicy. Wszyscy analizują zapisy i zastanawiają się nad wnioskami do dalszej pracy[25].

Ruchoma tarcza: zadaniem uczniów jest przemieszczanie się po sali w zależności od ich stosunku do twierdzeń dotyczących programu lub zajęć, które są akurat ewaluowane. Na środku pomieszczenia umieszczamy przedmiot (np. krzesło, papier, roślinę w doniczce). Przedmiot ten reprezentuje środek tarczy. Prowadzący czyta na głos stwierdzenia na temat danych zajęć, a uczestnicy wybierają miejsce w pokoju w zależności od tego, jak bardzo się zgadzają z danym stwierdzeniem. Im bardziej uczestnik się zgadza, tym bliżej przysuwa się do przedmiotu na środku pokoju. Po zajęciu wszystkich miejsc, uczniowie powinni wyjaśnić, dlaczego akurat takie miejsca zajęli. Pod koniec ćwiczenia uczestnicy mogą zostać poproszeni o sformułowanie własnych twierdzeń na temat zajęć[26].

Metody wizualne ewaluacji dają jasny pogląd na to, jaką wartość inni uczestnicy przypisują konkretnej części zajęć, lub jak postrzegają zachodzące procesy. Dzieje się tak przez wykorzystanie komunikacji niewerbalnej. Ośrodek graficznego obrazowania znajduje się w innej półkuli mózgu niż ośrodek mowy i włącza dodatkową zdolność komunikowania się. Wielu uczestników ewaluacji czuje się dużo pewniej, kiedy mogą wyrazić się bez użycia słów. Istnieje wiele takich metod[27].

Fotoocena: za pomocą aparatu fotograficznego lub wideokamery można utrwalić na potrzeby oceniania rozmaite aspekty życia szkoły. Zdjęcia lub filmy stanowią podstawę dyskusji i konkretnych decyzji w sprawie rozwoju szkoły. Dzięki dostępności aparatów cyfrowych ten typ ewaluacji przynosi szybkie rezultaty.

Uczniom wręcza się aparaty fotograficzne lub wideokamery, przy użyciu których mają badać kulturę szkoły. Zdjęcia lub filmy niosą ze sobą inne znaczenia od tych, które dałoby się wyrazić słowami lub poprzez odpowiedzi na ankietę. Ponadto uczniowie muszą współpracować i uzgodnić, jakie wybrać obiekty do sfotografowania, tworzą więc maleńką społeczność badaczy przeszukujących szkołę i patrzących na nią z niepowszedniej perspektywy[28].

[25] Tamże.
[26] Tamże.
[27] Tamże.
[28] Tamże.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Gadająca ściana to forma ewaluacji o charakterze opiniotwórczym. Ze względu na otwartość wypowiedzi – nie ograniczamy uwag uczniów pytaniami, nie ukierunkowujemy na konkretne zagadnienia – może stanowić dla nas nie lada niespodziankę. Przed rozpoczęciem zajęć przyklejamy do ściany (ważne, by uczniowie mieli do niej wygodny dostęp) arkusz szarego papieru z napisem umieszczonym na górze: „Gadająca ściana". 5–7 minut przed końcem zajęć prosimy uczniów, by na arkuszu szarego papieru wyrazili swoje opinie na temat lekcji. Możemy rozdać uczniom kartki samoprzylepne i prosić o zapisanie na nich swoich opinii (lub narysowanie), a następnie o przyklejenie ich do plakatu[29].

Róża wiatrów jest jedną z graficznych metod pozwalających ocenić jednocześnie wiele elementów zajęć. Pomysł jej konstrukcji zaczerpnięty został z róży kierunków stron świata, którą powszechnie wykorzystuje się np. dla oznaczenia dominujących kierunków wiatrów. W przypadku ewaluacji zajęć, na osiach w miejsce kierunku umieszcza się nazwę elementu podlegającego ocenie (np. atmosfera zajęć, przydatność materiałów). Liczba osi jest dowolna i może być rozbudowywana w zależności od potrzeb. Linię osi dzielimy na odcinki i przypisujemy im odpowiednie wartości od 1 do 10 lub skalę ocen 1–6. Tak przygotowaną „różę" rozdajemy uczestnikom i prosimy o zaznaczenie na każdej osi punktu odpowiadającego ocenie. Następnie punkty na sąsiednich osiach łączymy i w ten sposób każdy z uczestników otrzymuje swoją „różę", którą wręcza prowadzącemu[30].

„Termometr" jest prostą metodą na „zmierzenie temperatury" w grupie. Można narysować go na planszy i poprosić każdego uczestnika o zaznaczenie swoich inicjałów na skali tak, by najlepiej ilustrowały jego/jej odczucia dotyczące określonej części programu lub całej grupy. Za pomocą termometru można też badać inne aspekty, np. spotkania nieformalne czy życie w grupie. Można również poprosić uczestników, by podzielili się swoją ewaluacją i porozmawiali, jakich ulepszeń należałoby dokonać. Plansza z termometrem może zostać zachowana i wykorzystana w późniejszym okresie[31].

Prędkościomierz pomaga wyrazić opinię na temat rytmu, tempa, dynamiki zajęć i może być wykorzystywany jako codzienna metoda ewaluacji. Narysuj prędkościomierz na planszy, zaznacz skalę wpisując oznaczenia prędkości i poproś każdego z uczestników o zaznaczenie swoich inicjałów zgodnie z tym, co sądzą na temat tempa zajęć. Ćwiczenie to można rozszerzyć, prosząc uczestników o wyjaśnienie sobie nawzajem powodów zaznaczenia danego obszaru. Pamiętaj, żeby powiedzieć do czego później posłużą te informacje[32].

[29] Tamże.
[30] Tamże.
[31] Tamże.
[32] Tamże.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Tarcza strzelnicza**:** celem tej metody jest bardzo szybkie uzyskanie informacji zwrotnej. Potrzebny będzie materiał, szary papier z wyrysowanymi kołami, jako tarcza na strzelnicy. Umieszczamy go w widocznym miejscu, na drzwiach lub na ścianie sali, gdzie odbywają się zajęcia. Każdy z uczniów, opuszczając klasę, zaznacza swoje „strzały". Koło można podzielić na części, w których oceniać można różne aspekty pracy, np. przydatność, atrakcyjność, stopień trudności itp[33].

Poczta: kilka minut przed końcem zajęć (ważne, żeby uczniowie mieli czas na przemyślane uwagi) proponujemy uczestniczącym w ewaluacji dokończenie zdań na rozdanych im wcześniej małych kartkach. Na dużych kopertach, przyklejonych np. do tablicy, umieszczamy fragmenty zdań, o których dokończenie prosimy uczniów. Ci z kolei, po dopisaniu dalszego ciągu zdania, wkładają kartki do kopert. Uczniowie nie muszą uzupełniać wszystkich zdań! Na kolejną lekcję można przygotować podsumowanie ewaluacji i podzielić się jej wynikami z uczniami[34].

Walizka, kosz: obok narysowanej walizki piszemy: „Co zabieram ze sobą?" Tutaj uczeń ma wpisać to, co wyniósł z zajęć, co do niego szczególnie przemówiło, co się spodobało, lub co mu się przyda w przyszłości.

Poniżej rysujemy kosz i białą plamę. Obok kosza piszemy: „Co mi się nie przyda?" A obok białej plamy: „Czego zabrakło?" Te rysunki uczeń wypełnia krótkimi zdaniami, równoważnikami zdań lub kluczowymi słowami. Jest to okazja także do analizy przebiegu zajęć i szybkiej powtórki[35].

4.3. PRZEBIEG EWALUACJI WEWNĘTRZNEJ I AUTOEWALUACJA PRACY NAUCZYCIELA

A oto przykładowy schemat ewaluacji:

1. Ustalenie przedmiotu ewaluacji
2. Ustalenie kryteriów ewaluacji
3. Opracowanie pytań badawczych/ kluczowych
4. Określenie metod zbierania danych i źródła danych
5. Kwestie organizacyjne takie jak harmonogram, osoby odpowiedzialne
6. Przykładowy arkusz planowania i projektowania ewaluacji demonstruje tabela nr 9.

[33] Tamże.

[34] Tamże.

[35] *System ewaluacji oświaty. Moduł dyrektora*, red. A. Arkusińska, B. Bębnik, J. Kołodziejczyk, G. Mazurkiewicz, J. Pietrzak, L. Piotrowska, J. Stojak, Kraków: Ośrodek Rozwoju Edukacji, 2015, s. 33–55.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Tabela 9. Arkusz do planowania i projektowania ewaluacji (wg Beaty Ciężkiej)

Etapy procesu planowania i projektowania ewaluacji	Pytania pomocnicze do planowania i projektowania ewaluacji
Zdefiniowanie celów ewaluacji i sposobu wykorzystania wyników ewaluacji	- Po co będziemy przeprowadzać ewaluację? - Jaki problem chcemy rozwiązać dzięki ewaluacji? - Jak wyniki ewaluacji mogą być wykorzystane?
Określenie odbiorców ewaluacji	- Dla kogo będziemy badać? Kto będzie głównym odbiorcą ewaluacji, a kto jeszcze może być zainteresowany wynikami? - Do kogo mają być skierowane rekomendacje? Kto będzie zobowiązany do ich wdrożenia?
Identyfikacja zasobów (czasowych, finansowych, ludzkich)	- Ile czasu możemy przeznaczyć na ewaluację? Kiedy potrzebne nam będą wyniki? - Jakie koszty będzie można ponieść? - Czym dysponujemy „na wejściu" (np. wyniki egzaminów zewnętrznych, wyniki poprzednich ewaluacji, sprawozdania z posiedzeń rady pedagogicznej)? - Co musimy zrobić przed uruchomieniem ewaluacji (zaktualizować bazę danych, skonsultować koncepcję ewaluacji? z kim?) - Kto może zająć się w prowadzaniem ewaluacji?
Wskazanie wykonawców ewaluacji (członków zespołu ewaluacyjnego)	- Ilu osób potrzebujemy do realizacji ewaluacji? - Kto będzie zbierał wyniki, analizował je i pisał raport?
Określenie przedmiotu ewaluacji	- Jak sformułowaliśmy temat badania ewaluacyjnego? - Jakie obszary w ramach przedmiotu ewaluacji można/trzeba wyróżnić w prowadzonym badaniu?
Sformułowanie pytań kluczowych (badawczych)	- Czego chcemy się dowiedzieć? - Na jakie pytania ma odpowiedzieć ewaluacja?
Określenie kryteriów ewaluacji	- Co jest „wartością" w badanym przedmiocie ewaluacji? - Jakimi kryteriami mają posłużyć się ewaluatorzy, prowadzący ewaluację wewnętrzną, w formułowaniu wniosków ewaluacyjnych?
Dobór metod badawczych	- Jakie metody badawcze powinniśmy zastosować, aby zebrać możliwie pełne informacje? - Od kogo będziemy pozyskiwać informacje? - W jaki sposób będą dobierani respondenci?
Określenie ram czasowych ewaluacji (harmonogramu)	- Kiedy będzie realizowane badanie? - Ile czasu przeznaczone jest na realizację badań terenowych, na analizę danych, pisanie raportu? - Kiedy ewaluacja powinna zostać zakończona, żeby była użyteczna (tj. żeby można było wykorzystać jej wyniki w realizacji kolejnych działań)?
Określenie formatu raportu i sposobu upowszechniania wyników	- Jaką formę będzie miał raport ewaluacyjny? - Jaka będzie struktura raportu? - Komu, i przy jakiej okazji, raport zostanie przedstawiony?

Źródło: *System ewaluacji oświaty. Moduł dyrektora*, red. A. Arkusińska, B. Bębnik, J. Kołodziejczyk, G. Mazurkiewicz, J. Pietrzak, L. Piotrowska, J. Stojak, Kraków: Ośrodek Rozwoju Edukacji, 2015.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

K. Lewin stworzył koncepcję „badania w działaniu"[36]. Ma ono charakter cykliczny, spiralny. Badanie w działaniu prowadzone jest na poziomie mikro przez nauczyciela. Jego wartość polega na tym, że jest ono oparte na działaniu, zmianie, a jego realizatorem jest ten, kogo ono dotyczy. Zasadniczym celem badania jest „zmiana" (a nie „obiektywna diagnoza").

Wyróżnia się w nim następujące czynności/etapy:

1. pojawienie się/dostrzeżenie problemu,
2. rozpoznanie go (zebranie informacji),
3. analiza zebranych informacji,
4. podjęcie decyzji o zmianie,
5. działania, zmiana,
6. ewaluacja podjętych działań.

Z badaniem w działaniu mamy do czynienia wtedy, kiedy:

- kwestia dotyczy naszych zawodowych działań,
- mamy możliwość modyfikowania swoich działań w oparciu o uzyskane wyniki,
- wiemy, że poprawa jest możliwa.

R. Sagor określa trzy główne „drzwi" do badania[37]:

1. wyjście od problemu/sytuacji, by wprowadzić nową/inną metodę postępowania,
2. monitorowanie, przystosowywanie nowej metody, usprawnienie jej, ewaluacja początkowych rezultatów (ewaluacja okresowa, ewaluacja bieżąca),
3. ewaluacja metody po jej pełnym wdrożeniu (ewaluacja podsumowująca).

Poniższa tabela zawiera uszczegółowienie projektowania badania w działaniu wg R. Sagora.

[36] por. *System ewaluacji oświaty. Moduł dyrektora*, red. A. Arkusińska, B. Bębnik, J. Kołodziejczyk, G. Mazurkiewicz, J. Pietrzak, L. Piotrowska, J. Stojak, Kraków: Ośrodek Rozwoju Edukacji, 2015.

[37] R. Sagor, *Badanie przez działanie. Jak wspólnie badać, żeby uczyć lepiej*, Warszawa: Wydawnictwo CEO, 2012, s. 17.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Tabela 10. Projektowanie badania w działaniu wg Richarda Sagora

PIERWSZE DRZWI ZROZUMIENIE	DRUGIE DRZWI MONITOROWANIE	TRZECIE DRZWI EWALUACJA
Co się dzieje? Jakie problemy się pojawiają? Co jest przyczyną problemu? Jakiego rodzaju jest to problem (np. z celami, umiejętnościami, wyposażeniem, czasem)? Co chcemy osiągnąć, wprowadzając ulepszenia?	Co działa w nowej metodzie? Co nie działa, albo nie działa tak, jakbym chciał/a? Jakie korzyści daje już teraz mnie i/lub moim uczniom nowe działanie? Co mogę zrobić, aby uzyskać lepsze rezultaty? Co o tej metodzie sadzą moi uczniowie?	Co zadziałało w nowej metodzie? Co nie zadziałało, albo nie tak, jakbym chciał/a? Jakie rezultaty dało wprowadzenie tej metody? Co mogę zrobić by utrwalić rezultaty?

Źródło: http://www.nauczycielbadacz.pl/ Data dostępu: 29.03.2017

Organizacja ewaluacji wymaga określonej kolejności etapów jej przeprowadzania, a mianowicie:

Krok 1 – **Przedmiot badania**

Jak obecnie wygląda sytuacja, którą chcę zmienić?

Moi uczniowie mają trudności w skupieniu uwagi na zajęciach (klasa II szkoły podstawowej).

Zmiana jest możliwa i zależy ode mnie w pełni lub w jakiejś mierze.

Krok 2 – **Sformułowanie celu zmiany**

Pytania, które pomogą sformułować cel:

1. Co chcę zmienić/poprawić w mojej pracy z uczniami, aby lepiej ich wspierać w procesie uczenia się?
2. Czego (jakich zmian/rezultatów) oczekuję?
3. Czego oczekuję po zmianie?

Uczniowie skupiają uwagę na istotnych zagadnieniach lekcji.

Uczniowie uważnie słuchają wypowiedzi kolegów i koleżanek.

*Uczniowie uważnie słuchają moich wypowiedzi i poleceń***.**

Co przeszkodziło w osiągnięciu zmiany w przeszłości? *Nie wiedziałam i nie wiem, co rozprasza uczniów. Wydawało mi się, że przyczyną jest to, że uczniowie na stolikach mają wiele przedmiotów (piórnik, notesy, kolorowe długopisy), które rozpraszają ich uwagę. Jednak usunięcie przedmiotów ze stolików nie zmieniło sytuacji. Potem doszłam do wniosku, że uczniowie siedzą zbyt blisko siebie, bo klasa jest za mała. Przyjęłam, że nic na to nie poradzę i przestałam zajmować się tym zagadnieniem.*

Krok 3 – Pytania badawcze/kluczowe

1. Czego muszę się dowiedzieć, żeby osiągnąć swój cel?

Co rozprasza uwagę uczniów?

Jakie metody pracy ułatwiają skupienie uwagi moich uczniów?

Co motywuje moich uczniów do uważnej pracy na zajęciach?

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Krok 4 – Dobór źródeł i metod badawczych

Kogo, jakich grup dotyczy zmiana, którą chcę osiągnąć? Kogo, jakich grup dotyczy problem/działanie, który/e chcę zdiagnozować?

Zmiana dotyczy uczniów, mnie i nauczyciela uczącego w tej klasie.

W jaki sposób będę zbierać informacje?

Tabela 11. Sposób zbierania informacji

Pytania badawcze	Co obserwuję	Kogo pytam? Jak?	Kogo pytam? Jak?
Co rozprasza uwagę uczniów?	Obserwacja wspierająca: inny nauczyciel obserwuje moją lekcję	Nauczyciela obserwującego zajęcia. Rozmowa po obserwowanej lekcji	Uczniów – pole siłowe
Jakie metody pracy ułatwiają skupienie uwagi?	Obserwacja wspierająca: inny nauczyciel obserwuje moją lekcję	Nauczyciela obserwującego zajęcia. Rozmowa po obserwowanej lekcji	Uczniów – pole siłowe
Co motywuje uczniów do uważnej pracy na zajęciach?		Uczniów proszę o napisanie listu do siebie	

Źródło: http://www.nauczycielbadacz.pl/ Data dostępu: 29.03.2017

Wyżej przestawione zostały sposoby przeprowadzania przez nauczycieli ewaluacji określonego problemu. Nie zapominajmy jednak, że jednym z kluczowych, a może najważniejszym elementem pracy każdego nauczyciela jest autoewaluacja. W tym celu Maria Lorek opracowała kwestionariusz, który został zamieszczony przez Ośrodek Rozwoju Edukacji[38] w materiałach szkoleniowych dla nauczycieli.

Tabela 12. Kwestionariusz autodiagnozy pracy nauczyciela wg Marii Lorek

LP.	PYTANIA	TAK	NIE
1.	Czy w czasie realizacji cyklu tematycznego na zajęciach występowały wszystkie lub większość form pracy?		
2.	Czy dobieram różnorodne metody i style nauczania/uczenia się?		
3.	Czy, proponując cykl tematyczny, zawsze starałam się dowiedzieć sama czegoś nowego?		
4.	Czy choć raz zapytałam dzieci, czego nowego dowiedziały się poza szkołą?		
5.	Czy po każdym dniu dzieci wynosiły coś nowego, choćby nawet znajomość nowego słowa?		
6.	Czy dzieci miały okazję zobaczyć pracę ludzi, o których była mowa, spotkać się z ciekawymi ludźmi?		
7.	Czy wybrałam się z dziećmi na wycieczkę, spacer? Ile razy?		

[38] M. Lorek, *Kwestionariusz autodiagnozy pracy nauczyciela*, [w:] *Planowanie, realizacja i ewaluacja pracy nauczyciela przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej, Materiały szkoleniowe*, ORE. Data dostępu: 23.06.2016.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

8.	Czy znam ofertę najbliższych instytucji kulturalno-oświatowych?		
9.	Czy prowadziłam zajęcia z panią bibliotekarką?		
10.	Czy zajęcia odbywały się poza salą lekcyjną i jak często?		
11.	Czy staram się aranżować w sali przestrzeń w taki sposób, aby ułatwić współpracę?		
12.	Czy sala jest zadbana, czysta, czy są w niej kwiaty, hodowle?		
13.	Czy eksponuję prace wszystkich dzieci?		
14.	Czy uczę ich, jak się uczyć?		
15.	Czy komponuję zajęcia tak, aby były zgodne z zasadami dobrego kształcenia?		
16.	Czy zauważam, że pracy dzieci towarzyszy zaangażowanie i zadowolenie?		
17.	Czy dzieci zadają pytania?		
18.	Czy przygotowując się do zajęć, wiem, czego chcę nauczyć i zastanawiam się dlaczego właśnie tego?		
19.	Czy dzieci prowadziły jakąś dłuższą obserwację?		
20.	Czy rodzice na bieżąco są informowani o postępach dziecka?		
21.	Czy zachęciłam rodziców do uczestniczenia w lekcji otwartej?		
22.	Czy uczniowie prezentowali się przed szerszym forum?		
23.	Czy konstruując cykl tematyczny przeglądam ofertę programu i dobieram odpowiednie cele i treści?		
24	Czy współpracuję z higienistką szkolną i obserwuję rozwój fizyczny uczniów?		

Źródło: Lorek M., Kwestionariusz autodiagnozy pracy nauczyciela, [w:] Planowanie, realizacja i ewaluacja pracy nauczyciela przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej, Materiały szkoleniowe, ORE [online, Data dostępu: 23.06.2016].

Kolejna prezentowana tabela dotyczy propozycji ewaluacji planu dydaktycznego, jaki może przeprowadzić nauczyciel.

Tabela 13. Autoewaluacja planu dydaktycznego

Lp.	PYTANIA	TAK	NIE
1.	Czy plan nauczania zawiera informację, z myślą o jakich uczniach został opracowany? Czy zdiagnozowano ich zainteresowania, systemy sensoryczne, przeanalizowane zostały wyniki egzaminów zewnętrznych i opinie z PPP?		
2.	Czy w części wstępnej planu nauczania pojawiły się informacje o zespole klasowym (liczbie uczniów, środowisku lokalnym), systemie organizacyjnym, niezbędnym wyposażeniu sal lekcyjnych, bazie, liczbie godzin do zrealizowania w cyklu rocznym?		

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

3.	Czy plan nauczania zawiera informacje na temat treści realizowanych na lekcjach (tematów lekcji) ?		
4.	Czy plan nauczania zawiera informacje na temat środków nauczania wykorzystywanych na lekcjach?		
5.	Czy plan nauczania zawiera informacje na temat przykładowych metod pracy stosowanych na lekcjach?		
6.	Czy w planie nauczania do poszczególnych lekcji dopasowane zostały zapisy wymagań ogólnych i szczegółowych z podstawy programowej?		
7.	Czy wszystkie wymagania szczegółowe zostały uwzględnione w planie?		
8.	Czy wszystkie umiejętności określone w wymaganiach ogólnych zostały uwzględnione w planie?		
9.	Czy zbiór celów operacyjnych złoży się w sumie na wymaganie szczegółowe?		
10.	Czy plan nauczania zawiera informacje na temat form sprawdzających, wykorzystywanych na lekcji przez nauczyciela?		
11.	Czy umiejętności określone w wymaganiach ogólnych są kształcone rytmicznie, podczas całego etapu edukacyjnego?		
12.	Czy treści dodatkowe wprowadzone przez autora programu są rozłożone równomiernie, czy też autor preferuje określone zagadnienia?		

Źródło: Materiały szkoleniowe. Planowanie, realizacja i ewaluacja pracy nauczyciela przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej, s. 33-34.

Odpowiedzialny nauczyciel musi regularnie ewaluować jakość swojej pracy, ponieważ to, co sami uważamy za rewelacyjne po weryfikacji okazuje się zupełnie inne z punktu widzenia uczniów. Osiągnięcie sukcesu tkwi w uświadomieniu sobie potrzeby zmian. „Odpowiedź na pytania: Jak sobie radzimy? Co robimy dobrze? Jak możemy wzmocnić nasze sukcesy? Co nam nie wychodzi? Co możemy zrobić, żeby to poprawić? – pozwoli nam wyeliminować błędy i poprawić jakość naszej pracy”[39]. Pracując z uczniami powinniśmy pamiętać, że „współcześni nauczyciele są ekspertami od nauczania, aktywnymi przewodnikami ucznia, doradcami edukacyjnymi, wykorzystującymi potencjał ucznia dla realizacji jego kariery edukacyjnej, w pełni akceptując fakt, że każdy człowiek jest inny i ma prawo do wyboru własnej drogi życiowej”[40].

Zadania:

1. Na podstawie informacji zawartych w rozdziale, zaprojektuj pytania kluczowe do wymagania „Dzieci nabywają wiadomości i umiejętności określone w podstawie programowej”.
2. Przeprowadź rozmowę z nauczycielami przedszkola, na temat realizowanej przez nich ewaluacji: z czego wynika potrzeba jej przeprowadzenia, jak często jej dokonują?

[39] M. Stawska, A. Jarzębska, *Autoewaluacja w pracy nauczyciela,* http://edurada.pl. Data dostępu: 8.05.2017.

[40] M. Taraszkiewicz, *Nowa szkoła. Wspieranie kariery ucznia*, Warszawa 1998.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

3. Które z przedstawionych metod alternatywnych można wykorzystać w pracy w przedszkolu? Uzasadnij swój wybór.

Zalecana literatura:

1. Borek A., Kowalczyk-Rumak E., *Prosto do celu, czyli o tym, jak zbierać dane*, [w:] *Różne drogi ewaluacji*, red. A. Borek, E. Kowalczyk-Rumak, Warszawa, 2015.
2. Ciężka B., *Planowanie ewaluacji wewnętrznej w szkole (placówce) wraz z przykładami projektów ewaluacji opublikowanych*, http://www.npseo.pl/action/internalevaluation.
3. Marzec B., *Nadzór pedagogiczny a zdrowie i bezpieczeństwo uczniów – analizy i refleksje*, Dąbrowa Górnicza: WSB, 2016.
4. Marzec B., *Aktywność uczniów w świetle wyników ewaluacji zewnętrznej*, [w:] *Dyskursy specjalistyczne 2. Rejestry, gatunki, tłumaczenia,* red. G. Gwóźdź, P. Mamet, Częstochowa: Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, 2016, s. 95 - 107.
5. Marzec B., *Zachęcanie przedszkolaków do samodzielności w świetle wyników ewaluacji zewnętrznej*, [w:] *Edukacja małego dziecka. Nauczyciel i dziecko w dobie kryzysu edukacji,* red. E. Ogrodzka-Mazur, U. Szuścik, B. Oelszlaeger-Kosturek, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls", 2016.
6. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 6 sierpnia 2015 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek (Dz. U. z 2015 r., poz. 1214).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

ZAKOŃCZENIE

W Strategii Lizbońskiej kraje należące do Unii Europejskiej zadeklarowały zapewnienie wychowania przedszkolnego do końca 2013 r. dla 90% dzieci. Celem realizacji ww. zobowiązania w ustawie o systemie oświaty wprowadzono urozmaicenie form wychowania przedszkolnego poprzez możliwość tworzenia tzw. innych form, tj. zespołów wychowania przedszkolnego i punktów przedszkolnych. Jednakże zwiększenie liczby miejsc w przedszkolach nadal nie zaspokaja rosnących potrzeb na edukację przedszkolną, o czym świadczy skala odmów przyjęć do przedszkoli z powodu braku miejsc.

W związku z koniecznością zwiększenia liczby miejsc w przedszkolach Ministerstwo Edukacji Narodowej opracowało i wdrożyło program promujący wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci – szczególnie ze środowisk wiejskich – oraz podnoszący wśród rodziców i władz gminnych świadomość znaczenia edukacji przedszkolnej dzieci.

W raporcie opracowanym przez Najwyższą Izbę Kontroli znalazł się następujący zapis: „Minister Edukacji Narodowej powinien podjąć działania zmierzające do tworzenia warunków umożliwiających zwiększenia zasięgu wychowania przedszkolnego, a także spowodować:

1) stosowanie, w tzw. innych formach wychowania przedszkolnego, przepisów o przedszkolach w zakresie sprawowania nadzoru pedagogicznego,
2) opracowanie zasad zwrotu kosztów przejazdu dziecka realizującego obowiązkowe roczne przygotowanie przedszkolne w sytuacji, kiedy dowożenie to zapewniają rodzice,
3) wprowadzenie nowych form pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym, nie związanych z tworzeniem nowych struktur organizacyjnych, np. wędrujące nauczycielki, dziecięce spotkania, rodzinne spotkania i inne"[41]. Spełnienie tych postulatów znajdujemy w ostatnio wprowadzonych aktach prawnych.

Przedszkole jako placówka oświatowa wymaga więc zmian. Z przedstawionego w publikacji materiału wynika znaczenie programów i planów działań w przedszkolu. Bardzo istotne stało się zapewnienie dzieciom prawidłowej opieki, wspomaganie ich

[41] Najwyższa Izba Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli wychowania przedszkolnego*, pdf. Data dostępu: 23.03.2017.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

rozwoju psychoruchowego oraz wychowanie i kształcenie w kontekście rzetelnej realizacji zadań z podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz planów pracy. Podkreśla się konieczność położenia większego nacisku na współpracę pomiędzy nauczycielami i rodzicami dzieci oraz współpracę przedszkoli z lokalnymi instytucjami (np. ośrodkami pomocy społecznej). Jednocześnie nauczyciele wychowania przedszkolnego postulują zapewnienie im nowoczesnej oferty edukacyjnej, wspierającej ich w podejmowaniu działań, różnego rodzaju innowacji pedagogicznych, we wciąż zmieniającej się rzeczywistości.

Ewa Zielińska w miesięczniku „Bliżej Przedszkola" pisze:

„...Wychowanie i edukacja to procesy ciągłe i długotrwałe. Niełatwo jest uchwycić moment, w którym dziecko osiągnęło pożądaną umiejętność, a jeszcze trudniej dokonać jej pomiaru..."[42]. Odnosząc się do dokumentacji prowadzonej przez nauczycieli zwraca uwagę na plany miesięczne, w których nauczyciele umieszczają – obok zadań wychowawczo-dydaktycznych, tematów kompleksowych – niezbędne informacje związane z różnymi sposobami realizowania treści programowych i podstawy programowej. Niezwykle znamienny jest tytuł artykułu „Pozwólcie nam pracować z dziećmi i realizować pomysły"[43].

[42] E. Zielińska, *Pozwólcie nam pracować z dziećmi i realizować pomysły*, „Bliżej Przedszkola" nr 11.110, listopad 2010, s. 25.

[43] Tamże, s. 24.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

BIBLIOGRAFIA

Arends R. I. (1998). *Uczymy się nauczać*, Warszawa, WSiP.

Barszczewska B. (2012). *Nadzór pedagogiczny: ewaluacja, kontrola, wspomaganie*, Warszawa, Wolters Kluwer Polska.

Borek A., Kowalczyk-Rumak E. (2015). *Prosto do celu, czyli o tym, jak zbierać dane*, [w:] *Różne drogi ewaluacji*, (red.) A. Borek, E. Kowalczyk-Rumak, Warszawa, ORE, s. 128–132.

Budzińska D. *Planowanie pracy nauczyciela w przedszkolu,* http://www.profesor.pl. Data dostępu: 29.03.2017

Ciężka B. *Planowanie ewaluacji wewnętrznej w szkole (placówce) wraz z przykładami projektów ewaluacji opublikowanych*, http://www.npseo.pl/action/internalevaluation.

Drabik-Podgródna V. (2005). *Innowacja edukacyjna w poradnictwie zawodowym: aplikacja rozwiązań praktycznych*, Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls.

Dudel B., Kowalczuk-Walędziak M., Łogwiniuk K.M., Szorc K., Wróblewska U. (2014). *Innowacje w teorii i praktyce edukacyjnej (na przykładzie województwa podlaskiego)*, Białystok, Fundacja Centrum Transferu Wiedzy i Innowacji Społeczno-Pedagogicznych.

Elsner D. (2009). *Kluczowe elementy zmiany*, „Dyrektor Szkoły. Miesięcznik Kierowniczej Kadry Oświatowej", nr 2/2009.

Encyklopedia Pedagogiczna (1997), red. W. Pomykało, Warszawa, Wyd. Fundacja Innowacja.

Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, t. IV. (2005), Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak".

Faure E. (1975). *Uczyć się, aby być*, Warszawa, PWN.

Helm J.H., Katz L.G. (2003). *Mali badacze – metoda projektu w edukacji elementarnej*, Warszawa, Wydawnictwa CODN, Polska Fundacja dzieci i młodzieży.

Hurlock E.B. (1985). *Rozwój dziecka*, T. 1, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Jadczak-Nowacka M., Szczepańska D. (2014). *Nie taki diabeł straszny, czyli jak monitorować podstawę programową wychowania przedszkolnego i I etapu edukacyjnego*, Warszawa, ORE.

Jagiełło E. (2011). *Innowacje dydaktyczne na zajęciach z matematyki,* „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce" nr 4, s. 59–66.

Janicka-Panek T. (2014). *Monitorowanie (skuteczne i nieuciążliwe) podstawy programowej wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej*, Warszawa, ORE.

Karwat T. (1987). *Podstawy innowatyki w oświacie*, Kalisz, CDN.

Klim-Klimaszewska A. (2010). *Pedagogika przedszkolna. Nowa podstawa programowa*, Warszawa, Instytut Wydawniczy ERICA.

Klus-Stańska D. (2008). *Dokąd zmierza polska szkoła? – pytania o ślepe uliczki, kierunki, konteksty*, [w:] red. D. Klus-Stańska, *Dokąd zmierza polska szkoła?* Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak".

Kotarba-Kańczugowska M. (2009). *Innowacje pedagogiczne w międzynarodowych raportach edukacyjnych*, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie Żak.

Kupisiewicz Cz. (1974). *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Warszawa, PWN.

Lipska M. (2014). *Monitorowanie podstawy programowej kształcenia ogólnego w praktyce szkolnej*, Warszawa, ORE.

Lorek M. (2015). *Kwestionariusz autodiagnozy pracy nauczyciela*, [w:] *Planowanie, realizacja i ewaluacja pracy nauczyciela przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej – materiały szkoleniowe*, ORE. Data dostępu: 23.06.2016.

MacBeath J., Schratz M., Meuret D., Jacobson L. (2003). *Czy nasza szkoła jest dobra?* Warszawa, WSiP.

Majchrzak I. (2005). *Nazywanie świata – odmienna metoda nauki czytania*, Kielce, MAC Edukacja.

Marzano R.J. (2012). *Sztuka i teoria skutecznego nauczania*, Warszawa, CEO.

Marzec B. (2014). *Reminiscencje dotyczące nadzoru pedagogicznego po Śląskim Kongresie Oświaty – współczesny kontekst edukacji*, „Magazyn Szkolny" nr 1, s. 9.

Marzec B. (2016). *Aktywność uczniów w świetle wyników ewaluacji zewnętrzne* , [w:] *Dyskursy specjalistyczne 2. Rejestry, gatunki, tłumaczenia*, (red.) G. Gwóźdź, P. Mamet, Częstochowa, Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie.

Marzec B. (2016). *Nadzór pedagogiczny a zdrowie i bezpieczeństwo uczniów – analizy i refleksje*, Dąbrowa Górnicza, WSB.

Marzec B. (2016). *Zachęcanie przedszkolaków do samodzielności w świetle wyników ewaluacji zewnętrznej*, [w:] *Edukacja małego dziecka. Nauczyciel i dziecko w dobie kryzysu edukacji*, red. E. Ogrodzka-Mazur, U. Szuścik, B. Oelszlaeger-Kosturek, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls".

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Materiały szkoleniowe. Planowanie, realizacja i ewaluacja pracy nauczyciela przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej, https://www.ore.edu.pl. Data dostępu: 28.02.2017

Mazurkiewicz G. (2012). *Jakość edukacji. Różnorodne perspektywy*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Michalak R. (2004). *Aktywizowanie ucznia w edukacji wczesnoszkolnej*, Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM.

Mizerek H. (1997) *Ewaluacja w szkole. Wybór tekstów*, Olsztyn, Wyd. MG.

Mizerek H. *Efektywna autoewaluacja w szkole. Od czego zacząć? Materiały Programu Wzmocnienia Efektywności Systemu Nadzoru Pedagogicznego i Oceny Jakości Pracy Szkoły*, www.nadzorpedagogiczny.edu.pl. Data dostępu: 23.06.2016.

Najder-Stefaniak K. (2010). *Wstęp do innowatyki*, Warszawa, Wydawnictwo SSGW, 2010.

Najwyższa Izba Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli wychowania przedszkolnego*, pdf. Data dostępu: 23.03.2017.

Nowak J. (2009). *O nauczycielu przedszkola w świetle teorii i praktyki pedagogicznej*, [w:] *Učiteľ v preprimárnej a primárnej edukácii. Teória, výskum, vývoj*, red. B. Kasaáčová, M. Cabanová, Banská Bystrica: PF UMB, s. 156–176.

Okoń W. (1996). *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa, Wyd. Akademickie Żak.

Palka S. (2001). *Aktualne tendencje w teorii i praktyce kształcenia szkolnego*, „Hejnał Oświatowy" nr 2.

Pichlak M. (2012). *Uwarunkowania innowacyjności organizacji. Studium teoretyczne i wyniki badań empirycznych*, Warszawa, Difin SA.

Pietrasiński Z. (1971). *Ogólne i psychologiczne zagadnienia innowacji,* Warszawa, PWN.

Przyborowska B. (2013). *Pedagogika innowacyjności. Między teorią a praktyką*, Toruń, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Pytlarczyk J. (2007). *Diagnoza rozwoju dziecka podstawa planowania procesu edukacyjnego w przedszkolu i szkole*, Warszawa, Wydawnictwo JUKA.

Roczny program pracy wychowawczo-dydaktycznej Przedszkola nr 129 „Raj na Skarpie" w Warszawie, http://rajnaskarpie.pl. Data dostępu: 27.02.2017.

Rostańska E. (1993). *Wyznaczniki skuteczności przygotowania nauczyciela do posługiwania się mową jako narzędziem pracy*, [w:] *Skuteczność kształcenia nauczycieli klas początkowych*, red. H. Moroz, Katowice, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego.

Rostańska E. (2012). *Stałe w zmianach – relacje dziecka i we wczesnej edukacji* , [w:] *Doświadczanie poznawania świata przez dzieci w młodszym wieku szkolnym*, red. I. Adamek, B. Pawlak, Kraków, Libron.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Rostańska E. (2015), *Doświadczanie zmian w czasie i przestrzeni edukacji* [w:] *Doświadczanie zmian w teorii i praktyce pedagogicznej*, red. J. Skibska, J. Wojciechowska, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie Żak.

Rostańska E., Wójcik K. (2016). *Opieka i edukacja małego dziecka – doświadczenia europejskie*, Dąbrowa Górnicza, Wydawnictwo Naukowe Wyższa Szkoła Biznesu.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz. U. z 2001 r. nr 61 poz. 624, z późn. zm.) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki (Dz. U. z 2002 r. nr 56, poz. 506 ze zm.).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz. U. z 2009 r. nr 168, poz. 1324, z późn. zm.) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 sierpnia 2010 r. w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania (Dz. U. z 2010 r. nr 161, poz.1080) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 czerwca 2011 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania (Dz. U. z 2011 r. nr 143, poz. 839) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 czerwca 2012 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. z 2012 r., poz. 752) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 6 sierpnia 2015 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek (Dz. U. z 2015 r., poz. 1214) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2016 r., poz. 895) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r., poz. 356) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i przedszkoli (Dz. U. z 2017 r., poz. 649) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Rusakowska D. (1986). *Nauczyciel i innowacje pedagogiczne*, Warszawa, IWZW.

Sadowska H. *Pojęcie innowacji i jej rodzaje*, http://www.przedszkola.edu.pl. Data dostępu: 10.04.2017.

Sagor R. (2012). *Badanie przez działanie. Jak wspólnie badać, żeby uczyć lepiej*, Warszawa, Wydawnictwo CEO.

Sawiński J. P. (1994). *Innowacje i pseudoinnowacje*, „Edukacja i Dialog" nr 9.

Schulz R. (1994). *Twórczość pedagogiczna*, Warszawa, IBE.

Stawska M., Jarzębska A., *Autoewaluacja w pracy nauczyciela,* http://edurada.pl. Data dostępu: 8.05.2017.

Stróżyński K. (2011). *Praktyka ewaluacji w szkole*, Warszawa, Wolters Kluwer Polska Sp.z o.o.

System ewaluacji oświaty. Moduł dyrektora. (2015). Red. A. Arkusińska, B. Bębnik, J. Kołodziejczyk, G. Mazurkiewicz, J. Pietrzak, L. Piotrowska, J. Stojak, Kraków, Ośrodek Rozwoju Edukacji.

Szeląg B. (2007). *Dążenie do mistrzostwa zawodowego*, „Bliżej Przedszkola", nr 3.

Śliwerski B. *Święto niedokończonej rewolucji*, http://sliwerski-pedagog.blogspot.com. Data dostępu: 6.06.2014.

Taraszkiewicz M. (2001). *Jak uczyć jeszcze lepiej! Szkoła pełna ludzi*, Poznań, Arka.

Tołwińska-Królikowska E. (red.) (2010). *Autoewaluacja w szkole*, Warszawa, Ośrodek Rozwoju Edukacji.

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2016 r. poz. 1943) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Ustawa z dnia 2 lipca 2004 roku o swobodzie działalności gospodarczej (Dz. U. z 2004 r., nr 173, poz. 1807) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty (Dz. U. Nr 149, poz. 991) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 827 z późn. zm.) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Ustawa z dnia 21 lutego 2014 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty (Dz. U. z 2014 r., poz. 290) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Ustawa z dnia 30 maja 2014 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2014 r., poz. 811) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Ustawa z dnia 29 grudnia 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2016 r., poz. 35) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Ustawa z 14 grudnia 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r., poz. 60) - źródło: http://www.sejm.gov.pl/ Data dostępu: 21.02.2017.

Walker D. F., Soltis J. F. (2000). *Program i cele kształcenia*, Warszawa, WSiP.

Waloszek D. (2005). *Program w edukacji dzieci. Geneza. Istota. Kryteria*, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak".

Waloszek D. (2006). *Pedagogika przedszkolna – metamorfoza statusu i przedmiotu badań*, Kraków, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.

Wasilewska J. *Pięć zasad dopuszczenia programów wychowania przedszkolnego*, https://www.portaloswiatowy.pl. Data dostępu: 20.02.2017.

Wspieranie jakości pracy szkoły a nowa formuła nadzoru pedagogicznego. Rezultaty prac zespołu doradczego Ministra Edukacji Narodowej, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 10 czerwca 2009, dokument wewnętrzny, niepublikowany.

Zielińska E. (2010). *Pozwólcie nam pracować z dziećmi i realizować pomysły*, „Bliżej Przedszkola" nr 11. 110, s. 24.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

SPIS TABEL:

Tabela 1. Cele wychowania przedszkolnego
Tabela 2. Zadania nauczycieli a zadania przedszkola
Tabela 3. Obszary kształcenia dzieci
Tabela 4. Umiejętności, jakie powinno posiadać dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole
Tabela 5. Warunki i sposób realizacji
Tabela 6. Cel analizy prowadzonej przez nauczyciela
Tabela 7. Metody i narzędzia ewaluacji
Tabela 8. Podział metod alternatywnych
Tabela 9. Arkusz do planowania i projektowania ewaluacji (wg Beaty Ciężkiej)
Tabela 10. Projektowanie badania w działaniu wg Richarda Sagora
Tabela 11. Sposób zbierania informacji
Tabela 12. Kwestionariusz autodiagnozy pracy nauczyciela wg Marii Lorek
Tabela 13. Autoewaluacja planu dydaktycznego

SPIS WYKRESÓW:

Wykres 1. Planowanie pracy nauczyciela w przedszkolu
Wykres 2. Planowanie działań placówki a rozwój jakości edukacji przedszkola

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 9885043A63666631